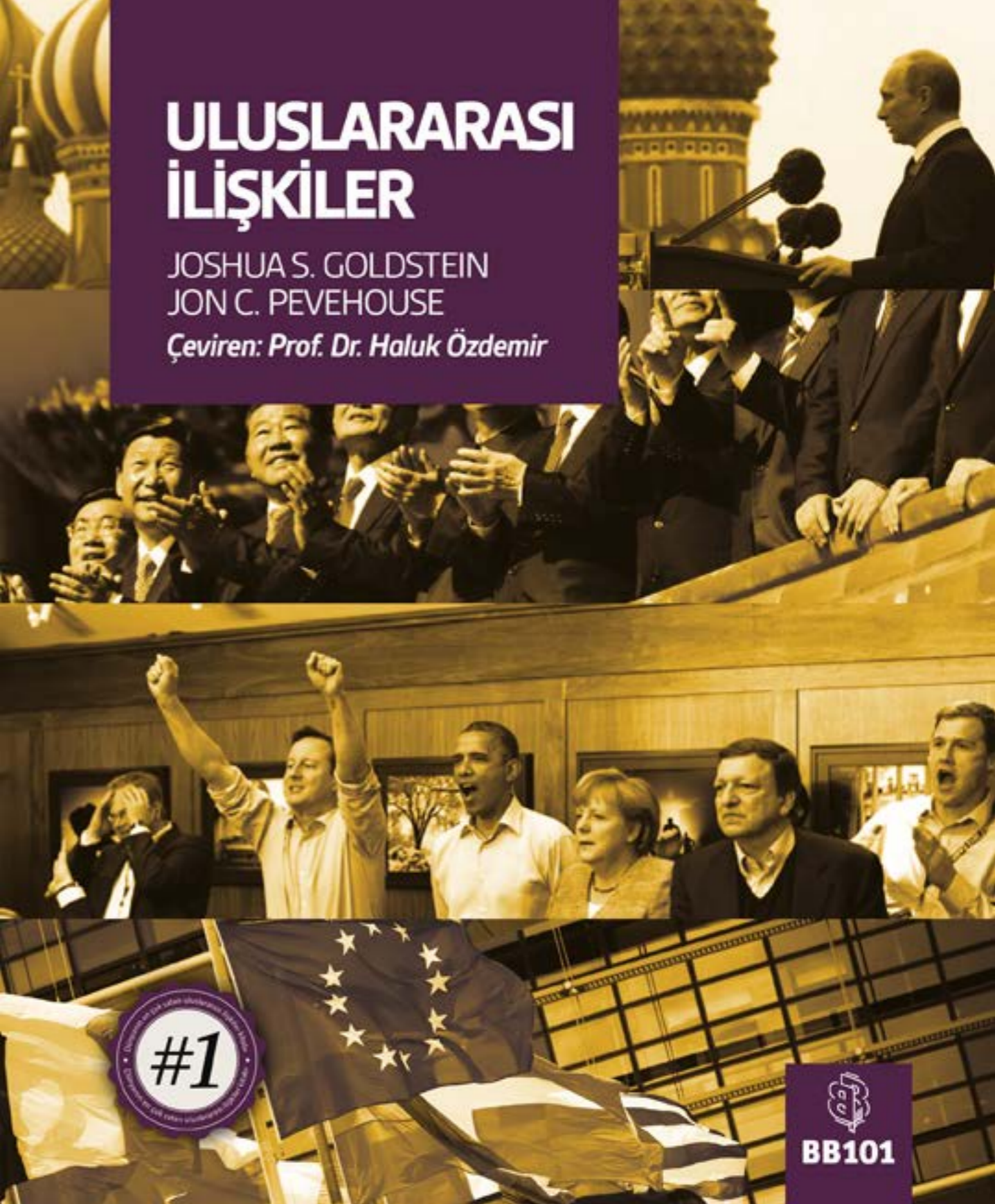

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

JOSHUA S. GOLDSTEIN
JON C. PEVEHOUSE

Çeviren: Prof. Dr. Haluk Özdemir

Facebook'ta
beğenin

Twitter'da
takip edin

Pinterest'te
"pin"leyin

Goodreads'te
kitaplarınıza ekleyin

BB101

Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse
Uluslararası İlişkiler

International Relations, 2013-2014 Update (10th ed.)

Çeviren: Prof. Dr. Haluk Özdemir

BB101 Yayınları: 6
1. Baskı: Eylül 2015

ISBN 13: 978-605-4665-20-4

Copyright ©2014, Pearson Education, Inc.
Copyright ©2014, Joshua S. Goldstein & Jon C. Pevehouse
Copyright © 2015, BigBang Yayınları®

Authorized translation from the English language edition, entitled INTERNATIONAL RELATIONS, 2013-2014 UPDATE, 10th Edition by JOSHUA GOLDSTEIN; JON PEVEHOUSE, published by Pearson Education, Inc, publishing as Pearson,

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage retrieval system, without permission from Pearson Education, Inc.

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayinevimiz kanunî takibat yaptırma hakkına sâhiptir.

Yayına Hazırlayan: **Selçuk Durgut**
Tashih: **Ali Kürşad Çifçi**
Kapak Tasarımı: **Muhsin Doğan**
Sayfa Tasarımı: **BigBang Yayınları**

Baskı: **Tarcan Matbaası**
Adres: Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 • Faks: (312) 384 34 37 • Sertifika No: 25744

JOSHUA S. GOLDSTEIN

Joshua S. Goldstein, Amerikan Üniversitesi, Uluslararası Yardım Fakültesi'nde emekli profesördür. Çalışma ve araştırmalarına aynı zamanda Massachusetts Üniversitesi'nde devam etmektedir. Uluslararası Çalışmalar Birliği'nin "On Yılın Kitabı" ödülünün sahibidir. Amherst, Massachusetts'te yaşamaktadır. *Winning the War on War* (2011) adlı kitabı, 11 Eylül'den sonraki on yılın -korkunç gazete başlıklarına rağmen- dünya çapında yüzyılın en barış dolu dönemi olduğunu göstermiştir. *The Wounds Within* (2015) kitabı gâzileri ve onların travma sonrası stres bozukluklarını incelemektedir.

JON C. PEVEHOUSE

Profesör Pevehouse'un araştırmaları uluslararası ilişkiler, uluslararası politik ekonomi, Amerikan dış politikası, uluslararası örgütler ve siyasî yöntembilim üzerine yoğunlaşmıştır. Pevehouse'un çalışmaları ulusal ve uluslararası siyaset arasındaki ilişkiyi inceler. En son yayın yaptığı konular bölgesel ticaret anlaşmaları, insan hakları kurumları, döviz kuru siyaseti ve uluslararası örgütlerdir.

Adres: Dr. Mediha Eldem Sok. No: 68/9, Kızılay, Ankara • Telefon/Faks: (312) 434 44 64
E-Mail: info@bigbangyayinlari.com • Web: www.bigbangyayinlari.com • Sertifika No: 25787

BB101 Yayınları, BigBang Yayınları®'nin bir alt markasıdır.

ÖZET İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN
KÜRESELLEŞMESİ

2. BÖLÜM
REALİST TEORİLER

3. BÖLÜM
LİBERAL VE SOSYAL TEORİLER

4. BÖLÜM
DIŞ POLİTİKA

5. BÖLÜM
ULUSLARARASI ÇATIŞMA

6. BÖLÜM
ASKERİ KUVVET VE TERÖRİZM

7. BÖLÜM
ULUSLARARASI ÖRGÜTLER,
HUKUK VE İNSAN HAKLARI

8. BÖLÜM
ULUSLARARASI TİCARET

9. BÖLÜM
KÜRESEL FİNANS VE İŞ DÜNYASI

10. BÖLÜM
ULUSLARARASI BÜTÜNLEŞME

11. BÖLÜM
ÇEVRE VE NÜFUS

12. BÖLÜM
KUZEY-GÜNEY AYRIMI

13. BÖLÜM
ULUSLARARASI KALKINMA

14. BÖLÜM
EK NOT

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAF BİLGİLERİ	19
ÖNSÖZ	21
TEŞEKKÜR	26
ÖĞRENCİLERE	28
TERMİNOLOJİ ÜZERİNE BİR NOT	29

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KÜRESELLEŞMESİ	36
■ Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Günlük Yaşam	37
Ana İlkeler	38
Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İlişkiler	46
■ Aktörler ve Etkiler	49
Devlet Aktörler	49
Devlet-Dışı Aktörler	52
Analiz Düzeyleri	54
Küreselleşme	56
■ Küresel Coğrafya	63
■ Evrilen Uluslararası Sistem	65
İki Dünya Savaşı, 1900-1950	65
Soğuk Savaş, 1945-1990	69
Soğuk Savaş Sonrası Dönem, 1990-2013	73
☞ BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	78
○ Özet	78
Ⓐ Anahtar Terimler	79
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	79
Ⓔ Sonnotlar	80

☞ SORUNU TARTIŞALIM	
Küreselleşme: Yok Olan Devlet Otoritesi	82

2. BÖLÜM

REALİST TEORİLER	84
■ Realizm	85
■ Güç	87
Gücü Tanımlamak	88
Gücün Tahmini	89
Gücün Unsurları	90
■ Uluslararası Sistem	92
Anarşi ve Egemenlik	92
Güç Dengesi	95
Büyük Güçler ve Orta Büyüklükte Güçler	97
Güç Dağılımı	99
Hegemonya	101
Büyük Güçler Sistemi, 1500-2000	104
■ İttifaklar	107
İttifakların Amacı	107
NATO	108
Diğer İttifaklar	110
Bölgesel Gruplaşmalar	113
■ Strateji	116
Devlet İdaresi	116
Uluslararası İlişkilerde Rasyonalite	120
Mahkûmun İkilemi	121
☞ BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	125
○ Özet	125

Ⓐ Anahtar Terimler	126
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	126
Ⓔ Sonnotlar	126
🔒 SORUNU TARTIŞALIM	
Küreselleşme: Yok Olan Devlet Otoritesi	130

3. BÖLÜM

LİBERAL VE SOSYAL TEORİLER 132

■ Savaşların Azalışı	133
■ Liberal Teoriler	134
Kant ve Liberal Barış	135
Liberal Kurumsalcılık	136
Uluslararası Rejimler	139
Ortak Güvenlik	142
Demokratik Barış	144
■ Sosyal Teoriler	146
Kimlikler ve Fikirler Önemlidir	146
Post-Modernizm	152
■ Marksizm	153
■ Barış Çalışmaları	157
■ Toplumsal Cinsiyet Teorileri	161
Sosyal Cinsiyetin Önemi	161
Realizmin Erkeksiliği	163
Savaş ve Barışta Toplumsal Cinsiyet	166
Uluslararası İlişkilerde Kadın	169
Farklılık Feminizmi ve Liberal Feminizm Karşılaştırması	171
Post-Modern Feminizm	173

🔒 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ 174

⓪ Özet	174
Ⓐ Anahtar Terimler	176
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	176

Ⓔ Sonnotlar	176
🔒 SORUNU TARTIŞALIM	
Kadınlar için Yasama Kotaları: Eşitlik için Etkili bir Araç mı?	182

4. BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA 184

■ Dış Politika Yapımı	185
Karar Alma Modelleri	185
Bireysel Karar Alıcılar	187
Grup Psikolojisi	190
Kriz Yönetimi	193
■ İç Etkiler	194
Bürokrasiler	195
Çıkar Grupları	197
Askerî-Sanayi Kompleksi	199
Kamuoyu	201
Yasama Organları	204
Dış Politika Yapımı	206

🔒 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ 208

⓪ Özet	208
Ⓐ Anahtar Terimler	209
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	209
Ⓔ Sonnotlar	210

🔒 SORUNU TARTIŞALIM	
Yasama Organları, Askerî Kuvvet Kullanım Kararı Konusunda Rol Oynamamalıdır.	212

5. BÖLÜM

ULUSLARARASI ÇATIŞMA 214

■ Dünyadaki Savaşlar	215
Savaş Türleri	215

Savaşın Nedenlerine Dâir Teoriler	219
■ Fikir Çatışmaları	222
Milliyetçilik	223
Etnik Çatışma	225
Soykırım	228
Dinsel Çatışmalar	231
İdeolojik Çatışma	242
■ Çıkar Çatışmaları	243
Toprak Uzlaşmazlıkları	243
Hükümetlerin Kontrolü	251
Ekonomik Uzlaşmazlıklar	252
🔒 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	256
⓪ Özet	256
Ⓐ Anahtar Terimler	256
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	257
Ⓔ Sonnotlar	257

🔒 SORUNU TARTIŞALIM	
ABD ve Rusya: Yeni Bir Soğuk Savaş?	260

6. BÖLÜM

ASKERÎ KUVVET VE TERÖRİZM 262

■ Konvansiyonel Kuvvetler	263
Kara Kuvvetleri: Toprak Hâkimiyeti	263
Deniz Kuvvetleri: Denizlere Hâkimiyet	267
Hava Kuvvetleri: Göklere Hâkimiyet	269
Koordine Kuvvetler: Lojistik ve İstihbarat	271
Dönüşen Teknolojiler	273
■ Terörizm	276
■ Kitle İmha Silâhları	281
Nükleer Silâhlar	282
Balistik Füzeler ve Diğer Fırlatma Sistemleri	284
Kimyasal ve Biyolojik Silâhlar	287

Yayıma	289
Nükleer Strateji ve Silâhların Kontrolü	293
■ Devletler ve Ordular	297
Askerî Ekonomi	297
Askerî Kuvvetlerin İdaresi	299
Sivil-Asker İlişkileri	301

🔒 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ 303

⓪ Özet	303
Ⓐ Anahtar Terimler	304
Ⓔ Eleştirel Düşünce Soruları	304
Ⓔ Sonnotlar	305

🔒 SORUNU TARTIŞALIM	
Kuzey Kore ile Görüşmeler: Silâhsızlanma Yönünde İlerleme mi Yoksa Aptalca Bir Hata mı?	308

7. BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER, HUKUK VE İNSAN HAKLARI 310

■ Uluslararası Örgütlerin Rollerini	311
■ Birleşmiş Milletler	315
BM Sistemi	315
Güvenlik Konseyi	321
Barış-Koruma Kuvvetleri	326
Sekretarya	330
Genel Kurul	332
BM Programları	334
Özerk Kuruluşlar	335
■ Uluslararası Hukuk	337
Uluslararası Hukukun Kaynakları	337
Uluslararası Hukukun Uygulanması	338
Dünya Mahkemesi	340
Ulusal Mahkemelerdeki Uluslararası Davalar	341

■ Hukuk ve Egemenlik	345
Diplomasi Hukuku.....	345
Haklı Savaş Doktrini.....	348
■ İnsan Hakları	349
Bireysel Haklar mı Egemenlik mi?.....	349
İnsan Hakları Kuruluşları.....	351
Savaş Suçları.....	355
Dünya Düzeninin Dönüşümü.....	360

📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	362
🕒 Özet	362
📌 Anahtar Terimler	364
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	364
📌 Sonnotlar	365
📌 SORUNU TARTIŞALIM İnsan Hakları: Dünya için Boş Bir Vaat mi?.....	368

8. BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET

■ Ticaret Teorileri	371
Liberalizm ve Merkantilizm.....	371
Karşılaştırmalı Üstünlük.....	377
Piyasalara Siyasî Müdahale.....	378
Korumacılık.....	381
■ Ticaret Rejimleri	384
Dünya Ticaret Örgütü.....	384
İkili ve Bölgesel Anlaşmalar.....	388
Karteller.....	393
Sektörler ve Çıkar Grupları.....	395
Ticaret Kurallarının Uygulanması.....	399
■ Ekonomik Küreselleşme	401
Dönüşen Dünya Ekonomisi.....	401

Ticarete Direniş.....	405
📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	408
🕒 Özet	408
📌 Anahtar Terimler	410
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	410
📌 Sonnotlar	411

📌 SORUNU TARTIŞALIM

Serbest Ticaret Anlaşmalarının Küresel Ekonomiye Yararı Var mıdır?.....	414
--	-----

9. BÖLÜM

KÜRESEL FİNANS VE İŞ DÜNYASI

■ Küreselleşme ve Finans	417
■ Para Sistemi	418
Para Hakkında.....	418
Uluslararası Döviz Piyasası.....	419
Para Değerinin Artış veya Düşüş Nedenleri.....	424
Merkez Bankaları.....	427
Dünya Bankası ve IMF.....	428
■ Devletlerin Mâlî Konumları	431
Millî Muhasebeler.....	431
Uluslararası Borç.....	432
ABD'nin Konumu.....	434
Rusya ve Doğu Avrupa'nın Konumu.....	436
Asya'nın Konumu.....	438
■ Çok-Uluslu İş Dünyası	440
Çok-Uluslu Şirketler.....	440
Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	443
Ev Sâhibi ve Ana Ülke İlişkileri.....	445
📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	450
🕒 Özet	450

📌 Anahtar Terimler	452
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	452
📌 Sonnotlar	452
📌 SORUNU TARTIŞALIM Doğrudan Yabancı Yatırım: Büyümenin Motoru mu Yoksa Sömürü Aracı mı?.....	454

10. BÖLÜM

ULUSLARARASI BÜTÜNLEŞME

■ Küreselleşme ve Bütünleşme	457
■ Bütünleşme Teorisi	457
■ Avrupa Birliği	460
Birleşik Avrupa Vizyonu.....	460
Roma Antlaşması.....	461
Avrupa Birliği'nin Yapısı.....	463
Tek Avrupa Senedi.....	466
Maastricht Antlaşması.....	467
Parasal Birlik.....	468
Avrupa Birliği'ni Genişletmek.....	471
Lizbon Antlaşması.....	473
■ Bilginin Gücü	475
Dünyayı Birbirine Bağlamak.....	475
Hükümetin Aracı Olarak Bilgi.....	480
Hükümetlere Karşı Araç Olarak Bilgi.....	482
Telekomünikasyon ve Küresel Kültür.....	484
📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	488
🕒 Özet	488
📌 Anahtar Terimler	489
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	489
📌 Sonnotlar	490

📌 SORUNU TARTIŞALIM Avrupa Bütünleşmesi, Gidebileceği En İleri Noktaya Kadar Gitti mi?.....	492
---	-----

11. BÖLÜM

ÇEVRE VE NÜFUS

■ Karşılıklı Bağımlılık ve Çevre	495
Sürdürülebilir Kalkınma.....	497
■ Çevre Yönetimi	498
Atmosfer.....	498
Biyolojik Çeşitlilik.....	505
Ormanlar ve Okyanuslar.....	507
Kirlenme.....	510
■ Doğal Kaynaklar	513
Dünya Enerjisi.....	514
Madenler.....	517
Su Uzlaşmazlıkları.....	519
■ Nüfus	521
Demografik Geçiş.....	522
Nüfus Politikaları.....	523
Hastalık.....	526

📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	532
--------------------------------------	-----

🕒 Özet	532
📌 Anahtar Terimler	533
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	533
📌 Sonnotlar	534

📌 SORUNU TARTIŞALIM

Küresel Isınmayı Durdurmak: Bedelini Kim Ödeyecek?.....	536
--	-----

12. BÖLÜM

KUZEY-GÜNEY AYRIMI

■ Güney'de Durum	539
Temel İnsan İhtiyaçları	541
Dünyada Açlık	546
Taşra ve Şehir Nüfusu	548
Kalkınma Sürecinde Kadın	548
Göç ve Mülteciler	550
■ Birikim Teorileri	556
Ekonomik Birikim	556
Dünya Sistemi	558
■ Emperyalizm	559
Dünya Medeniyetleri	560
Emperyalizm Tarihi, 1500-2000	562
Sömürgeciliğin Etkileri	563
Sömürgecilik Sonrası Bağımlılık	567
Devrimci Hareketler	571
📌 BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	573
📌 Özet	573
📌 Anahtar Terimler	575
📌 Eleştirel Düşünce Soruları	575
📌 Sonnotlar	575
📌 SORUNU TARTIŞALIM	
Göç Reformu: ABD'deki Yasadışı Göçmenlere Vatandaşlık Yolu Açılmalı mı?	578

13. BÖLÜM

ULUSLARARASI KALKINMA

■ Deneyimler	581
Yeni Sanayileşen Ülkeler	582

14. BÖLÜM

EK NOT

İSİM DİZİNİ	633
KAVRAM DİZİNİ	639

ORTAK FAYDA ALANLARI

Devlet ve Diplomasi Alanında İş Bulmak	30	Silâhların Kontrolü	
Uluslararası Şirketlerde İş Bulmak	31	Nükleer Silâhların Sınırlanması	294
Hükümetler-Dışı Örgütlerde İş Olanakları	32	Koruma Sorumluluğu	
Eğitim ve Araştırma İş Olanakları	33	Sivillere Yönelik Saldırıların Önlenmesi	357
Giriş	45	Daha Serbest Ticaret	
Afganistan'daki NATO		Doha Raundu DTÖ Antlaşması	389
Afganistan'da Taliban'ın Yenilmesi	114	Döviz İstikrarı	
Büyük Ülkeler Faturalarını Öder		Küresel İş Dünyası için İstikrarlı Döviz Kurları	423
BM Bütçesi	141	Yunanistan'ı Kurtarmak	
İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri		Avrupa'nın Mâlî Sağlığı	470
60 Yılı Aşkın Şiddetli Bir Çatışmayı		Küresel Isınma	
Sona Erdirmek	200	Yeni Bir İklim Antlaşması	504
Latin Amerika'da Barış		Mülteci Rejimi	
Latin Amerika Devletleri Arasında		Mültecilerin Esenliği	554
Barışçıl İlişkiler	244	UNICEF'e Harçlık	
		Dünyanın Yoksul Çocuklarına Yardım Parası	618

POLİTİKA PERSPEKTİFLERİ

+ Genel Bakış	47	+ Brezilya Devlet Başkanı, Dilma Rousseff	391
+ Hindistan [Eski] Başbakanı Manmohan Singh	117	+ Çin Devlet Başkanı, Xi Jinping	426
+ Ukrayna [Eski] Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç	148	+ Almanya Şansölyesi, Angela Merkel	478
+ Japonya Başbakanı Şinzo Abe	203	+ İrlanda Başbakanı, Enda Kenny	508
+ Liberya Devlet Başkanı, Ellen Johnson-Sirleaf	229	+ Botswana Devlet Başkanı Seretse Khama Ian Khama	553
+ ABD Başkanı, Barack Obama	274	+ Türkiye [Eski] Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan	609
+ Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı, Fatou Bensouda	361		

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 En Büyük Ülkeler, 2011-2012.....	51	Şekil 4.2 Rasyonel Karar Alma Modeli.....	186
Şekil 1.2 Dünyanın Dokuz Bölgesi	58	Şekil 4.3 Karar Almaya Dâir Bazı Psikolojik Zorluklar	193
Şekil 1.3 İki Dünya Savaşı, 1900-1950.....	64	Şekil 4.4 “Bayrak Etrafında Toplanma” Sendromu	205
Şekil 1.4 Soğuk Savaş, 1945-1990	68	Şekil 5.1 Devam Eden Savaşlar, Ocak 2013	216
Şekil 2.1 Uluslararası İlişkiler Teorileri.....	86	Şekil 5.2 Kürt Bölgeleri.....	226
Şekil 2.2 Kamuoyu Anketlerine Göre ABD'nin Dokuz Ülke İçindeki İmajı, 2000-2012.....	96	Şekil 5.3 İslam Konferansı Örgütü Üyeleri ve Çatışma Alanları.....	234
Şekil 2.3 Büyük Güçlerin Dünya Ekonomisi ve Askerî Harcamalardaki Payları, 2011.....	98	Şekil 5.4 Müslüman ve Müslüman Olmayan Ülkelerde Kamuoyu.....	235
Şekil 2.4 Uluslararası Sistemde Güç Dağılımı.....	99	Şekil 5.5 Tartışmalı Adalar	248
Şekil 2.5 Büyük Güçler Sistemi, 1500-2000.....	106	Şekil 6.1 Askerî ve Askerî Olmayan Etki Yöntemleri.....	264
Şekil 2.6 NATO'nun Genişlemesi.....	111	Şekil 6.2 Somali Yakınlarındaki Korsan Saldırıları, Ocak-Eylül 2008	269
Şekil 2.7 Büyük ve Orta Büyüklükteki Devletlerin Mevcut Bağlantıları.....	115	Şekil 6.3 İntihar Bombalarının Yerleri, 1980-2008.....	279
Şekil 2.8 Hindistan mı Pakistan mı Oyununda Kazanç Matrisi.....	123	Şekil 6.4 Hindistan ve Pakistan'ın Genişleyen Füze Menzilleri, 1998-2003.....	285
Şekil 3.1 Savaşlarda, Çatışma Nedenli Ölümler, 1946-2011.....	134	Şekil 7.1 Dünyadaki Devletler ve Hükûmetler-Arası Örgütler, 1815-2005.....	313
Şekil 3.2 İsrail-Filistin İşbirliği ve Çatışmasında Karşılıklılık, 1979-1997.....	138	Şekil 7.2 Birleşmiş Milletler	317
Şekil 3.3 Örtüşen Çan Eğrileri.....	167	Şekil 7.3 BM Güvenlik Konseyi'nde Ayrışan Çıkarlar.....	325
Şekil 4.1 Bir Yönlendirme Olarak Karar Alma.....	185	Şekil 7.4 Dünya Mahkemesi'ndeki Arjantin-Uruguay Davası.....	342

Şekil 8.1 Ortak ve Bireysel Kazanımlar Pareto Dengesi Çizgisi.....	373	Şekil 11.7 Demografik Geçiş.....	524
Şekil 8.2 Çin'in Büyüyen Ticaret Fazlası.....	375	Şekil 12.1 Dünya Bölgelerine Göre Gelir Düzeyleri ve Büyüme Oranları.....	540
Şekil 8.3 Ticaret Dengesi.....	376	Şekil 12.2 Bölgelere Göre Temel İhtiyaç Göstergeleri (2011).....	542
Şekil 8.4 Dünya Ekonomisi, 1750-2000.....	403	Şekil 12.3 Su ve Gıdaya Erişim Oranları, 2005.....	545
Şekil 9.1 ABD'nin Mâlî Konumu, 1970-2011.....	435	Şekil 12.4 Küresel İşçi Dövizi Hareketleri, 1970-2012.....	555
Şekil 9.2 Doğrudan Yabancı Yatırım, Dünya Toplamı, 1970-2010	444	Şekil 12.5 Dünya Medeniyetleri.....	561
Şekil 10.1 Avrupa Birliği'nin (AB) Yapısı.....	465	Şekil 12.6 Emperyalizm Tarihi, 1500-2000.....	564
Şekil 10.2 Eski ve Yeni AB Üyelerinin Gelir Düzeyleri, 2005.....	472	Şekil 12.7 Dünyanın Fethi.....	565
Şekil 10.3 Avrupa Devletlerinin Örtüşen Üyelikleri.....	476	Şekil 12.8 Afrika'da Beyaz Azınlık Yönetimindeki Bölgeler, 1952-1994.....	567
Şekil 10.4 Dünyada Telefon ve İnternet Kullanımı, 1995-2010.....	480	Şekil 12.9 Angola ve Namibya'da Sınırlar, Demiryolları ve Kaynaklar	569
Şekil 10.5 Kuzey-Güney Dijital Uçurumu, 1994-2010.....	481	Şekil 13.1 Bazı Ülkelerin Reel GSYİH Büyümeleri, 2011..	582
Şekil 11.1 Deniz Ürünleri Türlerinin Küresel Kaybı.....	496	Şekil 13.2 Güney Kore, Çin, Hindistan ve Gana'nın Kişi Başına GSYİH'si, 1960-2011.....	583
Şekil 11.2 Kutuplar Üzerinden Potansiyel Denizcilik Rotaları.....	499	Şekil 13.3 Çin'in Komşularına Bakışı.....	588
Şekil 11.3 ABD ve Çin'in Karbondioksit Emisyonları Öngörüsü, 1990-2030	501	Şekil 13.4 Çin ve Hint Kalkınmalarının Karşılaştırması.....	591
Şekil 11.4 Devlet Kontrolündeki Sular.....	512	Şekil 13.5 En Büyük Ülkelerin Gelir Düzeyleri ve Büyüme Oranları, 2011.....	592
Şekil 11.5 Hazar Denizi'nin Paylaşımı.....	518	Şekil 13.6 Bağış Yapan Ülke Gelirinin Yüzdesi Olarak Dış Yardım, 2011 ve 1960-2011.....	611
Şekil 11.6 Dünya Nüfusuna Dâir Eğilim ve Öngörüler.....	523		

TABLolar

Tablo 1.1 Ortak Fayda Sorunlarını Çözmek Konusunda Temel İlkeler.....	44
Tablo 1.2 Devlet-Dışı Aktör Türleri.....	53
Tablo 1.3 Analiz Düzeyleri.....	55
Tablo 1.4 Tahminî Toplam GSYİH'leriyle Birlikte Devletler ve Ülkeler, 2011 (Milyar Dolar Olarak, 2012)...	59
Tablo 1.5 Dünya Bölgeleri Karşılaştırması, 2011.....	62
Tablo 2.1 Realizm ve İdealizmin Varsayımları.....	87
Tablo 3.1 Son Yıllarda Dikkat Çeken Kadın Devlet Liderleri.....	164
Tablo 5.1 Önde Gelen Silâhli İslamcı Gruplar.....	238
Tablo 6.1 Büyük Güçlerin Tahminî Askerî Yetenekleri, 2011-2012	265
Tablo 6.2 Amerikan Kuvvetlerinin Konumları, 31 Eylül 2012.....	272
Tablo 6.3 Balistik Füze Yetenekleri, 2010	286
Tablo 7.1 BM Güvenlik Konseyi'ndeki Bölgesel Temsil...	323
Tablo 7.2 BM Barış-Koruma Kuvvetleri Görevleri, 30 Kasım 2012 İtibariyle.....	327
Tablo 7.3 Yedi Ana BM İnsan Hakları Sözleşmesinin Onay Durumları, 2013.....	353
Tablo 8.1 OPEC Üyeleri ve Petrol Üretimi, Aralık 2012...	394
Tablo 9.1 Bölgelere Göre Enflasyon Oranları,1993-2012...	420
Tablo 9.2 Rusya ve Doğu Avrupa'nın Ekonomik Çöküşü...	437
Tablo 11.1 Kişi Başı Enerji Tüketimi ve Net Enerji Ticareti, 2009.....	515
Tablo 11.2 Dünyadaki Bölgelere Göre Nüfus ve AIDS, 2012.....	528
Tablo 12.1 Kim Aç? Ülkelere Göre Sürekli Yetersiz Beslenen İnsanlar, 2012	547
Tablo 12.2 Mülteci Sayıları, 2011.....	552
Tablo 13.1 Küresel Güney'de Borç, 2012.....	605

FOTOĞRAF BİLGİLERİ

s. 30: Roger Ressmeyer/Corbis; s. 31: Andersen Ross/Brand X Pictures/Getty Images; s. 32: VLADIMIR VALISHVILI/ AFP/Getty Images; s. 33: Bob Krist/Corbis; s. 36: NASA/Corbis; s. 38: Doug Mills/The New York Times/Redux Pictures; s. 41: Roberto Neumiller; s. 45: STEVE NESIUS/Reuters/Landov; s. 48: WHITE HOUSE/Reuters/Landov; s. 52: DAVID MOIR/Reuters/Landov; s. 57: Uden Graham/Redlink/Redlink/Corbis; s. 70: Bettmann/Corbis; s. 75: Amr Nabil/AP Photos; s. 84: ERIC FEFERBERG/AFP/Getty Images; s. 89: SERGEI SUPINSKY/AFP/Getty Images; s. 91: Wally Santana/AP Photos; s. 94: MARK BLINCH/Reuters/Landov; s. 102: Guang Niu/Pool/AP Photos; s. 103: Matt Rourke/AP Photos; s. 109: Chris Hondros/Getty Images; s. 113: National Archives and Records Administration; s. 114: RICARDO ORDONEZ/Reuters/Landov; s. 117: Daniel Berehulak/Getty Images; s. 118: Suzanne Plunkett/AP Photos; s. 121: Turkish Military/HO/AP Photos; s. 132: HAMAD I MOHAMMED/Reuters/Landov; s. 137: /NASA TV/AP Photos; s. 139: Sophia Paris/UN Photo; s. 141: Mark Garten/UN Photo; s. 143: Hassene Dridi/AP Photos; s. 146: REUTERS/STR/ Landov; s. 148: JOHN THYS/AFP/Getty Images; s. 151: Alexandre Meneghini/AP Photos; s. 155: AMMAR AWAD/ Reuters/Landov; s. 156: CATHAL MCNAUGHTON/Reuters /Landov; s. 158: Ju Peng/Xinhua Press/Corbis; s. 160: JASON REED/Reuters/Landov; s. 162: SHANNON STAPLETON/Reuters/Landov; s. 165: Spc. Jeremy D. Crisp/AP Photo; s. 184: Pete Souza/The White House/AP Photos; s. 189: KCNA/Reuters; s. 191: J. Scott Applewhite/AP Photos; s. 194: Alexandra Avajub/Contact Press Images; s. 198: Zhang Jun/Xinhua Press/Corbis; s. 200: HANDOUT/Reuters/Landov; s. 203: AFLO/AFLO/Nippon News/Corbis; s. 207: ODD ANDERSEN/AFP/Getty Images; s. 214: DANISH ISMAIL/Reuters/ Landov; s. 218: PIUS UTOMI EKPEI/AFP/Getty Images; s. 220: 2006 Sovfoto/Eastfoto All Rights Reserved; s. 224: Ben Curtis/AP Photos; s. 229: CANDACE FEIT/epa/Corbis Wire/Corbis; s. 233: Andoni Lubaki/AP Photos; s. 240: AMR ABDALLAH DALSH/Reuters /Landov; s. 242: MARK RALSTON/AFP/Getty Images; s. 244: Natacha Pisarenko/AP Photos; s. 246: Santiago Muñoz/Demotix/Corbis; s. 251: Kyodo/Landov; s. 254: SYED JAN SABAWOON/epa/Corbis Wire/Corbis; s. 263: ALTER ASTRADA/AFP/Getty Images; s. 267: Stuart Price/UN Photo; s. 270: US Department of Defense; s. 274: SAUL LOEB/AFP/Getty Images; s. 276: STR/Reuters /Landov; s. 281: Masatomo Kuriya/Corbis News/Corbis; s. 283: Ron Sachs/Corbis; s. 289: Rina Castelnovo/Contact Press Images; s. 290: DigitalGlobe/Getty Images; s. 290: DigitalGlobe/ Getty Images; s. 294: MICHAEL REYNOLDS/epa/Corbis; s. 295: BAZ RATNER/Reuters/Landov; s. 297: © 2013 Alex S. MacLean/Landslides www.alexmaclean.com; s. 300: HABIBOU KOUYATE/AFP/Getty Images; s. 310: UN Photo; s. 312: YANNIS BEHRAKIS/Reuters/Landov; s. 316: Martine Perret/UN Photo; s. 324: David Karp/AP Photos; s. 331: Eskinder Debebe/UN Photo; s. 333: JESSICA RINALDI/Reuters/Landov; s. 336: SHAMIL ZHUMATOV/Reuters /Landov; s. 341: Bas Czerwinski/AP Photos; s. 342: Richard Semik/Alamy Limited; s. 347: Andy Thornley/Demotix/Corbis; s. 350: AFP/Getty Images; s. 357: Sayyid Azim/AP Photos; s. 358: Adam J. Jones, Ph.D.; s. 361: Eric Kanalstein/UN Photo; s. 370: Richard Semik/Alamy; s. 380: Vahid Salemi/ /AP Photo/Corbis; s. 381: ROBERTO NEUMILLER; s. 387: PAUL YEUNG/Reuters/Corbis; s. 389: DENIS BALIBOUSE/Reuters/Landov; s. 391: JEFFERSON BERNARDES/AFP/Getty Images; s. 397: LUIS ACOSTA/ AFP/Getty Images; s. 398: MANDEL NGAN/AFP/Getty Images; s. 405: Pallava Bagla/Corbis; s. 407: HO/Reuters/Landov; s. 416: YURIKO NAKAO/Reuters /Landov; s. 419: IVAN CHERNICHKIN/Reuters/Landov; s. 423: Hannelore Foerster/ Bloomberg/Getty Images; s. 425: Kevork Djanszian/Getty Images; s. 426: Xie Huanchi/Xinhua Press/Corbis; s. 431: Arif Ali/AFP/Getty Images; s. 433: KAI PFAFFENBACH/Reuters/Landov; s. 439: Eugene Hoshiko/AP Photos; s. 442: Wong Maye-E/AP Photos; s. 446: Robin Moyer/OnAsia Images; s. 448: Tyler Hicks/Getty Images; s. 456: MARTIN RUETSCHI/ Keystone/Corbis; s. 459: Tim de Waele/Corbis; s. 463: Francis Dean/Dean Pictures/Corbis; s. 469: ANDREA COMAS/ Reuters/Landov; s. 470: EPA/Panettis Saitas/Corbis; s. 474: Arne Dedert/dpa/Corbis; s. 478: Martin Meissner/AP Photos; s. 482: Albert Gonzalez Farran/UN Photo; s. 484: Tony Karumba/Afp/Getty Images; s. 485: ASMAA WAGUIH/Reuters/ Landov; s. 486: DYLAN MARTINEZ/Reuters/Landov ; s. 494: Michael S. Yamashita/Corbis; s. 497: ROGAN WARD/ Reuters/Landov; s. 498: SUZIE WONG/Reuters /Landov; s. 500: Ulet Ifansasti/Getty Images; s. 504: STAFF/Reuters/ Landov; s. 507: JES AZNAR/AFP/Getty Images; s. 508: FRANCOIS LENOIR/Reuters/Landov; s. 513: Fred Greaves/ Reuters/Corbis; s. 520: Hollandse Hoogte/Hannes/Redux; s. 525: United Photos/Reuters/Landov; s. 529: Gideon Mendel/ Corbis; s. 531: Joe Raedle/Getty Images; s. 538: ABIR ABDULLAH /EP/Newscom; s. 541: Hien Macline/UN Photo; s. 544: John Moore/AP Photos; s. 549: Sylvain Liecht/UN Photo; s. 550: Roberto Neumiller; s. 551: PASCAL ROSSIGNOL/ Reuters/Landov; s. 553: Stringer/Afp/Getty Images; s. 553: Stringer/Afp/Getty Images; s. 554: Dong Longjiang/Xinhua Press/Corbis; s. 557: Adam J. Jones, Ph.D.; s. 571: ZOHRA BENSEMRA/Reuters/Landov; s. 572: Juhan Kuus/Sipa Press; s. 580: CHINA DAILY/Reuters /Landov; s. 584: Steve Vidler/eStock Photos; s. 586: Imaginechina/Corbis; s. 589: Gautam Singh/AP Photos; s. 595: ANDREW BIRAJ/Reuters/Landov; s. 597: BRUNO DOMINGOS/Reuters/Landov; s. 599: Qamar Sibtain/India Today Group/Getty Images; s. 602: Manpreet Romana/Afp/Getty Images; s. 607: DYLAN MARTINEZ/Reuters /Landov; s. 609: David Karp/AP Photos; s. 613: Peace Corps; s. 615: ROBERTO SCHMIDT/AFP/Getty Images; s. 618: Brian Ach/WireImage/Getty Images; s. 620: Defense Visual Information Center; s. 628: ANDREW BIRAJ/Reuters /Landov;

ÖNSÖZ

BİRBİRİNE GİDEREK DAHA FAZLA BAĞLANAN BİR DÜNYADA YAŞIYORUZ. BU BAĞLANTILAR GÜNLÜK hayatımızda büyük yararlar sağlar: bütün dünyayla anlık iletişim kurabilme, kültür ve inançlarımızı paylaşma, depremden etkilenen bir insana küresel hayır kurumları ağlarını kullanarak doğrudan yardım edebilme imkânı, parçalarının her biri daha iyi bir ürün ortaya koyabilmek amacıyla uzmanlaşmış bilgilerini kullanan onlarca farklı ülkede üretilmiş bir ürünü satın alma olanağı gibi. Bunlar, karşılıklı olarak birbirine bağlanmış bir dünyanın muhtemel yararlarından bazıları. Fakat bu bağlantılar aynı zamanda mevcut sorunları daha kötü bir hâle de getirebilir: Terörist örgüt ağları saldırı düzenlemek için bilgi teknolojilerini kullanır; küresel ticaret, doğal çevre üzerinde orantısız bir baskı oluşturabilir; ve milyonlarca insan, zengin ülke vatandaşlarının yararlandığı küresel bağlantıların çok azına sâhip olarak yaşamaktadır.

Artan bağlantılara ve bunların günlük yaşamdaki sonuçlarına rağmen, çoğu öğrenci, yoksulluğun boyutları, gelişmekte olan ülkelere yapılan dış yardımın düzeyleri ve savaş sayısının son yıllardaki azalma eğilimi gibi uluslararası ilişkilerin temel gerçekleri hakkında yanlış bilgilere sâhip olarak üniversiteye başlamaktadır. Giriş niteliğindeki bir ders kitabı, öğrencilerin uluslararası ilişkiler konusundaki eğitiminde kilit rol oynar ve biz, yerinde, yanlışsız, görsel olarak câzip ve entelektüel olarak düşündürten bu kitabı hazırlamak için çok çalıştık. Bu kitabın, bir neslin değişen dünya düzeninde yerini bulup sesini duyurabilmesi için bilgi edinmesine ve eleştirel düşünmesine yardımcı olacağını umuyoruz.

Uluslararası ilişkiler yalnızca önemli değil, aynı zamanda büyüleyici bir konudur. Uluslararası ilişkilerin zengin ve karmaşık yapısı –siyasal, ekonomik ve kültürel– anlamaya çalışmamız gereken bir bulmacadır. Bu bulmaca, yalnızca entelektüel bir sınav değil, aynı zamanda duygusal olarak da güçlü bir bulmacadır. İçerisinde, konunun kapsamlı temalarının –savaş ve barış, gruplar arası çatışma, toplum, bütünleşme ve parçalanma, insanlar ve çevresi, yoksulluk ve kalkınma– etkileştiği insanî boyutta öyküler vardır.

ONUNCU BASKI 2013–2014 GÜNCELLEME İÇERİSİNDEKİ YENİLİKLER

Onuncu Baskı 2012-2013 Güncelleme’de, uluslararası sistemde tarihi değişimlerin yaşandığı bir dönemde kitabı güncel tutmaya yönelik önemli değişiklikler vardı. Kitap içerisinde, Suriye iç savaşı ve Avrupa’daki ekonomik daralma gibi yeni gelişmelere metin ve fotoğraflarla yer verildi.

Uluslararası güvenlik konularıyla ilgili olarak bu baskı, dünyada savaşın hızla değişen yüzüne özellikle önem vermektedir. Suriye İç Savaşı 2013 başı itibarıyla 70.000’den fazla insan kaybıyla devam ediyor, İsrail-Filistin sorunu ısınıyor, Demokratik Kongo’da şiddet yeniden alevleniyor, İran ve Kuzey Kore’nin nükleer programları Batılı güçlerle yüzleşmeye doğru savruluyor; ve ada uzlaşmazlıkları hem Doğu Çin Denizi hem de Güney Çin Denizi’nde şiddeti tetikleme tehdidi taşıyor. Aynı zamanda Afganistan’daki NATO operasyonları sona yaklaşıyor; Fransa, Mali’nin kuzeyindeki, Afrika Birliği de Somali’nin büyük bir kısmındaki İslamcılarını ülkeden çıkardı; Amerikan savunma bütçesi keskin bir biçimde düşüşe geçti. Demokrasinin yaygınlaşması, Mısır’da İslamcı bir devlet başkanının seçimiyle ve Burma’da sivil yönetimin tesisleriyle devam ediyor. Flame virüsü ve artan insansız araç saldırıları gibi siber savaşlar, bu baskıda ele alınan ve değişmekte olan uluslararası güvenlik resmine dâhil oluyor.

Çocuklarımıza – Solomon ve Ruth; Claire, Ava ve Carl

Uluslararası ekonomi-politik konusunda, bazı ülkeler 2008 finansal karışıklıklarından kurtulurken, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'deki borç krizinden sonra Avrupa Birliği ikinci daralma dönemine girdi, ve bu durum diğer ülkelerde kitlesel sokak gösterilerine, kurtarma paketlerine ve tasarruf bütçelerine yol açtı. İlk on yılında başarılı olan Euro para birimi güven vermemeye başladı ve AB genişleme konusunu bir kenara bıraktı. Diğer taraftan telekomünikasyon, dünya çapındaki 6 milyar cep telefonu kullanıcısıyla küresel ekonomide devrim yaratmaya devam etti. Tüm dünyadaki militanlar ve hükümetler kendi hikayelerini Twitter üzerinden anlatırken, Çin vatandaşları, hükümet kontrolünden kaçarak kendi seslerini Twitter'a benzeyen mikro bloglar üzerinden duyurdu. Fakat yeni bir internet anlaşması oluşturmak için toplanan Dubai'deki bir uluslararası konferansta internetin yönetişimi konusunda derin fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Dünya sağlığı cephesinde, kızamıkla mücadele, doğumdaki ölümlerin azaltılması ve güvenli içme suyuna erişim sağlama gibi konularda müthiş ilerlemeler kaydedildi. Aşırı yoksulluk içerisinde içinde yaşayan insanların oranı hızla düşüyor. Fakat bu olumlu eğilimler karşısında, uluslararası toplumun (Güney Afrika'daki bir başka konferansta daha) kontrol altına alma konusunda yetersiz kaldığı küresel ısınma tehdidi, olağan-dışı hava koşulları, sel ve kuraklık gibi keskin işaretlerle kendini gösteriyor. Olaylarla dolu geçen yılın tüm bu önemli gelişmeleri, güncellenmiş bu baskıda ele alıyoruz.

Bu baskı, onuncu baskıdaki teori bölümlerinin genel akışını değiştirmede: 2. Bölüm realist teorileri, 3. Bölüm ise, realizmin alternatiflerini liberal ve sosyal teorileri de içerecek şekilde ele alıyor. 4. Bölüm, (Amerikan ve karşılaştırmalı siyaset akademisyenlerinin geleneksel konusu olan) iç politikanın uluslararası ilişkiler üzerindeki hem olumlu hem de olumsuz etkilerini kapsayacak şekilde dış politika konusunu ele almaktadır.

Tablo ve şekilleri, eldeki en son verilerle güncelledik. Bunlar arasından birkaçını saymak gerekirse, milli gelir, askeri kuvvetler, göç ve mülteciler, borç, para transferleri, dış yardım, HIV/AIDS salgını, BM barış operasyonları sayılabilir.

Bu güncelleme baskısı, fotoğraf programını önemli ölçüde gözden geçirdi. Çoğu 2012 ve 2013'e ait onlarca yeni fotoğraf, bir yandan metin içerisindeki anahtar kavramları pekiştirirken diğer taraftan güncel olaylara görsel olarak dikkat çekiyor.

Son olarak bu güncellemede, onuncu baskıda başladığımız yeni bir kutucuk dizisi olan "Ortak Fayda Arayışı" var. Bu yeni bölüm, kitaptaki ana temasını vurguluyor: ortak fayda sorunu. Her bölüm, devletlerin elde etmeye çalıştığı bir ortak fayda örneği içermektedir. Dolayısıyla her kutu, 1. Bölüm'de ortaya konan üç ana ilke olan hakimiyet, karşılıklılık ve kimlik kavramlarının ortak fayda sağlamaya çalışırken devletler tarafından nasıl kullanıldığını görmeye çalışıyor. Bu yeni örneklerin, ortak fayda sorunları kavramını ve bunları çözmek için kullanılacak üç olası yaklaşımı değerlendirirken öğrenciler için anlamlı bir dayanak noktası olacağını umuyoruz.

KİTABIN YAPISI

Kitabın amacı, uluslararası ilişkiler alanındaki mevcut bilgiyi kapsamlı ve anlaşılabilir bir biçimde sunmak ve mantıksal bir düzen içerisinde konunun çeşitli araştırma topluluklarını kapsayan bir haritasını oluşturmaktır. Bu harita, uluslararası güvenlik ve uluslararası ekonomi-politik alt alanları etrafında düzenlenmiştir. Bu kitapta fiziken ayrılmış olsalar da bu alt alanlar kavramsal olarak bir bütündür ve pek çok bakımdan örtüşürler. Ortak ana ilkeler olan hakimiyet, karşılıklılık ve kimlik, teorik modellerin uluslararası güvenlik ve ekonomi-politik içerisindeki çeşitli konulara nasıl uyarlanacağını göstererek kitabın bütünlüğünü sağlamaktadır.

Kitabın genel yapısı, önce uluslararası güvenlik ve daha sonra uluslararası ekonomi-politik alanlarındaki önemli konuları takip etmektedir. 1. Bölüm, uluslararası ilişkiler çalışmalarını tanıtır; ortak fayda sorununu ve hakimiyet, karşılıklılık ve kimlik ana ilkelerini açıklar; ve konu için coğrafi ve tarihsel bağlamlar sunar. Tarihsel perspektif, son dönem eğilimleri ve özellikle küreselleşmeyi uluslararası sistemin 20. Yüzyıl boyunca geçirdiği evrim bağlamına yerleştirirken, küresel bakış, özellikle Küresel Güney'deki farklı aktörlerin uluslararası ilişkiler deneyimlerindeki çeşitliliği yansıtır. 2. ve 3. Bölümler uluslararası ilişkilerdeki çeşitli teorik yaklaşımları ortaya koymaktadır: realizm, liberal teoriler, sosyal teoriler (inşacı, post-modern ve Marksist), barış çalışmaları ve toplumsal cinsiyet teorileri.

4. Bölüm, dış politika formülasyonu ve uygulamasının yanında bu sürece katılan kilit kurumları ele almaktadır. 5. Bölüm, etnik, dinsel, ülkesel ve ekonomik çatışmaları da içine alan uluslararası çatışmaların ana kaynaklarını tanıtmaktadır. Bu çatışmaların şiddet kullanımına dönüşme biçimleri ve koşulları, askeri güç ve terörizmle ilgili 6. Bölümde tartışılmaktadır. 7. Bölüm, uluslararası örgütler ve hukukun ve özellikle Birleşmiş Milletler'in güvenlik ilişkilerinde nasıl önemli bir etkiye dönüştüğünü ve insan haklarının giderek artan önemini göstermektedir. Uluslararası örgütler çalışmaları aynı zamanda, uluslararası güvenlik konularıyla uluslararası ekonomi-politik konuları arasında bir bağ oluşturmaktadır.

Diğer bölümler, mikro iktisadi ilkeler ve ulusal ekonomilerle başlayıp, ticaret ve finans, uluslararası bütünleşme, çevre ve ağırlıklı olarak kalkınma konularına odaklanan Kuzey-Güney ilişkileriyle devam eden ve uluslararası ekonomi-politik çalışmalarını oluşturan çeşitli konuları ele almaktadır. 8. Bölüm ekonomi-politik konularındaki teorik kavramları tanıtmakta (uluslararası güvenlik teorilerinin uluslararası ekonomi-politik sorunları açısından anlamını ortaya koymakta) ve uluslararası ekonomi-politiğin en önemli konusunu, yani ticaret ilişkilerini ele almaktadır. 9. Bölüm, küresel finans siyasetini tanımlamakta ve küreselleşme çağındaki çok-uluslu şirket işleyişlerini tanımlamaktadır. 10. Bölüm, uluslararası bütünleşme, telekomünikasyon ve kültürel alışveriş süreçlerini, hem bölgesel –Avrupa Birliği– hem de küresel ölçekte araştırmaktadır. 11. Bölüm, çevre siyaseti ve nüfus artışının uluslararası pazarlıkları ve karşılıklı bağımlılığı hem bölgesel hem de küresel olarak nasıl artırdığını göstermektedir. 12. Bölüm, Küresel Kuzey-Güney ilişkilerini, Küresel Güney'deki yoksulluk sorununa yoğunlaşarak ele almaktadır. Daha sonra 13. Bölüm, uluslararası iş bağlantıları, borç ve dış yardım bağlamında ekonomik kalkınma alternatiflerini değerlendirmektedir. Kısa bir sonuç olan 14. Bölüm, kitabın ana temaları üzerine bir değerlendirme olup, gelecek hakkında eleştirel düşüncüyü teşvik etmektedir.

PEDAGOJİK UNSURLAR

Uluslararası ilişkiler gibi bilginin kesin olmadığı ve gözlemsel gelişmelerin teorilerin önüne geçebileceği bir konuda üniversite öğrencilerinin geliştirebileceği kilit yetenek, eleştirel düşüncedir. Metin içerisinde çeşitli yerlerde, öğrencilerin belirli bir sorun hakkında mantık yürüterek kanaatlerini oluşturmaları için sonuçlar açık uçlu bırakılmış olup, her bölümün sonundaki eleştirel düşünce sorularına ek olarak kutucuklardaki bilgiler, daha derin ve odaklanmış eleştirel düşüncüyü desteklemektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi "Ortak Fayda Arayışı" kutucukları, kitabın ana organizasyonunu oluşturan ortak fayda sorunu kavramına odaklanmıştır. Her kutucuk ortak bir faydayı ve fayda sağlamaya yönelik olarak işbirliği yapmaya çalışan devletlerin karşılaştığı sorunları tartışmaktadır. Her örnekte, faydanın sağlanması sırasında bir veya daha fazla ana ilkenin (hakimiyet, karşılıklılık ve kimlik) nasıl başarıyla veya başarısızlıkla kullanıldığını gösteriyoruz.

Her bölümdeki bir sayfalık “Politika Perspektifleri,” öğrenciyi ulusal bir liderin karar alma perspektifine koymaktadır. Bu sayfa, siyasal karar alma süreçlerinde sıklıkla rastlanan al-ver süreçlerini gösterip dış ve iç politika arasındaki karşılıklı bağlantıları vurgularken, aynı zamanda uluslararası ilişkiler teorileriyle politika sorunları arasında bağlantı kurmaktadır.

“Sorunu Tartışalım” kutucuğu, öğrencilerin tartışmalı konular hakkında ayrıntılı düşünmesine yardımcı olmaktadır. Her bölümdeki konular, o bölümde ele alınan önemli kavramlara dikkat çekmek üzere seçilmiştir. Bu yolla bu kutucuklar, her bölümün genel temasını desteklerken aynı zamanda belirli konuları daha da derinleştirmektedir.

Son olarak, kitabın başındaki “Uluslararası İlişkilerde Kariyer” sayfaları öğrencilerin bu alandaki iş olanakları hakkında düşünmesine yardımcı olmaktadır. Bu sayfalar, hükümet-dışı örgütler, hükümet ve diploması, uluslararası şirketler ve eğitim ve araştırma alanlarındaki kariyerlere ayrılmış olup, “bu ders iş bulmama nasıl yardımcı olacak?” sorusuna bir cevap olarak hazırlanmıştır ve konuyu merak edenler için kitaplar ve internet siteleri içermektedir.

Pek çok insan için, bilginin anlaşılması –özellikle soyut kavramların– resimlerle ilişkilendirildiğinde daha kolaydır. Bu yüzden kitapta, önemli noktaları göstermek amacıyla çok sayıda renkli fotoğraf kullanılmaktadır. Fotoğrafların alt yazıları, metindeki her bölümden ana temaları desteklemekte ve bunları resimlenen sahnelerle ilişkilendirmektedir. Bu baskıda çok sayıda 2012 ve 2013 fotoğrafı yer almaktadır.

Öğrenciler farklı öğrenme teknikleri kullanır. Görsel olarak öğrenenler, yalnızca fotoğrafları değil, aynı zamanda çok sayıda renkli grafiği özellikle yararlı bulacaklar. Sayısal verilerin kullanımı da eleştirel düşünceyi destekler. Basit olarak ve uygun bir biçimde küresel düzeyde sunulan temel veriler, öğrencilerin kendi yargılarını oluşturmalarına ve farklı politika ve teorilerin sonuçları hakkında fikir yürütmelerine izin verir. Metin, küresel düzeyde veriler kullanmakta (resmin tamamını göstermekte), önemli olanı göstermek için sayıları yuvarlamakta ve uygun olan yerlerde de bilgiyi grafik olarak aktarmaktadır.

Uluslararası ilişkiler, daha fazlasını keşfetme konusunda çok sayıda olanak sunan geniş bir konudur. Onuncu baskı için güncellenen kitaptaki dipnotlar, çeşitli konularda okuma önerilerinde bulunmaktadır. Aksi belirtilmediği takdirde geleneksel kaynakça notları değildir. (Ayrıca notlar alanında yer kazanmak için yayınevi yerleri belirtilmemiş olup, araştırma yazılarında doğru bir yöntem olmamasına rağmen önemli üniversite ve eyalet isimleri üniversite yayınevini ifade edecek şekilde kullanılmıştır.)

Joshua S. Goldstein

Jon C. Pevehouse

MYPOLISCI LAB™*

MyPoliSciLab Uluslararası İlişkiler dersi için geleneksel derslerde destekleyici bir ek olarak veya dersi tamamen internet üzerinden vermeye yönelik olarak tasarlanmış mükemmel, interaktif ve eğitici bir çözümdür. **MyPoliSciLab**, bütün eğitici ve öğrencilerin kişisel eğitim ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tasarlanmış çok sayıda kaynağa erişim sağlar.

Anahatlarıyla **MyPoliSciLab** içerisinde şunlar bulunur:

- ❑ Öğrencilerin ders öncesi, sırası ve sonrasında konuyla ilgilenmeleri için ihtiyacınız olan tüm araçlar. Ödev takvimi ve not defteri, belirli tarihler için öğrencilere belirli etkinlikler vermenizi ve dönem boyunca öğrencilerin kaydettiği ilerlemeyi ölçmenizi sağlar.
- ❑ İnternet üzerinden dinleme (*listening online*) olanağı da içeren **Pearson Etext**, öğrencilerin her zaman, her yerde ve istedikleri gibi kitaba ulaşmalarını sağlar. Uluslararası İlişkiler için eText, entegre videolar, simülasyon etkinlikleri ve interaktif sorular içerir.
- ❑ Bloom’s Taxonomy temelli Kişisel Çalışma Planı (**Personalized Study Plan**), her öğrenci için, hatırlama ve anlama gibi basit düşüncenin yanı sıra uygulama ve analiz gibi daha karmaşık eleştirel düşünce gerektiren etkinlikler hazırlamıştır. Bu katmanlı yaklaşım, öğrencilerin eleştirel düşünce yeteneklerini daha fazla geliştirerek derste ve daha sonrasında başarılı olmalarına yardımcı olacaktır.

MyPoliSciLab’da Yeni

Metin içerisindeki konularla bağlantılı ve öğrencilerin uluslararası ilişkiler ve karar alma kavram ve dinamiklerine ilgi duymasını sağlayacak yeni bir simülasyon seti.

Destekleyici Ekler

Pearson, *Uluslararası İlişkiler* kitabını ders kitabı olarak seçme yetkisine sahip olanlara ve öğrencilerine, bu kitaptan öğretmeyi ve öğrenmeyi çok daha verimli ve zevkli hâle getirecek çeşitli kaynaklar sunmaktan memnuniyet duyar. Eğitmciler, destekleyici eklerin pek çoğunu, kitaba özel belirli kaynakları indirebilecekleri bir çevrimiçi merkez olan Instructor Resource Center (IRC)’da bulabilir. Erişim ve kaydolmak için IRC açılış sayfasını www.pearsonhighered.com/irc adresinden ziyaret ediniz.

Eğitcinin El Kitabı ve Soru Bankası: Bu kaynak, her bölüm için bölüm özetleri, öğrenim hedefleri, ders planı, test, doğru/yanlış ve kompozisyon soruları içerir. Yalnızca IRC’de bulunabilir.

Pearson MyTest: Bu kapsamlı değerlendirme programı, eğitcinin el kitabı ve soru bankasındaki tüm unsurları içerir. Soru ve testler, istenen zaman ve yerde değerlendirme yapabilme esnekliği verecek şekilde kolayca oluşturulabilir, özelleştirilebilir, çevrimiçi kaydedilebilir ve sonra çıktısı alınabilir. Daha fazla bilgi için, lütfen www.mypearsonstest.com adresini ziyaret edin veya Pearson temsilcisiyle iletişime geçin.

PowerPoint Sunumu: Ders planı çerçevesinde düzenlenmiş olan bu multimedya sunumları, aynı zamanda her bölümden fotoğraf, şekil ve tablolar içermektedir. Yalnızca IRC’de bulunabilir.

* Bu özellikler kitabın İngilizce baskısı için Pearson Education tarafından sağlanan ücretli bir opsiyondur.

TEŞEKKÜR

PEK ÇOK AKADEMİSYEN, MESLEKTAŞ VE ARKADAŞ, KİTABIN ON BASKISINI DERİNDEN ETKİLEYEN fikirleriyle katkıda bulundu. Kitap, pazarlık ve yönlendirme kavramlarının uluslararası ilişkiler teorilerini dört analiz düzeyinde bütünleştirmek için kullanılabileceğini yıllar önce öneren rahmetli Robert C. North'a özel bir teşekkür borçludur. Askerî veri sorunları konusundaki yardımlarından dolayı yine rahmetli Randall Forsberg'e teşekkür ederiz. Meslektaşlarımıza ve dünya siyaseti derslerimizdeki öğrencilerimize önerilerinden dolayı teşekkür ederiz. Louis Cooper ve Peter Howard'a dipnotlar ve kavram sözlüğü konularındaki yardımlarından dolayı teşekkürler. "Sorunu Tartışalım" kutucuklarının ilk versiyonlarını geliştirdiği için Mir Zohair Husain'e teşekkür ederiz. Veri araştırma ve kaynakça çalışmaları için Tana Johnson, Felicity Vabulas, Stephanie Dufek, Ben Zimmerman ve Roberta Braga'ya teşekkür ederiz. Mark Lilleleht'e "Kariyer" kutucuklarındaki yardımlarından dolayı teşekkürler. Nihayet, rahmetli meslektaş, öğretmen ve arkadaş Deborah "Misty" Gerner'ın yıllar boyu bize verdiği desteği unutamayız.

Aşağıdaki eleştirilenler, çok sayıda faydalı öneride bulundu: Catherine Adams, King's College, Londra; Karen Adams, University of Montana; Philip Baumann, Minnesota State University Moorhead; Robert G. Blanton, University of Memphis; Robert E. Breckinridge, Mount Aloysius College; Jeff Cavanaugh, Mississippi State University; Brian Champion, Brigham Young University; Gregory A. Cline, Michigan State University; Myles Clowers, San Diego City College; Cynthia Combs, University of North Carolina at Charlotte; Michael Corgan, Boston University; Paul D'Anieri, University of Florida; Patricia Davis, University of Notre Dame; Elizabeth DeSombre, Colby College; June Teufel Dreyer, University of Miami; Larry Elowitz, George College and State University; George Emerson, Miami Dade Community College; Mark Everingham, University of Wisconsin-Green Bay; Jonathan Galloway, Lake Forest College; Marc Genest, University of Rhode Island; rahmetli Deborah J Gerner, University of Kansas; Emily O. Goldman, University of California, Davis; Vicki Golich, California State University, San Marcos; Robert Gregg, School of International Service, American University; Wolfgang Hirczy, University of Houston; Piper Hodson, St. Joseph's College; Stephen W. Hook, University of Missouri; Ted Hopf, Ohio State University; Mir Zohair Husain, University of South Alabama; Akira Ichikawa, University of Lethbridge; W. Martin James, Henderson State University; Matthias Kaelberer, Iowa State University; Aaron Karp, Old Dominion University; Joyce Kaufman, University of Maryland at College Park; John Keeler, University of Washington; Michael Kelley, University of Central Arkansas; Jane K. Kramer, University of Oregon; Mark Lagon, Georgetown University; William Lamkin, Glendale Community College; Wei-Chin Lee, Wake Forest University; Christopher Leskin, University of the Cumberland; Renee Marlin-Bennett, Johns Hopkins University; James Meernick, University of North Texas; Karen Mingst, University of Kentucky; Richard Moore, Lewis-Clark State College; Layna Mosley, University of North Carolina; Mark Mullenbach, University of Central Arkansas; Todd Myers, Grossmont College; John W. Outland, University of Richmond; Salvatore Prisco, Steven Institute of Technology; David Rapkin, University of Nebraska at Lincoln; Edward Rhodes, Rutgers University; Leonard Riley, Pikes Peak Community College; Trevor Rubenzer, University of South Carolina-Upstate; Richard Rupp, Purdue University-Calumet;

Houman Sadri, University of Central Florida; Henry Schockley, Boston University; Keith St. Clair, Grand Rapids Community College; Paul Vasquez, Wabash College; Paul Vicary, Florida International University; Thomas J. Volgy, University of Arizona; ve David Wilsford, Institute for American Universities, France. Hatalar, tabii ki bize ait.

ÖĞRENCİLERE

AKADEMİSYENLERİN ÇALIŞTIKLARI KONULAR, ÇEŞİTLİ YER VE ARAZİLERDEN OLUŞAN BİR manzara gibidir. Bu kitap, uluslararası ilişkilerdeki ana konu, tartışma ve sorunları algılamayı sağlayabilecek bir haritadır. Akademisyenler, konuları hakkında konuşurken özel bir dil kullanır. Bu kitap, uluslararası ilişkiler hakkında konuşurken akademisyenlerin kullandığı terim ve kavramları açıklayan ve bu konuşmaları tercüme edebilecek bir sözlüktür. Fakat uluslararası ilişkiler disiplini, çok farklı dilleri konuşan farklı seslerle dolu bir alandır. Metin, alanın ana hatlarını ve çeşitli konuları hakkında ortaya konan bilgileri netleştirmenize yardımcı olmak için bu seslerden bazılarını –başkanlar, profesörler, iş dünyası ve feministler– tercüme etmektedir. Onuncu baskıda, uluslararası ilişkileri yalnızca anlamınıza değil derinlemesine anlamınıza yardımcı olmak için bu karmaşık konuyu düzenleme ve netleştirme konusunda özel çaba harcadık. Fakat bu kitapta sunulan sentez, tamamıyla yazarlara aittir. Hem siz, hem de dersteki hocanız pek çok konuda farklı düşünebilirsiniz. Dolayısıyla bu kitap, söyleşi ve tartışmalar için yalnızca bir başlangıç noktasıdır.

Elinizdeki harita ve sözlükle, büyüleyici bir dünyayı keşfe hazırsınız. Dünya siyasetinde meydana gelen büyük değişiklikler, bu kitabı yazma çabasını eğlenceli bir projeye dönüştürdü. Bu alanı siz de zevk alarak keşfedin.

J.S.G.

J.C.P.

TERMİNOLOJİ ÜZERİNE BİR NOT

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE İSİMLERİN SİYASAL HASSASİYETİ VARDIR; FARKLI AKTÖRLER BİR ülke veya olayı farklı isimlendirebilir. Kitap, bu tür uzlaşmazlıkları çözemez. Fakat tutarlı olmak adına isimlendirme konusunda şu yaklaşımı benimsemiştir: Büyük Britanya Birleşik Krallığı (İngiltere, İskoçya ve Galler) ve Kuzey İrlanda, Britanya olarak kullanılmaktadır. Askerî yönetim tarafından Myanmar olarak yeniden adlandırılan Burma, Burma olarak kullanılmaktadır. Bosna-Hersek, genel olarak Bosna diye kısaltılmıştır (Herseklilerden özür dileriz). Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti, Makedonya olarak anılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Çin olarak anılmaktadır. (önceden Belçika Kongosu ve daha sonra Zaire olarak anılan) Kongo Demokratik Cumhuriyeti burada Demokratik Kongo olarak geçmektedir. Cote D’Ivoire’den söz ederken Fildişi Sâhili ifadesi kullanılmaktadır. Diğer yerlerde, ülke isimlerinde genel kullanım tercih edilmiş ve resmi kullanımdaki “... Cumhuriyeti” ifadeleri çıkarılmıştır. Bazılarının Doğu Denizi olarak adlandırdığı denizden Japon Denizi ve Arap Körfezi olarak da adlandırılan körfezden İran Körfezi olarak söz edilmektedir. 1990’da Irak tarafından işgalinin ardından Kuveyt’i geri alan ABD önderliğindeki 1991 çok-uluslu askerî operasyon Körfez Savaşı olarak anılmakta, ABD’nin 2003 sonrası Irak’ta yürüttüğü savaşa Irak Savaşı denilmektedir. 1980’lerde İran ve Irak arasındaki savaş, İran-İrak Savaşı olarak anılmaktadır.

Devlet ve Diplomasi Alanında İş Bulmak

ÖZET

Devlet ve diplomasi alanındaki işler, takım çalışmasına yatkın olanlara politikaları etkileme şansı vermekte, fakat bürokrasi konusunda sabır istemektedir.

FAYDA VE MÂLİYETLER Hem devletler hem de hükümetler arası örgütler (Intergovernmental Organizations -IGOs) uluslararası ilişkilerde kilit roller oynar ve uluslararası ilişkiler eğitimi olan ve alana ilgi duyan milyonlarca insan çalıştırır.

Hükümetler arası örgütlerde ve devletteki iş olanakları çok farklı olmasına rağmen çok sayıda benzerlik de taşır. Her ikisi de, rekabete dayalı ve katı bir biçimde düzenlenmiş çalışma ortamlarına sâhip hiyerarşik örgütlerdir. İster Amerikan Dışişleri Bakanlığı, ister Birleşmiş Milletler olsun, bu kurumlara giriş ve yükselme, sınavlar, performans değerlendirmeleri ve kurumdaki çalışma süreleriyle düzenlenmiştir.

Bir diğer benzerlik, izlenecek politikalarla ilgili çok farklı yönlere çekilmenin yarattığı zorluklarla ilgilidir. Devletler, kamuoyundan, seçmenlerden ve her biri farklı politika görüşüne sâhip çıkar gruplarından kaynaklanan rakip baskılara maruz kalır. Hükümetler arası örgütler de hükümetler dışı örgütler (Non-governmental Organizations – NGOs) gibi çıkar gruplarıyla uğraşmak durumundadır ve hükümetler arası örgütler çoğu zaman kendi arasında uzlaşamayan devletlerden oluşur.

Çok sayıda hükümetler arası örgüt veya devlet çalışanı, politikaları etkileyen kararlar almaya çalışır. Her iki iş ortamı da, uluslararası ilişkilere derin ilgi duyan insanlara cazip gelir ve sonuçta ortaya çıkan sözleşme ağlarının profesyonel ve entelektüel olarak mükafatı vardır. Sonuç olarak devletteki veya hükümetler arası örgütlerdeki işler, çoğu insanın hoşlanacağı seyahat veya yurtdışında yaşama olanakları sunabilir.

Bununla birlikte, bu işlerde yükselme yavaş ve can sıkıcı olabilir. Genellikle üst düzey diplomalara veya teknik niteliklere sâhip kişiler alt düzeylerde işe başlamak zorunda değildir. Kurum içerisinde yükselmek yıllar alabilir ve bu süreçte asıl ilginizden çok farklı bölümlerde çalışmak gerekebilir. Bunun yanında, hem hükümetler arası örgütler hem de devletler, sabır isteyen resmi kural ve prosedür-

lere dayalı bürokrasilerdir. Çalışanlar, girişimcilik ve farklı düşünmenin yeterince ödüllendirilmediğinden zaman zaman yakınır.

GELİŞTİRİLECEK YETENEKLER Hükümetler arası örgütlerde veya devlette çalışmanın püf noktası öncelikle içeriye adım atabilmektir. Bunun için, tam olarak ilgi alanınız olmasa bile giriş düzeyindeki işleri kabullenme konusunda esnek ve istekli olun. Örneğin Dışişleri Bakanlığı, Amerikan hükümetinin uluslararası ilişkilerle ilgilenen pek çok kurumundan sâdece biridir. Dış ilişkilerle ilgili bir işte çalışmak için diplomat olmanın şart olduğunu düşünmeyin.

Özellikle pek çok yerde bürosu bulunan hükümetler arası örgütlerde çalışmak için yabancı dil eğitimi de çok önemlidir. Grup olarak ve hem örgütün içerisinde hem de örgütler arasındaki networklerde çalışabilmek önemli bir özelliktir. İletişim kanallarını geliştirebilen insanlar örgüt içerisindeki pek çok yerden destek sağlayabilir.

Son olarak, güçlü analiz ve yazı yeteneği son derece önemlidir. Hem hükümetler arası örgütler ve hem de devlet kurumları her gün büyük miktarda bilgi akışıyla uğraşır. Bilgiyi analiz edebilme (matematik veya bilgisayar analizleri dâhil) ve açık ve net yorumlar yazabilme yeteneği değerinizi daha da artırır.

KAYNAKLAR

Shawn Dorman. *Inside a U.S. Embassy: How the Foreign Service Works for America*. 2nd ed. Washington D.C.: American Foreign Service Assoc., 2003.

Linda Fasulo. *An Insider's Guide to the UN*. New Haven: Yale University Press, 2005.

<http://jobs.un.org>

<http://careers.state.gov>

<http://jobsearch.usajobs.opm.gov/a9st00.aspx>

Uluslararası Şirketlerde İş Bulmak

ÖZET

Uluslararası şirketlerdeki işler, yüksek ücretler ve ilginç çalışma konularının yanı sıra dil ve kültürel yetenekleri olanlar için uzun çalışma saatleri vaadeder.

FAYDA VE MÂLİYETLER Küreselleşmenin hız ve kapsamı artarken, uluslararası şirketlerde çalışma fırsatları da açıldı. Çoğu büyük şirket açısından yerel ve küresel ayrımı ortadan kalktı. Bu yeni bağlam, buralarda çalışabilecek kişiler için fırsat ve zorlukları da beraberinde getirdi.

Uluslararası şirket kariyerleri pek çok avantaj sunmaktadır. Bu işler, devlet kurumları veya hükümetler arası örgütlerdekinden ciddi anlamda daha yüksek ücrete sâhiptir ve çok miktarda seyahat ve küresel bağlantılar kurmak için fırsatlar yaratabilir. Yabancı şirketlerdeki işler, başka bir ülkeye taşınma ve farklı bir kültürel ortama girmek anlamına gelir.

Fakat böyle bir kariyer tercihinin olası mâliyetleri de olacaktır. Çoğu iş, uzun çalışma saatleri, yorucu seyahatler ve sık sık yer değiştirmenizi gerektirir. Diğer işlerde olduğu gibi, küresel ekonomik gelişmeler gibi dışsal etkiler yükselme ve ilerlemenizi olumsuz etkileyebilir. Bu tür işler, özellikle aile yaşamını zorlayabilir.

Çoğu iş sektöründe uluslararası fırsatlar doğmaktadır. Bankacılık, pazarlama (halkla ilişkiler), satış, bilgisayar ve telekomünikasyon sektörleri son yıllarda müthiş büyüme kaydetmiştir. Bu işler üç genel kategoriye ayrılır: (1) ülke içinde yer alan fakat dış ülkelerdeki firmalarla önemli ilişkileri olanlar; (2) kendi ülkemizdeki yabancı şirketlerin işleri; (3) yerli veya yabancı şirketler adına yurt dışında olanlar.

GELİŞTİRİLECEK YETENEKLER Uluslararası iş dünyasına girebilmek için gerekli anahtar, iki tür yetenek geliştirmektir: uluslararası ilişkilerle ilgili olanlar ve iş dünyası ile ilgili olanlar. Geleneksel işletme yüksek lisans programları ve fakülteleri her üç iş türü için de yararlı olacaktır, fakat yabancı ülkelerdeki işler için işverenler genellikle iktisat, siyaset bilimi ve iletişim bölümlerinde öğretilen daha kap-

samlı beceriler ister. Dolayısıyla geleneksel iş becerilerinin yanında dil ve kültürel beceriler son derece önemlidir. İşverenler, herhangi bir ülkenin beşeri ve ekonomik coğrafyasının yanında kültürünü iyi bilen çalışanlar ister. Yurtdışında eğitim ve özellikle iş deneyimi, yabancı kültürel ortamlara adapte olabilmek ve çalışma becerisini göstermeye yardımcı olabilir. Güçlü analiz ve yazı becerileri de, işverenlerin çok önemseydiği bir konudur.

İş bulma konusunda araştırma da işe yarar. İşverenler, çalışanlarının dil ve kültürel becerilerinden en iyi biçimde yararlanabilmek amacıyla, genellikle belirli bir sektör veya şirket hakkında bilgi sâhibi olmanızı isteyebilir. Uluslararası olmayan bir şirketteki deneyim tabii ki size zarar vermez, fakat unutmayın ki, bir ülkedeki uygulama, gelenek ve çalışma modelleri başka ülkelerde işe yaramayabilir. Şirketlerin operasyonel ihtiyaçlarını iş dünyasından küresel alana yansıtmak için somut iş bilgisiyle birleşen kültürler arası becerilere çok değer verilir.

KAYNAKLAR

Edward J. Halloran. *Careers in International Business*. 2nd ed. NY: McGraw-Hill, 2003.

Deborah Penrith. ed. *The Directory of Jobs and Careers Abroad*. 12th ed. Oxford, UK: Vacation Work Publications, 2005.

<http://www.rileyguide.com/internat.html>

<http://www.jobsabroad.com/search.cfm>

<http://www.transitionsabroad.com/listings/work/careers/index.shtml>

Hükümetler-Dışı Örgütlerde İş Olanakları

ÖZET

NGO'larda iş olanakları, bir dava uğruna sıkı çalışma konusunda istekli insanlar için kişisel olarak tatmin edici deneyimler sunar, fakat bu işlere girmek zordur ve ücretler düşüktür.

FAYDA VE MÂLİYETLER Yaklaşık 30.000 NGO var ve bu sayı her geçen gün artıyor. Binlerce insan, bu örgütlerde çalışmak istiyor. Tüm NGO'lar birbirinden farklı olsa da, bunların çoğu, farklı işlevleri birlikte yerine getirir: çeşitli sorunlarla ilgili olarak gelişmekte olan ülkelerde çalışmak; hem yurtiçi hem de yurtdışında sosyal hizmetler sunmak; politikalarını değiştirmeleri için hükümetler nezdinde lobicilik yapmak; sorun çözmek için projeler hazırlamak ve bunların uygulanması için mâli kaynak bulmaya çalışmak.

NGO'larda çalışmanın pek çok faydası vardır. Çalışanlar, genellikle kendilerini aynı sorunlarla ilgilenen başka insanlarla çevrelenmiş olarak bulur: çevrenin iyileştirilmesi, insan haklarının korunması, ekonomik kalkınmanın ilerletilmesi, veya daha iyi sağlık hizmetlerinin sağlanması gibi. Bu dayanışma ruhu, heyecan verici ve tatmin edici olabilir.

NGO'da çalışmak, kişisel olarak son derece tatmin edici olsa da maddi açıdan tatmin edici değildir. NGO'ların çoğunun, çalışanlarına uzun saatler karşılığında küçük ücretler ödediği, kâr amacı gütmeyen bir çalışma şekli vardır. Üstelik pek çok küçük NGO, hükümetten, düşünce kuruluşlarından, özel kurumlardan ve bireylerden maddi destek bulmak için sürekli mücadele etmek durumundadır. Yardım toplama süreci oldukça fazla zaman alan bir uğraş olabilir.

NGO'ların sayılarının çokluğuna, nispeten düşük ücretlere ve uzun çalışma saatlerine rağmen NGO'larda iş bulmak zor olabilir. Buradaki kilit unsur spesifik olmaktır. İlgi alanlarınızı, somut sorunlar (insan hakları, çevre gibi) ve/veya coğrafi bölgeler çerçevesinde daraltmaya çalışın. Kendi ülkenizde mi yoksa yurtdışında mı çalışmak istediğinizi de düşünün. Yurtdışındaki işler daha tatmin edici olabilir, fakat bunların sayıları daha azdır ve bunlara talep daha fazladır.

GELİŞTİRİLECEK YETENEKLER NGO'lar girişken insanlar arar. Çoğunun eğitim için çok az zamanı ve kaynağı vardır. Temel büro becerileri (bilgisayar bilgisi gibi) önemlidir, fakat çalışanların aynı zamanda

her gün çeşitli görevleri yerine getirmesi gerekir. İş tanımınızda hemen hemen herşey mevcuttur. Yazma ve iletişim becerileri, özellikle işinizin bir parçası yardım toplamak olduğunda kilit öneme sâhiptir. Çoğu NGO'nun, yurtdışında büroları ve bağlantıları olduğu için yabancı dil becerileri de önemlidir.

Genellikle NGO'lar, potansiyel çalışanlarını eğitirken, işe almadan önce onların bir süreliğine gönüllü olarak çalışmasını ister. Bazı şirketler, bir NGO'ya veya gönüllü bir göreve belirli bir fiyat karşılığında çalışanlar yerleştirmeye başlamaktadır. Ücretli bir işe başlamadan önce verimli hâle gelmek, iş hayatını tanımak ve becerilerinizi geliştirmek amacıyla, çalışmak için ücret ödeyerek bir deneme süresi kazanabilirsiniz.

Son olarak, NGO'ların yoğunlaştığı şehirlerde (Washington D.C. gibi) iyi fırsatlar bulma konusunda kişisel bağlantılar önemli rol oynar. Çalışanlar genellikle bir örgütten diğerine geçer. Bu nedenle çok sayıda insan, gelecekteki kariyerlerine yardımcı olabilecek deneyimler kazanmak ve bağlantılar elde etmek için, doğrudan kendi ilgi alanlarına girmeyen konulardaki NGO'larda gönüllü olmakta ya da çalışmaktadır.

KAYNAKLAR

Sherry Mueller. Careers in Nonprofit and Educational Organizations. *Careers in International Affairs*, içinde 7th ed. Washington D.C.: Georgetown School of Foreign Service, 2003.

Richard M. King. *From Making a Profit to Making a Difference: How to Launch Your New Career in Nonprofits*. River Forest, IL: Planning/Communications, 2000.

<http://www.ngo.org/links/index.htm>

<http://www.idealists.org>

<http://www.wango.org/resources.aspx?section=ngodir>

Eğitim ve Araştırma İş Olanakları

ÖZET

Eğitim ve araştırma alanındaki iş olanakları, idallerin peşine düşme ve meslektaşlarınızla birlikte çalışma özgürlüğü sunar, fakat uzun yıllar sürecek bir okul eğitimi gerektirir.

FAYDA VE MÂLİYETLER İnsanlar, uluslararası ilişkiler alanındaki eğitim ve araştırma meraklarını çeşitli yollarla gidermektedir. Derse gelen hocanız veya öğretim görevlisinin, uluslararası ilişkilerle ilgilenmeye nasıl başladığına dair büyük ihtimalle farklı bir hikayesi vardır.

İster eğitim odaklı bir kurumda, ister büyük bir araştırma üniversitesinde olsun, akademik araştırma kariyerinin avantajı entelektüel özgürlüktür. Alan çalışması için yurtdışı seyahat imkanları yaratan ve aynı konularla ilgilenen yüzlerce meslektaşla bağlantılar kurmanızı sağlayabilecek ilginç ve sürekli dönüşen çeşitli konuları çalışarak bir kariyer geçirebilirsiniz.

Araştırma işlerinin çoğu (düşünce kuruluşlarında olduğu gibi) iki açıdan farklıdır. Öncelikle bu işler, yapılacak araştırma bağlamında genellikle kişiye yön verir. İkincisi, eğitim yönü ya çok azdır ya da hiç yoktur. Yine de, uluslararası ilişkiler araştırmalarıyla ilgilenenler açısından bu tür işler, yapılan araştırmanın, aralarında politika yapımcıların da bulunduğu daha fazla insana ulaşması sonucunu doğurabilir.

Üst düzeyde uluslararası ilişkiler öğretmek veya düşünce kuruluşları ya da devlet kurumlarında araştırma yapmak için genellikle üst düzey bir diploma (neredeyse her zaman yüksek lisans ve genellikle doktora) gerekir. Yüksek lisans, çoğunlukla bir-iki yıl alırken, uluslararası ilişkiler doktora genellikle en az beş yıl sürer. Öğrenciler, genellikle uluslararası seyahat etmek veya ilgi alanlarını belirlemeye yönelik iş deneyimi kazanmak amacıyla lisans ve yüksek lisans eğitimleri arasında mola verirler. Çoğu öğrenci, kişisel ve kariyer hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak bir iş bulursa, doğal olarak eğitimini sürdürmek için geri dönmez.

Son olarak, en üst düzey diplomaları alırken insanın büyük ölçüde kendi kendini yönlendirmesi gerekir. Dersler, yüksek lisans veya doktoranın parçalarından yalnızca biridir. Bir tez yazmak da gerekir. Tez yazımı, kendi oluşturacağınız ve diğer sorumluluklarınızla (araştırma görevlisi olarak çalışmak gibi) dengeli bir zaman tablosu çerçevesinde çalışmanızı gerektirir, bu da işlerinizi kolaylıkla sıkıştırabilir. Üst düzey bir

diploma programında dersleri tamamlayan çoğu öğrenci, ya tezini hiç bitirmez, ya da bitirmesi yıllar sürer.

GELİŞTİRİLECEK YETENEKLER İster akademik bir ortamda eğitime yönelik bir amaçla, ister uygulamaya dönük bir araştırma için olsun, üst düzey bir diploma almak isteyenlerin geliştirmesi gereken önemli beceriler vardır. İlk ve en önemlisi eleştirel düşüncedir. Akademisyen ve araştırmacılar, sorular karşısında çok sayıda alternatif yanıt olarak dikkate almak ve diğer taraftan bu alternatiflerin geçerlilik ve önemini değerlendirmek zorundadır. İkinci beceri yazmadır. Bir tezi üretmeden önce, üretirken ve sonrasında akademisyen ve araştırmacılar açısından anahtar yetenek yazmadır. Son olarak, soruları değerlendirirken kullanmak için uygulamaya yönelik araçlar olarak kullanabileceğiniz beceriler geliştirmeyi düşünün. Bu araçlar içerisinde yurtdışındaki araştırmalarınızı kolaylaştıracak başka diller olabilir. Sayısal analizlerde yardımcı olacak istatistik ve veri becerileri olabilir. Ya da oyun teorisi modellerini kullanmak için matematik olabilir. Hangi aracı vurgularsanız vurgulayın, akademide veya özel ya da kamusal bir araştırma kurumda olması farketmez, uzmanlaşmış beceriler araştırma sorularınızı cevaplamada size yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

The Chronicle of Higher Education (haftalık). chronicle.com adresinde.

American Political Science Assoc. *Earning a PhD in Political Science*. 4th ed. Washington D.C., 2004.

Ernest J. Wilson. Is There Really a Scholar-Practitioner Gap? *An Institutional Analysis. PS: Political Science and Politics*, January 2007.

<http://www.apsanet.org>

<http://www.apsia.org>

<http://www.isanet.org>

Uluslararası Uzay İstasyonu, 2010

KÜRESELLEŞME, ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜNLÜK YAŞAM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, DÜNYADAKİ BÜTÜN İNSANLARLA ve kültürlerle ilgili olduğu için büyüleyici bir konudur. Bu gruplar arasındaki etkileşimlerin kapsam ve karmaşıklığı, **uluslararası ilişkileri** hâkim olunması zor bir konu yapar. Her zaman öğreneceğimiz şeyler vardır. Bu kitap, bu hikâyenin yalnızca başlangıcıdır.

Dar anlamıyla uluslararası ilişkiler alanı, dünya devletleri arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Fakat bu ilişkiler, diğerlerinden soyutlanmış bir biçimde anlaşılabilir. Bu ilişkiler, diğer aktörlerle (uluslararası örgütler, çok-uluslu şirketler ve bireyler gibi), diğer toplumsal yapı ve süreçlerle (iktisat, kültür ve iç siyaset gibi) ve coğrafi ve tarihsel etkilerle yakından bağlantılıdır. Bu unsurlar, uluslararası ilişkilerin günümüzdeki temel eğilimi olan küreselleşmeye enerjisini verir.

Gerçekten de, son yıllardaki iki kilit olay küreselleşmeyi gözler önüne sermektedir. 2011-2012 yıllarında çeşitli hükümetleri deviren Arap Baharı'nın genç Arap protestocuları, devrimlerini planlamak ve koordine etmek için Facebook ve cep telefonlarını kullandılar. Amerikan gayri menkûl borsasının çöküşüyle başlayan 2008-2009 küresel ekonomik daralması, hızla diğer ülkelere yayıldı. Büyük oranda bütünleşmiş küresel finans piyasaları, tüm dünyada etkileri hâlâ hissedilen bir dalga etkisi yarattı. Böylece küreselleşmenin iki damgası –yayılan iletişim teknolojileri ve bütünleşmiş piyasalar– günlük yaşamlarımızı etkileyen olaylara hız kazandırdı.

Günlük yaşamlarımızı sâdece geniş kapsamlı olaylar etkilemez. Mezun olduktan sonra iş bulma şansımız, küresel ekonomiye ve uluslararası ekonomik rekabete bağlıdır. Bu işler, belki de her zamankinden daha fazla, uluslararası seyahat, satış ve iletişimle ilgilidir. Bunun yanında, öğrencilerin gündelik olarak kullandığı elektronik ürünler, giysiler ve akaryakıt gibi mallar, dünya ticaret sisteminin kurallarından etkilenmektedir.

Küreselleşmenin, günlük yaşamımızda belirgin bir biçimde olumlu etkileri de var. Teknoloji ilerledikçe, her geçen yıl dünya daha da küçülüyor. Daha iyi iletişim ve ulaşım olanakları, sıradan bir insanın başka ülkelerdeki diğer insanlarla, ürünlerle ve fikirlerle temasını artırıyor. Küreselleşme, bizi uluslararası hâle getiriyor.

Küreselleşme ve uluslararası ilişkilerin etkilerini günlük yaşamda hissetmenin yanında, birey olarak vatandaşlar da dünyayı etkileyebiliyor. Uluslararası ilişkiler, genellikle devlet başkanları, generaller ve diplomatlar gibi küçük bir insan grubu tarafından yürütülen uzak ve soyut bir ritüel olarak betimlenir. Liderler, uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynasa da, çok sayıda başka insan da bu ilişkilere katılır. Üniversite öğrencileri ve diğer vatandaşlar, ne zaman bir seçimde oy kullansalar veya bir seçim kampanyasında çalışsalar, dünya piyasalarında ticareti yapılan bir ürün veya hizmet alsalar ve haber izleseler, uluslararası ilişkilere katılmış olurlar. Günlük hayatımızdaki tercihler, yaşadığımız dünyayı

Bu Bölümde

■ Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Günlük Yaşam	37
Ana İlkeler.....	38
Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İlişkiler.....	46
■ Aktörler ve Etkiler	49
Devlet Aktörler.....	49
Devlet-Dışı Aktörler.....	52
Analiz Düzeyleri.....	54
Küreselleşme	56
■ Küresel Coğrafya.....	63
■ Evrilen Uluslararası Sistem.....	65
İki Dünya Savaşı, 1900-1950.....	65
Soğuk Savaş, 1945-1990.....	69
Soğuk Savaş Sonrası Dönem, 1990-2013.....	73

uluslararası ilişkiler: Dünya devletleri arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin (Birleşmiş Milletler, çok-uluslu şirketler ve bireyler gibi) (iktisat, kültür ve iç siyaseti de kapsayan) diğer aktörlerle, diğer toplumsal ilişkilerle ve coğrafi ve tarihsel etkilerle bağlantıları.

kesinlikle etkiler. Bu tercihler yoluyla her insan, uluslararası ilişkiler dünyasına, ne kadar küçük olursa olsun, özgün bir katkı yapar.

Bu kitabın amacı, uluslararası ilişkiler alanını tanıtmak, uluslararası ilişkilerle ilgili olarak bilinen teorileşmiş bilgileri düzenlemek ve milletler arasındaki ilişkileri ele alırken siyaset bilimcilerin kullandığı kilit kavramları aktarmaktır. Birinci bölüm, uluslararası ilişkileri bir çalışma alanı olarak tanımlar, ilgili aktörleri tanıtır ve uluslararası ilişkilerin içerisinde gerçekleştiği küreselleşmenin coğrafi ve tarihsel yönlerini inceler.

Ana İlkeler

Uluslararası ilişkiler alanı dünyanın karmaşıklığını yansıtır ve akademisyenler bu durumu tanımlamaya ve açıklamaya çalışırken pek çok teori, kavram ve terim kullanır. Fakat bu karmaşıklığın altında, alana şeklini veren bazı temel ilkeler yatar. Teori ve yaklaşımları, 2, 3 ve 4. bölümler boyunca ele alıyoruz, fakat burada en temel fikirleri en anlaşılır biçimde vereceğiz.

Uluslararası ilişkiler, tek bir kilit sorun etrafında döner: Bir grup (iki veya daha fazla sayıda ülke gibi), üyelerinin *bireysel çıkarlarından* vazgeçmelerini isterken *ortak çıkarlara* nasıl hizmet edebilir? Örneğin, çoğu ülkenin birlikte hareket etmesiyle ulaşılabilecek bir hedef olan küresel ısınmanın durdurulması her ülkenin çıkarıdır. Fakat her ülkenin, aynı zamanda ekonomisini yürütebilmek için fosil yakıt kullanımı konusunda münferit çıkarı da vardır. Benzer şekilde askerî bir ittifakın

tüm üyeleri ittifakın gücünden fayda sağlar fakat her üyenin ayrı ayrı kendi birlik ve para katkısını minimum düzeyde tutma konusunda çıkarları söz konusudur. Ülkeler, askerî yollarla toprak ele geçirerek, ticaret anlaşmalarında aldatmalara başvurarak veya barış-koruma veya aşılama kampanyaları gibi uluslararası çabalara katkıda bulunmayı reddederek kendi kısa vâdeli çıkarlarını geliştirebilir. Fakat tüm ülkeler bu şekilde hareket ederse, bu ülkeler kendilerini, güvenlik ve ticaret konularında işbirliğinden kaynaklanacak karşılıklı kazanımların ortadan kalktığı kaotik ve acımasız bir ortamda ve daha kötü koşullarda bulur.

Grup üyeleri arasında paylaşılan ve çatışan çıkarlar sorunu, farklı bağlamlarda farklı isimlerle anılmaktadır: “ortak hareket” (*collective action*), beleşçilik veya bedavacılık (*free ri-*

ding), yük paylaşımı (*burden sharing*), orta malların trajedisi (*tragedy of the commons*) ya da mahkûmun ikilemi (*prisoner's dilemma*) sorunu gibi. Bu genel durumdan, yani üyelerin tek tek yaptığı katkıya bakmaksızın grup üyelerinin tamamının faydalandığı bir şeyin nasıl sağlanacağı sorunundan **ortak fayda sorunu** olarak söz edeceğiz.¹

Küçük gruplar içerisinde ortak malların elde edilmesi, büyük gruplara göre genellikle daha kolaydır. Küçük bir grupta, bir üyenin aldatılması (veya beleşçilik), gizlenmesi daha zor bir durumdur; bunun genel ortak fayda üzerindeki etkisi daha büyüktür ve cezalandırılması daha kolaydır. Küçük grupların avantajı, uluslararası güvenlik konularında büyük devlet sisteminin ve ekonomik konularda G20 (20’ler Grubu) sanayileşmiş ülkelerinin önemini açıklamaya yardımcı olmasıdır.²

Ortak fayda sorunu, tüm grup ve toplumlarda karşılaşılan bir durumdur fakat her devletin egemenliği ve ortak fayda sağlamak için gerekli önlemleri uygulatacak dünya hükûmeti gibi merkezi bir otoritenin olmaması nedeniyle uluslararası ilişkilerde daha vahim olarak karşımıza çıkar. Diğer taraftan ülke içi siyasette ise hükûmet, bireyleri kendi kişisel çıkarlarına hizmet etmeyecek şekilde vergi ödeterek veya araçlarına veya fabrikalarına hava kirliliğine karşı donanımlar taktırarak katkıda bulunmaya zorlayabilir. Buna uymayan bireyler hükûmet tarafından cezalandırılabilir. Mükemmel olmasa da –kurallara uymayan ve suç işleyenler bazen yakalanamaz ve hükûmetler bazen yetkilerini kötüye kullanır– bu çözüm, toplumsal düzeni koruma konusunda genellikle yeterince işe yarar.

Burada, hâkimiyet, karşılıklılık ve kimlik olarak adlandırdığımız üç temel ilke, ana sorunumuz olan herhangi bir merkezi otoritenin zorlaması olmaksızın bireylerin ortak fayda için işbirliğini sağlama sorununa olası çözümler önerir (bkz. Tablo 1.1). Bu üç ilke, tüm sosyal bilimlerde esastır ve hayvan toplulukları çalışmaları, çocuk gelişimi, sosyal psikoloji, antropoloji, iktisat ve tabii siyaset bilimi gibi disiplinlerde de karşımıza çıkar. Her bir ilkeyi açıklamak için, üç ilkeyi de dar kapsamlı bir insan örneği ve uluslararası ilişkiler örneğine uyarlayacağız.

Hâkimiyet Hâkimiyet ilkesi, en üsttekilerin en alttakileri kontrol ettiği –hükûmeti andıran ama gerçekten bir hükûmeti olmayan– bir güç hiyerarşisi oluşturarak ortak fayda sorununu çözer. Kıt kaynaklara kimin sâhip olacağı konusunda sürekli kavga etmek yerine grup üyeleri, “statü hiyerarşisi”ndeki konumları için sâdece arada sırada çatışabilir. Böylece, kaynaklara kimin sâhip olacağı gibi konular üzerindeki sosyal çatışmalar, hiyerarşinin üst sırasındaki aktör lehine otomatik olarak çözülür. Hâkimiyet pozisyonu üzerine yapılan kavgalar, grup üyelerine verilecek zararı bir ölçüde en aza indirecek şekilde kurallar ortaya çıkarmıştır. İtaat ve hâkimiyete dâir sembolik davranışlar, her zaman mevcut olan bir statü hiyerarşisini güçlendirir. Statü hiyerarşisinin tepesinde kalmak, bunu kolaylaştırırsa da, yalnızca güce bağlı değildir. Bunun yerine, tepedeki aktör, grubun nispeten daha kapasiteli üyeleri arasında ittifaklar oluşturma ve bunları sürdürme konusunda en yeteneklisi olabilir. Hâkimiyet, girift bir konudur ve sâdece kaba kuvvetle ilgili değildir.

Uluslararası ilişkilerde hâkimiyet ilkesi, bir avuç ülkenin diğerleri için geçerli kuralları dayattığı büyük güç sistemine dikkat çeker. Hegemon veya süper güç olarak anılan ülke, bazen başat ülke olarak büyük güçlerin tepesinde durur. Dün-

ortak fayda sorunu: Bir grubun üyeleri tarafından yaratılan ve bireysel katkılarına bakılmaksızın grubun tüm üyelerinin yararlandığı somut veya soyut bir fayda; katılımcılar, ortak faydaya yaptıkları katkıyı azaltarak kazanç sağlayabilir ama eğer çok sayıda katılımcı aynı şeyi yaparsa ortak fayda ortaya çıkamaz.

hâkimiyet: Çözümleri hiyerarşik olarak dayatma yoluyla ortak fayda sorunlarını çözme ilkesi.

SAVAŞIN DOKUNDUKLARI

Uluslararası ilişkiler, çeşitli biçimlerde hayatımızı etkiler. Bu kadının erkek arkadaşı, 2006’da Irak’ta ölmüş.

yanın askerî olarak en güçlü beş ülkesinin veto hakkına sâhip olduğu BM Güvenlik Konseyi, hâkimiyet ilkesini gözler önüne serer.

Ortak fayda sorununa hâkimiyet çözümünün avantajı, bir hükümet gibi, grup üyelerini ortak faydaya katkı yapmaya zorlamasıdır. Ayrıca grup içinde çatışmaları da en aza indirir. Fakat buradaki dezavantaj, bu istikrarın, statü hiyerarşisindeki üyelerin sürekli baskı altında tutulması ve kırgınlıkları karşılığında sağlanıyor olmasıdır. Bunun yanında, tepedeki çekişmelerin ciddi mücadelelere dönüştüğü durumlarda olduğu gibi hiyerarşi konumu üzerindeki çatışmalar zaman zaman grubun istikrarına ve refahına zarar verebilir. Uluslararası ilişkiler örneğinde, büyük güçler sistemi ve bir süpergücün hegemonyası onlarca yıl sürecek görece bir barış ve istikrar sağlayabilir, fakat daha sonra büyük güçler arasında mâliyeti yüksek savaşlar çıkabilir.

Karşılıklılık (Mütekabiliyet) Karşılıklılık ilkesi, gruba katkısı olan davranışları ödüllendirip grup aleyhine kendi çıkarlarını izleyen davranışları cezalandırarak ortak fayda sorununu çözer. Karşılıklılığı anlamak çok kolaydır ve bir merkezî otorite olmadan da “icra edilebilir” ve bu da onu bireyleri ortak fayda için işbirliğine yönlendirmenin sağlam bir yolu yapar.

Karşılıklılık hem olumlu (“sen beni kolla ben de seni”) hem de olumsuz (“göze göz dişe dişe”) çerçevede uygulanabilir. Ortak fayda sorununa çözüm olarak karşılıklılığın dezavantajı, tarafların, diğerinin olumsuz olduğuna inandığı davranışını cezalandırırken ilişkilerinin kötüye gitmesidir. Psikolojik olarak insanlar kendi iyi niyetlerini abartırken karşı tarafın veya rakibinin eylemlerinin değerini küçümserler. Çatışmaların kısasa kısas yoluyla tırmanmasını önlemek, ilişkilerini yeniden olumlu bir yönetime sokmak tarafların tevazu göstermesiyle mümkündür.

Uluslararası ilişkilerde karşılıklılık, hem çoğu normun (alışkanlık ve beklentiler) hem de uluslararası sistemdeki kurumların temelini oluşturur. Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları gibi uluslararası ilişkilerdeki çoğu temel düzenleme, işbirliğinin ekseni olarak karşılıklılığı açıkça tanıır. Örneğin bir ülke, pazarını bir başka ülkenin mallarına açarsa, o ülke de karşılık olarak kendi pazarını açar. Kavramın olumsuz tarafında ise karşılıklılık, bir tarafın silâhlanmasına mukabil olarak her iki taraf arasında bir silâhlanma yarışını ateşleyebilir. Fakat aynı zamanda, savaş eşliğinden uzaklaşma konusunda taraflar karşısındaki davranışlarına aynen karşılık verirken, silâhların kontrolü anlaşmalarını ve aşamalı çatışma çözümü önlemlerinin alınmasını da mümkün kılar.

Kimlik Ortak fayda sorununa üçüncü alternatif, toplumun üyeleri olarak katılımcıların kimliklerinde yatar. Hâkimiyet ve karşılıklılık ilkeleri (alabildiği kadarını almak veya karşılıklı olarak faydalı anlaşmalar yaparak) kişisel çıkarın elde edilmesi fikrine dayalı olsa da kimlik ilkesi bencil çıkara dayanmaz. Tam tersine, kimlikli bir toplumun üyeleri, kendi çıkarlarını diğerlerinin lehine feda edecek derecede diğer üyelerin çıkarlarını önemser. Bu ilkenin kökleri, aile, geniş aile ve soydaş grup kavramlarına dayanır. Fakat bu potansiyel, yakın aile ile sınırlı değildir ve insanın kendisini üyesi hissettiği tüm kimlik toplumlarına teşmil edilebilir. Aynı aile üyelerinin birbirini önemsemesi gibi, etnik grup, toplumsal cinsiyet grubu, ulus veya dünya bilim insanlarının üyeleri de birbirini önemser.

karşılıklılık: Başka birinin davranışına aynı şekilde tepki vermek; karşılıklılık stratejisi, ödül vaat ederek olumlu etki biçimleri ve cezalandırma tehdidiyle de olumsuz etki biçimlerini kullanır.

kimlik: Bir topluluğa âidiyet ortak duygusu temelinde katılımcıların tercihlerini değiştirerek ortak fayda sorununu çözme ilkesi.

Kamusal mallar, kişisel katkılarına bakılmaksızın grup üyelerinin tamamına sunulur; aynen 2006'da Nijer'de Sahra Çölü'nü geçen ve kendi aralarında bir konum kapmak için belki de itişip kakışırken bile hepsi kamyonun ilerlemesine bel bağlamış olan bu göçmen işçiler gibi. Küresel ısınma gibi çoğu sorun alanında, uluslararası milletler toplumu da bu şekilde birbirine bağımlıdır. Fakat her aktör kendi kazanç payını artırmaya çalışırken, ortak fayda kuralı, bize zor ikilemler sunar.

Her bir örnekte, üyeler birey olarak en fazla avantajı elde etmeseler de ortak fayda sorununa dâir çözümleri kabülünecektir, çünkü bütün faydalar, tâbiri câizse “aile içinde” kalmaktadır. Zengin bir Amerikan üniversitesinden emekli olan bir biyolog, laboratuvar malzemelerini fakir bir ülkedeki başka bir biyoloğa bağışlayabilir çünkü bilim insanı olarak bir kimliği paylaşmaktadırlar. Avrupalı bir Yahudi, paylaştığı Yahudi kimliği nedeniyle İsrail'e para gönderebilir; veya Kanada'da eğitim aldıktan sonra Hindistanlı bir bilgisayar uzmanı, önem verdiği topluma yardım etmek için daha düşük bir ücret karşılığında çalışmak üzere ülkesine dönebilir. Milyonlarca insan, insanlık toplumunun üyeleri olarak paylaştığı kimlik nedeniyle, tsunami, deprem ve kasırgalardan sonra uluslararası doğal afet yardım programlarına yardım yapmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde kimlik toplumları, kalkınma yardımlarına, dünya sağlığına ve BM barış-koruma görevlerine kimin katkıda bulunacağı konusu gibi zor ortak fayda sorunlarının aşılmasında önemli roller oynar. İskandinav ülkelerinin nispeten büyük dış yardım katkıları veya Kanada'nın barış-koruma görevlerine yüksek katılımı bencil çıkarlarla değil bu ülkelerin uluslararası toplumun üyeleri olarak kendilerine yaptıkları kimlik tanımlaması ile açıklanır. (Sırasıyla, hâkimiyet ve karşılıklılığın işleri yönlendirdiği) askerî kuvvetlerde ve diplomaside bile (paylaşılan gelenekler ve beklentilere sâhip olan) askerî uzmanlar ve diplomatların paylaştığı kimlikler çatışmaları hafifletebilir. Paylaşılan çıkarların tek başına paylaşılan kimlikler kadar iyi açıklayamadığı Amerikan-İngiliz ittifakının sıradışı gücünde de görüldüğü gibi, askerî ittifaklar da ham ve bencil çıkarlarla kimlik siyasetini harmanlar.

Hükûmetler-dışı örgütler ve terörist ağlar gibi devlet-dışı aktörler de büyük ölçüde kimlik siyasetine dayanır. Bu aktörlerin giderek artan rolleri –örneğin feminist örgütler, kiliseler, cihadistler ve çok-uluslu şirketler– kimlik ilkesini son yıllarda uluslararası ilişkilerde daha belirgin hâle getirdi.

Gündelik Bir Örnek Her üç ilkeyi de özetlemek gerekirse, birbiriyle romantik ilişkisi olan biri kadın diğeri erkek iki iyi arkadaşınız olduğunu düşünün. Bu ikili birbirini seviyor ve birlikte vakit geçirmekten hoşlanıyorlar fakat bir sorun nedeniyle size başvuruyorlar: Birlikte dışarıya çıktıklarında erkek olan operaya gitmekten hoşlanırken, kadın olan boks maçlarına gitmekten zevk alıyor.³ Uluslararası ilişkiler eğitimi aldığımız için bunun, ortak çıkarın birlikte zaman geçirmek ve çatışan kişisel çıkarların opera izlemek ve boks maçı izlemek olduğu bir ortak fayda sorunu olduğunu hemen anlıyorsunuz. (Tabii ki devlet davranışlarının birey davranışlarından daha karmaşık olduğunu biliyorsunuz, fakat şimdilik bunun üzerinde durmayalım). Bu soruna üç yöntemden herhangi biriyle yaklaşabilirsiniz.

Öncelikle şunu söyleyebilirsiniz, “Geleneksel olarak pantolonu giyen erkekse ilişki daha iyi yürür. Binlerce yıl boyunca kararları erkekler verdi ve kadınlar bu kararlara uydu. Size de aynı şeyi yapmanızı öneriyorum, gidin ve operaya sezonluk biletinizi alın.” Bu bir hâkimiyet çözümü olacaktır. Eğer kadın opera veya bokstan daha çok gerçek aşkıyla zaman geçirmeye daha fazla önem verirse, bu çok istikrarlı bir çözüm olabilir. Bu, gelecekteki çatışmaları da sonuca bağlayan basit bir çözüm olacaktır. Bu çözüm, taraflardan birine istediği her şeyi, diğerine ise bazı şeyleri (aşk, birliktelik ve istikrarlı bir ilişki) verecektir. Bu durum, her ikisi için de bütün akşamlarını nereye gideceklerini tartışarak geçirmekten daha iyi olabilir. Diğer taraftan bu çözüm, sonucun eşitsiz olması nedeniyle kadını hep kızgın bir durumda bırakacaktır. Zaman içerisinde kadın, ona saygı duyulması isteği ve boks için duyduğu özlem nedeniyle sevgilisine olan aşkının azaldığını hissedebilir. Hatta hem boks hem de kendisini seven başka bir adamla da tanışabilir.

İkinci olarak, “bak, sürekli kavga etmek yerine neden bir plan yapıp bir akşam boksa bir akşam operaya gitmiyorsunuz” diyebilirsiniz. Bu da karşılıklılık çözümü olacaktır. Bu çifte, anlaşmaya varmaları, bir tâkip sistemi kurmaları ve görünüşe göre basit bu çözümü uygulayabilmeleri için ortak beklentiler oluştur-

maları için yardımcı olabilirsiniz. Örneğin Cuma akşamları boksa ve Cumartesi akşamları operaya gidebilirler. Ama ya opera sezonu boks sezonundan daha kıssaysa? O zaman da belki sezon açıkken operaya daha sık, opera sezonu kapanınca da boksa daha sık gidebilirler. Ya birisi Cuma akşamı şehir dışındaysa? O gece yine de sayılacak mı, yoksa daha sonrası için kredi olarak mı kazanılacak? Ya da şehirde olan yalnız mı dışarıya çıkacak? Ya erkek bokstan *nefret* ediyor ve kadın operadan sâdece hoşlanmıyorsa ne olacak? Her iki tarafı da eşit derecede mutlu ya da mutsuz tutmak için bir boks maçına karşılık iki opera mı planlıyorsunuz? Şurası çok açık ki, karşılıklılık çözümleri çok karmaşık bir hâl alabilir (örneğin bunun için 8. Bölüm'deki dünya ticaret kurallarına bakın) ve sorumlulukların yerine getirilip hile yapılmadığını görmek için sürekli gözlem gerekir. Arkadaşlarınız, kimin kime operada ya da boks maçında bir gece borçlu olduğunu yakından tâkip etme işini ilişkilerinde sinir bozucu bir unsur olarak görebilir.

Üçüncü olarak, “Opera ya da boks kimin umrunda? Önemli olan birbirinizi sevmeniz ve birlikte olmak istemeniz. Bu yüzeysel sorunları bir kenara bırakın ve sizi bir araya getiren temel duyguları güçlendirin. Ondan sonra nereye gittiğiniz ya da ne seyrettiğinizin bir önemi kalmayacak” da diyebilirsiniz. Bu da kimlik çözümü olacaktır. Bu yaklaşım, arkadaşlarınızın uzlaşmazlığını güçlü bir biçimde çözerek her ikisini de çok daha mutlu edebilir. Zamanla ve gidip geldikçe taraflardan biri diğerinin sevdiği etkinliği tercih etmeye başlayabilir, bu da bir kimlik değişimine neden olur. Diğer taraftan, bu sevgi duygusu, boks maçı (veya opera) izleyerek çok daha fazla mutluluk getireceği için, bir süre sonra bencil çıkarlar devreye girebilir. Gerçekten de taraflardan biri, yüzeysel uzlaşmazlıkları aşmak için diğerinin gösterdiği kararlılığı gizlice sömürebilir. Kadın, “birlikte olduğumuz sürece fark etmez” der, “ah baksana bu gece güzel bir boks maçı var!” Kimlik ilkesi, bazen uzun vâdeden çok kısa vâdede daha iyi işler: ülkesini savunmak için gönüllü olan bir asker, cephe aylar ve yıllar geçtikten sonra kendisinin kullanıldığını hissetmeye başlayabilir. Tsunami mağdurlarına bir kez para veren bir Amerikalı üniversite öğrencisi, sıtma kurbanları için her yıl para bağışlamak istemez.

Bir Uluslararası İlişkiler Örneği Şimdi, nükleer yayılma sorununu düşünün. Giderek artan sayıda ülkenin giderek artan sayıda nükleer silâh ürettiği bir dünyada erişilmesi zor olan barış ve istikrar ortak faydası bütün ülkelerin çıkarımadır. Toplum içerisinde bir birey tehlikeli silâhlar edinirse hükûmet, herkesin güvenliği için bu silâhları ondan alabilir. Fakat devletler toplumunda böyle bir merkezî otorite yoktur. Kuzey Kore 2006 yılında ilk nükleer silâhını denedi ve İran, nükleer bomba yapımıyla sonuçlanabilecek uranyum zenginleştirmesine devam ediyor; her ikisi de BM kararlarına rağmen.

Nükleer yayılma yaklaşımlarından biri, sâdece birkaç güçlü devletin bu silâhlara sâhip olmasını meşru kabul ediyor. En büyük nükleer cephaneliğe sâhip olan “büyük beşli”, BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisine sâhiptir. Mevcut nükleer güçler, Yayılmanın Önlenmesi Antlaşması (*the Non-Proliferation Treaty –NPT*) ve Yayılmaya Karşı Güvenlik Girişimi (*Proliferation Security Initiative –PSI*) gibi anlaşmalar yoluyla bu silâhlar üzerindeki tekellerini korumak ve küçük ülkelerin bu silâhları elde etmesini önlemek için aktif çaba göstermektedir. Bu, hâkimiyet

İlke	Avantajları	Sakıncaları
 Hâkimiyet	Düzen, İstikrar, Öngörülebilirlik	Baskı, gücenme
 Karşılıklılık	Karşılıklı işbirliği için teşvik	Kötüye gidiş sarmalı, karmaşık hesaplar
 Kimlik	Grup için fedakârlık, çıkarların yeniden tanımlanması	Grup dışında kalanlara kötü gözle bakma

yaklaşımıdır. ABD, Saddam Hüseyin'in, on yıl önceki aktif nükleer silâh programına hâlâ sâhip olduğunu düşündüğü zaman 2003 yılında Irak'ı işgâl etti ve hükümetini devirdi. Benzer şekilde İsrail, nükleer bomba elde etmeye çalışan Irak'ın nükleer tesislerini bombalamak üzere 1982'de savaş uçaklarını gönderdi ve programın yıllarca aksamasını sağladı. Bu hâkimiyet çözümlerinin dezavantajı, küçük ülkeler arasında yarattığı kızgınlıktır. Bu ülkeler, NPT'nin uygulamaya konmamış bir maddesine, diğer ülkelerin yeni silâh elde etmekten kaçınırken mevcut nükleer güçlerin de kendi bombalarını elden çıkarmaları gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra da, İsrail'in başka bir ülkeyi bombalama veya ABD'nin işgâl etme hakkının nereden geldiğini sormaktadır. Bu ülkeler, güçlü ve zayıf olanlar için bir "çifte standart"tan söz etmektedir.

Yayılmının önlenmesi konusunda karşılıklılık ilkesinin önerdiği yol farklıdır. Küçük ülkelerin nükleer silâh edinmeme konusunda uzlaşmalarına karşılık olarak mevcut nükleer güçlerin silâhsızlanma yükümlülüğü hakkındaki NPT hükümünün temeli bu ilkedir. Karşılıklılık, günümüzde silâhların karşılıklı indirimi ve Soğuk Savaş döneminde süpergüçler tarafından yürütülen nükleer silâhlanmayı yönetmek için yaygın kullanılan silâh kontrol anlaşmalarına da dikkat çeker. Caydırıcılık da karşılıklılığa dayanır. 2006 yılında ABD, eğer Kore bombaları başka bir aktör tarafından ABD'ye karşı kullanılırsa Kuzey Kore'ye misilleme yapacağı tehdidinde bulunarak Kuzey Kore'yi bombalarını satmaması için uyardı (bunu yaparsa, bu Kuzey Kore'nin kısa vâdeli çıkarlarına hizmet edecekti). Buna ek olarak uluslararası toplum, 2003 yılında nükleer silâh programına son verdiği zaman Libya'ya, bunun karşılığında ekonomik yaptırımları kaldırmayı da içeren bazı ödüller verdi.

Kimlik ilkesinin, nükleer yayılmaya karşı, haber değeri olmasa da aynı derecede etkili olduğu ispatlanmıştır. Nükleer silâh yapma konusunda teknik yeteneklere sâhip olan pek çok devlet bunu yapmamaya karar vermiştir. Bu ülkeler, ulusal kimliklerini öyle tanımlamışlardır ki, ulusal çıkarları, nükleer silâhların istenmeyen şeyler olarak algılanmasını sağlayacak biçimde şekillenmiştir. İsveç gibi bazı ülkelerin savaş yapma niyeti bile yoktur. Almanya gibi diğer ülkeler,

GİRİŞ

Devletlerin uluslararası ilişkilerdeki davranışlarını açıklamada "ortak fayda sorunu" merkezî bir kavramdır. Sürekli tekrarlanan bu sorun, bir grubun iki veya daha fazla üyesinin, herkes için yararlı bir sonuç konusunda paylaşılan çıkarlarının bulunduğu, fakat sıra bu sonucu elde etmeye geldiğinde bireysel çıkarlarının çatıştığı durumlarda ortaya çıkar. Örneğin, bütün dünya ülkeleri küresel ısınmayı önleme arzusunu paylaşır fakat her ülke, ekonomisini yürütmek için fosil yakıt kullanımından faydalanır. Grubun birkaç üyesi ortak faydaya katkı yapmasa bile diğerleri bu faydayı yaratır ve bu birkaç üye "beleşçilik" yapabilir. Fakat çok sayıda üye bunu yaparsa, ortak fayda kimse için ortaya çıkmayacaktır. Örneğin çok sayıda ülke yüksek miktarda fosil yakıt tüketirse, küresel ısınmanın etkilerinden tüm dünya zarar görecektir.

HÂKİMİYET

KARŞILIKLILIK

KİMLİK

Ülke içerisinde hükümetler toplumun üyelerini ortak hedeflere katkı yapmaya zorlayarak (vergi ödemek gibi) ortak fayda sorununu çözer. Uluslararası ilişkilerde böyle bir hükümet yoktur. Üç temel ilke olan hâkimiyet, karşılıklılık ve kimlik, ortak fayda sorununa farklı çözümler sunar. Uluslararası ilişkileri oluşturan eylem ve sonuçların temelini-

de bu üç ilke yatar.

Her bölümün ana teması ile kitabın tamamında kullanılan temel ilkeleri birbirine bağlayabilmek için her bölümde bir "Ortak Fayda Arayışı" kutucuğu bulunmaktadır. Her kutucuk, dünya devletlerinin, temel ilkelerin bir veya daha fazlasını kullanarak uluslararası ilişkilerin önemli bir sorununa nasıl yaklaştığını tartışmaktadır. Örnekler arasında, soykırımın engellenmesi (7. Bölüm), dünya ticaretinin geliştirilmesi (8. Bölüm) ve küresel ısınmanın yavaşlatılması (11. Bölüm) sayılabilir.

Sandy Kasırgası sonrası, New Jersey, 2012. Küresel iklim dengesi ortak bir faydadır.

kendi silâhlarına ihtiyaç duymayacak şekilde başka bir ülkenin nükleer "şemsiye"si altına girdikleri ittifaklara dâhildir. Güney Afrika, aslında gizlice kendi nükleer silâhını geliştirmiş, fakat daha sonra bu silâhların yeni çoğunluk yönetiminin eline geçmemesi için, *apartheid* rejiminin sona ermesinden önce nükleer programını dağıtmıştır. Güney Afrika bunu, kimse tarafından zorlandığı için (hâkimiyet) ya da ödül veya cezalara karşılık olarak (karşılıklılık) yapmamıştır. Bunun yerine, Güney Afrika kimlik kayması yaşamıştır. Benzer şekilde, iki şehrinin 1945'te nükleer bombalar tarafından yok edilmesiyle biten ve Japonya'nın kendisini felâkete sürükleyen militarizm deneyiminin sonuçları, nükleer silâh elde edebilecek bilgi birikimine ve plütonyum stoklarına sâhip olmasına rağmen Japon kimliğini, nesiller sonra bile nükleer silâh istemeyen bir ülke olarak şekillendirmeye devam etmektedir.

Ortak fayda sorunları, kolay bir çözümü olmadığı için sosyal bilimcileri ve özellikle uluslararası ilişkiler akademisyenlerini cezbetmektedir. Daha sonraki bölüm-

lerde, bu üç ilkenin, bir dizi uluslararası ilişkiler konusunda uluslararası toplumun çeşitli ortak fayda sorunlarına tepkisini nasıl şekillendirdiğini göreceğiz.

Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İlişkiler

Uluslararası ilişkiler aslında uygulamaya dönük bir disiplindir. Özellikle ABD’de üniversitelerdeki ve düşünce kuruluşlarındaki akademisyenlerle devlet kurumlarındaki politikacılar arasında yakın bir bağ vardır. Bazı profesörler hükümette yer alırken (örneğin George W. Bush yönetiminde Condoleezza Rice 2001’de ulusal güvenlik danışmanı ve 2005’te dışişleri bakanı oldu), diğer profesörler de gazete makaleleri veya televizyon mülâkatları yoluyla dış politika hakkındaki görüşlerini kamuoyuyla paylaşmaktadır. Hükümetlerinin dış politikalarını etkilemek, akademisyenlere fikirlerini uygulamada test edebilmek için bir laboratuvar imkânı sunar. Diplomatlar, bürokratlar ve politikacılar, uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin ortaya koyduğu bilgilerden yarar sağlayabilir.⁴

Uluslararası ilişkiler alanında teorik tartışmalar önemlidir fakat çözüme bağlanmamıştır.⁵ Dünya politikasının işleyişine dâir daha iyi bir anlayış geliştirilebilmesi, gelecek nesil uluslararası ilişkiler akademisyenlerine (bugünün üniversite öğrencileri) bağlı olacaktır. Bu kitabın amacı, mevcut bilgi durumunu disiplinin başarılarını abartmadan ortaya koymaktır.

Siyaset biliminin bir parçası olarak uluslararası ilişkiler, uluslararası politika (devletlerin yabancı aktörler ve özellikle diğer devletler hakkındaki kararları) ile ilgilidir.⁶ Fakat alan, uluslararası politikayı iktisat, tarih, sosyoloji ve diğer disiplinlerle ilişkilendirdiği için bir ölçüde disiplinler arasıdır. Bazı üniversitelerin ayrı uluslararası ilişkiler bölümleri ve diplomaları vardır. Fakat çoğu üniversite uluslararası ilişkileri, iki örnek vermek gerekirse, ekonomik ilişkilerin *siyaseti* veya çevre yönetiminin *siyaseti* konularına odaklanan siyaset bilimi derslerinde öğretir. (Uluslararası ilişkilerle büyük ölçüde örtüşse de, yabancı ülkelerin iç siyaseti, ayrı bir alan olarak *karşılaştırmalı siyaseti* oluşturur.)

Uluslar arasındaki siyasal ilişkiler, diplomasi, savaş, ticaret ilişkileri, ittifaklar, kültürel alışverişler ve uluslararası örgütlere katılım gibi çeşitli etkinlikleri içerir. Bu alanlardaki spesifik etkinlikler, akademisyen ve dış politika yapıcılarının dikkatlerini yoğunlaştırdığı **sorun alanlarını** oluşturur. Sorun alanlarına verilebilecek örnekler arasında küresel ticaret, çevre ve Arap-İsrail uzlaşmazlığı gibi spesifik çatışmalar sayılabilir. Bir ülkenin siyasetçileri, uluslararası ilişkileri ilgilendiren bir dizi sorunda ve her bir sorun alanında diğer ülkelere karşı dostâne veya düşmanca davranışlar sergileyerek işbirliğine veya çatışmaya yatkın bir biçimde hareket edebilir. Uluslararası ilişkiler akademisyenleri genellikle bu ilişkilere, **çatışma ve işbirliğinin** devletler arasındaki ilişkilerdeki bir karışımı olarak bakar.

Uluslararası ilişkiler alanının kapsamı, içine aldığı *alt-alanlar*la da tanımlanabilir. Bazı akademisyenler, bu kitabın bölümleri gibi bazı konuları (örneğin uluslararası hukuk veya uluslararası kalkınma) alt-alan olarak görür, fakat biz bu kavramı makro düzeydeki iki konuya özel olarak kullanacağız. Uluslararası ilişkiler alanı geleneksel olarak savaş ve barış sorunlarına odaklanmıştır (**uluslararası güvenlik** çalışmaları alt-alanı). Orduların ve diplomatların hareketleri, anlaşma ve ittifaklar

sorun alanları: Çeşitli ülkelerden politikacıların bazen çatışmayla karşı karşıya kaldığı ve bazen de işbirliğini başardığı farklı uluslararası faaliyet alanları (küresel ticaret görüşmeleri gibi).

çatışma ve işbirliği: Devletlerin zaman içerisinde birbirlerine yönelik takındığı davranış biçimleri.

uluslararası güvenlik: Uluslararası ilişkilerin, savaş ve barış sorunlarıyla ilgilenen bir alt dalı.

Politika Perspektifleri

GENEL BAKIŞ

Uluslararası alanda politikacılar her gün çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu sorunların çözümü, zor karar ve tercihler gerektirir. Her bölümde yer alan “Politika Perspektifleri” kutucuğu, sizi belirli bir karar alma konumuna koyar (örneğin Büyük Britanya başbakanı) ve önemli bir uluslararası ilişkiler sorunuyla ilgili tercihlerde bulunmanızı ister.

Her kutucuk dört kısımdan oluşur. Birinci kısım olan “Arkaplan”, liderin karşı karşıya bulunduğu siyasal sorun hakkında bilgi verir. Bu arkaplan bilgisi, verilere dayanır ve karar vericilerin karşılaştığı gerçek durumları yansıtır.

İkinci kısım olan “İç Politika Değerlendirmeleri”, liderin içerisinde yer aldığı hükümet veya toplum açısından durumun iç politika sonuçlarını yansıtır. Sıradan vatandaşların yaşamları nasıl etkilenecek?

Üçüncü kısım “Senaryo”, liderin karşılaştığı bir sorun ya da krizi ortaya koyar. Bu krizler, varsayımsal olsa da hepsi olasılık dâhilindedir ve liderler ve ülkelerinin zor kararlar almasını gerektirir.

Dördüncü kısım, “Politikayı Seç”, sizden Senaryo karşısında bir tercih yapmamızı ister. Her kararda, seçenekleriniz arasındaki kazanım ve kayıpları de-

ğerlendirin. Bir politikayı diğerine tercih etmenin risk ve kazanımları neler? Verilen kısıtlar çerçevesinde sorunu daha etkili bir biçimde ele alabilecek alternatif seçenekler var mı? Kısa vâdede büyük, fakat uzun vâdede daha az mâliyetleri olan seçenekler var mı? Kararınızı, arkadaşlarınız, kamuoyu ve diğer dünya liderleri karşısında savunabilir misiniz? Tercihiniz, vatandaşlarınızın yaşamlarını ve sizin siyasî geleceğinizi nasıl etkileyecek?

Karar alıcının karşı karşıya kaldığı her bir sorunu ele alırken, kararınıza temel oluşturan süreç ve mantığı derinlemesine düşünmeye çalışın. Hangi faktörler daha önemli görünüyor ve neden? Kararınızı şekillendirmede iç politika mı yoksa uluslararası faktörler mi daha önemli? Kararlarınızı, sınırlı kapasite (örneğin para veya askeri güç) temelinde karşılaştığınız kısıtlar mı yoksa uluslararası hukuk ve normlar mı etkiledi? Zamanın yetersiz olması gibi faktörler kararınızı nasıl etkiledi?

Genellikle “doğru” cevapların olmadığını hemen fark edeceksiniz. Bazen iki iyi seçenek arasında tercih yapmak zordur, bazen de en az kötü olan tercihi seçmek zorunda kalırsınız.

oluşturulması, askerî yeteneklerin geliştirilmesi ve kullanımı gibi konular, geçmişte ve özellikle 1950’li ve 1960’lı yıllarda uluslararası ilişkilerde baskın konulardı ve alanda hâlâ önemli bir konum işgal etmeye devam etmektedir. Soğuk Savaş’tan bu yana, disiplinler arası barış çalışmaları programları ve feminist akademisyenler “güvenlik” kavramını daha da genişletmeye çabalarlarken,⁷ bölgesel çatışmalar ve etnik şiddet konularına ilgi artmaktadır.

Uluslararası ilişkilerdeki ikinci temel alt-alan olan **uluslararası ekonomi-politik (UEP)** alt-alanı, uluslar arasındaki ticarî ve mâli ilişkilerle ilgili olup, devletlerin, uluslararası ekonomik ve mâli işlem akışlarını düzenleyen kurumları oluşturmak ve yürütmek için nasıl siyasî işbirliği yaptıkları konusuna odaklanır. Daha önceleri bu konular, dünyanın zengin ulusları arasındaki ilişkiler etrafında çalışılmış olsa da, küreselleşme ve Dünya Ticaret Örgütü gibi çok-terafli ekonomik kuruluşların yaygınlaşması, UEP akademisyenlerini geliştirmekte olan ülkeleri de incelemeye itmiştir. Ek olarak bu akademisyenler, ekonomik bağımlılık, borç, dış yardım ve teknoloji transferi gibi konuların yanında gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler arasındaki (genellikle Kuzey-Güney ilişkileri olarak adlandırılan) ilişkilere de giderek daha fazla önem vermektedir. Bunun yanında, yeni önem kazanan sorunlar ara-

uluslararası ekonomi-politik (UEP): Ulusların, aralarındaki ticarete, parasal ve diğer ekonomik ilişkilerin siyasetine ve diğer ulus-ötesi dinamiklerle bağlantılarına dâir çalışmalar.

Uluslararası ilişkilerde en önemli aktör devletlerdir. Sadece bir avuç devlet büyük güç olarak görülür ve bir tanesi "süpergüç"tür. Burada, 2012 Camp David G8 Zirvesi sırasında, Britanya, ABD ve Almanya'nın liderleri, birlikte İngiltere-Almanya futbol maçını (uzatma ve penaltıları) izliyor.

sında uluslararası çevre yönetimi ve küresel telekomünikasyon sayılabilir. Buna uygun olarak UEP alt-alanı giderek büyümektedir.⁸

Uluslararası güvenliği anlamamıza yardımcı olan ve kitabın ilk yarısında tartışılan ilke ve teoriler, aynı zamanda kitabın ikinci yarısında ele alınan uluslararası ekonomi-politik konularını anlamamıza da yardımcı olur. Ekonomi, güvenlik konuları için ve güvenlik konuları da ekonomi için önemlidir.

Teorik bilgi, tekrarlanan genelleme ve bunları test etme döngüleriyle birikir. Çeşitli teoriler, mükemmel olmasa da her bulmacanın sonucunu genel bir ilkenin parçası olarak açıklayabilir. Her teorinin, sonuç hakkında mantıksal olarak ortaya attığı farklı tahminler gözlemsel olarak test edilebilir. Bir tanesi dışında tüm değişkenleri kontrol altında tutan bir laboratuvar bilimi, teorik tahminleri

etkili bir biçimde test edebilir. Bütün değişkenler eş zamanlı olarak etkileşim içerisinde olduğu için uluslararası ilişkilerin böyle bir lüksü yoktur. Bu nedenle uluslararası ilişkilerdeki olaylar hakkında eleştirel düşünce ve hangisinin en iyi açıklamayı getirdiğine karar vermeden önce varsa çeşitli farklı teorik açıklamaları dikkate almak özellikle önemlidir.

AKTÖRLER VE ETKİLER

Uluslararası ilişkilerdeki temel aktörler dünya devletleridir. Uluslararası ilişkiler akademisyenleri geleneksel olarak bu devletlerin diğer devletler karşısında aldığı kararları ve davranışları araştırır. Uluslararası sahne, devletlerin kararlarıyla iç içe geçmiş irili ufaklı aktörle doludur. Bu aktörler birey olarak liderler ve vatandaşlardır. Dışişleri bakanlıklarındaki bürokratik organlardır. Çok-uluslu şirketler ve terörist gruplardır. Fakat uluslararası ilişkilerdeki en önemli aktörler devletlerdir.

Devlet Aktörler

Devlet, bir hükümet tarafından kontrol edilen ve üzerinde nüfus yaşayan ülkesel bir varlıktır. Bu kitabın baş kısmında ve İş Olanakları kısmından sonra, dünyadaki devletlerin yerleri ve ülkeleri bir referans haritasıyla gösterilmiştir. Bu sayfalarda, bölgesel haritalar daha ayrıntılı olarak görülebilir.

Devletin hükümeti daha yüksek bir otoriteye hesap vermez ve ülkesi üzerinde *egemenlik* kullanır, kanunlar yapar ve uygular, vergi toplar, vs. Bu egemenlik, diplomatik ilişkiler ve genellikle Birleşmiş Milletler'de (BM) üyelik yoluyla diğer devletler tarafından tanınır ve kabul edilir. Ülkede yaşayan nüfus, siyasi ve toplumsal yaşama katılım için kurumlar geliştirdiği ölçüde bir *sivil toplum* oluşturur. Herhangi bir grup kimliğini paylaşan nüfusun tamamı veya bir kısmı, kendisini bir *ulus* olarak görebilir (bkz. "Milliyetçilik" ss. 223-225). Devletin hükümeti, halk tarafından kontrol edildiği ölçüde *demokrasidir*. *Devlet, ulus ve ülke* kavramları, siyaset yaşamında ve bir ölçüde uluslararası ilişkiler akademisyenleri arasında belirsiz olarak ve genellikle hükümetleri ifade etmek için kullanılır. (Uluslararası ilişkilerdeki *devlet (state)* kavramıyla ABD'deki (United States) eyaletler (*state*) aynı şey değildir.)

Az sayıda istisna dışında, her devletin bir başkenti (ülkeyi yöneten hükümetin bulunduğu yer) ve genellikle devlet adına hareket eden tek bir kişisi vardır. Bu kişiye kısaca "devlet lideri" diyeceğiz. Genellikle bu kişi, *hükümetin başı* (başbakan gibi) veya *devletin başıdır* (cumhurbaşkanı, kral veya kraliçe gibi). ABD gibi bazı ülkelerde aynı kişi hem hükümetin hem de devletin başıdır. Diğer ülkelerde, başkanın veya hanedanın ve hatta başbakanın konumları semboliktir. Her halükarda, bizim "devlet lideri" ile kastettiğimiz kişiler, en güçlü siyasi figürlerdir ve bu figürler ister demokratik olarak seçilmiş veya ister diktatör olsun, uluslararası ilişkilerde kilit kişiliklerdir. Aktör olarak devlet, bireysel liderlerin yanında devlet adına hareket eden dışişleri bakanlığı gibi bürokratik örgütleri de kapsar. (ABD'de *departman* olarak anılan kurumlar, diğer yerlerde *bakanlıktır*. ABD'de bakanlar *sekreter* olarak adlandırılır ve Devlet Departmanı *dışişleri bakanlığına* karşılık gelir.)

devlet: Toprakları üzerinde egemenlik kullanan bir hükümetin kontrol ettiği ve üzerinde yaşanan ülkesel varlık.

Uluslararası sistem, dünya devletleri arasında belirli kurallara ve etkileşim örüntülerine uygun olarak yapılandırılmış bir ilişkiler bütünüdür. Bu kuralların bazıları açık bazıları ise örtüldür. Bunlar arasında, kimlerin sisteme üye olarak görüleceği, üyelerin hak ve sorumlulukları ve devletler arasında normalde ne tür eylem ve tepkilerin gerçekleştiği gibi kurallar vardır.

Modern uluslararası ilişkiler yalnızca 500 yıldır var. Bunun öncesinde insanlar, şehir devletleri, imparatorluklar ve feodal tımarlar gibi daha karışık ve örtüşen siyasal birimler olarak örgütlenmişti. Genellikle dil ve kültürü kapsayan bir ulusal kimlik duygusunu paylaşmış insanlar grubu olarak *ulusların* kendi devletlerine sâhip olması gerektiği fikri son 200 yıldır yayıldı. Günümüzdeki devletlerin büyük bir kısmı bu tür **ulus-devletler**dir. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Asya ve Afrika'nın büyük bir kısmında gerçekleşen sömürgelerin özgürleşme süreci, bunlara, bazıları ulus-devlet olmayan çok sayıda yeni devlet ekledi. Şu andaki çatışma ve savaşların temel kaynağı, algılanan uluslarla mevcut devlet sınırlarının genellikle örtüşmemesidir. İnsanlar, hükümetlerinin temsil etmediği bir ulusla kendilerini özdeşleştirdiklerinde, kendi devletlerini kurmak ve böylece ülkeleri ve meseleleri üzerinde egemenlik sâhibi olmak için mücadele edebilir. Bu devlet-altı milliyetçilik, mevcut devletler sistemini zayıflatan pek çok eğilimden yalnızca birisidir. Diğerleri arasında ekonomik süreçlerin küreselleşmesi, telekomünikasyonun gücü ve balistik füzelerin yayılması sayılabilir.

Eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanması ve daha yakın zamanda büyük çok-uluslu devletlerin (Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya) daha küçük devletlere bölünmesi, dünyadaki devlet sayısını artırdı. Tam sayı, yarı-devlet olan siyasî birimlerin statüsüne bağlı olup, siyasal birimler arasındaki birleşme veya ayrılıklarla birlikte sürekli değişmektedir. 2013 yılında BM'nin 193 üyesi vardı.

Dünya devletlerinin nüfusları, 1 milyarı aşkın Çin ve Hindistan'dan 32.000 nüfuslu San Marino gibi mikro-devletlere kadar önemli farklılıklar göstermektedir. Son yıllarda çok sayıda küçük devletin kurulmasıyla birlikte, devletlerin çoğunun nüfusu 10 milyonun altına düşmüş, geriye kalanların yarısından çoğunun nüfusu da 10-50 milyon aralığında kalmıştır. Bununla birlikte, nüfusu 80 milyonun üzerinde olan 17 ülke, hep birlikte dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturmaktadır.

Devletler aynı zamanda toplam yıllık ekonomik etkinliklerinin boyutları –**gayri sâfi yurtiçi hâsıla (GSYİH)**⁹– açısından da, 15 trilyon dolarlık Amerikan ekonomisinden Pasifik adalarından Tuvalu (36 milyon dolar) gibi minik devletlerin ekonomilerine kadar büyük farklılıklar göstermektedir. Az sayıda devlet, dünya nüfusuna olduğu gibi dünya ekonomisine de hâkimdir. Şekil 1.1, nüfuslarına ve ekonomilerine göre 15 büyük ülkeyi sıralamaktadır. Bunların her biri ve özellikle hem nüfus hem de ekonomi olarak en büyük olan ortadaki dokuz ülke, dünya siyasetinde önemli birer aktördür.

Bu büyük devletlerden yalnızca birkaçının özellikle büyük bir askerî ve ekonomik güç ve etkisi vardır ve bunlar *büyük güç* olarak adlandırılır. Bu ülkeler, 2. Bölüm'de tanımlanıp tartışılmaktadır. Büyük güçlerin gerçek anlamda küresel etkiye sâhip olan en güçlülere, *süpergüç* olarak anılır. Bu terim, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'ni ifade ederken, şimdi sâdece ABD'yi içermektedir.

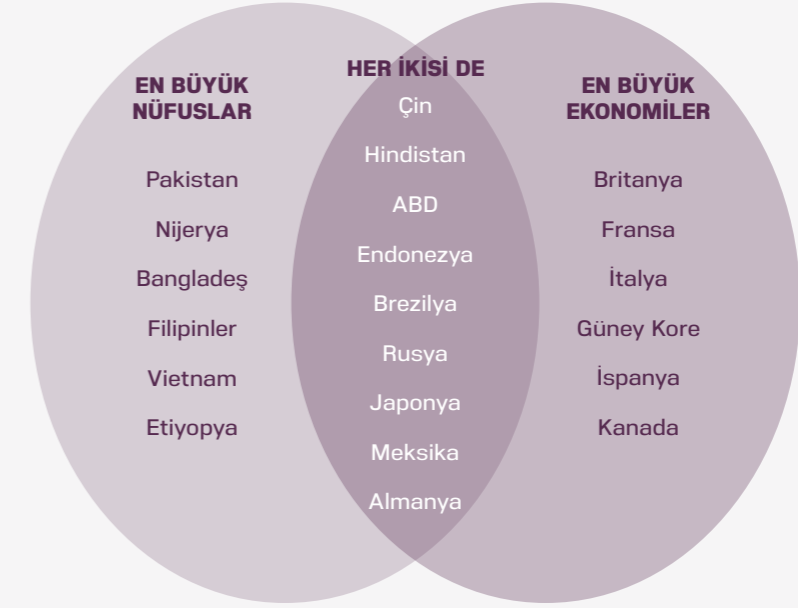
uluslararası sistem: Dünya devletleri arasında, belirli kural ve etkileşim örüntüleri etrafında şekillenen ilişkiler bütünü.

ulus-devlet: Halkı, genellikle dil ve kültürü de kapsayan bir ulusal kimlik duygusunu paylaşan devletler.

gayri sâfi yurtiçi hâsıla (GSYİH): Bir ülkenin yıllık ekonomik faaliyetlerini toplam büyüklüğü.

ŞEKİL
1.1

En Büyük Ülkeler, 2011–2012

Not: Soldaki ve ortadaki sütunlar nüfus sırasına, sağdaki sütun GSYİH'ye göre sıralanmıştır. GSYİH, satınalma paritesine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: Merkezî İstihbarat Teşkilâtı (CIA). *World Factbook*. GSYİH tahminleri 2011, nüfus tahminleri 2012 içindir.

Diğer bazı siyasal birimler, resmen devlet olarak tanınmadıkları hâlde genellikle devlet veya ülke olarak anılır. Bunların en önemlisi Tayvan'dır. Uygulamada bağımsız hareket etmesine rağmen, Çin'in ülke üzerinde başka güçler tarafından resmen tanınmış talepleri vardır ve BM üyesi değildir. Resmî sömürge ve bağlı bölgeler hâlâ var ve bunların statüleri gelecekte değişebilir. Bunlar arasında Porto Riko (ABD), Bermuda (Britanya), Martinik (Fransa), Fransız Guyanası, Hollanda Antilleri, Falkland Adaları (Britanya) ve Guam (ABD) sayılabilir. Hong Kong, 1997'de Britanya'dan Çin yönetimine geri verilmiş olup, Çin'in "tek ülke, iki sistem" formülü çerçevesinde bir ölçüde farklı bir kimliğe sâhip olmaya devam etmektedir. Roma'daki Vatikan'ın (Kutsal Papalık) statüsü, 2012'de Vatikan gibi üye olmayan gözlemci devlet statüsüyle BM'ye katılan Filistin'le birlikte belirsizliğini korumaktadır. Bu tür ülkesel birimleri de devletlere eklediğimizde, dünyadaki devlet ve yarı-devlet aktörlerin sayısı toplamda 200'e yaklaşır. Kürdistan (Irak), Abhazya (Gürcistan) ve Somaliland (Somali) gibi potansiyel devletler, ülke üzerinde tam kontrol sağlamış olabilir fakat uluslararası olarak tanınmamıştır.

Devlet-Dışı Aktörler

Ulusal hükümetler, uluslararası ilişkilerde en önemli aktörler olabilir fakat çeşitli **devlet-dışı aktörler** (*nonstate actors*) tarafından güçlü bir şekilde etkilenmektedir (bkz. Tablo 1.2). Bu aktörler, uluslararası sınırları aşan faaliyetler gösterdiklerinde *ulus-ötesi aktörler* olarak da adlandırılır.

İlk olarak, devletler genellikle, üyeleri ulusal hükümetler olan **hükümetler-arası örgütler** (*intergovernmental organizations* -IGOs) yoluyla, içerisinde veya onları çevreleyen yapı bağlamında eylemlerde bulunur. Hükümetlerarası örgütler çeşitli işlevleri yerine getirir; ve yalnızca birkaç devletten bütün BM üyeliğine kadar çeşitliliği büyüklükte dirler. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), NATO gibi askerî ittifaklar ve Afrika Birliği gibi siyasal birliktelikler, hepsi hükümetler-arası örgüttür.

Ulus-ötesi aktörlerin bir başka türü olan **hükümet-dışı örgütler** (*nongovernmental organizations* -NGOs), bazıları dikkate değer büyüklük ve kaynağa sâhip olan özel kuruluşlardır. Bu örgütler, BM ve diğer forumlarda, devletlerin yanında eşit olarak olmasa da meşru aktörler olarak giderek daha fazla tanınmaktadır. Bu grupların bazıları siyasal, bazıları insanî, bazıları ise ekonomik ve teknik amaçlar taşır. Hükümet-dışı örgütler bazen belirli bir davayı sâhiplenen ulus-ötesi ağlarla

çabalarını birleştirir.¹⁰ Bu örgütlerin tek bir tipi yoktur. Hükümetlerarası örgütlerle hükümet-dışı örgütlerin hepsine birden uluslararası örgüt diyoruz.¹¹ Bir sayıma göre, 25.000'in üzerinde hükümet-dışı örgüt ve 5000'in üzerinde hükümetler-arası örgüt vardır. Uluslararası örgütler, 7 ve 10. Bölümler'de ayrıntılı tartışılmaktadır.

Çok-uluslu şirketler çok sayıda ülkeye uzanan şirketlerdir. Küresel alanda çalışan büyük şirketlerin çıkarları bir tek devletin çıkarlarıyla örtüşmez. Bu şirketler genellikle çoğu küçük devletin sâhip olduğundan daha büyük kaynaklara sâhiptir ve uluslararası alanda onlardan daha etkili biçimde çalışır. Orta Amerika'nın "muz cumhuriyetleri"nde yüz yıl önce the United Fruit Company'nin yaptığı gibi, kendilerine yakın olan yabancı hükümetleri destekler, hatta iktidara getirebilirler. Aynı zamanda bu çok-uluslu şirketler fakir devletlere çok ihtiyaç

İŞ BAŞINDA

Uluslararası ilişkilere devletlerin yanında, daha az merkezî rollerde olsa da devlet-dışı aktörler de katılır. Hükümetler-dışı örgütler (NGO) uluslararası ilişkilerde giderek daha aktif hâle gelmektedir. Burada, şarkıcı ve aktivist Bono, Burma'dan Aung San Suu Kyi'ye 2012 Amnesty International Ödülü'nün verilmesine yardımcı oluyor.

TABLO
1.2

Devlet-Dışı Aktör Türleri

Tür	Kimler	Örnekler
Hükümetler-Arası Örgütler	Üyeleri ulusal devletlerdir	Birleşmiş Milletler, NATO, Arap Birliği
Hükümetler-Dışı Örgütler	Üyeleri bireyler ve gruplardır	Amnesty International, Lions Club, Kızılhaç
Çok-Uluslu Şirketler	Sınır aşan şirketler	ExxonMobil, Toyota, Wal-Mart
Diğerleri	Bireyler, Şehirler, Seçmenler vs.	Bono, Kürdistan Irak'ı, El-Kaide

Not: Hükümetler-arası örgütler ve NGO'lar birlikte uluslararası örgütleri oluşturur.

Kaynak: IGO and NGO. Yayın hakları Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse'a aittir. Pearson Education, Upper Saddle River, NJ tarafından yayınlanmıştır.

duydıkları yabancı yatırımları ve vergi gelirlerini de sağlayabilir. Çok-uluslu şirketler bunun karşılığında korunma, iyi düzenlenmiş piyasalar ve istikrarlı bir siyasal ortam konularında devletlere bağımlıdır. Uluslararası aktör olarak çok-uluslu şirketler, 9 ve 13. Bölümler'de özel olarak ele alınmaktadır.

Diğer çeşitli devlet-dışı aktörler de devletler, uluslararası örgütler ve çok-uluslu şirketlerle etkileşim içerisinde dir. Örneğin 11 Eylül 2001'den bu yana terörist saldırılar, teknolojinin devlet-dışı aktörler olarak teröristlere kazandırdığı gücü gözler önüne sermektedir. Greenpeace'in uzak yerlere seyahat ederek oradaki çevresel etkinliklerini videolarla tüm dünyaya gösterebildiği gibi, El-Kaide de dünyanın çeşitli şehirlerine intihar bombacıları yerleştirerek eylemlerini ve mâli işlerini internet ve küresel bankacılık sistemi üzerinden koordine edebilmekte ve video kayıtlarındaki talepleriyle küresel bir izleyiciye erişebilmektedir. Bir zamanlar yalnızca büyük güçlerin elinde olan "küresel erişim", iyi ya da kötü, şimdi çoğu diğer aktör için de mümkün.

Bazı devlet-dışı aktörler, devlet-altı aktörlerdir: Bir ülkenin içerisinde yer alırlar, ya o ülkenin dış politikasını etkilerler, ya uluslararası çalışırlar, ya da her ikisini birden yaparlar. Örneğin Ohio eyaleti tamamen Amerikalı bir birimdir fakat ihrâcât ve yabancı yatırımları geliştirmek için Belçika, Japonya, Çin, Kanada, İsrail, Hindistan, Avustralya ve Meksika'da büroları bulunan bir Uluslararası Ticaret Bölümü (International Trade Division) işletir. Devlet-altı ekonomik aktörlerin -şirket, tüketici, işçi ve yatırımcılar- eylemleri, cereyan eden uluslararası siyasî olaylar karşısında, devletlerin içerisinde çalışmak zorunda olduğu bir iktisadî eylemler bağlamı yaratılmasını sağlar.

Devlet-altı ve ulus-ötesi aktörlerin küreselleşen bu dünyasında devletler hâlâ önemini devam ettirmektedir. Fakat şirketler, gruplar ve bireyler sınırlar arasında birbirleriyle her zamankinden daha fazla doğrudan ilişkiler kurdukça ve dünya ekonomisi küresel olarak bütünleştiğçe devletler yavaş yavaş kenara

➔ **devlet-dışı aktörler:** Devlet düzeyinin altında (yani ülke içinde) veya sınırların arasında faaliyet gösteren ve devlet olmayan aktörler.

➔ **hükümetler-arası örgütler (IGO):** Üyeleri devletlerin hükümetleri olan (Birleşmiş Milletler ve onun kuruluşları gibi) örgüt.

➔ **hükümet-dışı örgütler (NGO):** Devletler, çok-uluslu şirketler, diğer NGO'lar ve hükümetler-arası örgütlerle etkileşim içerisindeki ulus-ötesi grup veya birim (Katolik Kilisesi, Greenpeace veya Uluslararası Olimpiyat Komitesi gibi).

itilmektedir. Uluslararası ilişkiler, bugün her zamankinden daha fazla, ulusal hükümetler-arasındaki ilişkilerin ötesine geçmektedir.

Hem devletler hem de devlet-dışı aktörler, süregelenekte olan bilgi teknolojileri devriminden oldukça fazla etkilenmektedir. Bilgi-yoğun yeni dünya, uluslararası ilişkileri ciddi anlamda yeniden şekillendirme potansiyeli taşıyor. Teknolojik değişim, aktörlerin göreceli kapasitelerini ve hatta tercihlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Telekomünikasyon ve bilgisayarlaşma, ekonomi, siyaset ve kültürün küresel ölçekte işleyişini benzer şekilde ve her zamankinden daha fazla mümkün kılıyor. Bilgi teknolojilerinin uluslararası ilişkilerin çeşitli boyutları açısından doğurduğu sonuçlar bu kitabın her bölümünde ortaya koyulmaktadır.

Analiz Düzeyleri

Uluslararası ilişkilerdeki çoğu aktör, birbirinden farklı açıklama ve teorilerin karmaşıklığını artırmaktadır. Bu etki, aktör ve süreçlerin çeşitliliğini anlamak için uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin başvurduğu yollardan biri, bunları farklı *analiz düzeylerinde* sınıflandırmaktır (bkz. Tablo 1.3). Analiz düzeyi, benzer aktör veya süreç kategorileri temelinde, “neden” sorularına olası yanıtlar öneren bir uluslararası ilişkiler perspektifidir. Akademisyenler, çoğu genellikle üç ana düzeyi (bazen de az sayıda ara alt-düzeyler) içeren çeşitli analiz düzeyi şemaları ortaya atmıştır.¹²

Birey düzeyinde analiz, birey olarak insanların algı, tercih ve eylemleriyle ilgilidir. Büyük liderler gibi birey olarak vatandaşlar, düşünürler, askerler ve seçmenler, tarihin akışına etki eder. Lenin olmasaydı, geçmişte Sovyetler Birliği'nin de olmayabileceği söylenir. Kıl payı sonuçlanan 1960 seçimlerinde birkaç üniversite öğrencisi daha Kennedy yerine Nixon için oy verseydi, Küba Füze Krizi farklı bir biçimde sonuçlanabilirdi. 3. Bölüm'de ele alınan dış politikada karar alma çalışmaları, karar alma süreçlerindeki psikolojik faktörlerin önemi nedeniyle uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan sonuçların birey düzeyindeki açıklamaları üzerinde özellikle durur.

Yurtiçi (veya devlet veya toplumsal) analiz düzeyi, uluslararası alanda devlet davranışlarını etkileyen, devlet içerisindeki bireylerin toplamlarıyla ilgilidir. Bu toplamlar içerisinde çıkar grupları, siyasal örgütler ve devlet birimleri yer alır. Bu gruplar, farklı toplumlarda ve farklı devletlerde farklı biçimlerde (farklı uluslararası etkilerle) çalışır. Örneğin demokrasiler ve diktatörlükler birbirinden farklı davranır veya demokrasiler de seçim dönemlerinde diğer zamanlarda olduğundan farklı davranabilir. Devletlerin içerisinde kaynayan ve dışa taşan etnik çatışma ve milliyetçilik siyasetleri, devletler arasındaki ilişkilerde giderek önemli bir rol oynamaktadır. Devletlerin dış politika birimleri, politika kararları üzerinde genellikle bürokratik bir mücadele yürütür.

Devletlerarası (veya uluslararası veya sistem) düzeyde analiz, uluslararası sistemin çıktılar üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Dolayısıyla bu analiz düzeyi, devletlerin iç yapıları veya başlarındaki spesifik liderleriyle ilgilenmeksizin bizatihi kendi aralarındaki etkileşimlere odaklanır. Bu düzey, uluslararası sistemdeki devletlerin göreceli güç konumlarına ve aralarındaki etkileşimlere (örneğin ticaret gibi) bakar. Geleneksel olarak en önemli analiz düzeyidir.

TABLO
1.3

Analiz Düzeyleri

Uluslararası ilişkilerin gidişatını pek çok olay etkiler. Analiz düzeyleri, bu etkilerin sınıflandırılması için bir çerçeve sağlayarak uluslararası olaylar hakkında farklı açıklamalar sunar. Örnekler aşağıdadır:

Küresel Düzey		
Kuzey-Güney ayrımı	Dinsel fundamentalizm	Enformasyon devrimi
Dünyadaki bölgeler	Terörizm	Küresel telekomünikasyon
Avrupa emperyalizmi	Çevre	Dünya çapındaki bilimsel ve iş dünyası toplumlari
Normlar	Teknolojik değişim	
Devletler Arası Düzey		
Güç	Savaşlar	Diplomasi
Güç dengesi	Anlaşmalar	Zirve toplantıları
İttifakların oluşumu ve dağılımı	Ticaret anlaşmaları	Pazarlıklar
	Hükümetlerarası örgütler	Karşılıklılık
İç Politika Düzeyi		
Milliyetçilik	Diktatörlük	Toplumsal cinsiyet
Etnik çatışma	Ülke içi koalisyonlar	Ekonomik sektör ve sanayiler
Hükümetin türü	Siyasal partiler ve seçimler	Askerî-sanayi kompleks
Demokrasi	Kamuoyu	Dış politika bürokrasileri
Birey Düzeyi		
Büyük liderler	Algı ve karar psikolojisi	
Çılgın liderler	Öğrenme	Vatandaş katılımı (oy, başkaldırı, savaşa gitme vs.)
Kriz sırasında karar alma	Sûikastler, tarihî tesadüfler	

Bu üç analiz düzeyine dördüncü olarak, uluslararası çıktılarını bizatihi devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin ötesine geçen küresel eğilim ve güçlerle açıklamaya çalışan *küresel* analiz düzeyi eklenebilir.¹³ Teknolojinin, dünya çapında bazı inançların ve insanla doğa arasındaki ilişkinin evrimi, uluslararası ilişkileri etkileyen küresel düzeyde süreçlerdir. Dünya çapında bilim, teknik ve iş dünyaları (bkz. 10. Bölüm) yoluyla ulus-ötesi bütünleşmeyi araştıran uluslararası iliş-

kiler akademisyenleri giderek küresel düzeye odaklanmaktadır. Bir diğer yaygın küresel etki de, tarihsel Avrupa emperyalizminin –Avrupa’nın Lâtin Amerika, Asya ve Afrika’yı zaptı (bkz. “Emperyalizm Tarihi, 1500-2000” ss. 562-563)– günümüze dek süren küresel sonuçlarıdır.

Analiz düzeyleri, uluslararası olaylar için farklı açıklama türleri sunar. Örneğin, ABD önderliğindeki 2003 Irak Savaşı hakkında olası çok sayıda açıklama vardır. Birey düzeyinde savaş, Saddam Hüseyin’in kendisine karşı saf tutan güçleri yenebilme konusunda oynadığı kumara veya Başkan Bush’un şahsen tehdit olarak algıladığı bir lideri görevden uzaklaştırma arzusuna bağlanabilir. İç siyaset düzeyinde savaş, 11 Eylül sonrası dünyada Saddam’ın Amerikan güvenliğine yönelik bir tehdit olduğu konusunda Bush yönetimini ve Amerikalıları ikna eden güçlü bir neo-muhafazakâr grubun yükselişine bağlanabilir. Devletlerarası düzeyde savaş, Amerikan gücünün üstünlüğüne atfedilebilir. Hiçbir devletin askerî olarak Irak’ı desteklemek istememesi sonucunda ABD (en büyük küresel askerî güç olarak) kapsamlı bir askerî karşılık korkusu olmaksızın serbestçe Irak’a saldırmıştır. Son olarak, küresel düzeyde, savaş, terörizm konusundaki küresel korkuya veya İslâm ve Batı arasındaki çatışmaya bile bağlanabilir.

Akademisyenler çalışmalarını genellikle tek bir analiz düzeyine odaklasa da, aynı sorun üzerinde diğer analiz düzeyleri de eş zamanlı olarak etkilidir. Herhangi bir “neden” sorusunun tek bir doğru düzeyi yoktur. Aksine analiz düzeyleri, bir olayı açıklarken dikkate alınacak çoklu açıklama ve yaklaşımlar önermemizi sağlar. Akademisyen ve öğrencilere, bir olayın yakın ve yüzeysel boyutlarının ötesine bakarak uzak nedenlerin olası etkilerini keşfetmeleri gerektiğini hatırlatır. Üst düzeylerdeki süreçlerin alt düzeylerdekilere göre daha yavaş işleme eğiliminde olduğuna dikkat etmek gerekir. Bireyler sık sık iş değişikliği yapsa da uluslararası sistemin yapısı nâdiren değişir.

Küreselleşme

Küreselleşme, aralarında genişlemiş uluslararası ticaret, telekomünikasyon, mâlî koordinasyon, çok-uluslu şirketler, teknik ve bilimsel işbirliği, yeni tür ve boyutlarda kültürel alışverişler, göç ve mülteci akınları ile dünyanın zengin ve fakir ülkeleri arasındaki ilişkilerin de bulunduğu pek çok eğilimi kapsar. Açık ve büyük önemine rağmen küreselleşme belirsiz bir şekilde tanımlanmıştır ve onu iyice açıklayan tek bir teori yoktur. Küreselleşmeye dâir yaygın bir algı, onun “toplumsal yaşamın, her yönüyle, dünya çapında birbirine bağlanma sürecinin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması”¹⁴ süreci olduğudur. Fakat bu sürece dâir en az üç alternatif düşünce vardır.¹⁵

Bir bakışa göre küreselleşme, liberal ekonomik ilkelerin meyvesidir. Küresel piyasa, herkese değil ama küresel piyasayla en fazla bütünleşen ülkelere büyüme ve refah getirmiştir. Bu ekonomik süreç sonucunda, ekonomik birimler olarak geleneksel devletlerin modası geçmiştir. Dolayısıyla devletler, otoritelerini Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Birliği (AB) gibi ulus-üstü kurumlara ve çok-uluslu şirketler ve hükümet-dışı örgütler gibi ulus-ötesi aktörlere kaybetmektedir. Liberal demokrasilerde teknokrat ve elitlerin, eğitimli vatandaşların

değerleri, küresel bir medeniyetin doğuşuna işaret edecek şekilde küresel değerler hâline gelmektedir. Eski Kuzey-Güney ayrımı, ülke ve bölgelerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesine bağlı olarak Güney’in farklı yönere ilerlemesi nedeniyle daha önemsiz görülmektedir.

İkinci bakış, küreselleşme hakkındaki bu iddialar karşısında daha şüphecidir. Bu şüpheler, dünyanın önde gelen ekonomilerinin bugün, Birinci Dünya Savaşı öncesine göre (Britanya hegemonyasının ortak beklenti ve kurumlar bütünü sağladığı dönem) daha entegre olmadığına dikkat çekmektedir. Şüpheler, aynı zamanda Kuzey-Güney ayrımı gibi bölgesel ve coğrafi ayrışmaların tek bir küresel piyasa lehine ortadan kalktığı konusunda da emin değiller. Aksine, Kuzey ve Güney arasındaki açığın küreselleşmeyle birlikte arttığı görüşündeler. Üstelik devletlerin ekonomik bütünleşmesi tek bir dünya serbest ticaret bölgesine değil, Amerika, Avrupa ve Asya’da farklı rakip bölgesel bloklara yol açabilir. Doğmakta olan bir dünya medeniyeti varsayımı, büyük birimlerin (Sovyetler Birliği gibi) dil, din ve benzer diğer kültürel faktörler doğrultusunda daha küçük birimlere bölünmesiyle çürütülmüştür.

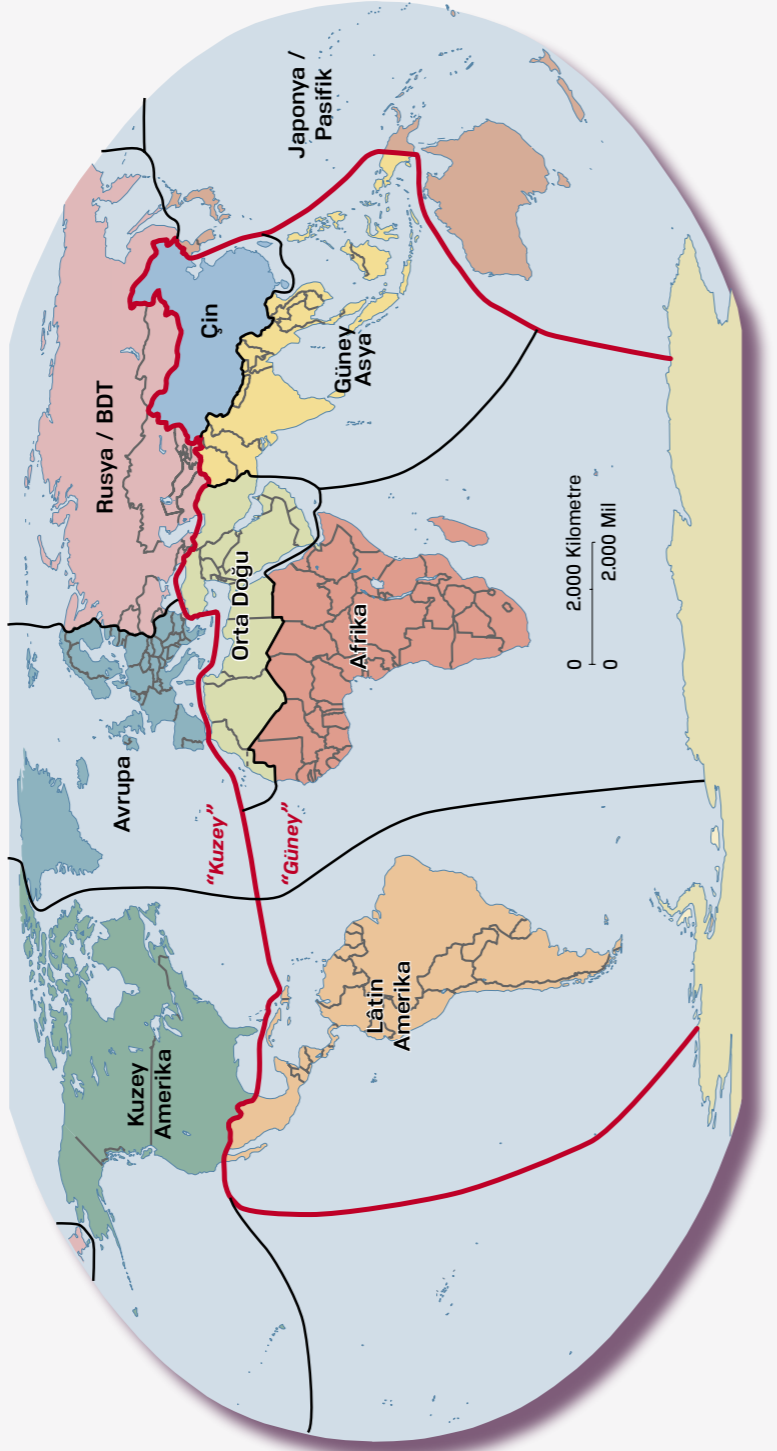
Üçüncü düşünce ekolü, küreselleşmeyi şüphelerinin düşündüğünden daha derin, fakat liberal ekonomiyi destekleyenlerin görüşlerinden daha belirsiz olarak görür.¹⁶ Bu “dönüşümcüler” (*transformationalist*), AB, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer yeni kurumların, devlet egemenliğini artık mutlak olmaktan çıkaracak ve sâdece devletlerin elindeki pazarlık unsurlarından biri olacak şekilde erittiğini düşünür. Bu pazarlığa, devlet-dışı aktörler de giderek daha fazla dâhil olmaktadır. Böylece küreselleşme egemenliği dağıtmaktadır. Devlet otoritesi, artık küreselleşme tarafından ne artırılmakta ne de azaltılmakta fakat yeni bir bağlamda yeni araçlarla kullanılacak şekle dönüşmektedir.

Akademisyenler küreselleşmenin bu biçimlerini tartışırken popüler tartışmalar, küresel çapta iş yapan büyük şirketlerin artan gücüne, dünya piyasalarına katılımı bağlantılı yıkıcı mâliyetlere (örneğin iş kaybı ve çevre üzerindeki etkiler), zengin ve yoksul arasında artan eşitsizlik algısına ve ulusal hükümetlerin Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi uluslararası örgütlere katılım yoluyla bu yanlışlara göz yummasına odaklanmaktadır.¹⁷ Serbest ticareti yaygınlaştırma politika-

Dünya ekonomisi bütünleştiğinde, piyasalar ve üretimin kapsamı da küresel hâle geliyor. Bu Hong Kong konteyner limanı, ürünleri tüm dünyadan alıp yine tüm dünyaya gönderiyor, 2008.

küreselleşme: Dünyanın, iletişim, kültür ve iktisat anlamında giderek bütünleşmesi; bu süreçte eşlik eden ve zaman ve mekâna dâir değişen öznel deneyimleri de ifade edebilir.

TABLO
1.4Tahminî Toplam GSYİH'leriyle Birlikte Devletler ve Ülkeler, 2011
(Milyar Dolar Olarak, 2012)**Kuzey Amerika**

ABD	15.000	Kanada	1.400	Bahamalar	10
-----	--------	--------	-------	-----------	----

Avrupa

<i>Almanya</i>	3.300	Norveç	300	Letonya	30
<i>Britanya</i>	2.400	<i>Portekiz</i>	200	Bosna Hersek	30
<i>Fransa</i>	2.300	<i>Danimarka</i>	200	Arnavutluk	30
<i>İtalya</i>	1.900	<i>Finlandiya</i>	200	<i>Estonya</i>	30
<i>İspanya</i>	1.400	<i>Macaristan</i>	200	<i>Kıbrıs</i>	20
<i>Polonya</i>	800	<i>İrlanda</i>	200	Makedonya	20
<i>Hollanda</i>	700	<i>Slovakya</i>	100	İzlanda	10
<i>Belçika</i>	400	<i>Bulgaristan</i>	100	<i>Malta</i>	10
<i>İsveç</i>	400	Sırbistan	80	Karadağ	7
<i>Avusturya</i>	300	<i>Hırvatistan</i>	80	Lihtenştayn	4
<i>Yunanistan</i>	300	<i>Litvanya</i>	60	Andorra	4
<i>İsviçre</i>	300	<i>Slovenya</i>	60	Monako	1
<i>Romanya</i>	300	<i>Lüksemburg</i>	40	San Marino	1
<i>Çek Cumh.</i>	300				

Japonya/Pasifik

Japonya	4.500	Fiji	4	Nauru	0
Güney Kore	1.600	<i>Guam/Marianalar</i>	3	Marshall Adaları	0
Avustralya	900	Solomon Adaları	1	Palau	0
Yeni Zelanda	100	Samoa	1	Kiribati	0
Kuzey Kore	40	Vanuatu	1	Tuvalu	0
Papua Yeni Gine	20	Tonga	1	Mikronezya	0

Rusya/BDT

Rusya	2.400	Özbekistan	90	Tacikistan	20
Ukrayna	300	Türkmenistan	50	Kırgızistan	10
Kazakistan	200	Ermenistan	20	Moldova	10
Belarus	100	Gürcistan	20	Moğolistan	10
Azerbaycan	100				

Çin

Çin	11.000	<i>Hong Kong</i>	400	<i>Makau</i>	30
<i>Tayvan</i>	900				

Orta Doğu

Türkiye	1.000	Fas/Batı Sahra	200	Umman	80
İran	900	Katar	200	Yemen	60
Suudi Arabistan	700	Kuveyt	100	Lübnan	60
Mısır	500	Irak	100	Libya	50
Birleşik Arap Emir.	400	Suriye	100	Ürdün	40
Cezayir	300	Tunus	100	Bahreyn	30
İsrail/Filistin	200				

Lâtin Amerika

Brezilya	2.300	Panama	60	<i>Bermuda</i>	5
Meksika	1.700	Bolivya	50	Surinam	5
Arjantin	700	Uruguay	50	Guayana	5
Kolombiya	500	El Salvador	40	Belize	3
Venezuela	400	Paraguay	40	<i>Virjin Adaları</i>	2
Şili	300	Honduras	30	<i>Fransız Guyanası</i>	2
Peru	300	Trinidad ve Tobago	30	St. Lucia	2
Küba	100	Jamaika	20	Antigua ve Barbuda	2
Ekvador	100	Nikaragua	20	Grenada	1
Dominik Cumh.	100	Haiti	10	St. Vincent ve Grenadinler	1
Guatemala	70	<i>Martinik</i>	7	St. Kitts ve Nevis	1
<i>Porto Riko</i>	60	Barbados	7	Dominik	1
Kosta Rika	60				

Güney Asya

Hindistan	4.500	Bangladeş	300	Afganistan	30
Endonezya	1.100	Singapur	300	Brunei	20
Tayland	600	Sri Lanka	100	Laos	20
Pakistan	500	Burma (Myanmar)	70	Bhutan	4
Malezya	500	Nepal	40	Maldivler	3
Filipinler	400	Kamboçya	30	Doğu Timor	2
Vietnam	300				

Afrika

Güney Afrika	600	Mauritius	20	Somali	6
Nijerya	400	Gabon	20	Sierra Leone	5
Angola	100	Burkina Faso	20	Zimbabve	5
Sudan	90	Zambiya	20	Burundi	5
Etiyopya	90	Çad	20	Orta Afrika Cumh.	4
Kenya	70	Mali	20	Lesotho	4
Tanzanya	60	Kongo Cumhuriyeti	20	Eritre	3
Kamerun	50	Güney Sudan	20	<i>Réunion</i>	3
Uganda	50	Nijer	10	Gambiya	3
Gana	50	Ruanda	10	Cape Verde	2
Fildişi Sâhilleri	40	Namibya	10	Çibuti	2
Botsvana	30	Benin	10	Seyşeller	2
Ekvator Ginesi	30	Gine	10	Liberya	2
Demokratik Kongo	20	Malavi	10	Gine-Bissau	2
Mozambik	20	Moritanya	8	Komor Adaları	1
Senegal	20	Svaziland	7	São Tomé ve Príncipe	0
Madagaskar	20	Togo	7		

İtalik: Avrupa Birliği Üyesi

İnce İtalik: BM Üyesi Değil

Not: GSYİH verileri doğaları gereği tam net değildir. Rusya, BDT, Çin ve piyasa ekonomisi olmayan ya da diğer geçiş ekonomilerine özellikle şüphyle yaklaşmak ve verilerini dikkatli kullanmak gerekir. 0,5'in altındaki sayılar 0 olarak verilmiştir.

Kaynaklar: Veriler, yazarların Dünya Bankası'na dayalı tahminleridir. Veriler, satın alma gücü paritesine dayalıdır. 9 ve 14. dipnotlara bakınız.

ları, küreselleşme karşıtı gösterilerin odak merkezidir (bkz. 8. Bölüm). Seattle'da (1999), Washington D.C.'de (2000 IMF ve Dünya Bankası toplantıları), Québec'te (Amerika Serbest Ticaret Bölgesi oluşturmaya yönelik çalışmaların 2001 yılındaki zirvesi) ve göstericilerle polislin girdiği çatışmada bir kişinin öldüğü İtalya Cennova'da (2001 G8 zirvesi) sokak gösterileri, ev sâhibi şehirleri kuşatılmış kalelere dönüştürdü. Yeni ticaret görüşmelerini başlatmak için Dünya Ticaret Örgütü'nün 2001'deki kilit toplantısı, göstericilerin pek gidemediği Katar'da yapıldı. Dünya Ti-

Bölge	Nüfus (Milyon)	GSYİH (Trilyon Dolar)	Kişi Başı GSYİH (Dolar)
Kuzey			
Kuzey Amerika	350	16	45.000
Avrupa	530	17	31.000
Japonya/Pasifik	240	7	29.000
Rusya/BDT	280	3	10.700
Güney			
Çin	1400	12	8.000
Orta Doğu	480	5	10.000
Lâtin Amerika	600	7	11.000
Güney Asya	2.250	9	4.000
Afrika	870	2	3.000
Kuzey Toplam	1.400 (%20)	43 (%55)	30.500
Güney Toplam	5.600 (%80)	35 (%45)	6.200
Dünya Toplam	7.000	78	11.100

Not: Veriler, satın alma gücü paritesine göre uyarlanmıştır. 2011 GSYİH tahminleri (dolarınki 2012) Tablo 1.4'ten alınmıştır; Rusya, BDT ve Çin verilerine özel dikkatle yaklaşılmalıdır.

Kaynak: 2010 GSYİH tahminleri (dolar 2011)

icaret Örgütü'nün 2003'teki Meksika Cancun'daki toplantısında binlerce gösterici, görüşmelere ve bunu düzenleyen elitlere karşı yürüdü fakat Dünya Ticaret Örgütü konferans merkezinden uzak tutuldular. Hong Kong'daki 2005 Dünya Ticaret Örgütü toplantısında göstericiler etraftaki yolları kapattı ve hatta bazıları toplantıyı engellemek için Hong Kong Limanı'nı yüzerek geçmeye çalıştı.

Akademisyenlerin küreselleşme kavramı üzerinde uzlaşamaması gibi protestocular da hedefleri ve taktikleri konusunda uzlaşmamaktadır. Küresel Kuzey'den sendika üyeleri, küreselleşmenin, kendi iş olanaklarını Güney'e kaydırmamasını istiyor. Küresel Güney'in fakirleşmiş ülkelerinin işçileri ise, iyi ücret ve çalışma koşulları (kendi ülkelerindeki diğer alternatiflerle karşılaştırıldığında) yönünde bir ilk adım olarak ve çaresiz bir biçimde bu iş olanaklarını istiyor. Diğer taraftan vit-

rin camlarını kıran anarşistler, ticaret gündemini değiştirmek isteyen çevrecilerin amaçladığı medya ilgisini onlardan alıyor. Dolayısıyla ne küreselleşme, ne de ona tepkiler, kolay anlaşılabilir nitelikte.

Küreselleşme, ilerleyen bölümlerde de göreceğimiz gibi hem uluslararası güvenliği hem de uluslararası ekonomi-politiği değiştiriyor; fakat ekonomi-politiği, güvenliğe göre daha hızlı değiştiriyor. Sonraki bölümler, her biri küreselleşme tarafından etkilenen geniş bir konu yelpazesini ele almaktadır. 4. Bölüm, devlet-dışı aktörlerin devletlerin dış politikalarını nasıl etkilediğini gösteriyor. 7. Bölüm'de, küreselleşme devam ettikçe her birinin önemi artan küresel örgütler, uluslararası hukuk ve insan hakları tartışılıyor. 8 ve 9. Bölüm'ler, küreselleşmenin etkilerinin en net biçimde görüldüğü ticaret, finans ve iş dünyasının ekonomik küreselleşmesine göz atıyor. 10. Bölüm, dünya, kablolarla yeni şekillerde örülürken, küreselleşmenin bilgi teknolojileri yönünü ele alıyor. 11. Bölüm, küresel çevreyi tartışarak, küreselleşmeyle artan etkileşimlerin fiziki çevremizi nasıl etkilediğini inceliyor. 12 ve 13. Bölüm'ler, küreselleşme kavramının odağındaki Küresel Kuzey-Güney ayrımını ele alıyor.

Bu bölümün geri kalan kısmı, küreselleşmenin sonraki bölümlerde ele alınan sorunlar tarafından şekillendirilen bağlamsal iki yönünü ele almaktadır – (1) dünyanın temel bölgeleri ve özellikle zengin Kuzey ve yoksul Güney arasındaki ilişkiler; ve (2) uluslararası sistemin geçtiğimiz yüzyıl boyunca geçirdiği evrim.

KÜRESEL COĞRAFYA

Bu kitap, küresel analiz düzeyinin sunduğu yorumları vurgulamak amacıyla dünyayı dokuz bölgeye ayırmaktadır. Dünyanın bu bölgeleri, içerdikleri devletler, her bölgenin özel kültürel karışımı, coğrafi gerçeklikler ve diller bakımından birbirinden farklılık gösterir. Fakat her bir bölge, dünyanın coğrafi bir köşesini temsil eder ve hep birlikte dünyanın büyük genel parçalarını yansıtır.

Kuzey'in nispeten zengin sanayileşmiş ülkeleriyle Güney'in nispeten yoksul ülkeleri arasındaki Küresel **Kuzey-Güney ayrımı**, küresel analiz düzeyindeki en önemli coğrafi unsurudur. Bu kitapta kullanılan bölgeler, zengin ülkeleri yoksul olanlardan (birkaç istisna dışında) ayıracak şekilde belirlenmiştir. Kuzey, hem Batı'yı (Kuzey Amerika'nın zengin ülkeleri, Avrupa ve Japonya) hem de Sovyetler Birliği (şimdi Rusya) ve Baltık Devletleri dışında kalan eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin gevşek bir federasyonu olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kapsar.¹⁸ Güney, Lâtin Amerika, Afrika, Orta Doğu ve Asya'nın çoğunu kapsar. Güney, genellikle Üçüncü Dünya (Doğu ve Batı'nın ardından üçüncü) olarak da adlandırılır. İkinci dünyanın dağılmış olmasına rağmen bu terim hâlâ yaygın olarak kullanılmaktadır. Kuzey'in "gelişmiş" ülkelerine karşılık olarak Güney ülkeleri, "gelişmekte olan" veya "az gelişmiş" ülkeler olarak da anılır. Dünya bölgeleri Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Coğrafi olarak bitişik temel bölgeleri birbirinden ayırdetmek için gelir düzeyi dışında çeşitli kriterler kullanılabilir. Benzer ekonomik düzey, kültür ve dillere sahip ülkeler, mümkünse birlikte ele alınır. Tarihsel imparatorluklar ve ticaret bölgelerini paylaşma konusunda geçmişten gelen bağları bulunan ülkeler de aynı bölge

Kuzey-Güney ayrımı: Sanayileşmiş ve nispeten zengin Batı (ve eski Doğu) ülkeleriyle Afrika, Orta Doğu ve Asya ile Lâtin Amerika'nın büyük bir kısmındaki daha yoksul ülkeler arasındaki kaynak (gelir, zenginlik ve güç) eşitsizliği.

Avrupa	seferberlik planlarının geliştirilmesi	Balkan krizi	Birinci Dünya Savaşı Saray Bosna ABD savaşı girdi	İtalya Etiyopya'yı istila etti	İkinci Dünya Savaşı ABD savaşı girdi
Almanya	Britanya ile donanma yarışları	↑	Weimar Cumhuriyeti hiperenflasyon	Hitler iktidara geldi silahsızlanma	Normandiya Çıkarması (D-Day)
Rusya		Rus Devrimi (1. Savaş) SSCB kuruldu		(sanayileşme)	Holokost stratejik bombalama
Asya	ABD Filipinler'de Rus-Japon Savaşı	Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlık		Mançurya'nın işgali	İttifak Güçleri'nce işgal
Uluslararası Kurallar ve Hukuk	Lahey Barış Konferansı	Versailles (Versay) Antlaşması	Milletler Cemiyeti	Japonya Milletler Cemiyeti'nden çıktı	Nüremberg Davaları
Teknoloji	destroyerler	siper savaşı kimyasal silahlar tanklar denizaltılar	Washington Denizcilik Ant.	ABD izolasyonizmi	hava savaşı radar
1900	1910	1920	1930	1940	1950

Kaynak: Amerika Savunma Bakanlığı

içerisinde değerlendirilir. Son olarak, gelecekte bütünleşme olasılığı bulunan ülkeler –özellikle Güney ve Kuzey Kore; Çin ve Tayvan– aynı bölgede görülür. Doğal olarak mükemmel bir şema yoktur ve Türkiye gibi bazı ülkeler her iki bölgeye çekilir.

Bu bölgelerin çoğu, yaygın olarak kullanılan coğrafi isimlerle örtüşür fakat bir iki noktaya dikkat çekmek gerekir. *Doğu Asya*, Çin, Japonya ve Kore'yi ifade eder. *Güneydoğu Asya*, Burma'dan Endonezya ve Filipinler'e uzanan ülkeleri ifade eder. Büyük bir kısmı (Sibirya) Asya'da olmasına rağmen Rusya bir Avrupa devleti olarak görülür. Pasifik Kenarı, genellikle Doğu ve Güneydoğu Asya, Sibirya ile Kuzey ve Lâtin Amerika'nın Pasifik kıyıları demektir.¹⁹ Güney Asya, yalnızca Güneydoğu Asya'nın bazı kısımlarını içerir. *Orta Doğu*'nun dar tanımları, hem Kuzey Afrika hem de Türkiye'yi dışarıda bırakır. *Balkanlar*, Güneydoğu Avrupa'nın Slovenya, Romanya ve Yunanistan'la sınırlanan ülkelerdir.

Tablo 1.4, dünya ülkelerinin gayri sâfi yurtiçi hâsıllarını (GSYİH) bölgelere göre göstermektedir. Tablo 1.5, her bölgenin yaklaşık nüfus ve ekonomik büyüklüğünü (GSYİH) dünya geneliyle ilişkilendirerek göstermektedir. Tabloda görüldüğü gibi, Kuzey'deki kişi başına düşen gelir düzeyleri, genel olarak Güney'dekinin beş katından fazladır. (*Kuzey, dünya nüfusunun yalnızca yüzde 20'sine sâhip olmasına rağmen mal ve hizmetlerin yüzde 55'ini elinde bulundurur*). Dünya nüfusunun Güney'de bulunan diğer yüzde 80'i, mal ve hizmetlerin yüzde 45'ine sâhiptir.

Küresel Kuzey'deki Rusya ve BDT devletleri, 1990'larda yaşadıkları düşüş nedeniyle gelir düzeyi açısından biraz geridedir. Küresel Güney'deki Orta Doğu, Lâtin Amerika ve son dönemlerde Çin, hâlâ aşırı derecede yoksul olan Afrika ve Güney Asya ile karşılaştırıldığında bir nebze daha yüksek gelir düzeyleri elde etmiştir. Biraz daha yüksek gelir elde eden bölgelerde bile bu gelir oldukça eşitsiz bir biçimde dağıtılarak çoğu insanın hâlâ çok fakir kalmasına neden olmaktadır. Dünya nüfusunun yarısından çoğunun, Güney Asya ve Çin'in nüfus yoğunluğu yüksek (ve yoksul) bölgelerinde yaşıyor olması dikkat çekicidir. Uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin Kuzey ve Güney arasındaki büyük gelir farkı konusunda yalnızca tek açıklaması yoktur (bkz. 12. Bölüm).

EVİRİLEN ULUSLARARASI SİSTEM

Uluslararası ilişkilerin temel yapı ve ilkelerinin derin kökleri tarihsel gelişmelerde yatar. Bu kitap boyunca, büyük güçler sistemi (2. Bölüm), emperyalizm (12. Bölüm) ve milliyetçilik (5. Bölüm) gibi konuları şekillendiren bir tarihi gözden geçireceğiz. Burada, 20. Yüzyıl'ın kilit olaylarını kısaca değerlendirip, özellikle 1990'dan bu yana Soğuk Savaş sonrası döneme odaklanacağız.

İki Dünya Savaşı, 1900-1950

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945), 20. Yüzyıl'ın yalnızca on yılını işgal etti (Şekil 1.3) fakat yüzyılın karakterini şekillendirdi.²⁰ O zamandan bu yana bu savaşlar gibi başka bir deneyim daha yaşanmadı ve bu savaşlar, bugün yaşadığımız dünya açısından kilit referans noktaları olmaya devam ediyor. Tarihteki belki iki diğer örnekle (30 Yıl Savaşları ve

Napoleon Savaşları) birlikte iki dünya savaşı, neredeyse bütün önemli güçlerin, uluslararası sistemin geleceği üzerine topyekûn bir mücadeleye katıldığı küresel veya hegemonik savaşlardı.²¹

Çoğu insan açısından Birinci Dünya Savaşı, savaşın trajik akıl-dışılığını temsil eder. Gereksiz ve hatta belki de tesadüfi görünen feci bir savaş olduğu için uluslararası ilişkiler akademisyenlerini büyüler. Büyük güçler, görece bir barış yüzyılından ardından hiçbir iyi gerekçe olmaksızın savaşa yürüdü. Hatta, savaşın Avrupa'yı yücelteceği ve canlandıracağı, genç erkeklerin şanlı bir mâcerada ve savaş meydanlarında erkekliklerini bir kez daha kanıtlayacakları konusunda genel bir inanç vardı. Büyük acılar ve savaşın açık anlamsızlığı, bu fikirleri kısa sürede yok etti.

Bundan önceki büyük savaş Almanya'nın, kuvvetlerini cepheye çabuk bir biçimde göndermek için demiryollarını kullanarak hızlı bir saldırı gerçekleştirdiği 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'ydı. Bu savaş, çabuk, kesin ve net bir kazanan (Almanya) ortaya çıkaracak şekilde bitmişti. İnsanlar, yeni bir savaşın da bu örüntüyü izleyeceğini sanmıştı. Bütün büyük güçler, *saldırı kültürü* olarak anılan ve demiryolları üzerinden yürütülecek bir saldırı ve hızlı zafer planları yaptı. İlk saldırının kazanacağını düşündüler. Bu doktrinlere göre, bir ülkenin savaş için harekete geçmesi, düşmanlarını da harekete geçmeye âdeta zorlayacaktı. Dolayısıyla, bir Sırp milliyetçisi, 1914'te Avusturya veliahtı Ferdinand'a Saraybosna'da süikast düzenlediğinde, küçük bir kriz tırmandı ve seferberlik planları Avrupa'yı topyekûn bir savaşa itti.²²

Beklentilerin aksine savaş, ne kısa ve ne de kesindi, şanlı ise hiç değildi. Sâbit bir hat üzerinde siper savaşları şeklinde bir çıkmaza sürüklendi. Örneğin 1917'de Belçika'daki Passchendaele Muharebesi'nde İngilizler üç ay içerisinde 11 mil genişlikteki cephe üzerinde her metreye beş ton top mermisi harcadı ve daha sonra başarısız olan bir kara saldırısında 400.000 asker kaybetti. Bu korkunç koşullar, kimyasal silâhlar ve Britanya ile Almanya'nın teslim olmaları için birbirlerini aç bırakma girişimleriyle daha da kötüleştirdi.

Pes eden ilk ülke Rusya oldu. Ülkedeki devrim, 1917'de Rusya'yı savaştan çıkardı (ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açtı). Fakat aynı yıl, ABD'nin Almanya karşıtı tarafın yanında savaşa girmesi olayların akışını hemen değiştirdi. 1919 *Versailles (Versay) Antlaşması* ile Almanya, toprak vermeye, tazminat ödemeye, gelecekteki silâhlanmasını sınırlandırmaya ve savaşın suçunu kabûllene zorlandı. Almanların Versailles'daki sert muamele karşısında duydukları kırgınlık, 1930'larda Hitler'in iktidara yükselişini kolaylaştıracaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, bugünkü BM'nin öncüsü olan **Milletler Cemiyeti**'nin kuruluş çabalarına önderlik etti. Fakat ABD Senatosu, ABD'nin katılımına onay vermeyince Cemiyet etkili olamadı. Düşüşteki İngiliz gücü ve Rusya'nın kendi devrimi tarafından etkisiz hâle getirilmiş olmasının yanında, iki dünya savaşı arasındaki Amerikan yalnızlığı, dünya siyasetinde bir güç boşluğu yarattı.

Almanya ve Japonya, 1930'larda, nihâyetinde İkinci Dünya Savaşı'na yol açacak bir saldırgan yayılmacılık politikasını benimseyerek bu boşluğu doldurmak için devreye girdi. Japonya, 1895'te Çin ve 1905'te Rusya'yı yendikten sonra

Tayvan ve Kore'yi zaten işgal etmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Japonya, Asya'daki bazı Alman sömürgelerini ele geçirdi. 1931'de Mançurya'yı (Kuzeydoğu Çin) işgal ederek burada bir kukla rejim kurdu. 1937'de Çin'in geri kalanını da istila eden Japonya, Çin-Japon ilişkilerini günümüzde de rahatsız etmeye devam eden acımasız bir işgâle başladı.

Bu sırada, 1930'lar Avrupası'nda, Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası yeniden silâhlanmış, İspanyol İç Savaşı'nı faşistlerin kazanmasını sağlamak için müdahalede bulunmuş ve komşu ülkelerden, buralardaki etnik Almanlarla anavatanı yeniden birleştirme mantığı çerçevesinde toprak gaspetmişti. Hitler, İtalya ve İspanya'daki faşist rejimlerin saldırılarına karşı uluslararası toplum ve Milletler Cemiyeti'nin cılız tepkileri nedeniyle daha da cesaretlenmişti. Alman tutkularını yatıştırma çabasıyla Britanya ve Fransa, 1938 **Münih Antlaşması**'nda, Almanya'nın Çekoslovakya'nın Südetler olarak bilinen kısmını işgal etmesini kabûl etti. O zamandan günümüze yatıştırma, Münih Antlaşması'nın Hitler'i daha fazla işgal konusunda yalnızca cesaretlendirmiş olması nedeniyle uluslararası ilişkilerde olumsuz anlamlar taşımıştır.

Almanya'nın 1939'da Polonya'yı işgâli, Britanya ve Fransa'nın Almanya'ya karşı savaşa girmesine yol açtı. Hitler, baş düşmanı Sovyetler Birliği ve Josef Stalin'le bir saldırmazlık paktı imzalayarak bütün ordusunu Fransa'ya saldırttı ve kısa sürede ülkenin büyük bir kısmını işgal etti. Hitler daha sonra Stalin'e de kazık atarak 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Bu saldırı, en sonunda bataklığa saplandı ve başladıktan yıllar sonra tersine döndü. Fakat Alman saldırısının asıl darbesini Sovyetler Birliği yedi ve İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu 60 milyon kayıp içerisinde açık ara en fazla payı bu ülke aldı. Bu travma, Rusya ve Doğu Avrupa'daki uluslararası ilişkiler perspektifini şekillendiren güçlü bir hatıra olmaya devam etmektedir.

ABD, Almanya'ya karşı İkinci Dünya Savaşı'na 1942'de katıldı. Amerikan ekonomisi, müttefik güçler açısından son derece önemli silâh ve malzemeleri ürettiyordu. ABD, Şubat 1945'te Dresden'e yangın bombaları atılmasını da içeren ve 100.000 sivilin ölümüne neden olan Alman şehirlerinin stratejik bombalarında Britanya ile birlikte önemli bir rol oynadı. 6 Haziran 1944'te (D-Day – Normandiya Çıkarması), Britanya ve ABD kuvvetleri Manş Denizi'ni geçip Almanya'yı batıdan sıkıştırırken Sovyetler de doğudan baskı yaptı. Mahvolan Almanya teslim oldu ve müttefik güçler tarafından işgal edildi. Nazi Almanyası ve müttefikleri, eriştikleri zirve noktasında, Britanya ve Rusya'nın bir kısmı dışarıda neredeyse tüm Avrupa'yı işgal etmişti.

Avrupa'da savaş şiddetlenirken, Japonya ABD ve müttefikleriyle Güneydoğu Asya'nın kontrolü için savaşıyordu. 1930'lardaki Japon yayılmacılığı, yayılmacılık politikasının çözmeye çalıştığı yabancı kaynaklara bağımlılığın altını daha da çizdi: ABD, Amerikan petrol ihrâcâtını keserek Japonya'yı cezalandırdı. Ardından, Japonya, 1941'de *Pearl Harbor*'a (Hawaii) sürpriz bir saldırı gerçekleştirerek Amerikan donanmasının önemli bir kısmını yok etti ve (petrol kaynakları, Amerikan petrolünün ikâme eden Endonezya'nın de içinde bulunduğu) istediği ülkelere ele geçirdi. Fakat ABD, devasa bir askerî güç inşa ederek izleyen yıllarda Pasifik

Münih Antlaşması (1938): 1938'de imzalanan ve başarısız yatıştırma politikasının bir sembolü olan bu anlaşma, Nazi Almanyası'nın Çekoslovakya'nın bir kısmını işgal etmesine izin verdi. Alman tutkularını yatıştırmak yerine, İkinci Dünya Savaşı'nı tetikleyecek şekilde daha fazla Alman yayılmacılığına neden oldu.

Milletler Cemiyeti: Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve günümüzdeki Birleşmiş Milletler'in öncüsü olan örgüt; insanî ve diğer alanlara bazı başarılar elde etmiş ancak ABD'nin üye olmaması ve ortak güvenliği sağlama konusundaki kendi yetersizlikleri nedeniyle zayıf kalmıştır. Bkz. *ortak güvenlik*.

ABD ve Sovyetler, Soğuk Savaş sırasında etki alanları arıyordu. Avrupa parçalanmış ve başkenti Berlin de dâhil olmak üzere Almanya bölünmüştü. Komünistler 1962'de, vatandaşlarının ülkeden ayrılmasını önlemek için resimde görülen Berlin Duvarı'nı inşa etti. Soğuk Savaş 1989'da sona erdiğinde duvar da yıkıldı.

yadaki askeri harcamaların yarısı, Avrupa'daki bu yüzleşmeye ayrıldı. Harcamaların büyük bir kısmı, aynı zamanda süpergüçlerin her birinin on binlerce nükleer silâh ürettiği nükleer silâhlanma yarışına ayrıldı (bkz 6. Bölüm).

ABD, 1940'ların sonlarında benimsediği **çevreleme** politikasıyla, Sovyet etkisinin –askerî, siyasal, ideolojik, ekonomik– düzeylerde küresel olarak yayılmasını tek hamlede engellemeye çalıştı. ABD, dünya çapında yaygın bir askerî üs ve ittifaklar ağı kurdu. İzleyen yıllarda, dış yardım ve teknoloji transferinden askerî müdahale ve diplomasiye kadar Amerikan dış politikasının neredeyse tamamı, çevreleme politikasına hizmet etmeye başladı.

1949'daki Çin komünist devrimi, Sino-Sovyet ittifakını doğurdu (Sino, “Çinli” anlamına gelir). Sovyetler'in ABD ile barış içinde bir arada yaşama *politikasına* yönelmesiyle ortaya çıkan **Sino-Sovyet ayrılığı**'ndan sonra Çin, 1960'lı yıllarda ateşli bir biçimde bağımsız hareket etmeye başladı.²⁴ 1960'ların sonlarında, kaotik ve yıkıcı *Kültür Devrimi* sırasında Çin'i yönetenler, her iki süpergüce de karşı çıkan genç radikallerdi.

Fakat Sovyet gücünden tehdit hisseden Çinli liderler, Amerikan başkanı Richard Nixon'ın 1972'deki önemli Çin ziyaretinden itibaren, 1970'li yıllarda ABD'ye karşı giderek artan bir yakınlık geliştirdi. Bu ziyaret, 1979'da ABD-Çin diplomatik ilişkilerinin kurulmasına yol açtı. Soğuk Savaş sırasında Çin, o anda hangi süpergüç daha tehlikeli görünüyorsa genellikle ona karşı dengeleyici rol oynamaya çalıştı.

Komünist Kuzey Kore, ABD müttefiki Güney Kore'ye saldırıp ülkenin çoğunu istila edince 1950'de *Kore Savaşı* başladı. ABD ve müttefikleri (Sovyetler'in protesto amacıyla Güvenlik Konseyi'ni terk etmesinden sonra elde edilebilen BM onayı altında) bu saldırıya karşılık verdi ve Kuzey Kore'nin büyük bir kısmını istila etti. Çin, Kuzey Kore'ye yardım etmek için kitleler hâlinde 'gönüllü' gönderince, savaş, başlangıçtaki sınır civarında kilitlendi ve 1953'teki ateşkes çatışma-

ları sona erdirdi. Kore Savaşı, ABD'nin komünizme karşı tavrını sertleştirmesine ve özellikle 1950'lerdeki ABD-Çin ilişkileri açısından gelecekteki Doğu-Batı ilişkilerinin olumsuz bir havaya girmesine neden oldu.

Stalin'in 1953'te ölümünden sonra Soğuk Savaş, geçici bir süreliğine ılıma-ya başladı. Süpergüç liderleri arasındaki ilk **zirve toplantısı** 1955'te Cenevre'de gerçekleşti. İlişkilerdeki bu ısınma, Almanya gibi dörde bölünmüş olan Avusturya'nın yeniden tesisi konusunda iki taraf arasında bir uzlaşmaya yol açtı. Fakat Sovyetler Birliği, Macaristan'daki halk ayaklanmasını bastırmak için 1956'da tanklarını bu ülkeye gönderdi (bu eylem, 1968'de Çekoslovakya'da da tekrarlandı) ve 1957'de Sputnik'i yörüngeye oturtan Sovyet füze programı ABD'yi tedirgin etti. 1960'ta Sovyetler Birliği üzerinde bir Amerikan casus uçağının (U-2) düşürülmesi, süpergüç liderleri olan Nikita Horoşçov (Kruşçev ve Dwight D. Eisenhower arasında âcil bir zirve toplantısına neden oldu. Bu sırada Küba'da, Fidel Castro'nun 1959'daki komünist devriminden sonra ABD, 1961'de, beceriksiz *Domuzlar Körfezi* işgâliyle bir karşı devrim girişiminde bulundu.

Sovyetler Birliği Küba'ya orta menzilli nükleer füzeler yerleştirdiğinde, bu düşmanlıklar 1962'de **Küba Füze Krizi**'yle zirve noktasına ulaştı. Sovyetlerin amacı, Sovyetler Birliği'nin stratejik nükleer silâhlar konusundaki dezavantajını azaltmak, Türkiye sınırlarına yerleştirilen Amerikan füzelerine karşılık vermek ve ABD'yi Küba'yı tekrar işgâl etmekten caydırmaktı. Fakat Amerikalı liderler bu füzeleri tehdit edici ve kışkırtıcı olarak değerlendirdi. Tarihsel belgeler yıllar sonra gösteriyor ki, nükleer savaş olasılığı oldukça yüksekti. Bazı Amerikalı politikacılar, füzeler işlevsel hâle gelmeden önce askerî bir saldırıyı savunuyordu fakat aslında Küba'daki nükleer silâhların bazıları zaten çalışır durumdaydı ve komutanlara herhangi bir Amerikan saldırısı durumunda bu silâhları kullanma yetkisi verilmişti.²⁵ Bunun yerine, Başkan John F. Kennedy, bu füzeleri sökülmeye zorlamak için donanma ablukası uyguladı. Sovyetler Birliği füzeler konusunda geri adım attı ve ABD de gelecekte Küba'yı işgâl etmeme sözü verdi. Her iki tarafın liderleri de nükleer savaş olasılığı karşısında sarsılmıştı. 1963'te, atmosferde nükleer testleri yasaklayan *Kısmî Test Yasağı Antlaşması*'ni imzaladılar ve kültürel değişim, uzayın keşfi, havacılık ve diğer alanlarda işbirliği yapmaya başladılar.

İki süpergüç de, genellikle iç savaşlarda rakip tarafları teçhizatlandırıp yönlendirdikleri **vekâlet savaşlarını** destekleyerek, Küresel Güney'de bir konum kapma yarışına girdi. Taraflar genellikle tartışmaya açıktı. Örneğin 1970'lerde, ABD Etiyopya hükümetini, Sovyetler ise hemen yanı başındaki rakip Somali'yi destekledi; fakat Etiyopya devriminden sonra yeni hükümet Sovyet yardımına başvurunca, ABD, bu kez de yardımlarını Somali'ye yönlendirdi.

Soğuk Savaş dönemindeki Amerikan dış politikasının bir kusuru, bütün bölgesel çatışmaları Doğu-Batı gözlüğüyle görmesiydi. Komünizm endişesi, ABD'yi pek çok fakir ülkede halk desteği olmayan Batı yanlısı hükümetleri desteklemeye yönlendirdi fakat bunların hiçbiri, 1960'lardaki Vietnam Savaşı sırasındaki kadar feci olmadı. Vietnam'daki savaş, Amerikan vatandaşlarını böldü ve en sonunda komünistlerin kontrolü ele geçirmesini engellemeyi başaramadı. Güney Vietnam'ın 1975'te düşmesi, özellikle ABD'nin Orta Doğu'da yaşadığı zorlukları

➔ **çevreleme:** Sovyetler Birliği'nin küresel yayılmasını çeşitli düzeylerde –askerî, siyasî, ideolojik ve ekonomik– durdurmaya çalışmak amacıyla 1940'ların sonlarında ABD tarafından benimsenmiş olan politika.

Sino-Sovyet ayrılığı: Sovyetler Birliği'nin ABD ile barışçı bir arada yaşama girişimine Çin'in yaptığı itirazların tetiklediği ve Sovyetler Birliği ve Çin komünist güçleri arasında patlak veren 1960'lardaki ayrım.

zirve toplantısı: Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki zirvelerde veya ekonomik eşgüdüm konusunda günümüzün G8 toplantılarında olduğu gibi genellikle büyük güçlerin liderlerini ifade edecek şekilde devlet başkanları arasında yapılan toplantılar.

Küba Füze Krizi (1962): Sovyetler Birliği'nin Küba'ya orta menzilli nükleer füzeler yerleştirmesiyle tetiklenen ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin nükleer savaşa en çok yaklaştıkları âni simgeleyen bir süpergüç krizi.

vekâlet savaşları: ABD ve Sovyetlerin karşı kesimlere destek ve danışmanlık sağlayarak bir konum elde etmeye çalıştığı ve üçüncü dünyada yürütülen savaşlar –genellikle iç savaşlar.

–Arapların 1973’te ABD’ye uyguladığı petrol ambargosu ve ABD’nin desteklediği İran şahının İslâmcı fundamentalistler tarafından 1979’da devrilmesi– birleştiğinde ABD’nin zayıflığına işaret ediyor gibiydi.

ABD’nin bu bâriz zayıflık döneminde, 1979’da Sovyetler Birliği Afganistan’ı işgâl etti. Fakat aynı Vietnam’daki ABD gibi, Sovyetler Birliği de rakip süpergüç tarafından desteklenen direnişçi orduları bastıramadı. Neredeyse on yıl süren ve Sovyetler Birliği’ni önemli ölçüde zayıflatan bir savaştan sonra nihâyetinde Sovyetler geri çekildi. Bu sırada Başkan Ronald Reagan, Amerikan askerî gücünü rekor seviyelere yükseltti ve Afganistan’ın yanı sıra Sovyet müttefiki olan Nikaragua ve Angola’daki (Kamboçya’da da bir fraksiyonu olan) direnişçi orduları destekledi. Bir reformcu olan Mihail Gorbaçov 1985’te Sovyetler Birliği’nde iktidara geldikten sonra süpergüç ilişkileri yavaş yavaş düzeldi. Yeni yüzyıla girerken, Küresel Güney’in bazı mücadele alanları (özellikle Afganistan ve Angola), Soğuk Savaş’tan kalma silâhlarla yürütülen acımasız iç savaşlardan zarar görmeye devam etti.

Geriye dönüp bakıldığında, her iki süpergücün de Sovyet gücünü abarttığı görülüyor. Nükleer silâh yarışının ilk yıllarında Amerikan askerî üstünlüğü, özellikle nükleer silâhlar alanında, mutlaklı. Zaman içerisinde Sovyetler, A-bombasından H-bombasına ve çoklu-savaş-başlıklı füzelere kadar ABD’ye yetişti. Sovyetler, 1970’lerde stratejik eşitliği yakaladı, yani taraflardan hiçbiri herhangi bir nükleer savaşta kendi yıkımını engelleyemezdi. Fakat stratejik eşitliğin ardında, diğer her konuda (refah, teknoloji, altyapı ve vatandaş/çalışan motivasyonu) Batı’nın çok gerisinde olan bir Sovyetler Birliği vardı.

Haziran 1989’da Çin’in başkenti Pekin’de (Tiananmen Meydanı) demokrasi yanlısı kitle gösterileri komünist hükümet tarafından şiddetli bir biçimde bastırıldı. Yüzlerce insan sokaklarda vurularak öldürüldü. Daha sonra aynı yıl, kitlesel gösterilerin baskısı altında ve Sovyetler Birliği müdahale etmezken, Doğu Avrupa ülkeleri birer birer komünist hükümetlerini devirdi. 1989 yılının sonlarında Berlin Duvarı’nın yıkılması Avrupa’nın Soğuk Savaş bölünmüşlüğü’nün sonunu sembolize etti. 1990’da Almanya resmî olarak yeniden birleşti. Sovyet lider Gorbaçov, dışsal güçteki bu kayıpları (ve daha fazlasını), *perestroika* (ekonomik reform) ve *glasnost* (siyasal diyaloga açıklık) politikaları çerçevesinde Sovyet iç yapısının yeniden yapılandırılmasına odaklanma ümidiyle kabûllendi. Çin, komünist ve otoriter bir yönetim olarak kalmaya devam etti fakat ekonomisini liberalleştirerek askerî çatışmalardan kaçındı. Çin, Soğuk Savaş’ın aksine hem ABD hem de Rusya ile yakın ilişkiler geliştirdi ve dünyanın liberal ticaret rejimine katıldı.

Soğuk Savaş’ın neden sona erdiği konusundaki önemli soru hakkında akademisyenler arasında bir uzlaşma yok.²⁶ Bir görüşe göre Başkan Reagan yönetimindeki Amerikan askerî gücü, silâhlanma yarışını sürdürmeye çalışan Sovyetler Birliği’ni iflâsa zorlamıştır. Farklı bir görüşe göre, Sovyetler Birliği onlarca yıl süren bir içsel durgunluk dönemi yaşamış ve en sonunda dışsal baskılarla pek ilgisi olmayan zaafiyetler yüzünden çökmüştür. Gerçekten de bazı akademisyenler, Sovyet hükümetinin kendi halkı gözünde meşruiyetini besleyen bir dış düşman olarak ABD olmasaydı Sovyetler Birliği’nin daha erken dağılabileceğini düşünmektedir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem, 1990–2013

Soğuk Savaş sonrası dönem, Sovyetler Birliği parçalanmaya devam ederken bir anda başlamıştır. Belki de Soğuk Savaş’ın sonunun bölgesinde bir güç boşluğu bıraktığını düşünen Irak, Orta Doğu petrollerinin kontrolünü saldırgan bir biçimde ele geçirmek için komşusu Kuveyt’i 1990’da işgâl etti. Batılı güçler, hem yeni dönemde cezalandırılmamış bir saldırganlığın diğer devletler için oluşturacağı örnek, hem de dünya ekonomisinin enerji kaynaklarına yönelik doğrudan bir tehdit nedeniyle tedirgin oldu. ABD, Irak’a karşı koymak için dünyanın önde gelen ülkelerinden (neredeyse hiç karşı koyulmadan) bir koalisyonu harekete geçirdi. BM yoluyla çalışan ve ABD’nin başını çektiği koalisyon, Irak’a karşı artan yaptırımlar uyguladı.

Irak, BM’nin verdiği tarihe kadar Kuveyt’ten çekilmeyince, ABD ve müttefikleri, Körfez Savaşı’nda Irak ordusunu kolayca ezdi ve Kuveyt’ten çıkardı. Fakat koalisyon, ne Irak’ı işgâl etti ne de hükümetini devirdi. Körfez Savaşı’nın mâliyetleri, Britanya ve Fransa’nın askerî, Japonya ve Almanya’nın ciddi mâli katkı yaptığı koalisyona katılanlar arasında paylaşıldı. Yardım toplama yoluyla savaş finansmanı, oldukça işe yarayan bir yenilik oldu.²⁷

Sovyetler Birliği’nin nihâi dağılışı, Körfez Savaşı’ndan yalnızca aylar sonra gerçekleşti.²⁸ Sovyetler Birliği’nin 15 cumhuriyeti –Rusya sâdece bunlardan biriydi– kendilerini egemen devletler olarak ilân edip zayıflayan merkezî hükümetten iktidarı almaya başladı. Bu süreç, ulusal self-determinasyondan mülkiyetin yeniden dağıtılmasına kadar pek çok karmaşık sorunu gündeme getirdi. Siyasal demokrasiler olmaya devam etseler de, Rusya ve diğer eski cumhuriyetler, 1990’lar boyunca ekonomik ve mâli çöküş, enflasyon, yolsuzluk, savaş ve askerî zayıflıkla mücadele ettiler. 1991’de başarısız olan bir Rus askerî darbe girişimi –ve Rus devlet başkanı Boris Yeltsin’in buna karşı durma konusunda ön plana çıkışı– Sovyetler Birliği’nin dağılışını daha da hızlandırdı.²⁹ Kısa bir süre sonra, eski Sovyet devletlerinin ekonomilerinin ve siyasal sistemlerinin temeli olarak hem kapitalizm hem de demokrasi benimsendi. Cumhuriyetler bağımsız devletler oldular ve Birleşik Devletler Topluluğu’nu (BDT) kurdular. Eski Sovyet cumhuriyetlerinden yalnızca üç küçük Baltık devleti ve Gürcistan BDT üyesi değildir.

Batı’nın Rusya ve diğer cumhuriyetlerle ilişkileri 1990’dan bu yana karışık. Kendi ekonomik sorunları ve Rusya’nın dış yardımdan çok iç reform ihtiyacı nedeniyle Batılı ülkeler, bölgenin, yaşam standartlarını keskin bir biçimde düşüren acımasız ekonomik dönüşümü konusunda yalnızca sınırlı yardım sağladı. Rusya’nın, 1995 ve 1999’da ayrılıkçı Çeçenistan bölgesini gaddarca sindirmesi, Batı’nın yayılmacı ve saldırgan bir Rus milliyetçiliği konusundaki korkularını kışkırttı. Rus liderler, tehdit olarak algıladıkları Batı askerî kuvvetlerini Rus sınırlarına konuşlandıran Doğu Avrupa’daki NATO genişlemesinden endişe duydu. Bu sırada Japonya ve Rusya, aslında sembolik olan ve sürüncemede kalan toprak uzlaşmazlıklarını çözemedi.³⁰

Bu sorunlara rağmen dünyanın büyük güçleri, Soğuk Savaş sonrasında genel olarak aralarındaki ilişkileri geliştirdi. Rusya, Sovyetler Birliği’nin ardıl devleti olarak kabûl edildi ve onun Güvenlik Konseyi’ndeki koltuğuna oturdu. Rusya ve ABD, nükleer silâhların ciddi miktarda indirimi konusunda uzlaştı ve bunları 1990’lı yıllarda uyguladı.

Eski Yugoslavya, Körfez Savaşı'nın hemen ardından 1991'de, çeşitli cumhuriyetlerinin bağımsızlık ilânıyla birlikte parçalandı. Hırvatistan ve Bosna'da azınlık olan etnik Sırp, "Büyük Sırbistan"ı oluşturmak amacıyla toprak ele geçirdi. Yugoslav ordusunu kontrol eden Sırbistan'ın yardımıyla, etnik olarak saf bir devlet yaratmak için yüz binlerce Sırp olmayan Bosnalı ve Hırvat'ı öldürüp, milyonlarca-sını ülkeden attılar.

Uluslararası toplum, Hırvatistan ve Bosna'nın bağımsızlıklarını tanıyıp, onları BM'ye kabul etti ve ülke bütünlükleri ve sivil halklarını korumak için Güvenlik Konseyi'nden onlarca karar geçirdi. Fakat Körfez Savaşı'nın aksine, büyük güçler, Bosna'yı korumak için ciddi mâliyetler altına girme konusunda isteksiz göründü. Bunun yerine barış-koruma ve aracılık gibi tarafsız roller üstlenerek çatışmayı kontrol altına almaya çalıştılar.³¹ Sırp kuvvetleri, 1995'te BM kontrolündeki iki "güvenli bölge"yi aşarak buradan kadınları sürüp, binlerce erkeği de katletti. Nihâyet, iki hafta süren NATO hava saldırıları (ittifakın tarihindeki ilk askerî angajmanı), karada Hırvatlara verdikleri kayıplarla birlikte Sırp kuvvetlerini uzlaşmaya ikna etti. Savaşı sona erdiren anlaşma (Amerikalı müzakereciler tarafından kaleme alınan) Bosna'yı resmî olarak bir arada tuttu fakat ateşkesi sürdürmek için ülkeye çoğu NATO askerî ağır silâhlı 60.000 asker yerleştirirken, ülkenin yarısı üzerinde Sırp kuvvetlerine özerklik tanıdı. Bu sırada, eski Yugoslavya için oluşturulan BM Mahkemesi tarafından savaş suçlarıyla suçlanan güçlü Sırp lideri Slobodan Miloşević, 2001 yılında mahkemeye teslim edildi ve uzun yargılama sürecinin sonlarına doğru 2006'da öldü.

Sırp kuvvetleri 1999 yılında ağırlıklı olarak etnik Arnavutların yaşadığı ve Sırbistan'ın bir bölgesi olan Kosova'da "etnik temizlik" yapmaya başladığında, Batılı güçler, Bosna krizinin başlarındaki kararsızlıklarının aksine kararlı bir tutum sergiledi. Rusya ve Çin, BM'den açık yetki almaksızın harekete geçtiği ve Sırbistan'ın iç işlerine müdahale ettiği için NATO'yu eleştirdi. (Uluslararası toplum ve BM, Bosna'nın aksine Kosova'yı Sırbistan'ın bir parçası olarak değerlendirdi). Sonuçta, Sırp kuvvetleri Kosova'dan çekildi ve o zamandan bu yana bölgeyi NATO kontrol ediyor.³² BM Güvenlik Konseyi ülkenin statüsü konusunda hâlâ kilitlenmişken, Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını ilân etmesi, Sırbistan ve müttefiklerinin protestolarına neden oldu. Uluslararası Adâlet Divanı, somut statüsü tartışmalı olsa da Kosova'nın *bağımsızlık ilânının* yasal olduğuna karar verdi.

Batı'nın 1990'dan bu yana kararlaştırdığı diğer askerî müdahaleler daha az etkili oldu. ABD'nin başını çektiği koalisyon, Somali'de hizipler arasındaki çatışmaları bastırmak ve açlık çeken büyük insan kitlelerine insanî yardım ulaştırmak için bu ülkeye on binlerce asker gönderdi. Fakat bu birlikler çatışmaların içine çekilip kayıplar verince, ABD âniden birliklerini geri çekti.³³ Uluslararası toplum, 1994'te Ruanda'da haftalar içerisinde yarım milyondan fazla sivile soykırım uygulanmasını neredeyse görmezden geldi. Somali ve Bosna'daki başarısızlıklarla enerjisini tüketen büyük güçler, bu konuların kendi hayatî çıkarlarını ilgilendirmediğine karar verdi. Ruanda'daki çatışmalar, 1997 yılında, asilerin yozlaşmış bir diktatörü devirdiği komşu Zaire'ye (şimdiki adı Demokratik Kongo) sıçradı. Komşu ülkeler çatışmanın içine çekildi fakat uluslararası toplum, milyonlarca sivilin açlık ve has-

talık yüzünden ölmesine rağmen sorundan uzak durdu. ABD ordusu, seçilmiş devlet başkanını yeniden göreve getirmek için Haiti'ye müdahale etti fakat Haiti, yoksulluk batağından çıkamadı.

2001 yılında, ABD ile hem Çin hem de Avrupa arasında, küresel ısınmadan, önerilen Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne kadar pek çok sorunda yeni ayrılıklar ortaya çıktı (belki de dünya politikasındaki Amerikan üstünlüğüne karşı yeni bir dengenin işareti olarak). Rusya ve Çin, 2001 yılında bir dostluk antlaşması imzaladı ve Avrupalı ülkeler, ABD'nin iki önemli BM Komisyonu'ndan çıkmasını sağlayacak yönde oy kullandı.

Bu tartışmalı konular, 11 Eylül 2001'de ABD teröristlerin saldırısına uğrayınca geri plana çekildi. Saldırı, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ni ve Washington D.C.'deki Pentagon'un bir kanadını yok etti, Amerikalı ve yaklaşık 60 diğer ülkeden binlerce vatandaşın ölümüne neden oldu. Saldırı, ABD'ye destek konusunda geniş bir devletler koalisyonunu harekete geçirdi. Başkan Bush, yıllar süren, kıtalara yayılan, geleneksel olan ve olmayan yöntemlerin kullanıldığı bir "teröre karşı savaş" ilân etti. Amerikan ve İngiliz kuvvetleri, 2001 yılının sonlarında Afgan müttefikleriyle birlikte Afganistan'da Usame bin Ladin tarafından yönetilen El-Kaide ağına yataklık eden Taliban rejimini devirdi.

Fakat ABD ve Britanya, Irak'ta Saddam Hüseyin'i güç kullanarak devirmek amacıyla 2003 başlarında bir koalisyon oluşturmaya çalıştığında, büyük güçler arasındaki ayrılıklar yeniden belirdi. Dünya çapında milyonlarca protestocu gibi, Rusya ve Çin'in yanı sıra Fransa ve Almanya da savaşa kesin bir biçimde karşı çıktı. Bu uzlaşmazlık, Atlantik ittifakında yıllar süren bir çatlağa neden oldu ve ABD liderliğindeki koalisyonun savaş konusunda Güvenlik Konseyi onayını alamadan eyleme girişmesi nedeniyle BM'nin rolünü zayıflattı.

İşgâlin kendisi kısa ve kesindi. 250.000 kişilik ve ileri teknolojiye sâhip Amerikan askerî gücü, üç hafta içerisinde Irak ordusuna üstün geldi. 2001 sonlarındaki çoğu Afgan gibi pek çok Iraklı da diktatörlük rejiminin sonunu memnuni-

Savaş ve terörizm devam etse de, barışçı eğilimler Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vurdu. 2011-2013 Arap Baharı halk ayaklanmaları, dünyadaki en son demokrasi dalgasını Orta Doğu'ya getirdi. Bu ayaklanmalar, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de hükümetleri devirdi, Suriye'de iç savaş başlattı ve bölgenin uluslararası dinamiklerini yeniden şekillendirdi. Burada, 2012'de yeni seçilen İslâmcı devlet başkanı Muhammed Mursi taraftarları, Arap dünyasının kalbinde, Mısır'ın başkentinde Tahrir Meydanı'nda kutlama yapıyor.

yetle karşıladı fakat savaş, özellikle Müslüman ülkelerde Amerikan karşıtı duyguları alevlendirdi. Amerikan işgâli yıllara yayıldıkça Irak'taki asi kuvvetler güç kazandı ve birkaç yıl içerisinde Amerikan kamuoyu uzayan savaşa karşı tavır aldı. 2007'de Amerikan birliklerindeki artıştan ve yabancı İslâmcı radikallerden bıkan Sünnî toplumların silâhlendirilmesinden sonra Irak'taki şiddet azaldı.³⁴ Şiddet bir miktar hâlâ devam ediyor olmasına rağmen Amerikan birlikleri 2009-2011 arasında Irak'tan çekildi. Savaşın neden olduğu Iraklı kayıp tahminleri on binlerden 600.000'i aşkın rakamlara kadar uzanmaktadır. 2010 seçimleri, nispeten barış içerisinde geçmesine rağmen, ülkeyi etnik hatlar boyunca böldü.

Taliban Pakistan'daki üslerden direniş kampanyası başlatınca, Afganistan'daki savaş 2007'den itibaren kötüye gitmeye başladı. Tartışmalı seçimler, yolsuzluk ve Afgan güvenlik güçleri üyelerinin NATO birliklerine yönelik "içeriden" saldırıları, yabancıların işini daha da zorlaştırdı. NATO, 2009'da on binlerce ek birlik gönderdi, fakat ardından 2014'te tamamlanması planlanan bir çekilme başladı. Amerikan özel birlikleri Pakistan'da Usame bin Ladin'i öldürünce, Afgan müdahalesinin amaçlarından biri 2011 yılında gerçekleşmiş oldu. ABD'nin Pakistan içerisindeki ve başka yerlerdeki diğer militanlara karşı insansız araçlarla gerçekleştirdiği saldırılar El-Kaide'yi zayıflattı fakat çetrefilli hukuksal ve siyasal sorunlar doğurdu.

Bu sırada, Kuzey Kore ve İran'daki nükleer silâh programları dikkat çekti. Kuzey Kore, muhtemelen yarım düzine bomba üretti ve 2006, 2009 ve 2013'te bunların üçünü test etti. BM Güvenlik Konseyi yasağına rağmen, geliştirilmiş uzun menzilli bir füzeyle başarılı bir biçimde test etti. İran, nükleer silâh üretmek için kullanılabilecek uranyum zenginleştirme programını askıya almak için 2004'ten itibaren çeşitli anlaşmalar yaptı ve bunları ihlâl etti.. BM Güvenlik Konseyi, buna tepki olarak ve İran'a karşı, zenginleştirme programının durdurulmasını isteyen bir dizi yaptırım kararı aldı. Zenginleştirme programı açısından kilit öneme sâhip sentrifüjler, 2010 yılında gizemli bir biçimde kendilerini imha etmeye başladı ve soruşturma sonucunda sorunun nedeni olarak İsraili ve Amerikalı savunma araştırmacılarının ürettiği sofistike bir bilgisayar virüsü olan Stuxnet bulundu. Bu sorun, İran'ın programını en az bir yıl aksattı.

Arap Baharı ayaklanmaları, 2011-2012 yıllarında Tunus ve Mısır'da şiddet içermeyen gösteriler olarak başladı ve her iki ülkede de diktatörlerin devrilmesi ve serbest seçimler yapılmasıyla sonuçlandı. Mısır, uzun süredir yasak olan Müslüman Kardeşler'in liderini devlet başkanı olarak seçti. Libya ve Suriye'de göstericilerin şiddetle bastırılması, NATO'nun hava desteğiyle birlikte Libya diktatörünün kanlı bir biçimde devrilmesine neden olan ve Suriye'de, bölünmüş bir uluslararası toplumun etkin bir biçimde tepki veremediği uzun süreli ve acı verici bir iç savaşa yol açan şiddetli ayaklanmaların kıvılcımı oldu. Barışçıl göstericiler, sert baskı, etnik çatışma ve siyasal uzlaşma karışımının bir geçiş hükûmeti doğurduğu Yemen de kendi devrimini yaptı. Uzaklarda, Burma'da (Myanmar) uzun yıllar iktidarda olan askerî rejim, anlaşmalı bir biçimde demokrasiye yöneldi.

Soğuk Savaş sonrası dönem, vahşî savaşların Ruanda, Suriye ve hatta New York gibi yerlerde, tüm dünyada beklenmedik yoğunluklarda alevlendiği çatışma eğilimli bir dönem olarak görülebilir. Fakat *Soğuk Savaş sonrası dönem*, *Soğuk Sa-*

vaş'tan daha barışçıl olmuştur (bkz. 3. Bölüm). Eski savaşlar, yenileri başlamadan önce bitti.³⁵ Lâtin Amerika ve Rusya/BDT, bölgelerindeki savaşları neredeyse birtirdi ve Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya/Pasifik ve Çin'i zaten kapsamakta olan barış bölgesine dâhil oldu.

Savaşlar, Afrika'dan Orta Doğu ve Güney Asya'ya uzanan çatışma yayında bile azalmaktadır. 1990'dan bu yana, Orta Amerika'daki çeşitli çatışmalar ve Sri Lanka'daki iç savaş gibi, Güney Afrika, Mozambik, Angola, Güney Sudan ve Etiyopya/Eritre'deki uzun ve kanlı savaşlar da sona erdi. Batı Afrika, Ruanda ve Endonezya'daki savaşlar da hız kesti. Soğuk Savaş'tan sonra dünya düzeni, aşırı saldırganlık ve savaş nedeniyle kontrolden çıkmadı.

Fakat 1990'larda barış konusunda yükselen beklentileri gören İsrail-Filistin çatışması, önerilen çözümün 2000'de gerçekleşmemesi nedeniyle daha kötüye gitti. İsrail'e yönelik pek çok şiddet saldırısından sorumlu olan militan İslâmcı parti Hamas'ın 2006'da Filistin'deki seçim zaferi, kalıcı barış ümitlerini azalttı. İsrail ve Hamas arasındaki şiddetli çatışmalar 2009'dan 2012'ye kadar devam ederken, İsrail, Güney Lübnan'da Hizbullah gerillalarıyla kısa fakat yoğun bir savaş yaptı. İsrail, 2012 çatışmalarında Hamas füzelerine karşı yeni bir savunma sistemi olan "Demir Kubbe"yi kurdu.³⁶

Uluslararası ekonomik ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönem, bir küreselleşme dönemidir. Özellikle Asya'nın bazı kısımlarında dikkat çekici bir ekonomik büyümeyle birlikte yeni ekonomik büyüme merkezleri ortaya çıkıyor. Küreselleşme, olumsuz olarak etkilenen veya yabancı etkiler nedeniyle kimliklerinin tehdit altında olduğuna inanan insanlar arasında tepkilere neden oldu. Milliyetçilik ve etnik-dinsel çatışmaların bazen gaddar biçimlerde yeniden canlanması kısmen bu tepkilerin bir sonucudur. Aynen kapitalizmin yönlendirdiği küreselleşmeye yönelik önemli protesto hareketleri gibi.

Artan küreselleşmeyle birlikte, çevrenin kirletilmesi ve hastalıklar gibi ulus-ötesi kaygılar da giderek belirginleşmiştir. Küresel ısınma, Katrina Kasırgası'nın 2005'te New Orleans şehrine verdiği zarar ve kutuplardaki buzulların hızlanan erimesiyle altı çizilen ve her zamankinden daha fazla hissedilen bir tehlike olarak ortaya çıktı. H1N1 olarak bilinen domuz gribi virüsünün 2008-2009 yıllarında dünya çapında yayılması, karantinalar ve yeni bir aşı yoluyla virüsü kontrol altına alma çabalarını tetikledi. Meksika Körfezi ve Çin'de 2010 yılında meydana gelen büyük petrol sızıntıları, özellikle doğal kaynaklar üzerinde yürütülen küresel yarış bağlamında uluslararası dikkatleri kirlenme ve çevre sorunları üzerine yeniden odakladı.

21. Yüzyıl başlarken Çin, dünya siyasetinde daha merkezi hâle geliyor. Boyutları ve hızlı büyümesi, Çin'i yükselen bir güç yapıyor ve bazı akademisyenler bu durumu Almanya'nın bir yüzyıl önceki yükselişine benzetiyor. Güç ilişkilerindeki bu tür değişimler, tarihsel olarak uluslararası sistemde istikrarsızlığa neden olmuştur. Çin, demokrasi olmayan tek büyük güçtür. İnsan hakları konusundaki kötü sicil nedeniyle, Batı'nın hem hükûmetleri hem de NGO'larının sık sık eleştiri hedefi olmaktadır.

Çin'in, BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı (nâdiren kullandığı) ve güvenilir bir nükleer silâh cephanesi vardır. Çin, çeşitli bölgesel çatışma alanlarına yakın durmakta ve füze ve nükleer silâhların küresel yayılması sorununu etkilemekte-

dir. Kaynak zengini Güney Çin Denizi'ndeki topraklar üzerinde iddiaları vardır ve Doğu Çin Denizi'ndeki adaların mülkiyeti konusunda Japonya ile uzlaşmazlık yaşamaktadır, fakat 25 yıldır askerî bir çatışmaya girmemiştir. Hong Kong'un Britanya'dan 1997 yılında devralınmasıyla Çin, önemli bir değer elde etmiş ve Hong Kong'daki "tek ülke, iki sistem" formülü çerçevesinde bir gün Tayvan'la da yeniden birleşme ümidi taşımaya başlamıştır. Çin, Küresel Güney'in tek büyük gücüdür. Nüfusunun büyüklüğü ve düşük bir başlangıç noktasından hızla sanayileşmesi, Çin'i, küresel ısınma gibi küresel çevresel eğilimlerin geleceğinde büyük bir faktör yapmaktadır. Tüm bu unsurlar, önümüzdeki yıllarda Çin'i önemli bir aktör hâline getirecektir.

Gelecek yıllarda, uluslararası sistemin Çin'e uygun bir statü ve yükselen gücünü ve tarihsel önemini yansıtan bir saygınlık sunup sunamayacağını veya bunun karşılığında Çin'in uluslararası kural ve normlara uymaya başlayıp başlayamayacağını göreceğiz. Çinli liderlerin, komünist ideoloji kontrolü kaybettikçe Çin'in genç insanları arasında yükselen milliyetçilik dalgasını destekleyip desteklemeye konusundaki kararları da görülecek.

Soğuk Savaş sonrası döneme geçiş, hem iyi hem de kötü yeni olasılıklar ve değişikliklerle dolu ve sarsıntılı bir dönem oldu. Yine de, akademisyenlerin uzun yıllar anlama mücadelesi verdiği uluslararası ilişkilerin temel kural ve ilkeleri, bağlamları ve sonuçları değişse de büyük olasılıkla işlemeye devam edecek. Bu kural ve ilkeler arasında en önemlisi şimdi ele alacağımız güç kavramıdır.

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

ÖZET

- ❑ Uluslararası ilişkiler gündelik hayatı derinden etkiler; hepimiz uluslararası ilişkilere katılıyoruz.
- ❑ Siyaset biliminin bir dalı olarak uluslararası ilişkiler, temelde uluslararası güvenlik sorunları ve uluslararası ekonomi-politik konularındaki siyasal çıktıları açıklamaya ilgilidir.
- ❑ Teoriler, uluslararası olay ve çıktıları açıklayan betimleyici anlatıları tamamlar ve akademisyenler tek bir teori veya yöntem üzerinde uzlaşmamış olsa da, üç temel ilke, uluslararası ilişkilerdeki ortak fayda sorununa önerilen çeşitli çözümleri şekillendirir.
- ❑ Devletler, uluslararası ilişkilerin en önemli aktörleridir; uluslararası sistem, çeşitli boyutlardaki yaklaşık 200 bağımsız ülkesel devletin egemenliğine dayanır.
- ❑ Hükümetlerarası örgütler, hükümetler-dışı örgütler (NGO) ve çok-uluslu şirketler gibi devlet-dışı aktörler, uluslararası ilişkiler üzerinde giderek artan bir etki yaratmaktadır.
- ❑ Dört analiz düzeyi (birey, devlet, devletler-arası ve küresel), uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan sonuçlar hakkında çoklu açıklama olanağı sunar.

- ❑ Küreselleşme, farklı akademisyenler tarafından farklı şekillerde anlaşılmakta olup, genellikle dünya çapındaki bağların artan kapsam, hız ve yoğunluğunu ifade eder. Bu süreç, devletlerin gücünü zayıflatıyor, artırıyor veya dönüştürüyor olabilir. Küreselleşme karşıtı aktivistler, şirketlerin artan gücüne karşı çıkmakta fakat kendi aralarında hedef ve taktikler konusunda uzlaşmamaktadır.
- ❑ Birinci ve İkinci Dünya Savaşları 20. Yüzyıl'ı şekillendirdi fakat sert veya uzlaşmacı dış politikaların faydası konusunda bunlardan çıkarılan dersler birbiriyle çelişkili görünüyor.
- ❑ İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yaklaşık 50 yıl boyunca dünya siyaseti, Soğuk Savaş'ın Doğu-Batı rekabeti etrafında döndü. İki-kutuplu bu zıtlama bir istikrar yarattı ve büyük güçler arasında nükleer savaşı da içeren savaşları önledi fakat Küresel Güney'deki devletleri vekâlet savaşlarının mücadele alanına dönüştürdü.
- ❑ Soğuk Savaş sonrası dönem, yeni etnik ve dinî çatışmaların ortaya çıkmasına rağmen, barışın artması ve büyük güçler arasında işbirliği konularında ümit taşımaktadır.
- ❑ ABD'nin Irak harekatı bir diktatörü devirdi fakat büyük güçleri böldü, dünya çapında *Amerikan karşıtlığı* artırdı ve yıllar süren isyan ve mezhep çatışmalarına yol açtı.
- ❑ Afganistan'daki Tâliban etkisine karşı yürütülen NATO operasyonları 2014 yılında sona erecek. Amerikan özel kuvvetleri, insansız araç saldırılarının diğer militanları hedef aldığı Pakistan'da 2011 yılında Usame bin Ladin'i öldürdü.
- ❑ 2011-2013'teki Arap Baharı isyanları, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de hükümetleri devirdi ve Suriye'de acımasız bir iç savaş başlattı.

ANAHTAR TERİMLER

çatışma ve işbirliği, s. 46
çevreleme, s. 70
devlet, s. 49
devlet-dışı aktörler, s. 52
gayri sâfi yurtiçi hâsıla (GSYİH), s. 50
hâkimiyet, s. 39
hükümet-dışı örgütler, s. 52
hükümetler arası örgütler, s. 52
karşılıklılık (mütekabiliyet), s. 40

kimlik, s. 40
Kuzey-Güney ayrımı, s. 63
Küba Füze Krizi, s. 71
küreselleşme, s. 56
Milletler Cemiyeti, s. 66
Münih Antlaşması, s. 67
ortak fayda sorunu, s. 39
Sino-Sovyet Ayrılığı, s. 70
sorun alanları, s. 46

Soğuk Savaş, s. 69
ulus-devletler, s. 50
uluslararası ekonomi-politik (UEP), s. 47
uluslararası güvenlik, s. 46
uluslararası ilişkiler, s. 37
uluslararası sistem, s. 50
vekalet savaşları, s. 71
zirve toplantısı, s. 71

ELEŞTİREL DÜŞÜNCE SORULARI

1. İlginç uluslararası olayların gerçekleştiği güncel bir konu seçin. Bu olaylar hakkında, dört analiz düzeyinin her birinden bakarak olası açıklamalar düşünebilir misiniz? (bkz. Tablo 1.3). Farklı düzeylerden yapılan açıklamalar bu olayların farklı yönlerine dâir yorumlar sunuyor mu?
2. Soğuk Savaş biteli çok oldu fakat etkileri hâlâ sürüyor. Soğuk Savaş deneyiminin günümüz devletlerinin dış politikalarını şekillendirmeye devam ettiği üç örnek düşünebilir misiniz?
3. Uluslararası ekonomi, hangi biçimlerde günlük hayatımızı etkiliyor? Bu, her yerdeki bütün insanlar için geçerli mi? Yoksa küreselleşme gibi ekonomik süreçler, bazı bölgeleri diğerlerinden daha fazla mı etkiliyor?
4. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan çıkarılan çelişkili dersler çerçevesinde, günümüz dünyasının-

da yatıştırma politikasının (uzlaşmacı) en iyi yol olduğu durumlar düşünebilir misiniz? Sert çevreleme politikasının en iyi yol olduğu örnekler verebilir misiniz? Neden?

5. 21. Yüzyıl'ın karakterinin ne olacağı konusundaki beklentileriniz nedir? Barışçıl? Savaş eğilimli? Düzenli? Kaotik? Bu beklentilerinizin nedeni nedir, ve dünya olaylarından ne tür ipuçları, tahminlerinizin doğru olup olmadığını size söyleyebilir?

SONNOTLAR

1. Olson, Mancur, *The Logic of Collective Action*, Harvard, 1971 [1965].
2. Önde gelen sanayileşmiş ülkelerin liderleri, 2009 G20 Zirvesi'nde, küresel mâlî konuların koordinasyonunda kilit grup olarak G8'in yerine G20'nin geçeceğini ilân etti.
3. Bu senaryo, oyun teorisindeki "Cinsiyetler Savaşı" örneğinden uyarlanmıştır.
4. Walt, Stephen M. The Relationship between Theory and Policy in International Relations. *Annual Review of Political Science* 8, 2005: 23-48.
5. Art, Robert J. ve Robert Jervis, eds. *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 8th ed. Longman, 2006. Dougherty, James E., Jr., ve Robert L. Pfatzgraff. *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. 5th ed. Longman, 2001. Doyle, Michael W. *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. Norton, 1997.
6. Carlsnaes, Walter, Thomas Risse, ve Beth Simmons, eds., *Handbook of International Relations*. Sage, 2002. Waever, Ole. The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. *International Organization* 52 (4), 1998: 687-727.
7. Neack, Laura. *Elusive Security: States First, People Last*. Rowman & Littlefield, 2007. Booth, Ken, ed. *Critical Security Studies and World Politics*. Rienner, 2005. Buzan, Barry, Ole Waever, ve Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Rienner, 1997.
8. Cohen, Benjamin J. *International Political Economy: An Intellectual History*. Princeton, 2008. Gilpin, Robert. *Global Political Economy. Understanding the International Economic Order*. Princeton, 2001. Keohane, Robert O. ve Joseph S. Nye, Jr. *Power and Interdependence*. 3rd ed. Longman, 2001.
9. GSYİH, bir ulus tarafından üretilen toplam mal ve hizmetleri ifade eder ve gayri sâfî millî hâsılaya (GSMH) çok benzer. Bu tür verileri, farklı para birimlerine, ekonomik sistemlere ve kalkınma düzeylerine sâhip ülkeler arasında karşılaştırmak kolay değildir. Özellikle kapitalist ve sosyalist ekonomilerin veya zengin veya fakir ülkelerin GSYİH karşılaştırmaları çok dikkatli yapılmalıdır. Bu kitapta kullanılan GSYİH verilerinin çoğu Dünya Bankası'ndan alınmıştır. GSYİH verileri, ülkelerin "satın alma gücü paritesi" (verilen para miktarının ne kadar satın şey satın alabileceği) çerçevesinde zamana ve ülkelere uyarlanmıştır. Bkz. Summers, Robert ve Alan Heston. The Penn World Table (Mark 5): An Expanded Set of International Comparisons, 1950-1988. *Quarterly Journal of Economics* 106 (2), 1991: 327-68. GSYİH ve nüfus verileri, aksi belirtilmediği takdirde 2008 yılına aittir.
10. Keck, Margaret E. ve Kathryn Sikkink. *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Cornell, 1998. Batliwala, Srilatha ve L. David Brown. *Transnational Civil Society: An Introduction*. Kumarian, 2006.
11. Armstrong, David, Lorna Lloyd ve John Redmond. *International Organizations in World Politics*. Palgrave, 2003.
12. Singer, J. David. The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics* 14 (1), 1961: 77-92. Waltz, Kenneth. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. Rev. ed. Columbia, 2001.
13. North, Robert C. *War, Peace, Survival: Global Politics and Conceptual Synthesis*. Westview, 1990. Dower, Nigel. *An Introduction to Global Citizenship*. Edinburgh, 2003.
14. Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford, 1992: 2. Held, David ve Anthony McGrew. *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*. Polity, 2007.
15. Friedman, Thomas L. *The World is Flat*. Farrar, Straus, and Giroux, 2007. Stiglitz, Joseph E. *Globalization and Its Discontents*. Norton, 2002. Drezner, Daniel W. *All Politics is Global*. Princeton, 2008. Rudra, Nita. *Globalization and the Race to the Bottom in Developing Countries: Who Really Gets Hurt?* Cambridge, 2008. Kapstein, Ethan

B. *Economic Justice in an Unfair World: Toward a Normal Playing Field*. Princeton, 2007. Cusimano, Maryann K. *Beyond Sovereignty: Issues for a Global Agenda*. Palgrave, 1999.

16. Rosenau, James N. *Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization*. Princeton, 2003.
17. Broad, Robin. *Citizen Backlash to Economic Globalization*. Rowman & Littlefield, 2002. Milani, Brian. *Designing the Green Economy: The Post-Industrial Alternative to Corporate Globalization*. Rowman & Littlefield, 2000.
18. "Batı" ve "Orta Doğu" gibi coğrafî adlandırmaların Avrupa merkezli olduğuna dikkat etmek gerekir. Örneğin Kore için Rusya ve Çin batıda, Japonya ve ABD doğudadır. Dünya düzeyinde coğrafya için bkz. Kidron, Michael, Ronald Segal ve Angela Wilson. *The State of the World Atlas*. 5th ed. Penguin, 1995. Boyd, Andrew ve Joshua Comenetz. *An Atlas of World Affairs*. McGraw-Hill, 2007.
19. Ikenberry, G. John ve Michael Mastanduno. *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Columbia, 2003. Pempel, T. J. *Remapping East Asia*. Cornell, 2005.
20. Ferguson, Niall. *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*. Penguin, 2006.
21. Dockrill, Michael. *Atlas of Twentieth Century World History*. HarperCollins, 1991. Ferguson, Niall. *The Pity of War: Explaining World War I*. Basic Books, 1999. Keegan, John, ed. *The Times Atlas of the Second World War*. HarperCollins, 1989. Weinberg, Gerhard L. *A World at Arms: A Global History of World War II*. Cambridge, 1994.
22. Van Evera, Stephen. The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War. *International Security*. 9 (1), 1984: 54-107. Snyder, Jack L. *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914*. Cornell, 1984.
23. Gaddis, John Lewis. *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford, 1997. Zubok, Vladislav ve Constantine Pleshakov. *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev*. Harvard, 1996. Garthoff, Raymond. *Detente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Brookings, 1985. Larson, Deborah Welch. *Anatomy of Mistrust: US-Soviet Relations During the Cold War*. Cornell, 1997. Trachtenberg, Marc. *A Constructed Peace: The Making of the European Settlement, 1945-1963*. Princeton, 1999.
24. Zhang, Shu. *Economic Cold War: Americas Embargo Against China and the Sino-Soviet Alliance, 1949-1963*. Stanford, 2002.
25. May, Ernest ve Philip Zelikow, eds. *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Harvard, 1997. Munton, Don ve David A. Welch. *The Cuban Missile Crisis: A Concise History*. Oxford, 2006.
26. Herrmann, Richard K. ve R. Ned Lebow. *Ending the Cold War: Interpretations, Causation, and the Study of International Relations*. Palgrave, 2004. Brooks, Stephen G. ve William C. Wohlforth. Clarifying the End of the Cold War Debate. *Cold War History* 7 (3), 2007: 447-54.
27. Freedman, Lawrence ve Efraim Karsh. *The Gulf Conflict: 1990-1991*. Princeton, 1993.
28. Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. Free Press, 1992.
29. McFaul, Michael. *Russia's Unfinished Revolution: Political Change from Gorbachev to Putin*. Cornell, 2001.
30. Ikenberry, G. John. *After Victory*. Princeton, 2000.
31. Gow, James. *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*. Columbia, 1997. Rieff, David. *Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West*. Simon & Schuster, 1995. Malcolm, Noel. *Bosnia: A Short History*. New York University, 1994.
32. Bacevich, Andrew J. ve Eliot A. Cohen. *War over Kosovo*. Columbia, 2002. Mertus, Julie A. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. California, 1999. Vickers, Miranda. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. Columbia, 1998.
33. Clarke, Walter S. ve Jeffrey I. Herbst, eds. *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*. Westview, 1997. Rutherford, Kenneth R. *Humanitarianism under Fire: The U.S. and UN Intervention in Somalia*. Kumarian, 2008.
34. Woodward, Bob. *State of Denial: Bush at War, Part III*. Simon & Schuster, 2006. Gordon, Michael R. ve Gen. Bernard E. Trainor. *Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*. Pantheon, 2006. Ricks, Thomas E. *The Gamble: General David Petraeus and the American Military Adventure in Iraq, 2006-2008*. Penguin, 2009.
35. Human Security Centre. *Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century*. Oxford, 2006.
36. Booth, Ken ve Tim Dunne, eds. *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*. Palgrave, 2002.

SORUNU TARTIŞALIM

KÜRESELLEŞME: YOK OLAN DEVLET OTORİTESİ

GÖRÜŞ 1

Genel Değerlendirme

Ulus-devletler, 300 yılı aşkın bir süredir dünyadaki temel örgütlenme biçimidir. Devletler savaş yapar, vatandaşlarını korur, vergi toplar ve gündelik yaşam için, ulaşım sistemlerinden çöp toplanmasına kadar çeşitli hizmetler sunar. Temel örgütlenme biçimi olarak devlet fikri yüzlerce yıl öncesine gider. Thomas Hobbes gibi siyaset düşünürleri, hükümeti, bireyleri doğa hâlinde (devlet olmaksızın hayatın “berbat, gaddar ve kısa” olduğu bir durum) ve diğer insan gruplarından koruyan bir unsur olarak görmüştür.

Ulus-devlet fikri aslen Avrupa kökenlidir. Sömürgecilikten önce Afrika'nın büyük kısmı, Asya ve Lâtin Amerika, aileler, kabileler veya diğer gruplar olarak farklı biçimlerde örgütlenmişti. Fakat Avrupalılar, sömürgeleştirme ve yeni ülkelere yerleşme çabaları sırasında tüm dünyaya yayılırken, ulus-devlet fikrini de beraberlerinde getirdiler. Nispeten kısa bir süre içerisinde dünya, dünya sahnesinde etkileşim içerisinde olan bir devletler dizisi olarak örgütlendi. Devletler, birbirleriyle çatışır ve işbirliği yaparken, aynı zamanda insanlara hizmetler sunan merkezî aktörler hâline geldi.

Fakat küreselleşme çağında, devletlerin otoritesine meydan okuyanlar oldu. Küreselleşmeyle birlikte, teknoloji, devlet-dışı aktörler, akışkan devlet sınırları ve hükümetler-arası örgütlerin yükselişi ortaya çıktı ve bunların her biri devletlerin kendi sınırlarının içerisinde ve ötesinde olanları kontrol yeteneğini azalttı. Uluslararası ilişkilere dâir bir düzenleme ilkesi olarak ulus-devletin sonunun başlangıcına şâhit oluyor olabilir miyiz?

Devlet Otoritesi Azalmaktadır.

Devlet-dışı aktörler, günümüzde devletler kadar önemlidir. Hükümetler-dışı örgütler (NGO) veya çok-uluslu şirketler olsun, tüm devlet-dışı aktörler, dünya siyasetinde giderek artan önemde bir rol oynamaktadır. NGO'lar, insan hakları uygulamalarını değiştirmeleri için hükümetlere baskı yapmakta, çok-uluslu şirketler, kendi faaliyetlerine uygun yasalar çıkarmaları için devletleri zorlamakta ve terörist gruplar, devletlerin güvenliğini zayıflatmaktadır. Devlet otoritesine yönelik bu meydan okumalar son yıllarda arttı ve küreselleşmenin vatandaşların birbirine erişim olanağı yaratmasıyla artmaya devam edecek.

Devletler, ekonomi konusunda artık kilit aktör değil. Çok-uluslu şirketler ve özel yatırımcılar, ABD ve Japonya gibi ekonomik olarak çok büyük devletler dışındaki çoğu ulus-devletten daha fazla kaynak ve sermayeyi kontrolünde bulunduruyor. Bu listeye Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi güçlü hükümetler-arası örgütleri de eklediğinizde, devletler, küresel ekonomik oyunda aktör kategorilerinden yalnızca biridir.

Milliyetçiliğin çok sayıda ikâmesi ortaya çıktı. Geçmişte devleti destekleyen en güçlü unsur milliyetçilik iken, buna meydan okuyan başka fikirler ortaya çıktı. Bazıları için din, devlette bağlılığın yerine geçti. Güçlü etnik bağlar da devlete sadakâti zorluyor. Daha fazla insanın öncelikli sadakâti ulus-devletleri yanında başka şeylere yönelirse, devlet otoritesi azalmaya devam edecektir.

GÖRÜŞ 2

Devletler Zayıf Düştü, Fakat Henüz Yenilmedi.

Devletlere hep meydan okunmuş, ama onlar her seferinde üstün gelmiştir. Devletler, yüzyıllardır tehdit altında. Bu tehdit, ister devlet-dışı aktörlerden (korsanlar), NGO'lardan (kölelik karşıtı hareket), veya isterse çok-uluslu şirketlerden (British East India Tea Company) gelmiş olsun, devlet, uluslararası ilişkilerin merkezî gücü olarak ortaya çıkmıştır. Devletlerin yerine geçebilecek başarılı bir alternatif henüz doğmamıştır.

Devletler, hâlâ, diğer aktörlere devredilemeyecek işlevleri yerine getirmektedir. Devlet-dışı aktörlerin yükselişine rağmen, vergi toplanması, kanunların yapılması ve vatandaşların dış tehditlerden korunması gibi bazı işlevler her zaman devletlere düşecektir. Devletler, bu görevlerin yerine getirilmesinde her zaman yardıma ihtiyaç duyacaktır, ama başka hiçbir varlık bunları doğrudan yerine getiremez.

Yakın gelecekte milliyetçilik, güçlü bir ideolojik unsur olarak kalacaktır. Milliyetçiliğin alternatifleri vardır, fakat hiçbirisi onun kadar yaygın biçimde kabûl görmemiştir. İnsanların, ülkelerine karşı hâlâ güçlü bağlılıkları var. Hâlâ bir devlet olarak bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan ayrılıkçı grupların çoğuna bakın. Eğer devletin hâlâ belirgin bazı avantajları yoksa, insanlar devletlerini kurmak için neden bu kadar sıkıntıya katlansın?

Sorular

- ❑ Devlet otoritesine meydan okuma konusunda küreselleşme nasıl bir rol oynadı? Bir başka deyişle, hangi meydan okumalar küreselleşmeye ve hangileri küreselleşmeye karşı gelen din gibi güçlere bağlanabilir?
- ❑ Ulus-devlete bir alternatif var mıdır? Siyaseti düzenlemenin daha doğal yolları var mıdır? Daha küçük (etnik grup, kabile veya bölge) ve daha kapsamlı (Avrupa Birliği veya dünya hükümeti gibi çok-devletli koalisyonlar) alternatifler üzerinde düşünün.
- ❑ Avrupa Birliği, daha büyük siyasal birimlere doğru doğal bir ilerleme olarak görülebilir. Yüzyıllar önce Avrupa şehir-devletlerden oluşuyordu, daha sonra nispeten daha büyük krallıklar, daha sonra daha büyük prenslikler, daha sonra ulus-devletler ve şimdi de daha kapsamlı bir birlik kuruldu. Benzer bir evrimi, Lâtin Amerika veya Afrika gibi başka diğer coğrafyalarda da öngörebilir misiniz?

Daha Fazla Okuma İçin

Zakaria, Fareed. *The Post-American World*. Norton, 2008.

Cameron, David. *Globalization and Self-Determination: Is the Nation-State Under Siege?* Routledge, 2006.

Bhagwati, Jagdish. *In Defence of Globalization*. Oxford, 2007.

Stiglitz, Joseph E. *Globalization and Its Discontents*. Norton, 2003.

Fransız kuvvetleri Mali'ye müdahale ediyor, 2013

REALİZM

HİÇBİR TEORİ, GENİŞ BİR YELPAZEYE YAYILAN ULUSLARARASI etkileşimleri tam olarak açıklayamaz fakat bir teorik çerçeve, uluslararası ilişkiler çalışmalarında tarihsel olarak merkezî bir konuma sahiptir. Realizm olarak bilinen bu yaklaşım bazı akademisyenler tarafından tercih edilirken, diğerleri tarafından aktif bir biçimde eleştirilir fakat neredeyse herkesin dikkate aldığı bir yaklaşımdır.

Realizm (ya da *siyasal realizm*), uluslararası ilişkileri güç yoluyla açıklayan bir düşünce ekolüdür. Devletlerin birbirlerine karşı güç uygulamaları, bazen, *reelpolitik* veya yalnızca *güç politikası* olarak adlandırılır.

Modern realist teori, realistlerin **idealizm** olarak adlandırdığı (doğal olarak idealistlerin kendileri, kendi yaklaşımlarının gerçekçi olmadığını düşünmez) liberal bir geleneğe tepki olarak ortaya çıkmıştır. İdealizm, uluslararası ilişkileri etkileyen kilit unsurlar olarak, tek başına güç yerine uluslararası hukuk, ahlâk ve uluslararası örgütler üzerinde durur.¹ İdealistler, insan doğasının temelde iyi olduğunu düşünür. Uluslararası sistemin, karşılıklı sorunları aşmak için birlikte çalışma potansiyeline sahip bir devletler topluluğuna dayandığını düşünürler (bkz. 3 Bölüm). İdealistler açısından uluslararası ilişkilerin ilkeleri ahlâktan kaynaklanmalıdır. İdealistler, Birinci Dünya Savaşı'nın acılı deneyimlerinden sonraki Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arası dönemde özellikle aktifti. Amerikan başkanı Woodrow Wilson ve diğer idealistler, barış ümitlerini, uluslar toplumunun resmî bir yapısı olarak Milletler Cemiyeti'ne bağladı.

Bu yapının, 1930'lardaki Alman, İtalyan ve Japon saldırganlığını durdurmadaki başarısızlığı ortaya çıkınca, bu umutlar da yıkıldı. Realistler, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana idealistleri, dünyanın *gerçekten* nasıl olduğu yerine nasıl *olması gerektiğine* çok fazla bakmakla eleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı deneyimlerinin kendine getirdiği realistler, istek dolu düşüncelere dalmaksızın güç siyasetinin ilkelerini anlamaya çalıştı. Realizm, hem Soğuk Savaş'taki çevreleme politikasına hem de Amerikalı politikacıların 1938'de Batı'nın Münih'te Hitler'i yatıştırdığı gibi Sovyetler ve Çin'i yatıştırmama konusundaki kararlılığına teorik bir temel sundu.

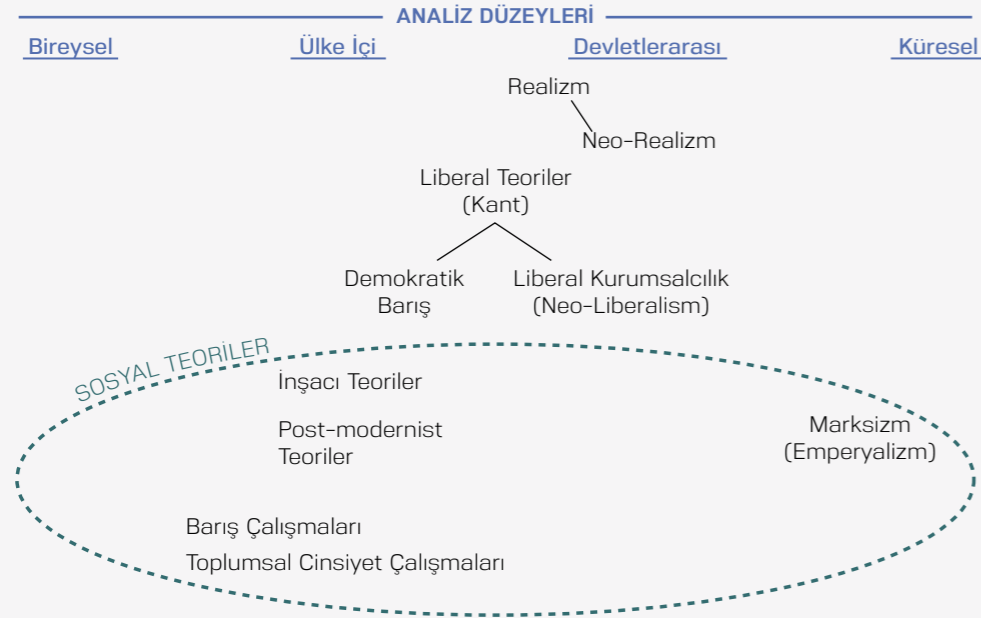
Realistlerin temelleri eski bir geleneğe dayanır. 2000 yıl önce yaşamış olan *Sun Tzu*, gücün ilk kez sistematik bir araç hâline geldiği bir dönemde ("savaşan devletler" dönemi), devlet yöneticilerine ayakta kalabilme konusunda önerilerde bulundu. *Sun Tzu*'ya göre, silâhlı ve tehlikeli komşularla karşı karşıya kalındığında, günümüz devlet adamları açısından ahlâkî mantık çok işe yaramaz. Yöneticilere, çıkarlarını geliştirmek ve varlıklarını sürdürmek için gücü nasıl kullanacaklarını göstermiştir.²

Bu Bölümde

■ Realizm	85
■ Güç	87
Gücü Tanımlamak	88
Gücün Tahmini	89
Gücün Unsurları	90
■ Uluslararası Sistem	92
Anarşi ve Egemenlik	92
Güç Dengesi	95
Büyük Güçler ve Orta Büyüklükte Güçler	97
Güç Dağılımı	99
Hegemonya	101
Büyük Güçler Sistemi, 1500-2000	104
■ İttifaklar	107
İttifakların Amacı	107
NATO	108
Diğer İttifaklar	110
Bölgesel Gruplaşmalar	113
■ Strateji	116
Devlet İdaresi	116
Uluslararası İlişkilerde Rasyonalite	120
Mahkûmun İkilemi	121

realizm: Uluslararası ilişkileri temelde güçle açıklayan kapsamlı bir düşünce geleneği. Bkz. *idealizm* ve *neo-realizm*.

idealizm: Uluslararası ilişkileri etkileyen kilit unsur olarak tek başına güçten ziyade uluslararası hukuk, ahlâk ve uluslararası örgütleri vurgulayan bir yaklaşım. Bkz. *realizm*.

Yaklaşık olarak aynı dönemde, Yunanistan'da, *Tukidides*, Yunan şehir-devletleri arasındaki görece güce odaklanarak Peloponez Savaşları (M.Ö. 431-404) hakkındaki gözlemlerini yazdı. "Güçlü olan gücünün yettiğini yapar ve zayıf, kabullenmek zorunda kaldığına katlanır," dedi.³ Çok daha sonra, Rönesans İtalyası'nda (1500'lerde) *Niccolò Machiavelli*, prenslere, iktidarda kalabilmek için toplumsal ve askerî ittifakların manipülasyonu da dâhil olmak üzere başarı için gerekli eylemlere odaklanmalarını önerdi. Günümüzde *Makyavelist* terimi, aşırı manipülatif güç manevralarını ifade etmektedir.⁴

İngiliz düşünür *Thomas Hobbes*, 17. Yüzyıl'da, devletin olmadığı ve herkesin kendi bencil çıkarlarının peşine düştüğü zaman ortaya çıkan bir meydan kavgası durumunu tartıştı. Bu duruma, "doğa hâli" ya da "savaş hâli" dedi (şimdilerde kanunların üstünlüğü karşısında "orman kanunları" olarak adlandırdığımız durum). Hobbes, bu koşulları iyileştirmek için güçlü monarşileri savunuyordu ve bunlara *Leviathan* adını vermişti; yani öz itibarıyla, iç politikada ortak fayda sorununu çözmek için hâkimiyet yaklaşımını savunuyordu. Realistler, güç siyasetinin öneminin tüm zamanlar ve kültürler için geçerli olduğunun kanıtını bu tarihsel kişiliklerde görürler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, akademisyen *Hans Morgenthau*, uluslararası politikanın, güç yoluyla tanımlanan ulusal çıkarlar temelinde (karar alıcıların psikolojik güdülerine değil) nesnel ve evrensel yasalarla yürütüldüğünü ileri sürdü. "Tanrı'nın hiçbir ulusun yanında yer almadığını" (evrensel ahlâk) ve bütün

Sorun	Realizm	İdealizm
İnsan Doğası	Bencil	Özverili
En Önemli Aktörler	Devletler	Devletler ve bireyler de dâhil diğerleri
Devlet Davranışının Nedenleri	Rasyonel Bencil Çıkarlar	Karar Alıcıların Psikolojik Güdülerini
Uluslararası Sistemin Doğası	Anarşi	Toplum

ulusların ihtiyatlılık ve yapılabirliği eylemlerine temel almak zorunda olduğunu savundu. 1965 yılında, komünist Vietnam'ın Amerikan ulusal çıkarlarına zarar vermeyeceğini ileri sürerek Vietnam Savaşı'na karşı çıktı.

Benzer şekilde, ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde, "Irak'la savaşın Amerikan ulusal çıkarlarına uygun olmadığı" uyarısını yapan 2002 tarihli *New York Times* ilânını imzalayan 33 uluslararası ilişkiler akademisyeni arasında realist kişilikler ağırlıktaydı.⁵ Dolayısıyla realistler, bazen gerekli olduğunu kabul etseler de, askerî güç kullanımını her zaman savunmazlar. İlânın hedefinde, Orta Doğu'yu demokratikleştirmek gibi ahlâkî ve tutkulu hedeflere ulaşmak için Amerikan gücünün ve özellikle askerî gücünün daha enerjik bir biçimde kullanılmasını savunan ve *yeni-muhafazakâr* olarak bilinen Bush yönetiminin dış politika üreten grubu vardı.

Dolayısıyla hâkimiyet ilkesi, realizmin temelidir. Karşılıklılık ve kimlik temelindeki diğer alternatifler, 3. Bölüm'de değerlendirilecektir. Burada ve 3. Bölüm'de tartışılacak olan uluslararası ilişkilere dâir çeşitli teorik yaklaşımlar Şekil 2.1'de gösterilmiştir.

Realistler, siyasi gücü, ahlâk, ideoloji ve hayatın diğer sosyal ve ekonomik yönlerinden ayrı ve onların üzerinde değerlendirir. Realistlere göre ideolojilerin, dinlerin veya devletlerin eylemlerine gerekçe olarak gösterebilecekleri diğer kültürel faktörlerin pek önemi yoktur. Realistler, farklı din, ideoloji veya ekonomik sistemlere sâhip devletlerin, ulusal güçle ilgili eylemleri arasında büyük benzerlikler görür.⁶ Bu yüzden realistler, uluslararası ilişkileri açıklamanın en iyi yolunun (tek yol olmasa da), merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası egemen devletler sisteminde bağımsız aktörler olarak hareket eden ve rasyonel olarak kendi çıkarları peşinde koşan aktörlerin eylemleri olduğunu varsayar.⁷

Tablo 2.1, realizm ve idealizmin varsayımları arasındaki bazı temel farklılıkları özetlemektedir.

GÜÇ

Güç, uluslararası ilişkilerde (realistler için) merkezî, fakat ilginç bir biçimde tanımlanması ve ölçülmesi zor bir kavramdır.⁸

Gücü Tanımlamak

Genellikle **güç**, başka bir aktöre, aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme (ya da yapacağı bir şeyi yaptırmama) yeteneği olarak tanımlanır. Bu düşüncenin bir versiyonu da aktörlerin, başkalarını, onlardan etkilendiklerinden daha fazla etkilediği oranda güçlü olduğunu ifade eder. Bu tanımlar, gücü etki olarak ele alır. Eğer istediklerinin çoğunu yapabiliyorlarsa o aktörler güçlü demektir.

Bu tanımdaki sorun şu ki, birinci aktörün gücü olmasaydı ikincisinin ne yapacağını çoğu zaman bilemeyiz. Burada döngüsel bir mantık riski var: güç etkiyi açıklıyor, etki de gücü ölçüyor.

Güç, etkinin kendisi değil, başkalarını etkileme potansiyeli ya da yeteneğidir. Uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin çoğu, bu tür bir potansiyelin, devletlerin spesifik niteliklerine (maddî veya manevî) ya da sâhip oldukları şeylere (büyüklük, gelir düzeyi, silâhlı kuvvetler gibi) bağlı olduğunu düşünür. Bu da, *yetenek olarak güçtür*. Yetenekler, daha az döngüsel mantık içerir ve ölçülmesi etkiye göre daha kolaydır.

Bununla birlikte, bir devletin diğerini nasıl etkilediğini açıklamak için yetenekleri ölçmek de kolay değildir. Bu, çeşitli potansiyel türlerini sıralamayı gerektirir. Devletlerin sâhip olduğu nüfus, toprak, askerî güç ve diğer unsurların miktarları farklılık gösterir. *Devletin gücüne dâir tek bir gösterge seçilse en iyisi*, genel büyüklüğü, teknolojik düzeyi ve refahı gösteren *GSYİH* olabilir. *GSYİH* bile, en iyi ihtimâlde kaba bir gösterge olabilir ve nasıl ölçüleceği konusunda iktisatçılar arasında bile görüş birliği yoktur. Bu kitapta kullanılan yöntem, ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarına göre uyarlama yapmıştır fakat alternatif bir hesap yöntemi, Küresel Kuzey ülkeleri için yaklaşık ortalama yüzde 50 daha fazla ve Çin'i de içine alan Küresel Güney ülkeleri için yüzde 50 daha az olan *GSYİH* tahminleri vermektedir (bkz. 1. Bölüm, sonnot 9). Dolayısıyla *GSYİH*, maddî yetenekler açısından kullanışlı fakat kesin olmayan bir gösterge olmaktadır.

Güç, aynı zamanda maddî olmayan unsurlara da dayanmaktadır. Yetenekler, yalnızca siyasî liderlerinin etkin bir biçimde ve stratejik olarak harekete geçirdiği ölçüde bir devlete diğerlerini etkileme potansiyeli verir. Bu da, millî irade, diplomatik beceri, hükümetin arkasındaki halk desteği (meşruiyet) gibi şeylere bağlıdır. Bazı akademisyenler, psikolojik bir süreç yoluyla yeteneklerin etki gücünü artırabilme becerisi olarak *fikirlerin gücüne* vurgu yapmaktadır. Bu süreçler arasında, genellikle din, ideoloji veya (özellikle) milliyetçilik aracılığıyla yeteneklerin ülke içinde mobilize edilmesi sayılabilir. Başkalarının kendi çıkarlarına bakışlarını değiştirmeye yönelik olarak davranış kuralları oluşturma yoluyla da uluslararası etki elde edilebilir. Eğer bir devletin kendi değerleri, başka devletler arasında yaygın kabul görür hâle gelirse, bu devlet diğerlerini kolaylıkla etkileyecektir. Buna *yumuşak güç* adı verilmektedir.⁹ Örneğin ABD, serbest piyasa ve serbest ticaret değerlerini benimseme konusunda çok sayıda başka devleti etkilemiştir.

Yumuşak güç kavramının gösterdiği gibi, hâkimiyet, güç uygulamanın (diğerlerini etkileme) tek yolu değildir. Karşılıklılık ve (yumuşak güç durumunda) kimlik temel ilkeleri de işe yarayabilir. Örneğin bir süpermarkette çocuğunun bağırıp çağırmasını durdurmak isteyen bir baba, çocuğu bir tokatla tehdit ede-

bilir veya gerçekten tokat atabilir (hâkimiyet); iyi davranırsa bir ödül olarak çıkışta çikolata sözü verebilir (karşılıklılık); veya “iyi çocuk ol” ya da “babana yardımcı olmak istiyorsun değil mi?” türünden bir temaya başvurabilir (kimlik). Hâkimiyet yaklaşımlarını vurgulamalarına rağmen realistler, devletlerin genellikle başka biçimlerde çıkarlarını geliştirebildiklerini de kabul eder. Üstelik, realistler bile, gücün, sonuçlar hakkında yalnızca genel bir anlayış sağladığını düşünür. Gerçek dünyadaki sonuçlar, aralarında tesadüf ve şansın da bulunduğu pek çok diğer unsura bağlıdır.

Güç ilişkisel bir kavram olduğu için, devletler yalnızca diğer devletlerin gücüyle karşılaştırıldığında güce sâhip olabilir. *Görelî güç*, iki devletin birbirlerine karşı uygulayabildiği gücün oranıdır. Devletin yeteneklerinin mutlak olarak artıyor ya da azalıyor olmasının realistler açısından pek önemi yoktur, asıl önemli olan rakip devletlerin gerisine düşülüp düşülmediği veya yeteneklerinin aşılıp aşılmadığıdır.

Gücün Tahmini

Güç mantığına göre, daha güçlü olan devlet savaşlarda genellikle gâlip gelir. Dolayısıyla iki muhalifin görelî güçlerine dâir tahminlerin, sonucu açıklamaya yardımcı olması gerekir. Bu tahminler, diğer unsurların yanında ulusların görelî askerî yeteneklerini ve her bir hükümetin arkasındaki halk desteğini dikkate alabilir. Fakat bunlardan en önemlisi, hem nüfusun büyüklüğünü hem de kişi başına geliri yansıtan ve her ülkenin ekonomisinin toplam büyüklüğünü gösteren *GSYİH*'dir. Yeterince sağlıklı bir ekonomiye sâhip olan bir devlet, büyük bir ordu, halk desteği (tüketim malları sağlayarak) ve hatta müttefikler satın alabilir.

Örneğin 2011 yılında diktatör Muammer Kaddafi'ye karşı savaşan devrimciler, hem arzulu hem de kararlı olmalarına rağmen ağır silâhlara sâhip hükümeti yenemedi. Hükümetin, daha sonra isyancıları tanklarla bastırmaya başlamasıyla, ABD ve NATO müttefiklerinin giriştiği hava saldırıları gidişatı kesin bir bi-

ETKİ OLARAK GÜÇ

Güç, başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir. Devletler ve devlet-dışı aktörlerin birbirlerini etkilemeye çalışırken kullandığı çeşitli araçlar arasında askerî kuvvetler ve ekonomik yaptırımlar vardır. Avrupa'ya yönelik askerî tehdidi azalsa bile, Avrupa'nın en önemli enerji sağlayıcısı olarak Rusya'nın konumu, son yıllarda Rus gücünü artırmıştır. Ukrayna'nın NATO'ya katılma çabasına kızgınlığıyla gölgelenen bir fiyat uzlaşmazlığı yüzünden Rusya, 2009'da doğal gaz akışını kesti. Tüm Avrupa'daki müşterileri soğukta bırakan bu kesinti, resimde sıfırı işaret eden basınç âletiyle somut olarak görülüyor. 2010'da Ukraynalılar, Rusya'ya karşı daha dostâne bir devlet başkanı seçti.

güç: Belirli somut ya da somut niteliklere sâhip olmayla ölçülen, başkalarının davranışlarını etkileme yeteneği veya potansiyeli.

Bahreyn'deki hükümet karşıtı protestocu, 2011

SAVAŞLARIN AZALIŞI

SON YILLARDA, DAHA AZ VE DAHA KÜÇÜK SAVAŞLARA doğru güçlü bir eğilim ortaya çıktı.¹ Pek çok Amerika'nın, dünyayı savaş ve şiddete her zamankinden daha fazla eğilimli görmesinin nedeni, ülkelerinin, Vietnam'dan beri görülmemiş kapsamda bir savaşın içinde olmasıdır.

Önce uzun-vâdeli eğilime bakalım. 20. Yüzyıl'ın ilk yarısındaki dünya savaşları, on milyonlarca insanı öldürüp, kıtaları bir bütün olarak mahvetti. Aynı yüzyılın ikinci yarısındaki Soğuk Savaş sırasında, vekâlet savaşları milyonlarca insanı öldürdü ve tüm dünya, yeryüzündeki canlı türlerini yok edecek bir nükleer savaştan korktu. Şimdi, 21. Yüzyıl'ın başlarında, Afganistan ve Suriye'deki gibi savaşlar on binler, hatta yüz binleri öldürüyor. Gezegendeki hayatı değil ama bir şehri yok edebilecek terörist saldırılardan korkuyoruz. Dünya, nesilden nesile, eşit olmayan fakat engellenemez bir biçimde, onlarca milyonun öldüğü savaşlardan, milyonların ve yüz binlerin öldüğü savaşlara doğru ilerledi. Bu sayı hâlâ çok büyük ve savaşın etkisi hâlâ yıkıcı. Belki daha da önemlisi bu eğilimi anlayabilir ve devam ettirebilirsek küçük savaşlar ve terörist saldırılar binlerce insanı öldürmeye devam etse de, büyük savaşlar tamamen ortadan kaybolabilir.

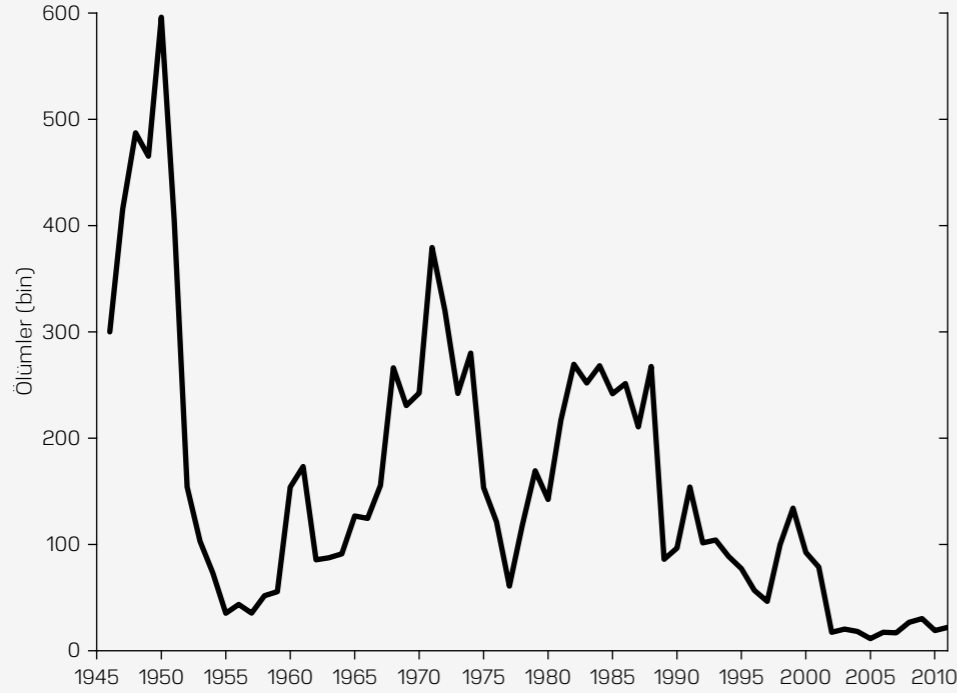
Soğuk Savaş sonrası dönemdeki olaylar, daha küçük savaşlara doğru ilerleyen bu uzun vâdeli eğilimi devam ettiriyor. 1990'ların sonu ve 21. Yüzyıl'ın başı, Angola, Kuzey İrlanda, Guatemala ve Güney Sudan gibi (1990'ların başındaki Güney Afrika ve Mozambik örneklerini tâkip ederek) Soğuk Savaş döneminden kalma çatışmaların sona erdirildiğine şahit oldu. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra alevlenen Bosna, Kosova, Cezayir, Ruanda, Burundi ve Uganda'daki gibi savaşlar da sona erdi. Savaşlardaki bu azalma son yıllarda devam ediyor. Liberya ve Fildişi Sâhilleri, otoriteyi paylaşan hükümetler kurdu ve (2003'te demokratik seçimlerin yapıldığı) Sierra Leone'nin izinden giderek ülkeye uluslararası barış-koruma kuvvetleri getirdi. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), silâhlarını kalıcı olarak tasfiye etme işlemini 2005'te tamamladı. Burma hükümeti ile en büyük isyancı milis grubu arasında olduğu gibi Hindistan ve Pakistan, son on yıldaki ilk ateşkes dönemine girdi.

Günümüzdeki en ciddi uzlaşmazlıklar, topyekûn savaşlardan ziyâde, temel olarak küçük çatışmalardan oluşmaktadır. Her iki tarafın ağır silâhlı kuvvetlerle (örneğin top, tank ve uçaklarla) katıldığı son savaşlar, her ikisi de kısa süren ve bir tarafın ağır bastığı 2003 Irak işgali ve 2008 Rusya-Gürcistan savaşıydı. Süreklilik arz eden son devletlerarası savaş, Etiyopya ve Eritre arasında 2000'de sona eren savaştı. Büyük güçler arasındaki (birbirleriyle savaştıkları) son savaş 50 yılı aşkın bir süre önce sona erdi.

2012 yılında dünyadaki en yıkıcı savaş, iki yıl boyunca başkaldırıların sürdüğü ve hükümetin bunları acımasızca bastırmasının 60.000 hayata mâl olduğu Suriye'de oldu. Afganistan'daki uzun savaş sürüncemede kaldı ve Demokratik Kongo'da, istikrarsız doğudaki çatışmalar yeniden alevlendi. Afri-

Bu Bölümde

■ Savaşların Azalışı	133
■ Liberal Teoriler	134
Kant ve Liberal Barış	135
Liberal Kurumsalcılık	136
Uluslararası Rejimler	139
Ortak Güvenlik	142
Demokratik Barış	144
■ Sosyal Teoriler	146
Kimlikler ve Fikirler Önemlidir	146
Post-Modernizm	152
■ Marksizm	153
■ Barış Çalışmaları	157
■ Toplumsal Cinsiyet Teorileri	161
Sosyal Cinsiyetin Önemi	161
Realizmin Erkekliği	163
Savaş ve Barışta Toplumsal Cinsiyet	166
Uluslararası İlişkilerde Kadın	169
Farklılık Feminizmi ve Liberal Feminizm Karşılaştırması	171
Post-Modern Feminizm	173

Kaynak: İnsanî Güvenlik Raporu Projesi, Human Security Brief 2007. Vancouver: HSRP, 2008

ka Birliği askerleri, İslâmcı militanları Somali'nin büyük bir kısmından çıkardı ve Fransız kuvvetleri 2013 başlarında aynı şeyi Kuzey Mali'de yapmaya çalışıyordu. Tarihe bakıldığında, bunların hepsi küçük savaşlardır.

Topçu ateşi, bomba yüklü araçlar ve hava saldırıları gibi eylemleri içeren (hastalıktan kaynaklanan dolaylı ölümler dışında) tüm savaş türlerinin neden olduğu ölümler, geçtiğimiz 60 yıl boyunca önemli ölçüde azalmıştır. Şekil 3.1 İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren savaş bağlantılı ölümlerdeki azalmayı göstermektedir. Bazı yıllar diğerlerinden daha yüksek ya da düşük olsa da, bu grafikte, uluslararası sistemde son yıllarda genel olarak savaşların azaldığını gösteren sürekli bir düşüş var.

LİBERAL TEORİLER

Realizm, uluslararası ilişkilerin ortak fayda sorunları için çoğunlukla hâkimiyet çözümünü önerse de, bu bölümde tartışılan çeşitli alternatif teorik yaklaşımlar, çoğunlukla karşılıklılık ve kimlik ilkelerine (2. Bölüm'deki Şekil 2.1'i hatırlayın)

yönelmektedir. Bu yaklaşımlar, diğer ortak yönlerine ek olarak, barış olasılığı konusunda genellikle realistlerden daha iyimserdir.

Realistlerin, güç siyasetinin kanunlarını nispeten ebedî ve değişmez olarak görmesine karşın, liberal teorisyenler, uluslararası ilişkilerin kurallarının genellikle yavaş yavaş ve aşamalı olarak evrildiğini ve giderek daha barışçıl hâle geldiğini düşünür. Bu evrim, öncelikle uluslararası örgütlerin ve karşılıklı işbirliğinin (karşılıklılık) aşamalı birikiminden ve ikinci olarak normlardaki ve kamuoyundaki (kimlik) değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu ve sonraki bölümde tartışılan ana teorilerin hepsi, tekrarlanan savaşlar dünyasına mahkûm olmadığımızı ve daha barışçıl bir dünyaya ulaşabileceğimizi savunur. Bunlara ek olarak bu bölüm, devlet davranışlarını açıklarken realizmin aksine yurtiçi ve birey analiz düzeylerine önem veren iç ve dış politika yapımıyla ilgili liberal teorileri değerlendirmektedir.

Kant ve Liberal Barış

Uluslararası ilişkilerdeki liberal teoriler, barış ve işbirliğinin nasıl mümkün olduğunu açıklamaya çalışır. Alman düşünür Immanuel Kant, 200 yıl önce buna üç cevap verdi.² Karşılıklılık ilkesi temelindeki birinci cevaba göre, devletler, işbirliğini kolaylaştıran kurum ve kurallar ve spesifik olarak bugünkü Birleşmiş Milletler'e benzeyen bir dünya federasyonu oluşturabilirdi. Bu cevap, kısaca tartışılan günümüz liberal kurumsalcılığının temellerini oluşturur.

Daha alt analiz düzeylerinde işleyen Kant'ın ikinci cevabına göre, barış, devletlerin iç niteliğine bağlıdır. Kant, monarşiyi kontrol edebilecek bir yasama organına sâhip cumhuriyetlerin, otokrasilerden daha barışçıl olacağı sonucuna vardı. Bununla bağlantılı olarak Kant'ın, herhangi bir ülke vatandaşının başka bir ülkede konukseverlikle karşılanmayı hakettiği fikriyle birlikte bu cevap, hem karşılıklılık ilkesiyle uyumludur hem de kimlik ilkesine dayanır. Kant, devletlerin tercihlerini, bu bölümde daha sonra ele alınan sosyal teoriler gibi, ülke içerisindeki sosyal etkileşimler temelinde açıklar. Kant'ın cevabının bir varyasyonu olan demokrasilerin birbiriyle savaşmadığı fikri, daha sonra bu bölümde tartışılan günümüz demokratik barış teorisinin temelidir. (Kant'ın kendisi, Fransız Devrimi'ne şahit olmasının da etkisiyle, politikayı rasyonaliteden ziyade kalabalıkların yönetimine dayandırdığı için demokrasilere güvenmezdi.)

Kant'ın, ticaretin barışı geliştirdiği yönündeki üçüncü cevabı, ticaretin –hükümetler, ülkelerinin refahına katkı yapan hiçbir sürece engel olmak istemeyecekleri için uzun vâdede çatışma olasılığını azaltırken– refah, işbirliği ve küresel esenliği artırdığı varsayımına dayanır.³ Üstelik, devletler arasındaki ticaret arttıkça, bu devletler, ürünler konusunda karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı hâle geldiklerini fark edeceklerdir. Devletler arasındaki bu iki yönlü bağımlılık, ekonomik **karşılıklı bağımlılık** olarak anılır. Akademisyenler, bir devletin önemli bir ürünün sağlanması konusunda diğerine bağımlı olduğu fakat alternatif tedarikçiler bulabildiği *duyarlılık* durumuyla, az sayıda tedarikçinin bulunduğu ya da alternatiflerin bulunmadığı *savunmasızlık* durumu arasında genellikle bir ayrım yapar.⁴

Realistler, barışın ticareti geliştirdiği görüşüne şüpheyle bakar, bununla birlikte devletlerin, diğer aktörlerin kendileri üzerinde önemli yönlendirme kay-

karşılıklı bağımlılık: İki devletin, birbirlerinin esenliği için eşzamanlı olarak birbirine bağımlı olduğu siyasal ve ekonomik durum. Karşılıklı bağımlılığın derecesi, bazen “duyarlılık” ve “savunmasızlık” olarak ifade edilir.

naklarına sâhip olmasından endişe duymaları nedeniyle, bir devlerin diğerine bağımlı olmasının kısa vâdede *daha fazla* gerilim yaratacağını savunurlar.⁵ Devletler, özel mineraller veya uçak üretiminde kullanılan alaşımlar ve atom silâhları için gerekli uranyum gibi askerî amaçlarla ihtiyaç duyulan stratejik mineraller konusunda diğer devletlere bağımlılıklarından özellikle endişe duyar. Liderler, savunmasızlıklarının, herhangi bir çatışma durumunda diğer devletlere kendi üzerlerinde baskı gücü vermesinden tedirgin olur. Realistler, karşılıklı bağımlılık ve barış hakkındaki savların Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de yaygın olduğuna ve buna rağmen savaşın çıktığına dikkat çeker.

Liberal Kurumsalcılık

Şimdi, barışın nasıl evrilebileceğine, yani devletlerin herkes için avantajlı kurallar geliştirip bunlara uyabileceğine ve bunları denetleyip uygulatabilecek uluslararası örgütler oluşturabileceğine dâir Kant'ın birinci cevabına dönelim. Liberal teoriler, rasyonel aktörlerin, âit oldukları toplumun uzun vâdeli refahını geliştirmek amacıyla kısa vâdeli bireysel çıkarlarından vazgeçebileceğini ve böylece dolaylı olarak kendi refahlarını geliştirebileceğini düşünür. Bu yaklaşımın özünde karşılıklılık temel ilkesi yatar çünkü uluslararası kurumlar, resmen eşit (paydaş) üyelerin karşılıklı katkı ve ödünleriyle işler. Gerçekten de, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği gibi çeşitli önemli kurumlarda, karar için tüm üyeler arasında *konsensus* gerekir, bu da yönetim alanında bütün üyeleri eşit kılar.

Kant, bağımsız olmalarına rağmen devletlerin bugünkü BM gibi bir dünya federasyonuna katılabileceğini ve kısa vâdeli bireysel çıkarlarının bazılarında vazgeçme pahasına bile olsa bu federasyonun ilkelerine uyabileceğini savunur. Kant'a göre uluslararası işbirliği, devletler açısından savaşa başvurmaktan daha akılcı bir seçenektir. Bu yüzden realistlerin rasyonalite anlayışına göre savaş ve şiddet rasyonel görünür (çünkü genellikle kısa vâdeli devlet çıkarlarını geliştirir), fakat liberal teorilerde savaş ve şiddet, hatalı bir mantıktan kaynaklanan ve savaşan devletlerin (kolektif ve uzun vâdeli) çıkarlarına zarar veren irrasyonel sapmalar olarak görülür.

Neo-liberal yaklaşım, aralarında, devletlerin anarşik sistemde rasyonel olarak kendi çıkarları peşinde koşan bütüncül aktörler olmalarının da bulunduğu realizmin önemli bazı varsayımlarını kabul etmesi anlamında başlangıçtaki liberal yaklaşımlardan farklılaşır. Neo-liberaler realistlere, "devletin doğası ve güdeleri hakkındaki varsayımlarınızı kabul etsek bile bu, sizin kötümser sonuçlarınıza varmaz" der. Devletler oldukça sık bir biçimde işbirliği yapmayı başarır çünkü bu onların çıkarımadır ve karşılıklı kazanımların peşinden gitmelerini kolaylaştırmanın yanında bu sâyede aldatılma veya başka devletler tarafından kullanılma olasılığını azaltmak için kurumlardan yararlanmayı öğrenebilirler.⁶

Uluslararası ilişkilerdeki çok sayıda çatışma kaynağına rağmen devletler çoğu zaman işbirliği yapar. Neo-liberal akademisyenler, neo-realistlerin uluslararası işbirliği konusundaki kötümserliğinin, bütüncül rasyonel devletler dünyasında bile geçerli olmadığını göstermeye çalışır. Devletler, işbirliğini geliştirecek davranışları teşvik etmek için karşılıklı kurallar, beklentiler ve kurumlar oluşturabilir.

Özellikle uluslararası ilişkilerde karşılıklılık, uluslararası işbirliğinin, merkezi bir otorite olmamasına rağmen ortaya çıkmasına yardımcı olur. Norm ve kurallar, dünya hükümeti değil karşılıklılık yoluyla uygulanır. Uluslararası güvenlik alanında karşılıklılık, silâh kontrol anlaşmaları ve barış-koruma görevleriyle ilişkilerin aşamalı bir biçimde geliştirilmesinin altını çizer. İşbirliğinin ticaret yoluyla büyük faydalar ürettiği uluslararası ekonomi-politik alanında adâletsiz uygulamalara karşılık olarak ticareti kısıtlama tehdidi, kural ve normlara uyma konusunda güçlü bir özendiricidir. Dünya Ticaret Örgütü ve onun öncesindeki Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade –GATT), bu ilkeye göre çalışır –tarifeleri yükselterek yükümlülüklerinden kaçınan devletler, diğer devletlerin kendi ürünlerine târife koymasına izin verilerek cezalandırılmalıdır.

Neo-liberaler, karşılıklılığın, çatışan çıkarlar durumunda işbirliğine ulaşmada etkili bir strateji olabileceğini ileri sürer.⁷ Bir taraf işbirliği konusundaki istekliliğini ifade eder ve karşı tarafın işbirliği veya çatışma yönündeki davranışlarına karşılık verme vaadinde bulunursa, diğer taraf, işbirliğine dayalı bir pazarlık üzerinde çalışma konusunda bir dürtüye sâhip olur. Karşılıklılığı yorumlamak nispeten kolay olduğu için geleceğe yönelik karşılıklılık sözlerinin açıkça ifade edilmesine genellikle gerek yoktur. Örneğin 1969 yılında, Çin'in ABD ile ilişkileri 20 yıldır donmuş durumdaydı. Çin üzerindeki Amerikan ambargosu Çin'in ekonomik kalkınmasını engelliyordu. Çin'in Kuzey Vietnam'a desteği Amerikan yaşamlarına mâl oluyordu. İki devlet, birbirleriyle konuşacak durumda değildi. Başkan Nixon (ve danışmanı Henry Kissinger) ABD'nin Çin'e karşı ticaret ambargosunu hafifçe gevşetmeye karar verdi. Üç gün sonra Çin, tekneleri Çin sularına sürüklenen üç Amerikan vatandaşını serbest bıraktı.⁸ Çin, diğer Amerikan girişimlerine karşılık verdi ve Nixon yakınlaşma ruhu içerisinde 1972'de Çin'i ziyaret etti.

Liberal teoriler, karşılıklı faydalar üretmenin uzun vâdede en mâli-yetsiz politika olduğunu devletlerin farketmesiyle birlikte, rekabet potansiyelinin işbirliğine dayalı ilişkilere dönüşeceğini vurgular. Örneğin Amerikan ve Sovyet/Rus uzay programları, 1960'larda işbirliğine başladı ve bu işbirliği, diğer ülkelerle birlikte bugün de devam ediyor. Burada, ABD, Rusya, Almanya ve İsveç'ten astro-notlar, Uluslararası Uzay İstasyonu'nda birlikteler, 2006.

Amerikalı yetkililer, Usame bin Ladin baskınına izliyor, 2011.

DIŞ POLİTİKA YAPIMI

Karar Alma Modelleri

DİŞ POLİTİKA SÜRECİ, BİR KARAR ALMA SÜRECİDİR. Devletler, hükümetleri içerisindeki insanların –karar alıcıların– seçtiği eylemler doğrultusunda harekete geçer.¹ Karar alma, dış dünyadan alınan geri bildirimler sonucunda uyarlamaların yapıldığı bir *yönlendirme* sürecidir. Kararlar, dünyayı değiştirmek için girişilen eylemlerle uygulanır ve daha sonra dünya, bu eylemlerin etkilerini değerlendirmek için gözlemlenir. Bu değerlendirmeler, - çevredeki diğer bağımsız değişimler hakkındaki bilgiyle birlikte- bir sonraki karar turlarında kullanılır (bkz. Şekil 4.1).

Karar alma sürecini araştırma konusunda genellikle kullanılan başlangıç noktası **rasyonel model**dir.² Bu modelde karar alıcılar hedefleri belirler, göreceli önemlerini değerlendirir, her bir olası eylemin fayda-mâliyet hesabını yapar ve daha sonra en yüksek fayda ve en düşük mâliyete sâhip olanı seçer (bkz. Şekil 4.2).

Çeşitli eylemlerin fayda ve mâliyetleri konusundaki *belirsizlik*, tercihi zorlaştırabilir. Bu gibi durumlarda karar alıcılar, bir eylemin her bir olası sonucunun olasılığını göz önünde bulundurmak zorundadır. Örneğin barış görüşmeleri sırasında geri adım atması için rakip devlete baskı yapmak işe mi yarar yoksa ters mi teper? Bazı karar alıcılar nispeten *riski kabullenirken*, bazıları *risk almada isteksizdir*. Bu faktörler, bir eylemden doğabilecek çeşitli alternatif sonuçlara karar alıcıların attığı önemi etkiler.

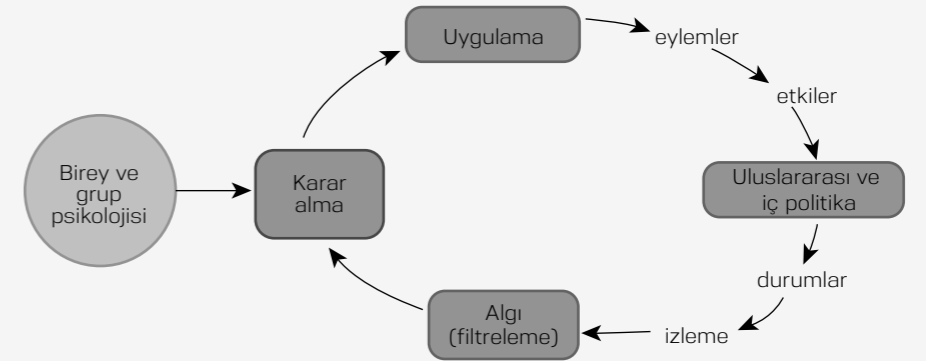
Tabii ki bir kişi, karar alıcıların rasyonel olduğuna inanırken, diğer taraftan realizmin, bütüncül aktörler olarak ele alınan devlet varsayımını reddedebilir. Hükümetler, hedefleri peşinde rasyonel olarak koşabilen bireylerden oluşur. Fakat karar alma sürecine katılan çeşitli bireylerin hedefleri, ayne farklı devlet kurumlarının hedefleri gibi farklılık gösterebilir. Örneğin Merkezi Haberalma Teş-

Bu Bölümde

■ Dış Politika Yapımı.....	185
Karar Alma Modelleri.....	185
Bireysel Karar Alıcılar.....	187
Grup Psikolojisi.....	190
Kriz Yönetimi.....	193
■ İç Etkiler.....	194
Bürokrasiler.....	195
Çıkar Grupları.....	197
Askeri-Sanayi Kompleksi.....	199
Kamuoyu.....	201
Yasama Organları.....	204
Dış Politika Yapımı.....	206

ŞEKİL
4.1

Bir Yönlendirme Olarak Karar Alma

kilâti'nin bir durumu Ulusal Güvenlik Konseyi'nden farklı yorumlayabilmesi gibi Amerikan Dışişleri Bakanlığı da Savunma Bakanlığı'ndan farklı bir amaca sâhip olabilir. Rasyonel karar alma modeli, belirsizlik ve karar alıcıların çoklu hedefleri nedeniyle bir ölçüde karmaşık hâle gelmiştir. Dolayısıyla rasyonel model, karar almanın, gerçekte olduğundan daha basit olduğunu imâ edebilir.

Rasyonel karar alma modeline alternatif, **örgütsel süreç modelidir**. Bu modelde dış politika karar alıcıları, genellikle hedeflerin ve alternatif eylemlerin emek-yoğun olan belirleme sürecini atlar ve bunun yerine kararların çoğunda, standartlaşmış tepkilere ve *standart işleyiş prosedürlerine* güvenirlir. Örneğin Amerikan Dışişleri Bakanlığı, dünyanın farklı köşelerindeki büyükelçiliklerden her gün binden fazla rapor veya bilgi alıp, bu büyükelçiliklere binden fazla tâlimât ve cevap verir. Üst düzey karar alıcılar (dışişleri bakanı veya başkan), bu haberleşmelerin çoğunu hiç görmez; bu haberleşmeler, genel ilkeleri uygulayan veya yalnızca tartışmaya en az açık ve en standartlaşmış kararı almaya çalışan düşük düzeydeki karar alıcılar tarafından yürütülür. Bu alt düzey kararlar, tepedeki liderler tarafından benimsenen üst düzey politikaları bile yansıtmayabilir ve kendi mantığı içerisinde yürütülür. Örgütsel süreç modeli, dış politika sonuçlarının çoğunun "belirsizlikler içerisinde yönetim"³ sonucunda ortaya çıktığına işaret eder.

Rasyonel modele bir alternatif de, dış politika kararlarının, sonuç konusundaki çıkarları bir ölçüde farklılaşan çeşitli hükümet kurumları arasındaki pazarlık sürecinden kaynaklandığını savunan **hükümet pazarlık (veya bürokratik siyaset) modelidir**.⁴ 1992'de Japon hükümeti, California'dan suşi ithâlâtına izin verip vermeme konusunda –Japonya'nın pirinç ithâline (temel yiyecek maddesinde kendi kendine yeterli kalabilmek için) koyduğu yasağı zayıflatan– karar almak zorunda kalmıştı. Japon çiftçilerin refahını korumak isteyen Japon Tarım Bakanlığı ithâlâta karşı çıktı. ABD ile ilişkilerin sorunsuz yürümesini isteyen Dı-

şişleri Bakanlığı ithâlâta izin vermek istedi. Suşi ithâlâtına izin veren nihâi karar, bakanlıklar arasındaki mücadele sonucunda ortaya çıktı. Dolayısıyla, hükümet pazarlığı modeline göre dış politika kararları, devlet kurumlarının çıkarlarını (bunların bir karışımını) yansıtır.

Bireysel Karar Alıcılar

Her uluslararası olay, amaçlanmış olsun ya da olmasın, bireylerin aldığı kararların sonucudur. Uluslararası ilişkiler, kendiliğinden olmaz. 1945'te iki Japon şehrine Amerikan nükleer bombalarının atılmasına karar veren Başkan Harry Truman'ın masasında "Kaçış Yok" yazıyordu. Dünyanın en büyük gücünün lideri olarak, mâliyetleri yükleyebileceği başka kimse yoktu. Bombaları kullanmaya karar verirse (yaptığı gibi) 100.000'den fazla sivil ölecekti. Bunu yapmamayı tercih ederse, savaş aylarca uzayabilir ve on binlerce Amerikalının ölümüne neden olabilirdi. Truman bir tercihte bulunmak zorundaydı. Bazıları onun kararını alkışlarken diğerleri lânetledi. Birey olarak Truman, iyi ya da kötü bir karar vermek ve sonuçlar konusundaki sorumluluğu üstlenmek zorundaydı. Benzer şekilde, tek tek ele alındığında önemsiz gibi görünmesine rağmen bireysel vatandaşların aldıkları kararlar da dünya tarihinin önemli dinamiklerini oluşturur.

Bireysel karar alma çalışmaları, rasyonalite sorunu etrafında döner. Ulusal liderler (ya da vatandaşlar), ne ölçüde ulusal çıkarlara –eğer böyle bir çıkar gerçekten tanımlanabilirse– uygun rasyonel kararlar alabilmekte ve bu yolla realist uluslararası ilişkiler yaklaşımına uygun davranmaktadır? Bireysel rasyonalite ile devletin rasyonalitesi aynı şey değildir: devletler, rasyonel kararlara erişebilmek için bireylerin irrasyonel kararlarını süzgeçten geçirebilir ya da devletler, bireylerin rasyonel kararlarını saptırıp irrasyonel devlet tercihleriyle başbaşa kalabilir. Fakat realistler, hem devletlerin, hem de bireylerin rasyonel olduğunu ve devletlerin hedef veya çıkarlarının liderlerinkiyle ilişkili olduğunu varsayma eğilimindedir.

En basite indirgenmiş rasyonel aktör modelleri, çıkarların aktörden aktöre değişmediğini varsayar. Eğer böyle olsaydı, tarihi çok fazla değiştirmeksizin çeşitli rollerdeki bireyler birbirlerinin yerine koyulabilirdi. Üstelik devletlerin hepsi, birbirlerine karşı aynı davranırdı (daha doğrusu, aralarındaki farklılıklar, ulusal çıkarların doğasındaki farklılıkların değil, farklı kaynakların ve coğrafyanın bir yansıması olurdu). Bu varsayım, en iyi ihtimâlde ciddi bir basitleştirme;⁵ bireysel kararlar, karar alıcının *değerlerini ve inançlarını* yansıtır.

Bireysel karar alıcıların, yalnızca farklı değer ve inançları değil, özgün kişilikleri –kişisel deneyimleri, zihinsel yetenekleri ve kişisel karar alma tarzları– vardır. Bazı uluslararası ilişkiler akademisyenleri, kişiliğin karar almayı nasıl etkilediğini anlamak için bireysel psikoloji çalışır. Psiko-analitik yaklaşımlar, kişiliğin, çocukluk deneyimlerinin bilinçaltı etkilerini yansıttığını savunur. Örneğin Bill Clinton, zikzaklar çizdiği görülen dış politikası nedeniyle başkanlığının ilk yıllarında oldukça eleştirildi. Clinton'ın kişiliğinin dikkat çeken özelliği, ödün verme konusundaki istekliliği idi. Clinton'ın kendisi, şiddet uygulayan ve alkolik bir üvey babayla büyüme deneyiminin kendisini, "barış yapan ve kargaşayı her zaman minimize etmeye çalışan"⁶ biri olarak şekillendirdiğine dikkat çekti.

➔ **rasyonel model:** Karar alıcıların, her bir olası eylemin kayıp ve kazanımlarını hesapladığı, daha sonra en yüksek kazanım ve en düşük kaybı getiren tercihi seçtiği bir model.

örgütsel süreç modeli: Politika üretkenlerin veya daha alt düzey yetkililerin, büyük oranda standartlaşmış tepkiler ve standart işleyiş prosedürlerine güvendiği bir karar alma modeli.

hükümet pazarlık modeli: Dış politika kararlarının, sonuç konusunda farklı çıkarlara sâhip çeşitli hükümet kurumları arasındaki pazarlık süreçlerinden kaynaklandığını düşünen bir model. ("nerede durduğunuz, nerede oturduğunuz (bürokratik yapıda) bağlıdır").

Dış politikalar, karar alıcıların ya da halkın yanlış algı ve önyargılarının bir sonucu olarak genellikle rasyonaliteden sapar. Burada, 2012'de Kuzey Kore'nin yeni diktatörü Kim Jong-Un, kendi ülkesinin nükleer programını küçültme yönündeki Batılı çabaları sembolize edebilecek olan inişli çıkışlı bir lunapark hız trenine biniyor. 2011'de iktidara gelen Kim, kurnaz bir rasyonel aktör olmak yerine irrasyonel bir çılgın olursa bu silâhlar çok daha büyük bir tehdit oluşturacak.

Hedeflerin veya karar alma süreçlerindeki bireysel *ayrışlıkların* ötesinde bireysel karar alma, en az üç *sistemik* açıdan rasyonel modelden ayrılır. Birincisi, karar alıcılar, tercihlerinin olası sonuçları hakkında bilgi toplarken **yanlış algılama ve seçici algılamadan** (yalnızca bazı tür bilgileri dikkate alarak) etkilenirler.⁷ Karar alma süreçleri, kararın dayandığı bilgi akışını azaltmak ve filtrelemek zorundadır; sorun, bu filtrelemenin genellikle önyargılı olmasıdır. **Bilgi elekleri**, insanların, kendilerini çevreleyen dünya hakkında gelen bilgiyi geçirdikleri altbilinçsel filtrelerdir. Beklentilerine uymayan her bilgiyi genellikle gözardı ederler. Bilgi, aynı zamanda karar alma sürecinde kişiden kişiye aktarılırken de ayıklanır. Örneğin 11 Eylül terörist saldırılarından önce, çok az sayıdaki analistin iyi Arapça bilmesi nedeniyle, Amerikan istihbarat birimleri eldeki kanıtları yeterince yorumlayamadı. Benzer şekilde 1941'de Sovyet liderler ve 1973'te İsraili liderler ülkelerinin işgale hazırlanıldığına dair kanıtları gözardı ettiler.

Yanlış algılamalar, politikaların, hem alt düzey yetkililer tarafından uygulanışını, hem de üst düzey yetkililer tarafından formüle edilmiş biçimini etkileyebilir. Örneğin Basra Körfezi'ndeki bir Amerikan savaş gemisindeki yetkililer, 1988'de, kendilerine saldıran bir askerî uçak olduğuna inandıkları sivil bir İran uçağını düşürdü. Bu yetkililer, ulusal liderler tarafından tesis edilen politikaları uygulamaya çalışıyorlardı fakat eylemleri, yanlış algılama nedeniyle devletlerinin çıkarlarına zarar verdi.

İkincisi, karar alıcıların eylemlerinin sonuçlarını düşünürken hissettikleri duygular, bireysel fayda-mâliyet hesaplarının rasyonalitesini zayıflatır; bu etkiye *duygusal önyargı* denir. (*Pozitif ya da negatif duygu*, birinden hoşlanma veya hoşlanmama hissini ifade eder.) Karar alıcı kişi, karar verirken rasyonel olma konusunda ne kadar çaba harcarsa harcarsın, karar alma süreci, kararın yöneldiği kişi veya devlete karşı sâhip olunan güçlü duygulardan etkilenir. (Duygusal önyargılar, hoşlanılmayan kişi hakkındaki olumlu bilgi veya hoşlanılan kişi hakkındaki olumsuz bilgiyi gözardı ederek bilgi ayıklamaya yardımcı olur.)

Üçüncüsü, bilişsel önyargılar, duygusal hisler konusunda değil ama tercihler yapma konusunda insan beyninin kısıtları temelinde, rasyonel hesapların sistemik olarak çarpıtılmasıdır. Bu çarpıtmaların en önemlisi, bilişsel denge yaratma –ya da bilişsel uyumsuzluğu azaltma– çabası gibi görünüyor. Bu kavramlar, insanların, mantıksal olarak tutarlı bir zihinsel dünya modelini muhafaza etme zorunluluğu konusundaki eğilimlerini ifade eder (bu konuda nâdiren başarılı olunur).⁸

Bilişsel dengenin bir sonucu da, karar alıcıların elde etmek için çok çaba sarfettikleri amaçlara daha fazla değer vermesi yani *gerekleştirme çabasıdır*. Bu durum, siyasetçilerin, vatandaşların yargılarıyla oy sandıklarında yüzleştiği ve bu yüzden başarısızlıklarını kabûllenmek istemediği demokrasiler açısından özellikle geçerlidir. Vietnam Savaşı, Amerikalı karar alıcıları 1960'larda bu şekilde köşeye sıkıştırmıştı. Yarım milyon askeri dünyanın neredeyse öbür ucuna gönderdikten sonra, Amerikalı liderlerin, savaşın mâliyetlerinin getirilerinden daha fazla olduğunu kabûllenmeleri kendileri açısından kolay olmadı.

Karar alıcılar *arzulu düşünce* (*wishful thinking*) –arzulan sonucun olasılığını abartma– yoluyla da bilişsel dengeye ulaşabilir. Arzulu düşüncenin bir türü

de, *düşük olasılıklı* bir olayın *olmayacağı* varsaymaktır. Bu, nükleer savaş veya terörist saldırı gibi yıkıcı olaylar hakkında tehlikeli bir düşünce biçimidir.

Bilişsel denge, karar alıcıların *düşman* imajını pekiştirilmiş bir biçimde sürdürmesine ve düşmanın bütün eylemlerini olumsuz açıdan yorumlamasına yol açar (çünkü kötü insanların iyi şeyler yaptığı imajı bilişsel uyumsuzluk yaratacaktır).⁹ Çatışan iki tarafın birbirleri hakkında benzer düşman imajları taşıması *ayna imaj* olarak anılır (“biz savunmadayız, onlar saldırgan” gibi). Karar alıcı, başka bir aktör üzerine kendi duygularının psikolojik yansıtmasını da yapabilir. Örneğin (varsayımsal olarak) Hintli liderler Pakistan üzerinde nükleer üstünlük elde etmek ister fakat bunun kendilerinin barışçı ve savunmacı imajıyla tutarsız bir amaç olduğunu görürlerse, ortaya çıkacak bilişsel uyumsuzluk, Pakistan'ın nükleer üstünlük elde etmeye çalıştığına inanarak çözülebilir (aynı örnek, ülkelerin yerleri değiştirilerek de açıklanabilir).

Bilişsel önyargının, bilişsel dengeyle ilgili bir başka biçimi de, bir karar hakkında birisinin düşüncesini yapılandırmak için *tarihsel benzeşimler* kullanmaktır. Bu, benzeşimin uygun olup olmadığına bağlı olarak oldukça kullanışlı veya yanlış yönlendirici olabilir.¹⁰ Çünkü her tarihsel olay bir bakıma özgündür ve karar alıcı bir benzeşime kilitlenip onu kararı için bir kestirme yol olarak kullanınca, rasyonel fayda-mâliyet hesapları da kestirme bir yol olarak kullanılabilir. Spesifik olarak, karar alıcılar –durumlar arasında gerçekten bir benzerlik olup olmadığını tam olarak incelemeksizin– genellikle geçmişte işe yarayan bir çözümün yine işe yarayacağını düşünür. Örneğin Amerikalı liderler, Vietnam Savaşı'nda, yatıştırma politikasının Asya'daki komünist saldırganlığın artmasına yol açacağı konusunda kendilerini ikna etmek için 1938'deki Münih benzetmesini kullandı. Geri dönüp bakıldığında Kuzey Vietnam ve Nazi Alman-

yanlış algı, seçici algı:

Bir karar verirken eldeki bilgilerin seçici veya yanlış bir şekilde işlenmesi; bireysel kararları, rasyonel modelden saptırabilen –duygusal ve bilişsel önyargıların yanı sıra– çeşitli olasılıklardan biri. Bkz. *bilgi elekleri*.

bilgi elekleri: İnsanların, kendilerini çevreleyen dünya hakkında gelen bilgileri değerlendirirken kullandığı bilinçaltı veya bilinçsiz elekler. Bkz. *yanlış algı, seçici algı*.

Keşmir'de, Hindistan karşıtı gösterici ve Hindistan güvenlik güçleri, 2010.

DÜNYADAKİ SAVAŞLAR

3. BÖLÜM'DE ("SAVAŞLARIN AZALIŞI" KISMINDA), DÜNYADAKİ savaşların azalan sayı ve büyüklükleri tartışıldı. Bu bölüm, uluslararası çatışmaların nedenlerini açıklamak için tarihsel örneklere ve devam eden savaşlara odaklanacaktır.

Şekil 5.1, Ocak 2013'te devam etmekte olan 14 savaşı göstermektedir. Bunların en büyükleri, Suriye ve Afganistan'dakilerdir. 14 savaşın hepsi de Küresel Güney'dedir. Kolombiya dışındaki bütün savaşlar, Afrika'nın çeşitli bölgelerinden Orta Doğu ve Güney Asya'ya uzanan (haritada gösterilen) aktif çatışma hattındadır.

Son yıllarda, daha küçük beş bölgedeki (haritada kesik çizgilerle gösterilen) onlarca savaş sona erdi. 1999'daki ateşkesin ardından 2009'da Yemen'de olduğu gibi, bu bölgelerdeki ülkelerin bazıları, yeniden şiddete kayma olasılığı taşıyan zorlu savaş sonrası dönemle hâlâ yüzyüzedir. Fakat dünyanın savaş sonrası bölgelerindeki barış anlaşmalarının çoğu hâlâ geçerlidir.¹

Savaş Türleri

Çok sayıda farklı etkinlik, genel bir *savaş* terimiyle ifade edilmektedir. Bunun sonucu olarak şu anda dünyada kaç savaş olduğunu söylemek kolay değildir. Fakat savaş listelerinin çoğu, şiddete dayalı grev veya ayaklanmalar gibi daha düşük yoğunluklu şiddet ile savaş arasında bir ayrım yapmak için bazı minimum kriterler –örneğin çatışma nedeni en az bin ölüm– belirlemiştir.

Savaşlar çok çeşitlidir. Farklı durumlardan doğar ve çatışma konusundaki pazarlıklarda farklı roller oynarlar. En büyük savaşlardan başlayarak aşağıdaki temel kategorileri ayırt edebiliriz.

Hegemonik savaş, *dünya düzeninin* –dünya hegemonyasının (bkz. "Hegemonya" ss. 101-104) rolü de dâhil olmak üzere uluslararası sistemin bütün olarak kuralları– tamamının kontrolü üzerine yürütülen bir savaştır. Tanım ve kavramsallaştırmadaki farklılıklarıyla birlikte bu savaş kategorisi, *dünya savaşı*, *küresel savaş*, *genel savaş* ya da *sistemik savaş*² olarak da bilinir. Son hegemonik savaş, İkinci Dünya Savaşı'ydı. Genelde modern silâhların gücü nedeniyle bu tür savaşlar, medeniyeti yok etmeksizin artık büyük olasılıkla gerçekleşemez.

Topyekûn savaş, bir devletin diğerini fethetmek ve işgâl etmek için yürüttüğü savaştır. Amaç, başkente ulaşmak ve daha sonra savaşı kazanan tarafın seçtiği başka bir yönetimle yer değiştirmek üzere hükümeti teslim olmaya zorlamaktır (bkz. s. 251). Topyekûn savaş, geniş kapsamlı zorunlu askerliği başlatan, tüm Fransız ekonomisini savaş çabasına yönlendiren ve kitlesel olarak yıkıcı Napoleon Savaşları'yla başladı. Topyekûn savaş uygulaması, toplumun tümünü ve ekonomiyi savaş uygulamasına daha fazla entegre eden Sanayi Devrimi'yle birlikte evrim geçirdi. Büyük güçler arasındaki son topyekûn savaş İkinci Dünya Savaşı'ydı.

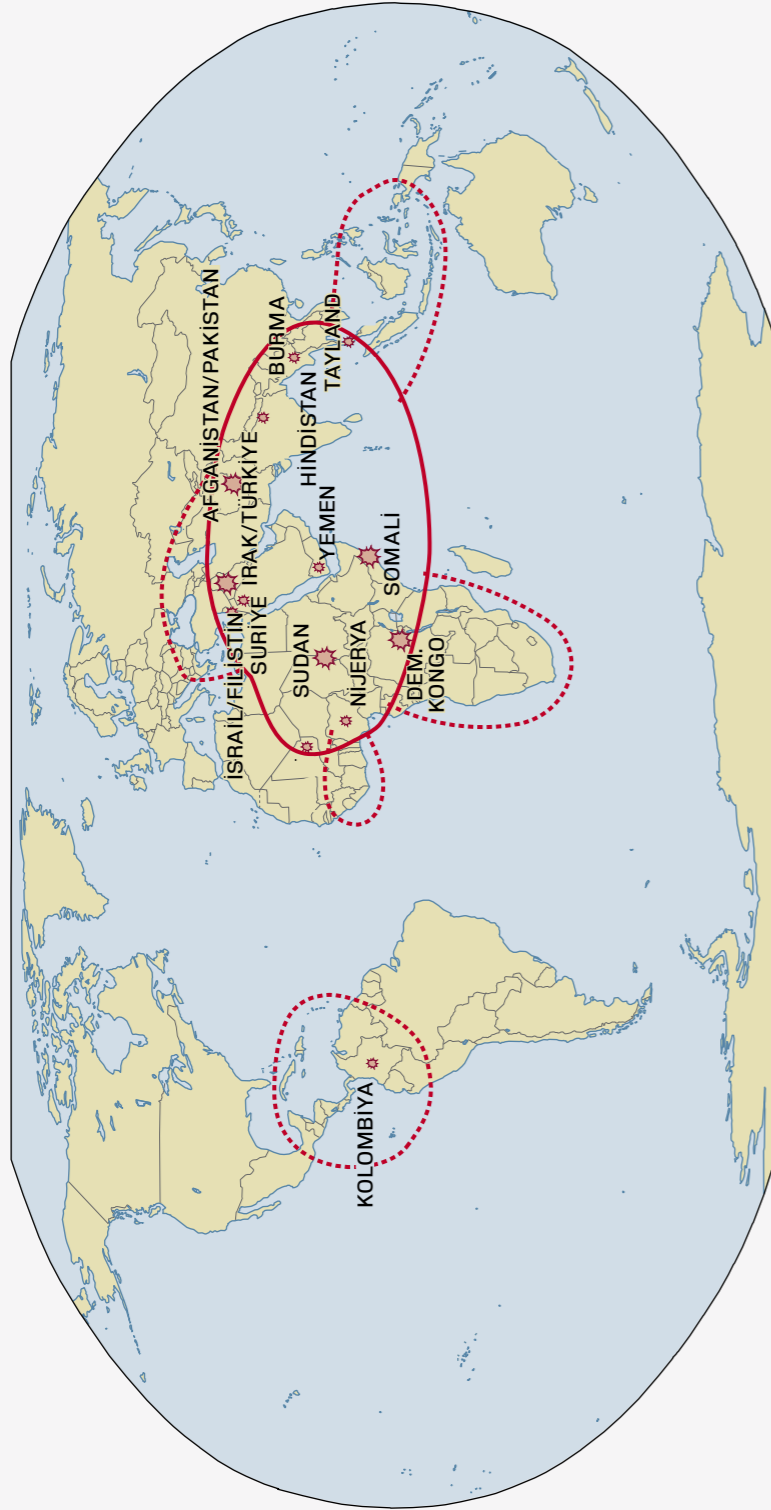
Topyekûn savaşta tüm toplum mücadele için seferber olur ve düşmanın tüm toplumu meşru bir hedef olarak görülür. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nda Al-

Bu Bölümde

■ Dünyadaki Savaşlar	215
Savaş Türleri.....	215
Savaşın Nedenlerine Dâir Teoriler.....	219
■ Fikir Çatışmaları	222
Milliyetçilik.....	223
Etnik Çatışma.....	225
Soykırım.....	228
Dinsel Çatışmalar.....	231
İdeolojik Çatışma.....	242
■ Çıkar Çatışmaları	243
Toprak Uzlaşmazlıkları.....	243
Hükümetlerin Kontrolü.....	251
Ekonomik Uzlaşmazlıklar.....	252

hegemonik savaş: Bütün dünya düzeninin –uluslararası sistemin tüm kuralları– kontrolüne yönelik savaş. Dünya savaşı, küresel savaş, genel savaş veya sistemik savaş olarak da bilinir.

topyekûn savaş: Bir devletin başka bir devleti fethetmek veya işgâl etmek amacıyla yürüttüğü savaş; modern topyekûn savaşların kökü, kitlesel ölçekte zorunlu askerliğe dayanan Napoleon Savaşları'na gider.

- ★ Bugüne kadar tahminen 100.000'i aşan ölümler
- ★ Bugüne kadar tahminen 100.000'in altında ölümler
- Aktif savaş bölgeleri
- ⋯ Son yıllarda savaştan çıkış bölgeleri

manya, V-2 roketleriyle Britanyalı sivillere saldırırken, Britanya ve ABD'nin stratejik bombalamaları 600.000 Alman sivil ve yüzbinlerce Japon'u öldürdü.

Sınırlı savaş, düşmanın teslim olması ya da işgâline varmayacak bazı amaçlara ulaşmak için girişilen askerî eylemleri içerir. Örneğin 1991'de ABD liderliğinde Irak'a karşı yürütülen savaş, Kuveyt topraklarını geri aldı, fakat Saddam Hüseyin hükûmetini devirmek için Bağdat'a kadar devam etmedi. Sınır savaşlarının çoğu bu karakterdedir: örneğin 2008'de, Gürcü kuvvetlerini tartışmalı Gürcü eyaletlerinden çıkardıktan sonra Rusya'nın yaptığı gibi devletler, istediği toprağı işgâl ettikten sonra orada durur ve kazanımlarını savunur.

Baskınlar, bombardıman uçuşu ya da hızlı kara akını gibi tek bir eylemden oluşan sınırlı savaşlardır. İsrail savaş uçakları, Suriye'nin nükleer silâhlar konusunda ilerleme kaydetmesini engellemek amacıyla İsrail'in nükleer araştırma tesisi olduğuna inandığı hedefleri 2007'de bombaladı. Baskınlar, yıkıcı etkisinin sınırlı olması ve çabucak sona ermesi nedeniyle, savaş ve savaş olmayan arasındaki gri alana denk gelir. Tekrarlanan ve misilleme döngüsünü alevlendiren baskınlar, genellikle sınırlı savaşa ya da bazen *düşük yoğunluklu çatışma* olarak anılan duruma dönüşür.

İç savaş, ülkenin tamamı veya bir kısmı üzerinde yeni bir yönetim oluşturmaya veya oluşmasını önlemeye çalışan ülke içi hizipler arasındaki savaşı ifade eder.³ (Amaç, yönetim sistemini tümüyle değiştirmek, sâdece ülke üzerinde yaşayan insanları değiştirmek ya da belirli bir bölgeyi yeni bir ülke olarak ayırmak olabilir.) 1860'lardaki Amerikan İç Savaşı, 1980'lerde Etiyopya'nın Eritre eyaletindeki (artık uluslararası olarak tanınmış Eritre devleti) savaş gibi, ayrılıkçı iç savaşa iyi bir örnektir. El Salvador'da 1980'lerdeki savaş, devletin tümünü kontrol etmek için (ayrılıkçı değil) yürütülen bir iç savaş örneğidir. İç savaşlar, genellikle en acımasız savaşlar olarak görünür. Kendi vatandaşlarıyla savaşan insanlar, en az başka ülkelerin insanlarıyla çatışanlar kadar acımasızca savaşır. El Salvador'daki iç savaşta, katliamlar ve ölüm mangalarından kaynaklananları da içeren 50.000'den fazla ölüm, etnik farklılıklara dayanmıyordu. Günümüzdeki iç savaşların çoğu, tabii ki etnik çatışmalardan veya kabile çatışmalarından doğuyor. Örneğin Çad'da, devlet başkanının rakip kabilelerden oluşan bir asi grup, 2007'de neredeyse hükûmeti deviriyordu. İç savaşın sürdürülmesi, ayaklananlar için, genellikle komşu ülkelere veya etnik diaspora topluluklarından bir destek veya doğal kaynaklardan ya da yasadışı uyuşturuculardan bir gelir gerektirir.

Bazı iç savaş türlerini de kapsayan **gerilla savaşı**, cephesi olmayan bir savaş yöntemidir. Düzensiz kuvvetler, sivil halkın içerisinde ve genellikle onlar tarafından gizlenerek veya korunarak işlerini yürütür. Buradaki amaç, düşmanın orduyuyla doğrudan yüzleşmek değil, onu rahatsız edip hırpalayarak eylem kabiliyetini aşamalı olarak azaltıp ülkeyi fiilen onun kontrolünden kurtarmaktır. İsyancılar, çoğu iç savaşta bu yöntemi kullanır. Güney Vietnam'daki Amerikan askerî birlikleri, 1960'lar ve 1970'lerde Vietkong gerillalarına karşı artan bir bıkkınlıkla savaştı. Gerilla ordusuna karşı mücadele çabaları –kontrgerilla– 6. Bölüm'de ele alınmaktadır. Sâbit bir cephesi olmayan gerilla savaşında her iki tarafın da kontrol etmediği büyük bir alan vardır; dolayısıyla her iki taraf da aynı bölgelerde eşzamanlı askerî

sınırlı savaş: Düşmanın teslim olması veya işgâline varmayacak amaçlar güden askerî eylemler.

iç savaş: Tüm ülke veya onun bazı toprakları üzerinde yeni bir yönetim oluşturmaya veya bunu engellemeye çalışan ülke-içi gruplar arasındaki savaş.

gerilla savaşı: Düzensiz birliklerin, sivil nüfus içerisinde, genellikle onlar tarafından gizlenerek veya korunarak faaliyet yürüttüğü cephesiz savaşlar.

SİLÂHTAN VAZGEÇMEK

Silâhlı gruplar ateş etmeyi bırakınca uzun bir savaş sonrası geçiş dönemi başlar. Milislerin silâhsızlanması ve tasfiyesi, bu geçişin en kritik fakat aynı zamanda en zor yönüdür, çünkü silâhı bırakan gruplar savunmasız kalır. Burada, büyük bir silâhlı grup, Nijerya'nın Nijer Delta Bölgesi'nde genel af çerçevesinde silâhlarını teslim ediyor, 2009.

etki uygular. Genellikle bir kasabayı gündüz ordu, gece gerilla kontrol eder. Bu nedenle, bir bölge, çeteciliğe, bireysel kan davalarına, cinsel şiddete ve diğer kanunsuz davranışlara kapıyı aralayacak şekilde hiçbir askerî güç tarafından sağlam bir şekilde kontrol edilmediği zaman, bundan en çok zarar gören siviller için gerilla savaşları, son derece acı vericidir.⁴ Gerillalara karşı savaşan konvansiyonel orduların genellikle bunları sivillerden ayırt edememesi ve hepsini birden cezalandırması nedeniyle durumun vahameti katlanarak artar. Güney Vietnam'da çok bilinen bir olayda, Vietkong tarafından sığınacak bir yer olarak kullanılmamasını önlemek amacıyla bütün bir köyün yakılmasını emreden Amerikalı bir subay, "köyü kurtarmak için yakmak zorundaydık" şeklinde yorum yapmıştı. Savaşlar, giderek düzensiz ve gerilla tarzına dönüşmektedir; devlet orduları arasındaki çatışmalar arada sırada olsa da, açık ve büyük devlet ordularının konvansiyonel çatışmaları şeklindeki savaşların sıklığı giderek azalmaktadır.

Uluslararası ilişkilerdeki akademik teori ve soyutlaştırmalar, sahadaki asker ve sivillerin savaşın her türünde yaşadığı korkunçlukları pek yakalayamamaktadır. Savaş, temel davranış normlarını kesintiye uğratar ve özellikle zaman içerisinde hem taraflar hem de başkaları üzerinde travma yaratır. En iyi arkadaşlarının gözleri önünde havaya uçtuğunu gören askerler, kendilerini, o insanları öldürmek ve sakatlamak zorunda hisseder; sonuçta bu, hayat boyu süren psikolojik ve travmatik bir deneyimdir. Siviller, terör, şiddet ve tecavüze mâruz kalır; sevdiklerini ve evlerini kaybeder; genellikle de bunun sonrasındaki travma ile yaşarlar. Savaşta şiddet, savaş filmlerine benzemez; bunun yerine yarı psikopat bir aşırı kafa karışıklığı, gürültü, terör ve adrenalin deneyimi yaratır. Profesyonel orduların askerleri bu koşullar altında çalışmaya devam edebilmek için eğitilirken –yine de inanılmaz zorlukta bir iş–, düzensiz birliklerdeki ve iç savaşın ortasında kalan sivil halkın bunlarla baş etme ümidi azdır. Savaşların korkunçluğu, soykırım, katliam, çocuk askerler ve yıllarca devam eden acımasız savaş yöntemleriyle birlikte daha da artar.

Akademisyen ve politikacılar, son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde savaştan barışa zorlu bir geçiş –savaş sonrası uzlaşma, çatışma çözümü, rakip grupla-

rı temsil eden geçiş hükümetleri, ekonomik yeniden yapılanma vb.– konusuna eğilmektedir. Kabile yaşlılarının 2007'de silâhları bırakmanın herkesin yararına olduğu konusunda uzlaştığı fakat hiç kimsenin silâhı bırakan ilk kişi olmak istemediği Somali'de olduğu gibi, bu çabalar, taraflar arasındaki ortak fayda sorunlarını ele almaktadır.⁵ Silâhlar sustuktan sonra, uluslararası barış-korumacılar ve NGO'lar, savaş lordu milislerin yerine profesyonel ordu ve polis kuvvetleri oluşturmak için Güvenlik Sektörü Reformu (Security Sector Reform –SSR) üzerine odaklanır. Silâhsızlanma, Tasfiye ve Yeniden Bütünleşme (STB) (Disarmament, Demobilization, Reintegration –DDR) süreci, iç savaş sona erdikten sonra düzensiz kuvvetlere ne olacağı ortak sorunuyla ilgilidir.⁶

Uzun iç savaşların 1990'larda canavarlık ve vahşete neden olduğu çeşitli ülkelerde –özellikle Güney Afrika'da– yeni hükümetler, toplumun tedavisi ve yaşamın devamına yardımcı olmak üzere **hakikât komisyonları** kurdu. Komisyonu'n görevi, o dönemden samimi ifadeleri dinleyip, o yıllarda gerçekten neler olduğunu gün ışığına çıkarmak ve buna karşılık tarafların çoğuna cezadan muafiyet önermekti. Uluslararası NGO'lar, süreci kolaylaştırmaya bazen yardımcı oldular. Fakat insan hakları grupları, bir terör taktiği olarak düzenli bir biçimde sivillerin parmaklarını kesen bir grubun, 1999'da hükümete alındığı Sierra Leone'deki çözüme itiraz etti. (Bununla birlikte, çatışmalar 2001'de sona erdi.) Kolombiyalı sağcı milis liderleri, uzun iç savaşta rollerini itiraf edebilecekleri (ve affedilecekleri) bir Hakikât Komisyonu oluşturulması için 2006'da hapis hanesinden bir çağrıda bulundu. Acımasız etnik çatışmalar yerlerini karmaşık siyasal çözümlere bıraktıktan sonra, çoğu hükümet, bütün grupları bir arada tutabilme ihtiyacıyla adâlet ve gerçeklere dâir ihtiyaçlar arasında bu şekilde bir denge bulmaya çalışmaktadır.

Uzmanlar, uzun çatışmalardan sonra ne kadar gerçeklik ve ne kadar uzlaşma gerektiğini tartışmaktadır. Kimilerine göre, geçmişteki suçları araştırmak için oluşturulan mahkemeler ve hükümetler tarafından düzenlenen paneller, bazı durumlarda, geçiş yaşayan ülkelerde siyasal istikrarsızlığa yol açabilir. Bu panellerin demokrasi için önemli olan güveni tesis etme açısından son derece önemli olduğuna dikkat çeken diğer uzmanlar ise farklı düşünmektedir.⁷

Savaşın Nedenlerine Dâir Teoriler

2000 yıl önce Romalı yazar Seneca, "İnsanlar, savaşın nedenini değil sonucunu soruyor" demişti.⁸ Siyaset bilimciler açısından bu doğru değildir. Onlar, ülkelerin neden savaştıklarını bilmek ister.

Uluslararası ilişkilerde **çatışma** terimi, genel olarak silâhlı çatışmayı ifade eder. Çatışmanın kendisi, uluslararası sistemde hep vardır –içerisinde pazarlıkların yapıldığı koşullar. Çatışma pazarlıkları sırasında devletler, aksi takdirde erişebileceklerinden daha avantajlı sonuçları elde etmeye yönelik olarak etkilerini artıracak yetenekler geliştirirler. Âdil olsun ya da olmasın, pazarlık süreci sonucunda ortaya çıkan durum, belirli bir çatışmanın çözümüdür. Bununla birlikte çatışmalar nâdiren şiddete yol açar.

Çatışmanın ne zaman şiddete dönüştüğü sorusuna farklı biçimlerde yaklaşılabılır. Tarihçilerin tercih ettiği tanımlayıcı yaklaşımlar, dar bir biçimde, her

hakikât komisyonları: İç savaşlardan sonra, içten ifadeleri dinlemek ve savaş yıllarında gerçekten neler olduğunu açığa çıkarmak için çeşitli ülkelerde kurulan ve bunun karşılığında da katılanların çoğunun cezalarını affetmeyi öneren hükümet kurumları.

çatışma: Bir pazarlık sırasında tercih edilen sonuçlar arasındaki farklılık.

Mülteciler, Demokratik Kongo'daki Goma yakınlarında yeni çatışmalardan kaçıyor, 2008.

KONVANSİYONEL KUVVETLER

DEVLET LİDERLERİ, ÇATIŞMA SIRASINDA SONUCU ETKİLE-
mek için çeşitli araçlar kullanabilir (bkz. Şekil 6.1). Birin-
ci grup araçlar, dış yardım, ekonomik yaptırım ve kişisel
diplomasi gibi şiddet içermeyen yöntemleri temsil eder (daha az
somut yöntemler arasında normların, ahlâkın ve diğer fikirle-
rin kullanımı da vardır). İkinci grup araçlar –bu bölümün konu-
su– şiddete dayalı eylemleri temsil eder. Bu eylemler, orduları
harekete geçirir, intihar bombaları patlatır ve füzeler fırlatır.
Hem saldıran hem de saldırıya uğrayan açısından bunların mâ-
liyetleri yüksek olma eğilimi taşır. Askerî kuvvet, son çare olma
eğilimindedir. Askerî olmayan yöntemlerle karşılaştırıldığında
askerî kuvvetin kullanılabilirliğinin, zaman içerisinde giderek azal-
dığını gösteren kanıtlar da var.

Yine de devletlerin çoğu, diğer etki yöntemleriyle karşıla-
ştırıldığında askerî yetenek için büyük kaynaklar ayırmaktadır.
Örneğin ABD'nin yaklaşık 20.000 diplomatı, fakat 2 milyon as-
keri var; dış yardımlar için yaptığı yıllık harcama 30 milyar dol-
lar civarında, fakat askerî kuvvetlere ve savaşa harcadığı miktar
yaklaşık olarak 700 milyar dolar (dünyanın geri kalanının top-
lamına eşit). Güvenlik ikilemi (bkz. s. 94) nedeniyle devletler,
eğer diğer devletler de aynı şeyi yapıyorsa, askerî yetenekler için
büyük kaynaklar ayırmak zorunda olduklarına inanır.¹

Devletler, çeşitli diğer amaçlar için, topraklarını savunma-
nın ötesinde askerî yetenekler geliştirir. Genellikle, karşılık
verme araçlarına sâhip olarak saldırıyı *caydırma* ümidi taşırlar.
Diğer devletleri, eğer istekler yerine getirilmezse saldırıyla teh-
dit ederek belirli biçimlerde davranmaya *zorlama* ümidi de ta-
şiyabilirler.² Devletler, diğer görevlerin yanında, barış-koruma
amacıyla, uyuşturucu trafiğini gözlemlemek için, iç siyasal mu-
halifleri baskı altına almak için veya felâketlerden sonra insanî yardım için de askerî kuvvet kullanır.
Askerî kuvvetlerin boyut ve türleri, bu görevlerin bir yansımasıdır.³

Büyük güçler, dünyadaki askerî kuvvetlerin düzenine hâkim olmaya devam etmektedir. Tablo 6.1,
büyük güçlerin en önemli kuvvetlerini özetlemektedir. Hep birlikte, dünya askerî harcamalarının
üçte ikisi, dünyadaki askerlerin üçte biri, silâhların üçte biri, nükleer silâhların yüzde 98'i ve silâh
ihracâtının yüzde 90'ı onlarındır. (Tablo ayrıca, Almanya ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan
beri uluslararası güvenlik açısından geleneksel olmayan rollerine rağmen ellerinde tuttıkları önemli
boyuttaki askerî kuvvetleri de göstermektedir.)

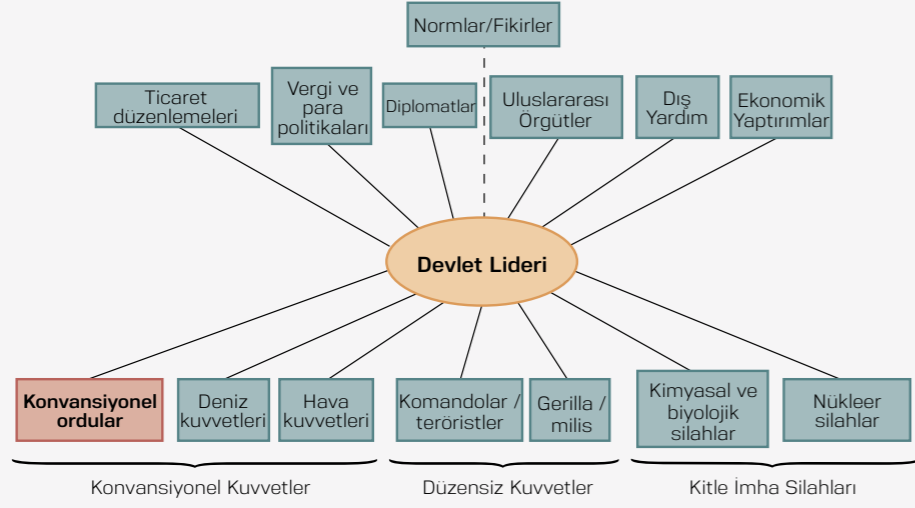
Askerî güçler üç türe ayrılır: konvansiyonel kuvvetler, düzensiz kuvvetler (terörizm, milisler) ve
kitle imha silâhları (nükleer, kimyasal ve biyolojik silâhlar).

Kara Kuvvetleri: Toprak Hâkimiyeti

Esas nedenleri ve amaçları her ne olursa olsun, savaşların çoğu *toprak hâkimiyeti* için verilen bir mü-
cadeleyi içerir. Toprak, uluslararası sistemde taşıdığı önemi nedeniyle savaşlarda merkezî bir yer tu-
tar ve savaşlarda merkezî bir yer tuttuğu için de uluslararası sistem içerisinde önemlidir. Sınırlar,

Bu Bölümde

■ Konvansiyonel Kuvvetler.....	263
Kara Kuvvetleri: Toprak Hâkimiyeti.....	263
Deniz Kuvvetleri: Denizlere Hâkimiyet.....	267
Hava Kuvvetleri: Göklere Hâkimiyet.....	269
Koordine Kuvvetler:	
Lojistik ve İstihbarat.....	271
Dönüşen Teknolojiler.....	273
■ Terörizm.....	276
■ Kitle İmha Silâhları.....	281
Nükleer Silâhlar.....	282
Balistik Füzeler ve Diğer Fırlatma Sistemleri.....	284
Kimyasal ve Biyolojik Silâhlar.....	287
Yayıma.....	289
Nükleer Strateji ve Silâhların Kontrolü.....	293
■ Devletler ve Ordular.....	297
Askerî Ekonomi.....	297
Askerî Kuvvetlerin İdaresi.....	299
Sivil-Asker İlişkileri.....	301

Konvansiyonel silâhlı kuvvetler, en yaygın olarak kullanılan askerî etki biçimidir.

Kaynak: Amerikan Savunma Bakanlığı.

devletin kendi askerî kuvvetlerinin ve rakip devletlerin askerî kuvvetlerinin ne-
relerde serbestçe hareket edebileceğini belirler. Askerî lojistik, askerî kuvvetleri
birbirine bağlayan toprakların kontrolü nedeniyle bölgeselliği daha da önemli
kılar. Ordu malzemeleri, *ikmâl hattı* boyunca kendi ülke topraklarından alana ak-
mak zorundadır. Dolayısıyla konvansiyonel kuvvetlerin en temel amacı, toprağı
almak, zaptetmek ve savunmaktır.

Ordular bu amaca uyum sağlar. Askerî kuvvetler, silâhlı erlerle askerî olarak
bir toprağı *işgâl* edebilir. Buralarda yaşayanlar, şiddet yoluyla veya şiddete baş-
vurmadan direnerek bu askerlerin canını sıkırsa bile, genellikle yalnızca başka bir
örgütlü silâhlı kuvvet, işgâlcileri buradan çıkarabilir.

Alandaki askerlere **piyade** denir. Çeşitli ağır top türlerinin yanında saldırı tü-
fekleri ve diğer hafif silâhları (mayın ve makineli tüfek gibi) kullanırlar. Topların
tahrip gücü yüksektir ve ayırım gözetmez: savaşlarda genellikle en çok hasar ve
kayba onlar neden olur. *Zırh*, tank ve zırhlı araçları ifade eder. Çöl gibi açık arazi-
de mekanize kara kuvvetleri tipik olarak zırh, top ve piyadeyi birleştirir. Fakat
orman ve şehir gibi kapalı arazide erler daha önemlidir. Bu nedenle sanayileşmiş
ülkelerin orduları, Kuveyt Çölü'nde olduğu gibi açık konvansiyonel savaşlarda
zayıf ordulara karşı büyük bir avantaja sâhiptir. Fakat orman, dağ veya şehir sa-
vaşlarında –Afgan dağları ve Irak şehirleri gibi– bu avantajlar erir ve motive ol-
muş er veya gerillaların oluşturduğu daha ucuz ve daha hafif silâhlara sâhip kuv-

piyade: Saldırı tüfekleri ve
diğer hafif silâhları (mayın,
makineli tüfek, vs.) kulla-
nan yaya askerler.

TABLO
6.1 Büyük Güçlerin Tahmini Askerî Yetenekleri, 2011–2012

	Askerî Harcamalar ^a (milyar dolar)	Aktif Görevdeki Askerler ^b (milyon)	Ağır Silâhlar			Savaş Uçakları	Nükleer Silâhlar ^c	Silâh İhrâcâtı (milyar dolar) ^d
			Tanklar	Uçak Gemileri/ Savaş Gemileri/ Denizaltılar				
ABD	710	1,6	6.300	11 / 111 / 71	3.200	7.700	66	
Rusya	70	1,0	1.300	1 / 32 / 57	900	8.500	5	
Çin	145	2,3	2.800	0 / 78 / 60	750	240	2	
Fransa	65	0,2	250	1 / 24 / 10	250	300	4	
Britanya	65	0,2	250	0 / 18 / 11	200	225	0	
Almanya	45	0,2	350	0 / 20 / 4	150	0	0	
Japonya	60	0,2	800	0 / 46 / 18	450	0	0	
Dünya Toplamı Yaklaşık Yüzdeleri	%65	%30	%80	%95 / 80 / 50	%40	%98	%91	

^a Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nden alınan 2011 verileri.

^b Uluslararası ve Stratejik Çalışmalar Enstitüsü'nden alınan 2011 verileri. *The Military Balance*, 2012.

^c Federation of American Scientists'in 1/1/2013 verileri.

^d Grimmett ve Kerr, *Conventional Arms Transfers ... 2004–2011*, Congressional Research Service, 2012

Askerler hakkındaki veriler, yedekleri dâhil etmemiştir. Tanklar arasında yalnızca 1980 sonrası modern temel muharebe tankları sayılmıştır. Savaş gemileri, kruvazörler, destroyerler ve fırkateynlerdir. Savaş uçakları dördüncü nesildir. Nükleer savaş başlıkları içerisinde, hem stratejik hem de taktik silâhlar vardır. Silâh ihrâcâtı, verilen siparişleri gösterir, 2011.

Kaynaklar: Yazının tahminleri, aşağıdaki kaynaklardan elde edilen verilere dayanmaktadır.

vetler, pahalı bir konvansiyonel orduya sonuçta üstünlük sağlayabilir.

Konvansiyonel silâhlı kuvvetlerin açık bir savaşta düzensiz kuvvetlere üstünlüğü 2006 sonunda Somali'de çarpıcı bir biçimde görüldü. İslâmcı milisler ülkenin çoğunu ve başkenti ele geçirmiş, Etiyopya sınırı yakınlarında Etiyopya'nın büyük konvansiyonel ordusu tarafından desteklenen geçici bir hükümet bırakmıştı. İslâmcılar, okulları kapatıp silâhlı çocukları kamyonetlerle geçici hükümete saldırmaya göndermişti. Onları iki hafta içerisinde tüm ülkeden çıkaran Etiyopya ordusuyla boy ölçüşemediler. Düzensiz kuvvetlerin çoğu gibi İslâmcılar, daha sonra toprak alıp zaptetmek yerine gerilla saldırılarına bel bağlamak zorunda kaldı. Bu kez de konvansiyonel Etiyopya ordusunun onlarla boy ölçüşemediği görüldü ve İslâmcılar, en sonunda 2009 Ocak ayında Etiyopya ordusu pes edip ülkeyi terk edene kadar sürekli güçlendi. Onlar ayrıldıktan sonra Somali'deki İslâmcı gruplar, ülkenin büyük bir kısmını ele geçirdi, Somali hükümet güçlerine üstünlük sağladı ve Afrika Birliği'nin barış-koruma güçleriyle savaştı. Somali hükümeti ılımlı İslâmcı grupları içerisine aldı fakat daha radikal İslâmcı gruplarla savaşmaya devam etti. 2010 yılına gelindiğinde Afrika Birliği, İslâmcı kuvvetlerle savaşmak üzere destek birlikleri gönderme konusunda oylama yaptı.

Kontrgerillanın son yıllarda artan oranda dikkat çekmesinin nedeni Irak ve Afganistan olsa da aslında dünya çapında hâlâ devam etmekte olan 14 savaşın hepsinde merkezî bir konumdadır. Kontrgerilla savaşının, genellikle gerillayı korumalarını önlemek için halkın "gönlünü ve aklını" kazanmaya çalışan bir programı olur. Kontrgerilla savaşı, askerî strateji kadar siyasal kazanımları da ilgilendirmesi nedeniyle bazı bakımlardan en karmaşık savaş türüdür. Direnişin silâhlı gruplarına karşı savaşırken, hükümet aynı zamanda, halka karşı duyarlı olduğunu göstermek için kamu hizmetleri (eğitim ve sosyal programlar gibi) sunarken, halkı bu hareketten ayrılmaya ikna etmek amacıyla esasen reklam kampanyası da yürütmek zorundadır. Hükümet, askerî olarak güçlü olmalıdır fakat daha fazla insanın gerillaları desteklemeye başlamaması için güç uygulaması sırasında çok acımasız olamaz.

Amerikan askerî kuvvetleri, Irak ve Afganistan'da yıllarca kontrgerilla mücadelesi verdi. Bu mücadele içerisinde, ölümcül askerî kuvvet kullanımı, kilit kabile liderlerine Amerikan çabalarını desteklemeleri için ödemeler yapılması, yerel hükümet oluşumuna yardımcı olunması, direnişe karşı mücadele edecek yeni polis ve askerî birliklerin eğitimi vardı. Bu tür etkinlikler, uzak yerlerdeki yönetimleri yeniden inşa etmeye girişmek için değil yalnızca savaşmak için eğitilmiş olan ordular üzerinde büyük bir baskı yaratır.

Kontrgerilla mücadeleleri mâliyetli ve emek-yoğundur. Örneğin Amerikan ordusunun kontrgerilla el kitabı, direnişçilerden korunmak için her 1.000 vatandaşına karşılık 20 asker görevlendirme önerisinde bulunur. Bu tür mücadelelerin mâliyetlerine uzun dönemde katlanabilecek devletlerin sayısı azdır. Gerçekten de, Irak ve Afganistan'da müttefik kuvvetler bile böyle bir nüfus-asker oranına hiç ulaşamamıştır. Bu tür bir oran, 2010 yılında zirveye ulaşan gerçek asker sayısı, yani 130.000'le (2013 başlarında 100.000'e düşen) karşılaştırıldığında Afganistan için 600.000 asker demektir.

Gerillalar, isyancılar ve onlara karşı savaşan hükümetlerin en çok kullandığı araç, bir kısa devre veya sensörle tetiklenen, basit, küçük ve ucuz patlayıcı kutu-

ları olan **kara mayınlarıdır**. Bu mayınlar, 1990'larda kamuoyunun özel ilgisini çekiyordu çünkü düzensiz askerî kuvvetler, Angola, Afganistan, Kamboçya ve Bosna gibi yerlerde bunları yaygın bir şekilde kullanmış ve hiçbir zaman etkisiz hâle getirmemişti. Kara mayınları, eski savaş bölgelerinde yeni bir yaşam kurmak isteyen sivilleri, bu savaşlar sona erdikten uzun zaman sonra bile öldürmeye ve sakat bırakmaya devam etmektedir. Son dönemlerdeki savaşlardan geriye 100 milyon kadar kara mayını kalmıştır; bunlar yılda yaklaşık 25.000 insanı (bunların üçte biri çocuk) yaralamaktadır; yerleştirilmesi ucuz olmasına rağmen, tek bir mayını bulup etkisiz hâle getirmenin mâliyeti yaklaşık 1.000 dolardır.

Kamuoyu ve NGO'lar, kara mayını kullanımını kısıtlaması için hükümetlere baskı yapmaktadır. 1997'de Kanada tarafından düzenlenen bir konferansta, 100'den fazla ülke, kara mayınlarının yasaklanması konusunda bir anlaşma imzaladı. Kısa bir süre sonra Rusya ve Japonya'nın da imzalamasına rağmen, Çin ya da (Güney Kore'ye yönelik herhangi bir Kuzey Kore işgalini yavaşlatmak için mayınların gerekli olabileceğini söyleyen) ABD imzalamadı. 2009 yılına gelindiğinde 44 milyondan fazla kara mayını, bu anlaşma çerçevesinde imha edilmiş, 86 ülke de mayın stoklarını yok etmişti. Yeni bir norm ortaya çıkıyor gibi görünüyor fakat bunun alandaki askerî uygulamayı nasıl etkileyeceği net değil.

Deniz Kuvvetleri: Denizlere Hâkimiyet

Donanmalar, temelde deniz geçişlerine hâkim olmak ve kıyıya yakın kara parçalarına saldırmak için uyarlanmıştır.⁴ Savaş zamanında denizlere hâkimiyet, devletlere kendi mallarını ve askerî kuvvetlerini deniz yoluyla nakletme olanağı sunarken düşmanların aynı şeyi yapmasını engeller. Donanmalar, örneğin İsrail'in Hamas yönetimindeki Gazze'ye deniz erişimini kontrol etmek için yaptığı gibi, düşman limanlarını abluka altına da alabilir.

2008-2012 yıllarında Batılı güçlerin donanmaları, dünyanın en hayatî deniz-

İNSANLARIN GÖNÜLLERİNİ VE GÜVENLERİNİ KAZANMAK

Kontrgerilla savaşı, üniformalı askerî kuvvetlerin dünya çapında temel görevlerinden biri hâline geldi. Amerikan ordusu, kontrgerilla el kitabını yeniden yazarak sivil halkla olumlu ilişkilerle siyasî ve ekonomik etkinlikleri vurgulayacak şekilde Irak ve Afganistan'da taktiklerini değiştirdi. Burada, İslâmcı militanların şehirden çıkarılmasının ardından, Somali'nin başkentinde Afrika Birliği kuvvetlerinden Ugandalı bir asker, yerli çocuklarla dostluk kurmaya çalışıyor, 2012.

kara mayınları: Genellikle düzensiz ordular tarafından bırakılan, savaş bittikten sonra da sivilleri öldüren ve sakat bırakan gizlenmiş patlayıcı araçlar. Bu tür mayınların sayısı, çoğu Angola, Bosna, Afganistan ve Kamboçya'da olmak üzere 100 milyondan fazladır. Kara mayınlarının yasaklanmasına yönelik girişimler devam etmektedir ve yaklaşık 100 ülke bunu yapmıştır.

kontrgerilla: Gerillaları korumayı bırakmaları amacıyla genellikle kırsal kesimde yaşayan insanların "gönülleri ve güvenleri"ni kazanmaya yönelik programları içeren bir gerilla ordularıyla mücadele çabası.

Güney Sudan isyancıları, hükûmetle ortak tatbikat için geliyor, 2008.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ROLLERİ

ULUSLARARASI ÇATIŞMALARIN ÇOĞU ASKERİ GÜÇLE ÇÖZÜLmez. Uluslararası sistemin devlet egemenliği temelindeki anarşik doğasına rağmen, güvenlik ikilemi genellikle devletler arasındaki temel işbirliğinin bozulmasına neden olmaz. Devletler çoğunlukla, birbirleri karşısında (işgâl ve fetih gibi) kısa vâdeli avantajlardan sonuna kadar yararlanmaz. Bunun yerine, karşılıklı kazanım elde etmek için başka devletlerle *birlikte* ve yalnızca “marjinal fayda” temelinde birbirlerini kullanmaya çalışırlar. Ne yazık ki uluslararası aktörlerin gündelik etkinlikleri, genellikle çatışmalardan daha az dikkat çeker.

Devletler, aralarındaki etkileşimleri yönetmek için geliştirdikleri kurallar doğrultusunda işbirliği yapar. Devletler genellikle kurallara *uyar*. Zaman içerisinde bu kurallar daha sağlam bir biçimde yerleşir ve bunlar etrafında kurumlar gelişir. Ardından, devletler, bu kurumlar yoluyla ve bu kurallar çerçevesinde çalışma alışkanlığı kazanır. Bunu kendi çıkarları için yaparlar. Uluslararası etkileşimleri kurumlar ve kurallar yoluyla düzenleyerek ve dolayısıyla işbirliğinin bozulmasıyla bağlantılı mâliyetli sonuçlardan kaçınarak büyük kazanımlar elde edilebilir (bkz. s. 40).

Uluslararası ilişkilerdeki çoğu etkileşimi yönlendiren kurallar normlardır. **Uluslararası normlar**, aktörlerin normal uluslararası ilişkiler hakkında sâhip olduğu beklentilerdir. Irak’ın Kuveyt’i işgâli sâdece yasadışı olarak değil, aynı zamanda genel olarak ahlâkdışı –devletlerin kabul edilebilir davranışları yelpazesinin ötesine geçen– görüldü. ABD’deki ve dünyanın çeşitli yerlerindeki siyasi liderler, Irak’a yönelik ortak bir karşılığa destek oluşturmak için ahlâki normlara başvurdu. Dolayısıyla ahlâk, kimlik (devlet liderlerinin çoğu, kendi kamuoyları ve diğer liderlerin gözünde üstün ahlâki değerlere sâhip görünmek ister) temel ilkesine dayanan bir güç unsurudur (bkz. “Gücün Unsurları” s. 90-92).

Egemenlik ve anlaşmalara saygı gösterilmesi gibi bazı normlar genel kabul görür; bu normlar, devlet davranışları hakkındaki beklentileri şekillendirir ve bundan sapmaların dikkat çekmesine neden olan standartları belirler. Uluslararası ilişkilerdeki inşacı akademisyenler (bkz. 4. Bölüm), bu küresel norm ve standartların önemini vurgular. Uluslararası normları tanımlama çabası, yüzyıllar süren bir felsefi geleneği tâkip eder. Kant gibi düşünürler, bağımsız bireylerin (veya devletlerin) kendi karşılıklı faydaları için işbirliği yapmasının doğal olduğunu çünkü bunların dar kişisel çıkarlar peşinde koşmalarının sonunda herkese zarar vereceğini görebildiğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla egemen devletler, her üyenin bağımsızlığına saygı gösteren ve (Kant’ın önerdiği dünya federasyonu gibi) onlar üzerinde bir dünya hükûmeti kurmayan yapı ve örgütler yoluyla işbirliği yapabilir. Bu fikirler, uluslararası posta hizmetleri ve Avrupa nehirlerindeki trafiğin kontrolü gibi

Bu Bölümde

■ Uluslararası Örgütlerin Rollerini	311
■ Birleşmiş Milletler	315
BM Sistemi	315
Güvenlik Konseyi	321
Barış-Koruma Kuvvetleri	326
Sekretarya	330
Genel Kurul	332
BM Programları	334
Özerk Kuruluşlar	335
■ Uluslararası Hukuk	337
Uluslararası Hukukun Kaynakları	337
Uluslararası Hukukun Uygulanması	338
Dünya Mahkemesi	340
Ulusal Mahkemelerdeki Uluslararası Davalar	341
■ Hukuk ve Egemenlik	345
Diplomasi Hukuku	345
Haklı Savaş Doktrini	348
■ İnsan Hakları	349
Bireysel Haklar mı Egemenlik mi?	349
İnsan Hakları Kuruluşları	351
Savaş Suçları	355
Dünya Düzeninin Dönüşümü	360

uluslararası normlar:
Devletler arasındaki normal ilişkilere dâir tarafların beklentileri.

NORM BU DEĞİL

İnsanî müdahale ve insan hakları gibi alanlarda uluslararası normlar değişiyor. Bu normlar, uluslararası örgütlerin rollerinin tanımlanmasına yardımcı olur. Normların ilgilendiği alanlardan biri de, 2011 yılında on yaşındaki bu Libya'lı isyancı gibi çocuk askerlerin kullanılmasıdır. Bir başka kaygı konusu da, sivillerin katliamlardan korunmasıdır ve bu konu, NATO'nun Libya çatışmalarına müdahalesine gerekçe oluşturmuştur.

spesifik sorunları ele almak için 19. Yüzyıl'da devletlerin katıldığı pratik örgütlerde vücut buldu.

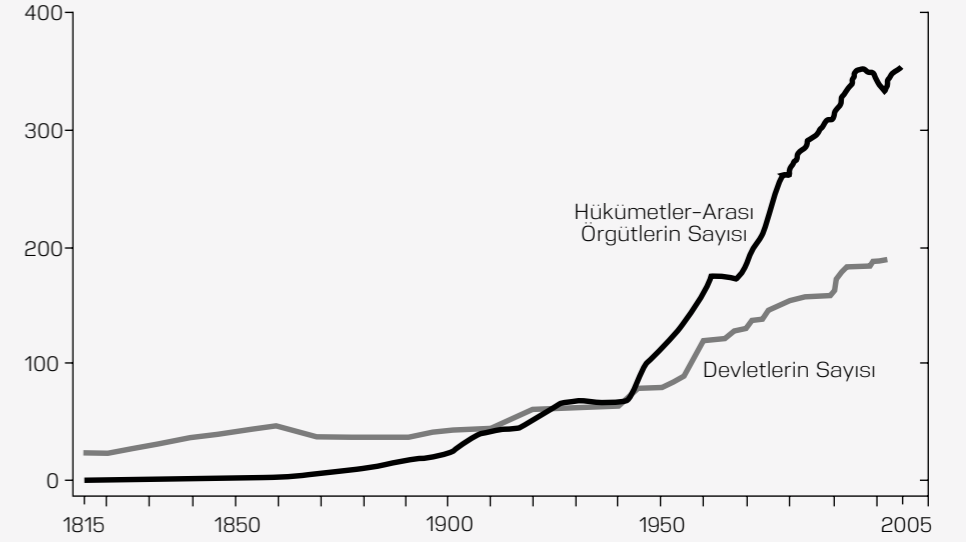
Uzlaşılın davranış normları, bu örgütler yoluyla kurumsallaşarak zaman içerisinde alışkanlık hâline geldi ve meşruiyet kazandı. Devlet liderleri normal şekilde davranmaya alıştı ve normları çiğnemenin kazanç sağlayıp sağlamamasına bakmaksızın her eylemi hesaplamayı bıraktı. Örneğin 19. Yüzyıl'ın başında, ABD ve Büyük Britanya arasında olası büyük bir donanma savaşı ile ilgili olarak Amerikalı savaş planlamacılarının aktif savaş planları vardı. Bugün bu planlar gülünç görünür. Devletler, zaman içerisinde (realist ve liberallerin vurguladığı) yalnızca fayda-mâliyet nedenleriyle değil, (inşacıların vurguladığı) maddî hesaplarla pek ilgisi olmayan normatif nedenlerle de bazı davranışlardan kaçınır. Meşruiyet ve alışkanlık, yazılı ve yaptırım olmasa bile uluslararası normların neden etkili olabildiğini açıklar.

Bununla birlikte, farklı devletler veya bölgelerin neyin normal olduğu konusunda farklı beklentilere sâhip olduğu durumlarda, uluslararası normların ve ahlâkî standartların gücü farklılaşabilir. ABD açısından Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaştırılması ahlâkî bir zorunluluktur. Ama Arap halkları açısından Amerikan işgâli, ülkesel egemenliğin âdil olmayan bir ihlâliydirdi. Farklılaşan normlar durumunda ahlâk, bir istikrar dinamiği olmak yerine bir yanlış anlama ve çatışma unsuru olabilir. Realistler, uluslararası normların önemli uluslararası konularda pek bir etkisinin olmadığını göstermek için bu tür örneklerle dikkat çeker. Realistler, bunun yerine, kabul görmüş normların çoğunun sistemdeki güçlü devletler tarafından şekillendirildiğini (hâkimiyet ilkesi) ve aynı güçlü devletlerin genellikle bunların yorumunda da söz sâhibi olduğunu vurgular. Fakat inşacı akademisyenler, uluslararası normlar ihlâl edilse bile, devletlerin (ABD'nin de) bu normları ihlâl eden kendi davranışlarını meşru gösterebilmek için dolambaçlı argümanlar geliştirdiğine dikkat çeker. Buna göre güçlü normlar vardır ve bu normlar, en güçlü devletler tarafından bile kabul edilir.

Özellikle ortak norm ve alışkanlıkların uluslararası ikilemleri çözme ve karşılıklı işbirliğini sağlama konusunda yeterli olmadığı değişim dönemlerinde kurum-

ŞEKİL 7.1

Dünyadaki Devletler ve Hükümetler-Arası Örgütler, 1815-2005

lar kilit bir rol oynar. Kurumlar, belirli işlev ve görevlere sâhip somut ve maddî yapılarıdır. Bu kurumlar, son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır ve uluslararası ilişkilerde oynadıkları roller artmaya devam etmektedir. **Uluslararası örgütler** içerisinde BM gibi *hükümetler-arası örgütler*, Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi *hükümet-dışı örgütler (NGO)* vardır.

Realist ve inşacıların aksine liberaller, normlara güç kazandıran şeyin, kurumlardaki uluslararası normların yazılı hâle getirilmesi olduğunu belirtir. 3. Bölüm'de tartışıldığı gibi bu kurumlar, bir normun desteklediği bir davranışa karşılık verme konusunda teşvikler yaratırken, aynı zamanda davranışları yönlendiren kurallar yoluyla güçlü devletlerin eylemlerini kısıtlar. Liberaller, kurumların güç ve önemine kanıt olarak, bunların büyük ve artan sayısına dikkat çeker.

1945'ten beri uluslararası örgütlerin sayısı beş kattan daha fazla artarak (bir bakıma tanıma bağlı olarak) yaklaşık 400 bağımsız hükümetler-arası örgüte ve on binlerce hükümet-dışı uluslararası örgüte ulaşmıştır.¹ Şekil 7.1 bu artışı göstermektedir. Dünyada her gün yeni hükümet-dışı örgütler kurulmaktadır. Uzmanlaşmış gruplar yoluyla insanların sınırların ötesinden birbirlerine bağlanması aynı zamanda karşılıklı bağımlılığın bir yansımasıdır (bkz. s. 135).²

Bazı hükümetler-arası örgütler küresel, bazıları bölgesel ya da (sâdece iki üye devleti olan) yalnızca ikili kapsamdadır. Bazılarının amaçları geneldir, bazılarının ise belirli işlevsel amaçlara yöneliktir. Genel anlamda hükümetler-arası örgütlerin başarısı çok net değildir; bölgesel olanlar küresel olanlara göre daha başarılı olmuş ve belirli işlevsel ya da teknik amaçları olanlar kapsamlı amaçla-

uluslararası örgütler: BM gibi hükümetler-arası örgütler ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi NGO'lar.

ra sâhip olanlardan daha iyi sonuç almıştır (bkz. ss. 457-460). Hükümetler-arası örgütlerin üyeleri, muğlak idealler etrafında oldukları için değil, ulusal çıkarları geliştirdikleri (etkilerini artırdıkları) için bir arada durur.

Bölgesel hükümetler-arası örgütler içerisinde Avrupa Birliği, en önemli kuruluşlardan bazılarını kapsar (bkz. 10. Bölüm) fakat bu konudaki tek örnek değildir. Diğer önemli bölgesel hükümetler-arası örgütler, Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (Association of South East Asian Nations -ASEAN), Güney Amerika Ortak Pazarı (Mercosur) ve Afrika Birliği'dir (African Union -AU). Uluslararası örgütlerin işlevsel rolleri, uluslararası ilişkiler üzerindeki genel etkileri açısından önemlidir ve bu roller, uluslararası bütünleşme hakkındaki 10. Bölüm'de ele alınmaktadır. Burada daha çok, 3. Bölüm'de başladığımız uluslararası kurumlar hakkındaki genel teorik tartışmalar üzerinde duracağız.

BM dışındaki *küresel* hükümetler-arası örgütlerin, dünyanın çeşitli yerlerindeki bazı devletlerin davranışlarını genellikle koordine etmekle ilgili belirli işlevsel amaçları vardır. Örneğin Intelsat adlı hükümetler-arası örgüt, iletişim uydularını kullanan hükümet ve özel işletmelerden oluşan bir kuruldur. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (Organization of the Petroleum Exporting Countries-OPEC) üyeleri, dünya petrol fiyatlarını yüksek ve istikrarlı tutmaya yönelik olarak üyeleri için üretim kotaları belirlemek amacıyla belirli aralıklarla Viyana'da toplanan önemli petrol üreticileridir. Uluslararası örgütlerin kilit üyeleri devletler olmasına rağmen, hükümetler-arası örgütler içerisinde NGO'ların, şirketlerin ya da bireylerin de danışma ve öneri getirmeye dâir önemli rollerinin olması dikkat çekicidir.

NGO'lar, hükümetler-arası örgütlere göre daha uzmanlaşmış işlevlere sâhip olma eğilimindedir. Örneğin başka ülkelerden siyaset bilimcilerle tanışmak isteyen biri Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği'ne (International Political Science Association) üye olabilir. Ekonomi ya da iş dünyasıyla ilgili işlevleri olan çok sayıda NGO bulunur. Uluslararası Hava Taşımacılığı Kurumu, havayollarının işleyişini koordine eder. Diğer NGO'ların küresel siyasal amaçları vardır; örneğin insan haklarıyla ilgili olarak Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) ya da üreme hakları ve aile planlamasıyla ilgili olarak Planlı Aile (Planned Parenthood) gibi. Bazılarının ise, örneğin Uluslararası Olimpiyat Komitesi gibi kültürel amaçları vardır.

En büyük NGO'lar arasında dinî gruplar vardır ve bunların üyelikleri çok sayıda ülkeye uzanır. Hem günümüz dünyasında hem de tarihsel olarak Hıristiyanlık, İslâm, Budizm, Musevîlik, Hinduizm ve diğer dünya dinlerinin mezhepleri, sınırları aşacak şekilde ve bir veya daha fazla hükümetin düşmanlığıyla karşı karşıya kalarak örgütlenmiştir. Misyonerler, bu ulus-ötesi bağları bilinçli bir şekilde kurmuş ve beslemiştir. Tarihsel olarak ve özellikle 17. Yüzyıl'dan önce, Katolik Kilisesi'nin Avrupa uluslararası sisteminde özel bir yeri vardı. Geniş amaçları ve coğrafi kapsamı olan NGO'ların, kendilerini ilgilendiren konularda BM toplantılarına katılabilmeleri için genellikle BM'deki gözlemci statüsü kullanılır. Örneğin Greenpeace, küresel çevreyle ilgili BM toplantılarına katılır.

Çeşitli büyüklük ve türden uluslararası örgütlerin oluşturduğu bir ağ, bütün

ülkelerden insanları artık birbirine bağlıyor. Bu ağın hızla büyümesi ve bu ağ içerisinde gerçekleşen yoğun iletişim ve ilişkilerin artması, uluslararası bir karşılıklı bağımlılığın doğduğuna işaret ediyor. Bunun karşılığında bu örgütler, liderler ve bağlamlar gelip geçici olsa ve güç ilişkilerindeki âni değişimler normları zayıflatsa bile bir tür dünya düzenini bir arada tutan kurumsal bir örgü sunar. Bu bağlantılar ağının merkezinde, günümüzün en önemli uluslararası örgütü olan Birleşmiş Milletler durur.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Hem BM hem de diğer uluslararası örgütlerin, uluslararası sistem içerisinde zayıf ve güçlü oldukları yönler vardır. Devletlerin eylemlerini karşılıklı fayda temelinde koordine etme işlevini yerine getiren merkezî bir dünya hükümetinin olmaması nedeniyle, uygulamada bu tür örgütlere gerçek anlamda ihtiyaç doğuran şey devlet egemenliğidir. Fakat devlet egemenliği, hükümetlerin gücün yalnızca kendi ellerinde olmasını istemeleri ve bu gücü BM veya başka birine aktarma konusunda cimri davranmaları nedeniyle, aynı zamanda BM'nin ve diğer uluslararası örgütlerin gücünü ciddi anlamda kısıtlar. BM'nin güçlü ve zayıf yönleri konusunda net bir şey söylemek zordur -bazı bakımlardan küresel düzeyde dikkate değer bir yönetim sağlarken, başka açılardan, çok büyük olmayan devletlerin (büyük güçler bir kenara) egemenlikleri karşısında bile çaresiz kalır.

BM Sistemi

BM, 60 yaşını yeni geçmiş nispeten yeni bir kurumdur. Daha yeni olansa, BM'nin Soğuk Savaş bittiğinden beri uluslararası güvenlik konularında oynadığı daha belirgin roldür. Bu yeni belirgin görevlere rağmen BM'nin temel amaçları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulduğu zamankiyle aynıdır.³

BM'nin Amacı BM, dünya hükümetine şimdiye kadar var olmuş en yakın yapıdır ama dünya hükümeti değildir. Üyeleri, hükümetlerinin rızası olmaksızın BM'ye, iradesini üye devletlerin ülkelerinde uygulama yetkisi vermemiş olan egemen devletlerdir. Dolayısıyla BM'nin tasarımı, dünya düzenini güçlendirmesine rağmen, BM uluslararası anarşi ve devletlerin egemenliklerinden vazgeçme konusundaki isteksizlikleriyle ilgili gerçeklerin farkındadır. Bu kısıtlar çerçevesinde BM'nin temel amacı, devletlerin çatışmaları bazen güce daha az dayanarak çözebilmesine yardımcı olacak küresel kurumsal bir yapı sağlamaktır.

BM Şartı, devletlerin, uluslararası hukuk karşısında eşit ve kendi işlerini yürütme konusunda tam *egemen* olması, tam *bağımsızlık* ve ülkesel bütünlüğe sâhip olması ve uluslararası *yükümlülüklerini* yerine getirmesi gerektiği -diplomatik ayrıcalıklara saygı gösterme, saldırgan politikalar izlemekten kaçınma ve imzaladıkları anlaşmaların koşullarına uyma gibi- ilkelerine dayanır. Şart, aynı zamanda BM'nin yapısını ve çalışma ilkelerini ortaya koyar.

BM'nin varlık nedeni, dünya devletlerine kendi iradesini dayatma otoritesine sâhip olması değil, devletlerin, kendi ihtiyaçlarına hizmet etmesi için onu kurmuş olmasıdır. Bir devletin BM üyeliği temelde dolaylı bir etki biçimidir. Devletler, çatış-

BM Şartı: Birleşmiş Milletler'in kurucu belgesi; dayandığı temel ilkeler, devletlerin eşitliği, kendilerini ilgilendiren konularda egemenliği, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünden yararlanmaları ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme zorunluluğudur. BM'nin yapısı ve yöntemleri de Şart'ta ortaya koyulmuştur.

İLERLEME KAYDETMEK

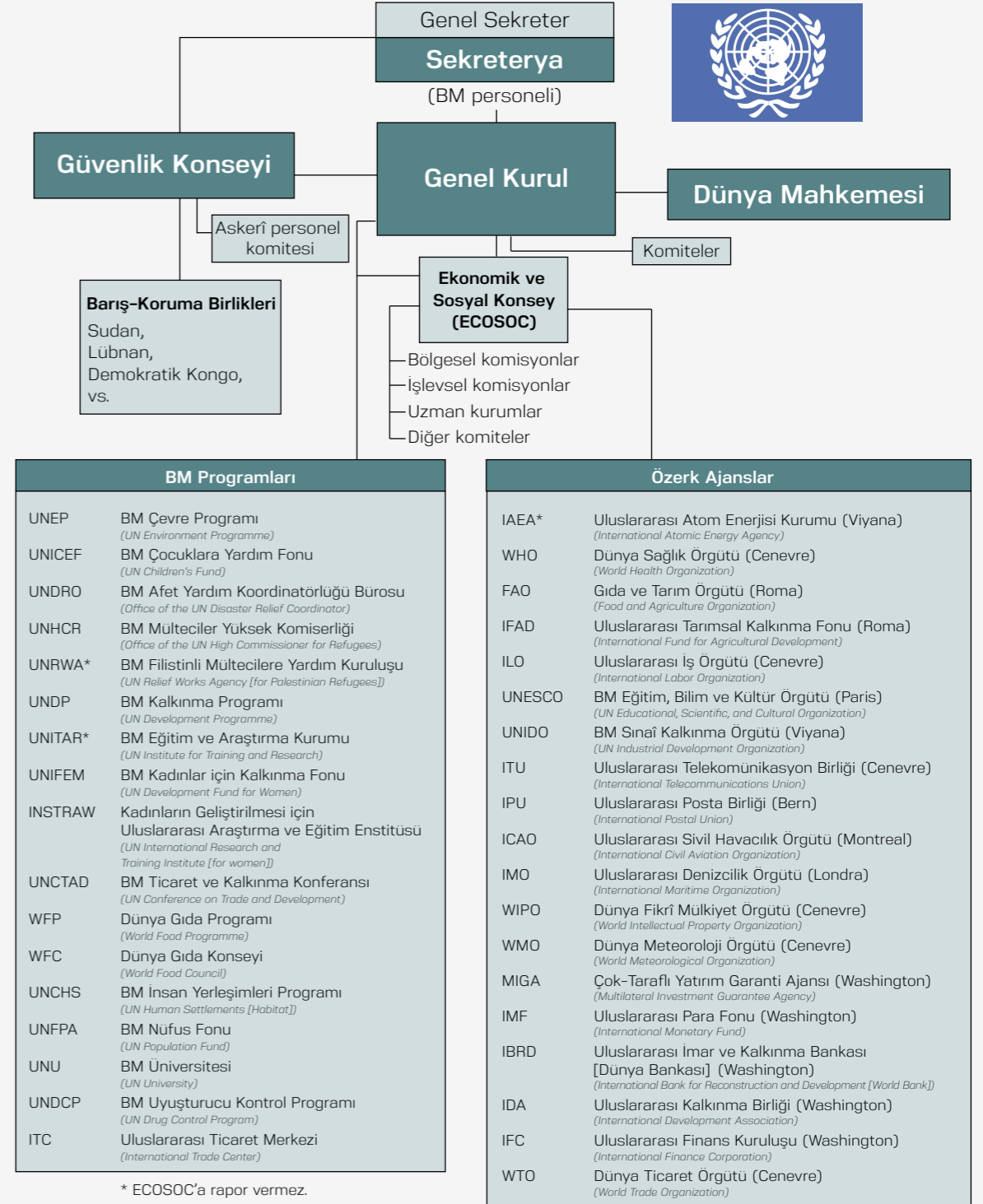
BM'nin hem kaynakları hem de otoritesi oldukça sınırlıdır, fakat ülke hükümetlerinin sorunları çözemediği dönemlerde tüm dünya BM'den büyük beklenti içerisine girer. 2010 yılında çekilen bu resimde olduğu gibi, barış sürecinin yıllardır tıkandığı Batı Sahra'daki bu araç gibi bazen BM'nin kendisi de yardıma ihtiyaç duyar.

malarda daha avantajlı sonuçlar elde etmeye çalışırken (özellikle küresel bir forumun tüm tarafları bir araya getirdiği çok-taraflı genel sorunlar hakkında) BM'yi kullanarak etki yaratır. Bu etkinin mâliyeti düşüktür; BM Şartı'na (çoğu zaman) uygun davranma konusundaki anlaşmanın yanı sıra BM aidatları ve diplomatik temsilciliklerin harcamaları.

Devletler, BM'den çeşitli biçimlerde yararlanır. Bunlar arasında en ön plana çıkanı, (özellikle güvenlik konularında) BM'nin korumaya çalıştığı uluslararası istikrardır; bu istikrar, devletlerin ticaret ve diğer mübadele biçimlerinden kazanımlar elde etmesine olanak tanır (bkz. 8. Bölüm). BM, uluslararası düzenin ve hatta küresel kimliğin bir *sembolü*dür. BM, aynı zamanda devletlerin kendi görüşlerini savunduğu ve uzlaşmazlıklarını getirdiği bir *forum*dur. Uluslararası güvenlik konularında bir çatışma çözümü *mekanizması*dır. BM ayrıca kalkınma yardımlarını (bkz. 13. Bölüm) ve Küresel Güney'deki diğer ekonomik ve sosyal kalkınma programlarını teşvik ve koordine eder. Bu programlar, ekonomik ve toplumsal sorunların -ve hepsinden önemlisi yoksulluğun- uluslararası çatışma ve savaşların önemli bir kaynağı olduğu kanısının bir yansımasıdır. Son olarak BM, yüzlerce iç ve dış kurum ve programdan gelen *bilgi* ve plana ve uluslararası verilerin yayınlanmasına dâir bir koordinasyon sistemidir.

Ağır görevlerine rağmen BM yine de küçük ve hassas bir kurumdur. Örneğin devletlerin çatışmaları çözmek için kullandığı iki etki biçimine yaptığı harcamaları karşılaştırabiliriz: askerî kuvvet ve BM. Dünyada her yıl yaklaşık 2 *trilyon* dolar askerî harcamalara ve 2 *milyar* dolar da normal BM bütçesine gider. BM operasyonları, barış-koruma, programlar ve yardımcı kurumların hepsi için oluşturulan BM'nin bütün bütçesi, dünya askerî harcamalarının yüzde 3'ünden daha azdır. Bu oran, ABD açısından daha da çarpıcıdır: 100'e 1'den daha fazla. Her Amerikan vatandaşının cebinden ABD askerî harcamaları için yıllık yaklaşık 2.000 dolardan fazla para çıkarken, ABD'nin BM aidatı, bütçe değerlendirme cetveli ölçütleri ve BM program ve kurumlarına gönüllü katkıları açısından bu rakam yılda yalnızca 15 dolardır.

BM bazen başarılı olur bazen de başarısız. BM, dünyanın belki de en zor sorunlarıyla ilgilenir. Devletler, etnik sorunlar, insan hakları, mülteciler ve açlık gibi so-

* ECOSOC'a rapor vermez.

* ECOSOC'a rapor vermez.

Şili, Valparaiso Limanı, 2005.

TİCARET TEORİLERİ

ULUSLARARASI TİCARET, DÜNYADAKİ TOPLAM EKONOMİK faaliyetlerin altıda birini oluşturur. Her yıl, yaklaşık 19 trilyon dolarlık mal ve hizmet, uluslararası sınırları geçer.¹ Bu, dünya askerî harcamalarının 12 katı gibi çok büyük bir rakamdır. Uluslararası ticaretin bu muazzam büyüklüğü, ticaretin kârlı bir iş olduğunun göstergesidir.

Ticaretin ekonomideki rolü ülkeden ülkeye değişir fakat genel olarak bakıldığında ticaret, Küresel Güney’de de sanayileşmiş Kuzey’deki kadar önemlidir. Küresel Güney’in dünya toplam ticaretindeki payı nispeten küçüktür ama bunun nedeni, buradaki ekonomik etkinliklerin, dünya toplamının yalnızca yüzde 40’ını oluşturmasıdır (bkz. s. 59).

Ticaret yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda büyük oranda siyasî bir konudur. Devletler tarafından çizilmiş sınırları geçer, çıkar grupları tarafından kendilerine baskı yapılan devletler tarafından düzenlenir ve devletler arasında görüşülüp yürütülen ticaret anlaşmaları çerçevesinde gerçekleşir.

Bu nedenle, *uluslararası ekonomi-politik* (UEP) akademisyenlerinin çalıştığı konu, uluslararası ekonomik faaliyetlerin siyasetidir.² Bu faaliyetler arasında en çok çalışılan konular, ticaret, parasal ilişkiler ve çok-uluslu şirketlerdir (bunun için bu bölüme ve 9. Bölüm’e bakınız). Bunların yanında son yıllarda özel olarak ilgilenilen iki konu da Avrupa ve diğer bölgelerdeki ekonomik bütünleşmeler (10. Bölüm) ve küresel çevreye dâir uluslararası siyasettir (11. Bölüm). UEP akademisyenlerinin çoğu, dünyadaki ekonomik etkinliklerin çoğunun gerçekleştiği sanayileşmiş bölgeler üzerine odaklanır. Bununla birlikte, Güney’in bir kısmının küreselleşme tarafından yoğunlaşan bir biçimde dünya ekonomisine entegre edilmesiyle birlikte, Küresel Güney’e olan ilgi de artmaktadır (12. ve 13. Bölümler). Bu konular, değişen oranlarda uluslararası güvenlik konularıyla örtüşse de, genel olarak hepsi, temelde ekonomik konular üzerine yürütülen siyasî pazarlıklarla ilgili olup, geniş anlamdaki UEP içerisinde yer alır.

1. Bölüm’de ortaya konan temel ilkeler ve daha önce 2. Bölüm’de geliştirilen güç ve pazarlık kavramları, UEP açısından da geçerlidir. UEP açısından, devletler en önemli aktörlerdir ama uluslararası güvenlik konularında olduğu kadar önemli değildirler. UEP aktörleri, güvenlik konularında olduğu gibi kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme eğilimindedir. Brezilya devlet başkanının 2001’de ifade ettiği gibi, yarı-küre kapsamındaki bir serbest ticaret bölgesini müzakere ederken, Brezilya da ABD ile aynı rehber ilkeyi paylaşmaktadır: “Bize ne faydası var?”³

Liberalizm ve Merkantilizm

UEP içerisinde iki temel yaklaşım, ticaret konusunda farklı düşünmektedir.⁴

Merkantilizm olarak bilinen yaklaşım, her devletin diğerleri aleyhine kendi çıkarlarını koruması ve karşılıklı kazanım çerçevesi oluşturma konusunda uluslararası örgütlere güvenmemesi gerektiği yönündeki realist düşüncüyü genel olarak

Bu Bölümde

■ Ticaret Teorileri.....	371
Liberalizm ve Merkantilizm.....	371
Karşılaştırmalı Üstünlük.....	377
Piyasalara Siyasî Müdahale.....	378
Korumacılık.....	381
■ Ticaret Rejimleri.....	384
Dünya Ticaret Örgütü.....	384
İkili ve Bölgesel Anlaşmalar.....	388
Karteller.....	393
Sektörler ve Çıkar Grupları.....	395
Ticaret Kurallarının Uygulanması.....	399
■ Ekonomik Küreselleşme.....	401
Dönüşen Dünya Ekonomisi.....	401
Ticarete Direniş.....	405

merkantilizm: Serbest ticarete karşı çıkan bir ekonomik teori ve siyasal ideoloji; her devletin, uluslararası örgütler yoluyla karşılıklı kazanım oluşturmaya çalışmaksızın kendi çıkarlarını korumak zorunda olduğu yönündeki realist düşüncüyü paylaşır. Bkz. *ekonomik liberalizm*, s. 372

paylaşır. Dolayısıyla merkantilizmler (realistler gibi) görece gücü vurgular: Önemli olan, ülkenin sahip olduğu refahın mutlak miktarı değil, rakip ülkeler karşısındaki görece konumudur.⁵

Bunun yanında merkantilizm (realizm gibi), ekonomik faaliyetlerin önemini, askerî konulara etkisinden kaynaklandığını düşünür. Devletler, görece refah ve ticaretlerini, bunların askerî güce dönüştürülebilmesi nedeniyle önemser. Dolayısıyla ekonomik görüşmeler sırasında askerî gücün pek bir anlamı olmasa da merkantilizmler, ekonomik görüşmelerin sonuçlarının askerî güç açısından önemli olduğunu düşünür.

Buna alternatif bir yaklaşım olan **ekonomik liberalizm**, liberal enternasyonalizmin, ortak kazanımların elde edilebilmesi için işbirliği olasılığına olan inancını genel anlamda paylaşır (bkz. ss. 139-144 ve ss. 311-317).⁶ Buna göre devletler, uluslararası örgütler, kurumlar ve normlar inşa ederek, ekonomik alışverişlerden karşılıklı olarak yarar sağlar. Liberaller açısından bir devletin diğerinden daha fazla ya da az kazanmasının pek bir önemi yoktur, önemli olan devletin refahının *mutlak* anlamda artıp artmamasıdır.

Liberalizm ve merkantilizm, iktisat teorileri olmalarının yanında, aynı zamanda devlet politikalarını şekillendiren *ideolojilerdir*. Liberalizm, Batı ekonomilerinde hâkim yaklaşımdır fakat bu durum, *makro-iktisatta* (millî ekonomi çalışmaları) olduğundan daha çok *mikro-iktisat* (şirket ve hane halkı çalışmaları) alanında geçerlidir. UEP alanında merkantilizm ve liberalizmin yanı sıra, genellikle üçüncü teorik/ideolojik yaklaşım olarak Marksizm ele alınır (4. Bölüm). Marksist yaklaşımlar, siyasal ilişkileri şekillendiren bir dinamik olarak ekonomik sömürüye odaklanır. Marksist teoriler, Kuzey-Güney ilişkilerini açıklama konusundaki önemleri nedeniyle 12. Bölüm'de ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Uluslararası ekonomik alışverişlerin çoğu (aynen güvenlik ilişkilerinde olduğu gibi), biraz karşılıklı çıkar (ortak kazanımlar, işbirliği yoluyla elde edilir) ve biraz da çatışan çıkar unsurları içerir. Oyun teorisyenler, buna "karışık çıkar" oyunu adını vermektedir. Örneğin Tavuk oyununda (bkz. s. 124), kafa kafaya çarpışmama konusunda iki sürücünün de ortak çıkarı vardır fakat birinin kahraman olması ancak diğerinin korkak tavuk olmasına bağlıyken çıkarları farklılaşır. Uluslararası ticarete her iki devlet de bundan yarar (ortak çıkar) sağlasa bile herhangi bir taraf daha fazla kazanacaktır (çatışan çıkar).

Liberalizm, ekonomik alışverişlerde ortak çıkarları vurgularken, merkantilizm çatışan çıkarları vurgular. Liberaller açısından ekonomik politikanın en önemli amacı, optimum *verimliliği* sağlayarak toplam refahı maksimum hâle getirmektir (çıktının maksimizasyonu ve kaybın minimizasyonu). Merkantilizmler açısından en önemli amaç ise, en avantajlı olası refah *dağılımını* ortaya çıkarmaktır (Şekil 8.1).

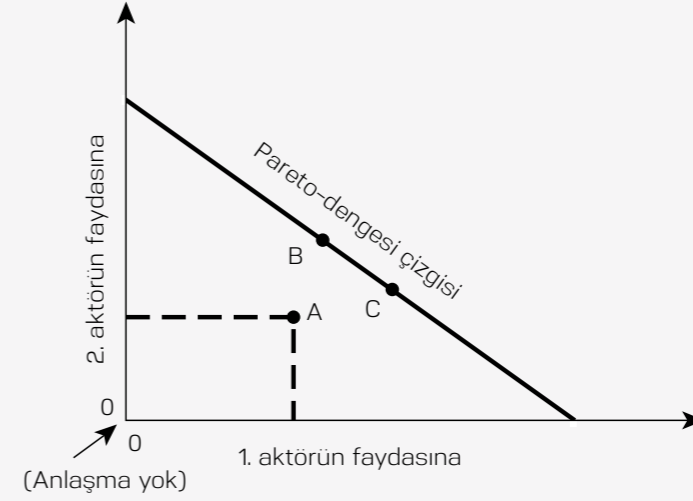
Liberal iktisatçılar piyasalara inanır. Alışverişin koşulları, malların ticaretinin yapıldığı fiyatlarla tanımlanır. *Pazarlık alanı* (satıcının kabul edebileceği en düşük fiyatla alıcının ödeyebileceği en yüksek fiyat arasındaki fark) genellikle oldukça geniştir. Örneğin Suudi Arabistan bir varil petrolü, diyelim ki 10 dolar gibi düşük bir fiyattan (eğer daha iyi bir seçenek yoksa) satmaya istekli ve sanayileşmiş ülkeler de varil başına 100 dolardan fazla ödemeye hazır olabilir. (Uy-

ekonomik liberalizm:

Uluslararası ekonomi-politik bağlamında, genel olarak anarşi (bir dünya hükümetinin olmayışı) varsayımını kabul etmesine rağmen, bu durumun ekonomik alışverişler yoluyla ortak kazanımlar elde etmeye yönelik kapsamlı işbirliklerine engel olmadığını düşünen bir yaklaşım. Görece kazanımlar yerine mutlak kazanımları ve uygulamada da serbest ticarete ve "açık" dünya ekonomisine bağlılığı vurgular. Bkz. merkantilizm ve neo-liberal. (s. 371 ve s. 136)

ŞEKİL 8.1

Ortak ve Bireysel Kazanımlar Pareto Dengesi Çizgisi

A noktası gibi bir anlaşma yapılması, her iki aktör açısından da bazı faydalar doğurur (noktalı çizgiler). Ortak fayda, Pareto dengesi çizgisinde maksimize olur fakat bu faydaların dağıtımı, B ve C noktaları arasında olduğu gibi (her ikisi de, her iki aktör açısından A'dan daha iyidir) pazarlık konusudur. Liberalizm, ortak faydalarla daha fazla ilgilenirken, merkantilizm görece dağılıma bakar.

gulamada, petrol fiyatları son yıllarda bu geniş aralık içerisinde dalgalanmıştır.) Bu aralık içerisinde fiyatlar nasıl belirlenir? Yani, taraflar alışverişin faydalarının dağıtımına nasıl karar verecekler?

Bir malın çok sayıda alıcı ve satıcısının bulunduğu (veya onun yerine koyulabilecek denk malların olduğu) durumlarda, fiyatlar piyasa rekabeti tarafından belirlenir.⁷ Uygulamada serbest piyasaların, pek fazla oynamayan fiyatlar üzerinden istikrarlı alım-satım örüntüleri ortaya çıkarması beklenir (bazen öyle de olur). Bu piyasa fiyatı düzeyinde satıcılar, fiyatı artırmaya yönelik bir çabanın alıcıyı başka bir satıcıya yönlendireceğini ve alıcılar da fiyatı düşürmeye yönelik bir çabanın satıcıyı başka bir alıcıya yönlendireceğini bilir. Dolayısıyla liberal iktisatta, devletler arasındaki *ikili* ilişkiler, güvenlik konularında olduğu kadar önemli değildir. Dünya piyasalarının varlığı, bir devletin başka bir devlet üzerinde ekonomik konularda uygulayabileceği etkiyi azaltır (çünkü o devlet başka bir ortak bulabilir). Örneğin önemli bir petrol ihracatçısı olan İran'a yönelik Amerikan ambargosu, bu boşluğu doldurma konusunda son yıllarda Avrupalı firmalara davetiye çıkardı. Bu nedenle UEP alanında güç, uluslararası güvenlik alanındaki göre daha dağılmıştır ve aynı anda daha fazla aktörü ilgilendirir.

serbest ticaret: Mal ve hizmetlerin uluslararası sınırlar arasında târife veya diğer kısıtlamalar olmaksızın serbestçe dolaşabilmesi; ilke olarak (uygulamada her zaman olmasa bile) serbest ticaret, 1846 sonrasında Britanya ve 1945 sonrasında da ABD politikalarının kilit bir boyutu oldu.

Alıcıların (bir varil petrol gibi) bir ürüne atfettiği değer farklılık gösterir; fiyat yükselirse, onu almak isteyen insan azalır, fiyat düşerse daha fazla insan almak ister. Buna, o ürünün *talep eğrisi* denir. Ürüne biçtikleri değer açısından satıcılar da farklılaşır. Fiyat yükselirse daha fazla satıcı bu ürünü alıcılara arz etmek ister, fiyat düşerse malı arz etmek isteyen satıcı sayısı azalır. Buna da *arz eğrisi* denir. Serbest bir piyasada arz ve talep eğrilerinin kesiştiği fiyat *denge fiyatı*dır. Bu fiyat düzeyinde, satıcılar, alıcıların almak istediği miktarla aynı miktarda ürünün arzını sağlamaya razıdır. (Gerçek hayatta fiyatlar, yakın geleceğe dâir arz ve talep beklentilerini yansıtır.)

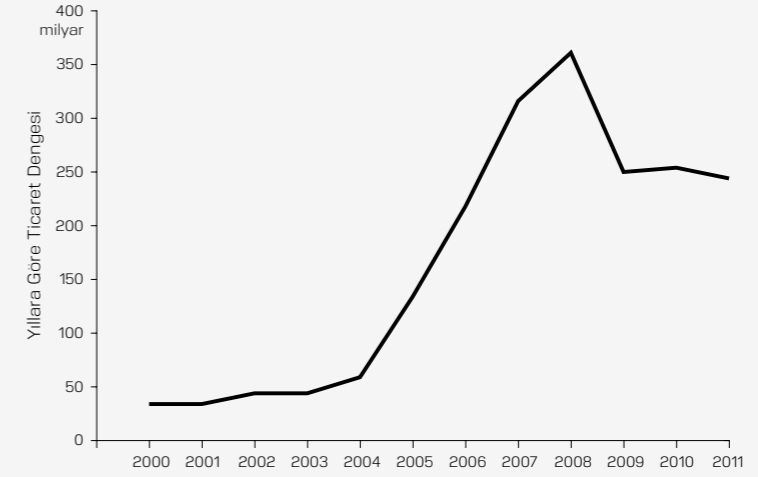
Fakat arz ve talep sistemi her zaman istikrar getirmez. Bu konudaki başarısızlık, dünya ekonomisinin muhtemelen en önemli ve değer itibarıyla en fazla ticareti yapılan ürünü olan petrol konusunda görülebilir. Petrolün varil fiyatı, son dönemlerde keskin dalgalanmalar gösterdi. Ne zaman dünya ekonomisindeki büyüme hız kazansa, petrol talebi ve dolayısıyla fiyatı artar. Ne zaman petrol fiyatları zirve yapsa, bu kilit ürünün tüm ekonomiyi zayıflatması nedeniyle Batı ekonomileri durgunluğa girer. Daha sonra bu durgunluk, talebi azaltır ve petrol fiyatları düşer.⁸ Ekonomik faaliyetlerin miktarı yüzde 5 ila 10 aralığında oynayabilir fakat petrol fiyatları ikiye üçe katlanır, daha sonra da yarı yarıya düşer. Bu döngünün en son örneği, hızlı büyüyen Asya ekonomilerindeki talep artışının yanı sıra başka nedenlerle petrolün varil fiyatının 2007-2008 yıllarında daha önce görülmemiş bir biçimde yaklaşık 70 dolardan 140 dolara çıkması oldu. Daha sonra, dünya ekonomisi daha önce görülmemiş ve olağanüstü bir durgunluğa girdi, ardından birkaç ay içerisinde petrol fiyatları varil başına 40 dolara geriledi. Kilit bir ürünün fiyatında görülen bu türden bir istikrarsızlık, dünya ekonomisi açısından çok kötüdür ve hükümetleri, piyasa dinamiklerine güvenmektense siyasi girişimlerde bulunmaya teşvik eder.

Liberalizm, bireysel hane halkları ve şirketleri ekonominin kilit aktörleri olarak görür ve devletin en yararlı işlevinin, etkin bir şekilde işlemesine yardımcı olmak (ve ekonominin verimli bir şekilde işleyebilmesi için yollar gibi altyapılar oluşturmak) için piyasaları düzenlemek dışında ekonomiye müdahale etmemek olduğunu düşünür. Bu açıdan siyaset, ekonomik verimliliğin gereklerine hizmet etmelidir. Hükümetin ekonomiden elini çekmesiyle birlikte, arz ve talebin “görünmez el”i, en verimli üretim, alışveriş ve tüketim örüntülerini fiyat mekanizmaları yoluyla ortaya çıkarır. Ülkeler arasındaki **serbest ticaretin** yararları ve sınırların alışverişin maksimum verimliliğini engellemesi nedenleriyle liberaller, realistlerin uluslararası sınırlar konusundaki takıntısına pek iyi gözle bakmaz. Ticaret temelli refah, uluslararası siyasi işbirliğine dayanır ve şiddet genellikle bu refahı geliştirme çabalarıyla örtüşmez. Bu nedenle liberaller, karşılıklı bağımlılığın, doğası gereği barışı getirdiğini savunur, ki bu fikir daha önce ele alınmıştı (bkz. ss. 139-142).⁹ (Tekrar hatırlamak gerekirse, bazı gözlemciler uluslararası karşılıklı bağımlılığa dâir Birinci Dünya Savaşı öncesinde de benzer eğilimleri görmüştü ama savaş yine de oldu.)

Bunun tersine merkantilistlere göre iktisat siyasete hizmet etmelidir: yaratılan refah, devlet gücünün altını çizer. Gücün görece olması nedeniyle ticaret, sâdece rakipleri karşısında kendi devletiniz lehine bir kazanç dağılımı sağladı-

SEKİL
8.2

Çin’in Büyüyen Ticaret Fazlası

Kaynak: The New York Times, 12 Eylül 2006: Amerikan Sayımları, Dış Ticaret İstatistikleri.

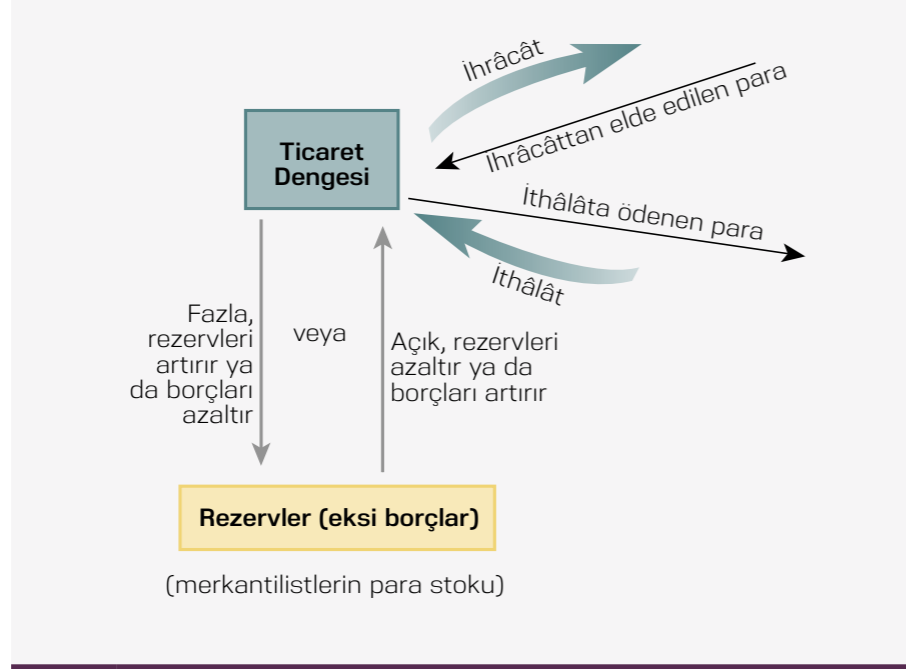
ğında istenen bir şeydir.¹⁰ Mübadelenin koşulları, devletlerin güç birikim oranını belirleyerek, uluslararası sistemdeki güç dağılımının zaman içerisindeki değişim yönünü şekillendirir.

Merkantilizm, birkaç yüzyıl önce ön plana çıktı ve Britanya, 18. Yüzyıl sıralarında uluslararası sistemdeki görece gücünü artırmak için ticareti kullandı. O dönemde merkantilizm, askerî yetenekleri (paralı asker ve silâh) satın almak amacıyla savaş zamanlarında kullanılacak değerli metaller (altın ve gümüş) şeklinde para biriktirmek için ticaret fazlası yaratmak anlamına geliyordu.¹¹

Britanya'nın korumacılıktan ziyade serbest ticaret yoluyla daha fazla kazanç elde edeceğini düşünmeye başlamasıyla birlikte merkantilizm, 19. Yüzyıl'da düşüşe geçti. Liberal küresel ticaret ilişkilerinin bozulduğu Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde, temel yaklaşım olarak geri dönüş yaptı. 2009'daki küresel durgunlukla birlikte dünya liderleri, merkantilizmin yeniden geri gelmeyeceğini anlamak için endişeyle birbirlerine baktılar.

Ticareti, devletin siyasal çıkarlarının hizmetine sunma konusunda -serbest piyasanın yaratmış olabileceği refahın bir kısmını kaybetme pahasına bile olsa-merkantilistlerin tercih ettiği yöntemlerin amacı, avantajlı bir ticaret dengesi yaratmaktır. **Ticaret dengesi**, ülke ihrâcâtının ithâlâtı karşısındaki değeridir. İthâlâttan daha fazla ihrâcât yapan ülkenin *artı bakiyesi* ya da *ticaret fazlası* vardır. Uzun yıllar Çin, yıllık 250 milyar doları aşan büyük ticaret fazlası verdi. İhraç ettiği pek çok mal karşılığında, hammaddelere ve ithâl ettiği diğer mallara ödediğinden daha fazla para alır (Şekil 8.2). İhrâcâtından daha fazla ithâlât yapan ül-

ticaret dengesi: Ülke ihrâcâtının ithâlâtına göre değeri.

kenin *eksi ticaret dengesi* (veya *ticaret açığı*) vardır. Ticaret açığı, hükümet harcamalarındaki bütçe açığından farklıdır (bkz. s. 433). 1990'ların sonlarından itibaren Amerikan ticaret açığı, istikrarlı bir biçimde yıllık yüzlerce milyar dolara ulaşarak trilyon dolara yaklaştı ve bunun dörtte biri Çin'le olan ticaretten, dörtte biri de petrol ithâlâtından kaynaklandı.

Devletler, nihâi aşamada ticaret dengesini telâfi etmek zorundadır. Bunun mâlî tâkibi ulusal muhasebeler sistemi yoluyla yapılır (bkz. ss. 431-432). Bir devlet, kısa vâdede birkaç yıllığına açık ve birkaç yıllığına fazla verecek şekilde ticaret yapabilir. Dengesizlikler, ulusal hesaplara bir tür borç gibi yansır. Fakat yıllarca süren bir ticaret açığı bir soruna dönüşebilir. ABD, son yıllarda ticaretini dengelemek için, Amerikan şirketlerinin hisse senetleri, Amerikan hazine bonosu veya Amerikan gayri menkûlleri gibi şeyleri satın almak için dolar kullanan Çin, Japonya, Avrupa ve diğer ülkelere döviz (dolar) "ihraç" etti. İktisatçılar, yabancıların ABD'de yatırım yapmadan soğuması durumunda Amerikan ekonomisinin zarar görmesinden endişe etmektedir.

Merkantilistlerin ticaret fazlası yaratacak millî ekonomi politikalarını tercih etmelerinin bir nedeni de budur. Bu durumda, bir kriz veya savaş durumunda ihtiyaç duyulabilecek parayı bulamama gibi bir durumun oluşmaması için, devlet potansiyel bir güç oluşturan para birikimini elinde tutar. Tarihsel olarak merkantilizm, somut bir güç biçimi olarak (ticaret fazlasından elde edilen) altın

stoklamak anlamına gelmiştir (Şekil 8.3). Bu tür bir strateji, hâkimiyet ilkesinin bir örneği olarak realizmin görelî güce yaptığı vurguyla uyumludur. Bir devletin ticaret fazlası verebilmesi için diğerinin açık vermesi gerekir.

Karşılaştırmalı Üstünlük

Liberal iktisatın genel başarısının nedeni, ticaret yoluyla elde edilebilen somut kazanımlardır.¹² Bu kazanımlar, farklı devletlerin farklı ürünler üretme konusunda sâhip olduğu **karşılaştırmalı üstünlükten** kaynaklanır (200 yıl önce, iktisatçılar Adam Smith ve David Ricardo'nun öncülünü yaptığı bir kavram). Doğal kaynaklar, emek gücünün nitelikleri, teknoloji ve diğer unsurlardaki farklılıklar nedeniyle, belirli bazı ürünleri üretme konusundaki kapasiteler devletten devlete farklılık gösterir. Oluşturulan toplam refahı maksimize edebilmek için, her devletin karşılaştırmalı üstünlüğe sâhip olduğu ürünleri üretme konusunda uzmanlaşması ve diğer devletlerin daha iyi ürettiği ürünlerle bunun ticaretini yapması gerekir. Ticarete nakliye ve bilginin işlenmesine dâir (*işlem mâliyetleri* olarak adlandırılan) mâliyetlerin de bir ürünün üretim mâliyetlerine dâhil edilmesi gerekir. Bu iki mâliyet türü de, bir ürünün değişik yerlerde üretilmesinden kaynaklanan mâliyetler arasındaki farkla karşılaştırıldığında, küreselleşme ilerledikçe giderek düşmektedir.

Dünyada büyük öneme sâhip iki önemli mal, petrol ve otomobildir. Suudî Arabistan'da petrolün (veya herhangi başka bir enerji kaynağının) üretimi Japonya'ya göre çok daha ucuzdur ve otomobil üretmek de Suudî Arabistan'a göre Japonya'da çok daha ucuzdur. Japonya, sanayisini (otomotiv sanayisi de dâhil) yürütebilmek için petrole ihtiyaç duyar ve Suudî Arabistan'ın da geniş ülkesinde seyahat edebilmek (birbirinden uzak petrol kuyularına ulaşmak) için otomobillere ihtiyacı vardır. Nakliye ve işlem mâliyetleri dâhil edildiğinde bile, Japon otomobillerinin Suudî Arabistan'a ve Suudî petrolünün Japonya'ya nakliyesi, her iki tarafın da kendi kendine yeterli olma çabasına girmesinden çok daha büyük para tasarrufu sağlar.

Bir ülkenin uzmanlaşmadan kazanım sağlayabilmesi için bir malın üretiminde mutlak avantaja (o malın dünyadaki en verimli üreticisi olma anlamında) sâhip olması gerekmez. Sâdece, üretim mâliyetleri nispeten daha düşük olan malların üretiminde uzmanlaşması gerekir. Japonya'nın şu anda otomobil üretmek için kullandığı aynı emek ve sermaye bileşimini kullanarak sentetik petrol üretmenin bir yolunu bulduğunu ve bu sentetik petrolün mâliyetinin Suudî Arabistan'ın petrol üretim mâliyetlerinden biraz daha düşük olduğunu fakat Japonya'nın otomobilleri yine de Suudî Arabistan'dan çok daha ucuza üretebildiğini düşünelim. Japonya'nın, Suudî petrolüne daha fazla ödemektense sentetik petrol üretmesi gerektiği, akla daha mantıklı bir düşünce gibi gelebilir. Fakat bu doğru değildir. Tamamen iktisadî açıdan bakıldığında Japonya (karşılaştırmalı üstünlüğünün çok fazla olduğu) otomobil üretmeye devam etmeli ve emek ve sermayeyi (yalnızca küçük bir avantaj sâhibi olduğu) sentetik petrol üretimine kaydırmamalıdır. Japonya'nın daha fazla otomobil ihrâcâtı yapmaktan elde edeceği ekstra kâr, petrol ithâlâtına ödeyeceği küçük ekstra mâliyeti fazlasıyla karşılayacaktır.

Dolayısıyla uluslararası ticaret, üretimin toplam verimliliğini artırarak Pare-

Karşılaştırmalı üstünlük:

Ülkelerin en fazla görelî verimliliğe ve en düşük görelî mâliyetlere (görelîden kasıt, aynı ülkenin ürettiği diğer mallarla karşılaştırıldığında) sâhip olduğu ticaret mallarını üretme konusunda uzmanlaşması gerektiğini belirten ilke.

Tokyo borsa simsarlığı, 2010.

KÜRESELLEŞME VE FİNANS

Küreselleşme, uluslararası ilişkilerin pek çok alanında son derece önemli değişikliklere yol açtı. Buraya kadarki bölümlerde küreselleşmenin küresel güvenlik ve uluslararası ticaret ilişkilerini nasıl etkilediğini ele aldık. Küreselleşmenin en derin etkileri, iş dünyası ve bireylerin finansal piyasalarla ilgilenme biçimlerinde oldu.

Günümüzde küresel mâli piyasalar, daha önce hiç olmadığı kadar bütünleşmiştir. Bir ülkedeki yatırımcılar, birkaç bilgisayar tıklamasıyla değer alıp satmakta veya döviz alışverişinde bulunmaktadır. Bankaların yatırım portföyleri içerisinde, genellikle başka ülkelerde yer alan milyonlarca dolarlık malvarlığı (gayri menkûl, arazi veya hisse senedi) bulunur. Hem başka ülkelerde iş yapabilmek hem de dövizdeki yükseliş ve düşüşler üzerinden birazdan ele alınacak spekülasyonları yapmak için yatırımcıların çeşitli para birimlerine ihtiyaç duyması nedeniyle, döviz piyasalarında günde yaklaşık bir buçuk trilyon dolarlık işlem gerçekleşir.

Bu mâli bütünleşmenin muazzam avantajları vardır. Yatırımcı ve şirketlere, ekonomik büyümeyi teşvik edecek şekilde deniz aşırı piyasalara erişim fırsatı sunar. Bireylere, üniversite harçları veya emeklilik planlarına yatırım yapmaları için daha iyi getirisi olan yatırım olanakları sunar. Fakat son iki yılda şahit olduğumuz gibi mâli bütünleşmenin aynı zamanda riskleri de vardır. Ekonomik bir kriz, çok kısa bir sürede ülkeden ülkeye sıçrayabilir. Ekonomik sorunların yayılması, küçük ve büyük işletmeleri aynı şekilde etkileyen küresel bir ekonomik krize çabucak dönüşebilir.

2008'deki durum aynen buydu. ABD'de ekonomik bir çöküş başlarken, evleri için konut kredisi almış olan çoğu Amerikalı, kendilerini bu kredileri geri ödeyemeyecek durumda buldu. Aynı anda konut değerleri öyle düşmeye başladı ki, bankalar bu konutlara el koysa bile borç vermiş oldukları parayı geri kazanamadı. Üstelik bu krediler, özellikle başka ülkelerde bankalar tarafından yatırım olarak başka şirketlere yeniden satılmıştı. Daha sonra bazı büyük Amerikan bankaları, kötü konut kredilerine çok fazla para bağlamış olmaları nedeniyle iflâsın eşliğinde olduklarını ilân etti. Bu durum, sâdece konut kredilerini ödeyemeyen banka ve kişilerin değil, bu kredileri yatırım olarak satın alan şirketlerin de sorunuydu.

Bu konut krizi, mâli piyasaların küresel bütünleşmesi çerçevesinde kısa sürede küresel bir bankacılık krizine dönüştü. Ardından, bazı Britanya bankaları iflâsa yakın olduklarını bildirdi. Amerikan hükûmeti, aksayan bankalara destek olmak için 800 milyar dolarlık bir kurtarma paketiyle duruma tepki verdi. Britanya da, yaklaşık 450 milyarlık bir kurtarma paketi oluşturdu. İzlanda'da bankacılık sektörünün tamamının yönetimini hükûmet devraldı ve müreffeh bir ülke olan İzlanda, devleti iflâstan kurtarmak için IMF'den borç almak durumunda kaldı.

Mâli krizin bir sonucu olarak küresel borsalar, üçte bir, yarı yarıya ve hatta Çin örneğinde üçte iki oranında radikal düşüşler gösterdi. İşsizlik, dünya çapında arttı. Amerikan konut piyasasında bir sorun olarak başlayan sıkıntılar, küresel mâli erimeyle sonuçlandı.

2008 sonrası yıllarda dünya ekonomisi yeniden toparlandı fakat kısa süre içerisinde Avrupa, borç

Bu Bölümde

■ Küreselleşme ve Finans	417
■ Para Sistemi	418
Para Hakkında.....	418
Uluslararası Döviz Piyasası.....	419
Para Değerinin Artış veya Düşüş Nedenleri.....	424
Merkez Bankaları.....	427
Dünya Bankası ve IMF.....	428
■ Devletlerin Mâli Konumları	431
Millî Muhasebeler.....	431
Uluslararası Borç.....	432
ABD'nin Konumu	434
Rusya ve Doğu Avrupa'nın Konumu.....	436
Asya'nın Konumu	438
■ Çok-Uluslu İş Dünyası	440
Çok-Uluslu Şirketler.....	440
Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	443
Ev Sâhibi ve Ana Ülke İlişkileri.....	445

krizinin dalga etkisiyle karşı karşıya kaldı. Burada, Yunanistan'dan başlayıp İspanya, Portekiz ve hatta dev İtalya'ya sıçrayan mâli sorunlar, bir bütün olarak Avrupa Birliği'ni tehdit edip, ABD ve Çin'in büyümesine engel olarak, günümüz dünyasının mâli karşılıklı bağımlılığını çarpıcı bir biçimde gözler önüne serdi.

Bu bölüm, küresel mâli piyasaların iki temel ayağını ele almaktadır: dünya para sistemi siyaseti ve dünya ekonomisinin devlet-dışı aktörleri olarak özel şirketlerin rolü.

PARA SİSTEMİ

Hemen her ülke kendi parasını basar. Kendi parasını basabilmek, devlet egemenliğinin özelliklerinden biridir. Küresel bir ticaret ve finans sistemi içerisinde şirket ve bireyler, iş yapabilmek için genellikle başka devletlerin paralarına ihtiyaç duyar.

Para Hakkında

Uluslararası ekonomi, devlet egemenliğinin doğası gereği bir dünya parasına değil ulusal paralara dayanır. Ulusal hükümetlerin temel yetkilerinden biri de, kontrol ettikleri ülke içerisinde tek yasal para birimi olarak kendi para birimlerini oluşturmaktır. Ulusal paraların başka bir ülkede doğal bir değerleri yoktur, ama birbirleriyle mübadele edilebilirler.¹

Avrupa devlet sistemi, bilindiği üzere yüzyıllar boyunca, tüm ülkelerde geçerli olan küresel bir para olarak *değerli madenleri* kullandı. Bunların en önemlisi *altın*, ikincisi de *gümüş*tü. Bu madenlerin kendilerinden kaynaklanan değerleri vardı, çünkü güzel görünüyorlardı ve mücevher veya benzer nesnelere dönüştürülmek üzere kolayca eritilebiliyorlardı. Nispeten nâdir bulunuyorlardı ve ayarlarının düşürülmesi veya sahtelerinin yapılması zordu.

Dünya para birimi olmaları *nedeniyle* zaman içerisinde altın ve gümüş değerli hâle geldi ve bu değer, altın veya gümüşün doğasıyla ilişkili bütün işlevsel değerleri gölgede bıraktı. Devletler, uluslararası para cinsinden bir tür banka hesabı olarak ellerinde altın ve gümüş kalıpları bulundurur. Bu altın yığınları (hem mecazî hem de gerçek anlamda), geçen yüzyıldaki merkantilist ticaret politikalarının konusu (bkz. 2. ve 8. Bölüm'ler). Altın, uzun zamandır devletlerin ordu kurmasına veya diğer etki yöntemleri elde etmesine olanak sunan kilit bir güç kaynağı olagelmıştır.

Son yıllarda dünyada böyle bir **altın standardı** kullanılmıyor ama değerli madenler gibi somut araçlardan ayrı uluslararası bir para sistemi geliştirildi. Bazı özel yatırımcılar, gelecekte güvenilir bir değeri olacak bir liman olarak bugün bile altın ve gümüş stokları satın almaktadır. Fakat altın ve gümüş, esasen diğer mallar gibi artık tahmin edilemez fiyat dalgalanmalarına mâruz kalmaktadır. Dünya ekonomisinin altın kalıplarından tamamen soyut paraya dönüşümü, uluslararası ekonomiyi daha verimli hâle getirmiştir; buradaki tek sorun altın karşılığında somut bir desteği olmaksızın, bu paraların insanların güvenini kazanma şansının azalmasıdır.

altın standardı: ulusal para birimlerinin değerlerinin altın veya diğer değerli madenlere sâbitlendiği ve 1970'lerden yüz yıl öncesine kadar geçerli olan uluslararası para ilişkileri sistemi.

►

döviz kuru: Bir ülke para biriminin başka bir ülke para birimine dönüştürülebildiği oran. Uluslararası para sistemi, 1973'ten bu yana sâbit kurdan ziyâde büyük ölçüde dalgalı kura dayanmaktadır. Bkz. *dalgalı kur; sâbit kur ve kontrollü dalgalanma*. s. 421

konvertibl para birimi:

Belirli bir para birimini elinde bulunduran kişinin, onu başka bir para birimiyle değiştirebileceğinin güvencesi. Bazı ülkelerin para birimleri konvertibl değildir. Bkz. *sağlam para*. s. 420

Uluslararası Döviz Piyasası

Ulusal paralar, günümüzde altın veya gümüşe göre değil, birbirlerine göre değerlendirilmektedir. Her ülkenin para birimi, –örneğin kaç Kanada dolarının bir Amerikan dolarına eşit olduğunu tanımlayan– **döviz kuru** üzerinden farklı bir ülkenin para birimiyle takas edilebilir. Bu döviz kurları, neredeyse tüm uluslararası ekonomik alışverişleri –ticaret, yatırım, turizm vb.– etkiler.²

Döviz kurlarının çoğu, dünyanın en önemli para birimleri –Amerikan doları, Japon yeni ve AB avrosu– cinsinden ifade edilir. Dolayısıyla bir Danimarka kronunun kaç Brezilya reali ettiği, bu iki para biriminin dünya para birimleri karşısındaki değerine bağlıdır. Dünya ekonomisini en fazla etkileyen döviz kurları, en büyük ekonomiler *içerisindeki* kurlardır (Amerikan doları, avro, yen, paund ve Kanada doları).

Belirli bir zaman diliminde para birimlerinin birbirleri karşısındaki değeri keyfidir; değerlerin yalnızca zaman içerisindeki *değişimleri* anlamlıdır. Örneğin avronun değeri dolarınkinden oldukça yakınken Japon yeni Amerikan sentisi gibi birimle cinsinden ifade edilir. Bu uyumsuzluk, bu para birimlerinin câzibesi veya ülkelerin mâli durumları hakkında tek başına bir bilgi vermez. Bununla birlikte, eğer avro daha öncesine göre daha çok (veya az) değerli görüldüğü için avronun dolar karşısında değeri artarsa (veya azalır), avronun güçlü (veya zayıf) olduğu söylenir. Güçlü para birimi ihrâcâtı daha ucuz hâle getirirken, zayıf para birimi ihrâcâtı daha rekabetçi kılar. Örneğin Amerikan dolarının değeri 2001-2006 döneminde düşünce, ciddi anlamda dış satım yapan 200 büyük Amerikan firmasının ihrâcât değerlerinin toplam satışlar içerisindeki payı yüzde 32'den yüzde 44'e çıktı.³

Bazı ülkelerin **konvertibl paraları** yoktur. Bu tür paraları olan ülkelerin, paralarını başka bir para birimiyle değiştirebilmelerinin bir garantisi yoktur. Sovyetler Birliği gibi kapitalist dünya ekonomisinden kopuk ülkelerin durumu budur. Uygulamada, konvertibl olmayan paralar bile genellikle karaborsada veya doğrudan bu parayı basan hükümetle anlaşarak satılabilir ama fiyat aşırı derecede düşük olabilir. Bazı paralar, uygulamada konvertibl değildir çünkü çok hızlı bir biçimde şiştikleri için, bunları kısa süreliğine bile olsa elde bulundurmamak, para kaybetmek anlamına gelir. Enflasyon, (daha yavaş şişen) daha istikrarlı para birimleri karşısında o paranın değerini azaltır.

Sanayileşmiş Batı, 1980'den bu yana enflasyonu nispeten düşük –yıllık olarak genelde yüzde 5'in altında– tutmuştur. (ABD'nin de aralarında bulunduğu

SİZCE DEĞERİ NE?

insanlar, değeri olduğunu düşündüğü için paranın değeri vardır. Eğer çok fazla para basılırsa veya siyasal istikrarsızlık insanların güvenini azaltırsa, enflasyon o paranın değerini azaltır. Sürekli yapılan küçük uyarlamalar para birimlerinin değerini belirler; 2006'da Rusya'daki bu döviz bürosu, bir dolar için, arkadaki döviz tabelasından 0.01 ruble daha az veriyor.

Bölge	Enflasyon Oranı (Yıllara Göre Yüzdeler)		
	1993	2003	2012 ^a
Sanayileşmiş Batı	3	2	2
Rusya/BDT	1.400	12	8
Çin	15	7	4
Orta Doğu	27	12	5
Lâtin Amerika	750	10	6
Güney Asya	6	6	10
Afrika	112	8	7

^a Veriler, 2012 kısmî verilerine göre tahmin edilmiştir.

Not: Bölgeler, bu kitabın diğer sayfalarında kullanılanlarla tıpatıp aynı değildir.

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Dünyada Ekonomik Durum ve Beklentiler, 2010, Birleşmiş Milletler, 2010.

sanayileşmiş ülkelerin çoğu, 1970’lerde yıllık yüzde 10’u aşan enflasyon oranları gördü.) Küresel Güney’deki enflasyon, yirmi yıl öncesine göre daha düşüktür (bkz. Tablo 9.1). Lâtin Amerika, enflasyonu yüzde 750’den yüzde 15’in altına indirirken, Çin ve Güney Asya yüzde 5’in altında enflasyon oranları elde etti. En çarpıcı örnek, Rusya ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde yüzde 1.000’i aşan oranların yüzde 8’e gerilemiş olmasıdır.

Aşırı yüksek ve kontrolsüz enflasyona –aylık yüzde 50 ya da yıllık yüzde 13.000’den fazla– **hiper-enflasyon** denir. 2009’da Zimbabve’de basılan 100 trilyon dolarlık banknotlar, yıllık yüzde 200 milyonu aşan hiper-enflasyon karşısında, başlangıçtaki değerinin (yaklaşık 30 Amerikan doları) büyük bir kısmını kısa sürede kaybetti. Yalnızca orta derecede yüksek olan enflasyon bile, paranın haftalık bazda değer kaybetmesine neden olur ve ticarî ilişki kurulmasını zorlaştırır.

Konvertibl olmayan paranın aksine sağlam para, (artık nispeten düşük enflasyon oranlarına sâhip olan) dünyanın önde gelen para birimlerine kolaylıkla dönüştürülebilir paradır. Örneğin Çinli bir bilgisayar üreticisi, ürünlerini ihraç edip, dolar, avro veya ihtiyacı olan parçaları ithâl ederken kullanabileceği başka bir **sağlam para** cinsinden ödeme kabul edebilir. Fakat ürettiği pirinç için kendisine Çin para birimiyle ödeme yapılan çiftçi, ithâl malları almak için bu parayı kullanamaz. Bunun yerine, yabancı para birimlerinin kuru, hükümet tarafından

belirlenen oranlar üzerinden Çin hükümeti tarafından kontrol edilir. Küba gibi az sayıda ülke, biri sağlam paraya dönüştürülebilir ve diğeri yalnızca ülke-içi kullanıma yönelik iki tür para piyasaya sürer. Kübalılar, maaşları değersiz versiyondan ödenirken, ihtiyaç duydukları malların yalnızca sağlam versiyon kabul eden mağazalarda (turistlere satış yapan mağazalar gibi) satılmasından şikâyetçidir. Ekonomiler kalkındıkça ve küresel piyasalara katıldıkça, genel anlamda paraları da, istikrarsız veya hiper-enflasyon riski taşıyan istikrarsız versiyonlarından kurtulup, Çin’de olduğu gibi daha istikrarlı versiyonlara ve en sonunda tam konvertibl modele geçerek gelişir.

Devletler, sağlam para **rezervleri** bulundurur. Bunlar, geçen yüzyıllardaki altın stoklarına denk gelir. Ulusal paralar, artık altınla değil sağlam para rezervleriyle desteklenmektedir. Bazı devletler altın rezervi de bulundurmaya devam etmektedir. Suudi Arabistan, 2010 yılında yaklaşık 10 milyar doları aşan değerinde 300 tondan fazla altın rezervi bulunduğunu beyan etti. Çin’in altın rezervi bunun üç katıdır. Sanayileşmiş ülkeler, yaklaşık olarak ekonomilerinin büyüklüğüyle orantılı mâli rezervlere sâhiptir.

Döviz hesaplarının bir türü de **sâbit döviz kuru** kullanır. Burada, hükümetler kendi para birimlerinin resmî değişim oranlarını belirlemek için bireysel veya toplu olarak karar alır. Örneğin Kanada ve Amerikan dolarlarının değerleri uzun yıllar eşitti; bire birlik bir sâbit oran yürütülüyordu (bu durum artık geçerli değildir). Devletlerin, değişen ekonomik koşullar karşısında bu tür sâbit kurları sürdürmeye veya değiştirmeye çalışırken kullandığı çeşitli araçlar vardır (bkz. “Para Değerinin Artış veya Düşüş Nedenleri” s. 424-427).

Dünyanın önde gelen para birimleri açısından artık yaygın olarak kullanılan yöntem **dalgalı döviz kuru**dur. Oranlar, özel yatırımcıların veya aynı şekilde hükümetlerin para birimlerini alıp sattığı küresel para piyasaları tarafından belirlenir. Fiyatlar piyasa koşullarına sürekli uyum sağlarken, her ülkenin para birimi için arz ve talep vardır. Aynen yatırımcıların değerini artmasını bekledikleri Apple veya Wal-Mart hisse senetleri alması gibi, onlar da gelecekte değerinin artacağını düşündükleri Japon yeni stoku alırlar. Döviz kurları, para birimlerinin arz ve talebindeki uzun vâdeli değişimlere kısa vâdeli spekülâtif uluslararası para ticareti yoluyla uyum sağlar.

Bir avuç dolusu şehirde –en önemlileri New York, Londra, Zürih (İsviçre), Tokyo ve Hong Kong– işlem gören büyük uluslararası para piyasaları anlık bilgisayar iletişimiyle birbirine bağlanmıştır. Bu piyasaları kısa vâdede yönlendiren şey bir tek sorudur: bir ülkenin parasının gelecekteki değeri, bugünküyle karşılaştırıldığında ne olacaktır? Bu uluslararası para piyasalarında, dünyayı dolaşan, muazzam miktarlarda paralar –günde bir buçuk trilyon dolar– döner (tabii ki aslında dolaşan paranın kendisi değil, bilgisayardaki bilgilerdir). Bunlar, hükümetler tarafından borsalar kadar sıkı bir biçimde düzenlenmemiş özel piyasalardır.⁴

Ulusal hükümetler, değerlerini etkilemek amacıyla para alım satımı yaparak, dönem dönem mâli piyasalara *müdahalede bulunur*. (Bu müdahaleler, hükümetlerin verdiği fâiz oranlarını değiştirmeyi de kapsayabilir; [(bkz. s. 432)]) Aksi takdirde tamamen serbest dalgalanacak olan kurları idare etmek amacıyla yapılan

rezerv: Ülkelerin ellerinde bulundurdukları sağlam para stokları.

sâbit döviz kuru: Hükümetler tarafından belirlenen resmî döviz kurlarıdır ve 1973’ten itibaren uluslararası para sistemindeki hâkim mekanizma olmaktan çıkmıştır. Bkz. *dalgalı döviz kuru*.

dalgalı döviz kuru: Özel yatırımcı ve hükümetlerin benzer şekilde döviz alıp sattığı küresel döviz piyasaları tarafından belirlenen kurlar. Bkz. *sâbit döviz kuru*.

hiper-enflasyon: 1920’lerde Almanya’da ve son dönemde bazı üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi fiyatlarda meydana gelen son derece hızlı ve kontrolsüz yükselmeler.

sağlam para: Önde gelen dünya para birimlerine kolaylıkla dönüştürülebilir para Bkz. *konvertibl para birimi*. s. 419

Avrupa Parlamentosu, 2011

KÜRESELLEŞME VE BÜTÜNLEŞME

KÜRESELLEŞME KONUSUNDAKİ ÇOĞU TARTIŞMANIN ORtak yönü, dünyada hepimizi bir araya getirip yakınlaştıran dinamikler olduğu yönündeki algıdır. Bu dinamiklerin bir kısmı, devletlerin aldığı kararların sonucunda ortaya çıkar –8. Bölüm’de tartıştığımız gibi devletler, serbest ticaret anlaşmaları yoluyla ekonomilerini bütünleştirmeye çalışmaktadır. Diğer dinamikler ise, devletlerin, devlet-dışı aktörlerin ve hatta birey olarak vatandaşların gündelik davranışlarını etkileyen teknolojik yenilikler gibi faktörlerdir.

Bu bölüm, bu “bir araya gelme” durumunun kaynaklarını tartışmaktadır. İlk olarak, çok sayıda devleti ve onların işlevlerini daha geniş bir bütün içerisine alan **ulus-üstü** niteliğe sahip uluslararası örgütler kurmak amacıyla devletlerin işbirliği yapma kararını ele alacağız. Daha önce ele aldığımız gibi, devlet egemenliğine dayalı olan BM Şartı tarafından kısıtlanmış olsa da BM’nin ulus-üstü bazı nitelikleri vardır. Bölgesel düzeyde Avrupa Birliği (AB) BM’den bir derece daha ulus-üstü bir varlıktır; diğer bölgesel örgütler de AB’nin yolundan gitmeyi denemiş ancak sınırlı başarı elde etmiştir. Bu uluslararası örgütlerin hepsi, *milliyetçilik* ile *supranasyonalizmin* (ulus-üstücülük) birbirine zıt dinamikleri arasında –devlet egemenliği ile ulus-üstü yapıların üstün otoriteleri arasında– bir mücadele yaşar.

“Bir araya gelme” konusunda incelediğimiz diğer kaynak, teknolojik değişim ve özellikle internet gibi bilgi teknolojileri devrimidir. Bu teknolojiler, resmî siyasal yapıları olmaksızın ülke sınırlarını aşarak küresel ve bölgesel düzeyde sonuç doğurmaları bakımından daha da derin etkiler yaratabilir. Hemen hemen hepimiz, aynı ülke içerisinde, bölgesel olarak veya dünya çapında bizi bir araya getiren bilgi teknolojilerinden etkilendik.

Bütünleşmenin kaynağı ister devletlerden isterse devlet-dışı aktörlerden gelsin, bütünleşme süreci hep ulus-ötesi aktör ve konularla ilgilidir. *Ulus-ötesi aktörler* (örneğin çok-uluslu şirketler veya hükümetler-dışı uluslararası örgütler yani NGO’lar) ulusal sınırlar arasında köprü kurarak devletler arasında yeni karşılıklı bağımlılık yolları açar.¹ *Ulus-ötesi konular* (örneğin küresel ısınma ya da bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması), belirli bir sorunu tek başlarına çözemedikleri için devletleri işbirliği yapmaya zorlayan süreçlerdir. Bu bölüm, ulus-ötesi aktör ve konuların, devletlerin eylemleri ya da teknolojik değişiklikler yoluyla nasıl bütünleşmeye yol açtığını incelemektedir.

BÜTÜNLEŞME TEORİSİ

Uluslararası bütünleşme teorisi, realizmin temellerini (devlet egemenliği ve ülkesel bütünlük) tekrar sorgulayan ulus-üstücülüğü, devletlerin neden seçtiğini açıklamaya çalışır. **Uluslararası bütünleşme**, ulus-üstü kurumların ulusal olanların yerine geçtiği –egemenliğin, aşamalı olarak devletten bölgesel veya küresel yapılara

Bu Bölümde

■ Küreselleşme ve Bütünleşme	457
■ Bütünleşme Teorisi	457
■ Avrupa Birliği	460
Birleşik Avrupa Vizyonu	460
Roma Antlaşması	461
Avrupa Birliği’nin Yapısı	463
Tek Avrupa Senedi	466
Maastricht Antlaşması	467
Parasal Birlik	468
Avrupa Birliği’ni Genişletmek	471
Lizbon Antlaşması	473
■ Bilginin Gücü	475
Dünyayı Birbirine Bağlamak	475
Hükümetin Aracı Olarak Bilgi	480
Hükümetlere Karşı Araç Olarak Bilgi	482
Telekomünikasyon ve Küresel Kültür	484

ulus-üstü: Devlet otoritesi veya ulusal kimliğin kendisine tâbi hâle getirildiği Avrupa Birliği gibi büyük kurum veya gruplaşmalar.

uluslararası bütünleşme: Ulusal kurumların yerine ulus-üstü olanların geçtiği bir süreç; egemenliğin aşamalı olarak devletten yukarıya doğru bölgesel veya küresel yapılara aktarılması.

kaydığı– süreci ifade eder. Bütünleşmenin nihâî ifadesi, çeşitli (veya çok sayıda) devletin tek bir devlet olarak –veya son aşamada tek bir dünya devleti olarak– birleşmesidir. Egemenliğin ulus-üstü düzeye doğru bu şekilde kayması, büyük olasılıkla devletler veya diğer siyasal birimlerin merkezî hükûmetin egemenliğini tanıırken bazı yetkileri de kendi ellerinde bulundurduğu bir tür federalizmi gerektirir. Bu, Amerikan Anayasası'nın (bazı tartışmalardan sonra) benimsediği yönetim biçimidir.

Bütünleşme süreci, devlet ve ulus-üstü düzeyler arasındaki kısmî ve gergin bir yetki paylaşımının ötesine uygulamada hiç geçmemiştir. Devletler, egemenlik konusundaki münhasır yetkilerinden vazgeçme konusunda isteksiz davranarak ulus-üstü kurumların yetki ve otoritelerini sınırlandırmıştır. BM'nin federal bir modele hiç yaklaşmadığı kesindir (bkz. 7. Bölüm). Uluslararası bütünleşme yönünde yalnızca bir adımı temsil eder. Diğer iddiasız bütünleşme örnekleri önceki bölümlerde karşımıza çıkmıştı –örneğin NAFTA ve DTÖ. Bu örneklerin meydan okuduğu şey, devletlerin ülkesel bütünlüğü değil, sâdece sınırlı konulardaki (ticaret gibi) siyasal egemenliktir.

Başarısı yalnızca kısmî olsa da, bütünleşme sürecinin açık ara en başarılı örneği Avrupa Birliği'dir. Günümüzde Batı Avrupa'da gerçekleşmekte olan bölgesel eşgüdüm, tarihte yalnızca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başarılı olmuş yeni bir olgudur.²

50 yıl öncesine kadar Avrupa kıtası deyince, ulusal egemenlik, devletlerarası rekabet ve savaşların bizatihi kendisi anlaşılıyordu. 1945'e kadarki 500 yıl boyunca Avrupa devletleri, kronik ve kesintisiz bir savaş sarmalı içerisindeydi; 20. Yüzyıl'da gerçekleşen iki dünya savaşı, kıtayı tek başına harâbeye çevirmeye yetti. Avrupalı devletler, tarihte ve günümüzde dinsel, etnik ve kültürel farklılıklar taşıyor. AB'nin 2011'deki 27 üyesi 23 farklı resmî dil konuşuyordu. Başarısız bir bütünleşme adayı aransaydı, sanki bu Avrupa olurdu. Daha şaşkıncu olansa, Avrupa bütünleşmesinin, daha önceki 100 yıl boyunca birbirinin en keskin düşmanları olan ve 1870'ten beri üç büyük savaşta da yine düşman olan iki ülkenin –Almanya ve Fransa (“Almanya” ifadesi, 1944-1990 arasında Batı Almanya'yı, bu tarihten sonra ise birleşmiş Almanya'yı ifade eder– işbirliğiyle başlamış olmasıdır.

Batı Avrupalı devletlerin, serbest ticareti geliştirmek ve ekonomik politikaları koordine etmek amacıyla ulus-üstü kurumlar oluşturmaya başlaması, gözlemledikleri şeyi tanımlamak için *bütünleşme* kavramını kullanan uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin dikkatini çekti. Görünüşe göre bütünleşme, devletlerin katı bir biçimde bağımsız olduğu, yetki ve egemenlikten asla vazgeçmeyeceği şeklindeki realist varsayımı sorguluyordu.

Bu akademisyenler, Avrupa'da bütünleşmeye yönelik hareketlerin *fonksiyonizm* (*işlevselcilik*)–ulusal sınırları aşan uzmanlaşmış teknik örgütlerin gelişimi– tarafından açıklanabileceğini savundu.³ Fonksiyonelistlere göre, devletler, bir ülkeden diğerine posta gönderilmesi veya sınır aşan nehirlerin kullanımının eşgüdümü gibi gerekli *işlevleri* yerine getirmenin pratik yollarını ararken, teknolojik ve ekonomik gelişmeler, giderek artan sayıda ulus-üstü yapının ortaya çıkmasına yol açar. Fonksiyonizm, bu bağlantılar yoğunlaştıkça ve hızlandıkça, ülkelerin daha güçlü uluslararası ekonomik yapılar çerçevesinde bir araya gelmesini öngörür.

Bununla birlikte Avrupa deneyimi, uzmanlaşmış birimler oluşturmanın çok

ötesine geçen ve Avrupa Parlamentosu gibi daha genel ve daha siyasal ulus-üstü kurumlar içeren bir örnektir. **Neo-fonksiyonizm (yeni işlevselcilik)**, bu gelişmelerin açıklanması amacıyla fonksiyonel teorinin değiştirilmiş hâlidir. Neo-fonksiyonelistlere göre ekonomik bütünleşme (fonksiyonizm), bütünleşmeyi daha ileri götüren *siyasî* bir dinamik üretir. Sıkılaştıkça ekonomik bağlar, daha etkin bir işbirliği için daha fazla siyasal işbirliği gerektirerek son aşamada siyasal bütünleşmeye gider –*spillover* (*taşma*) olarak adlandırılan süreç.

Bazı akademisyenler, hâlâ varlığını sürdüren milliyetçi duygulara tezat oluşturan ve Avrupalılar arasında gelişen daha az elle tutulur bir *topluluk hissi* (“biz” duygusu) üzerinde odaklanır. Batı Avrupalı devletler arasında şiddet beklentisinin düşük olması, içerisinde bu tür duyguların gelişebileceği bir **güvenlik toplumu** yaratmıştır.⁴ Bu, 1. Bölüm'de tartışılan kimlik ilkesinin seçkin bir örneğidir.

Dünyanın başka yerlerinde ekonomiler, hem bölgesel hem de küresel düzeylerde birbirine karşılıklı olarak daha bağımlı hâle gelmiştir. Asya'da 1967'de kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of South East Asian Nations –ASEAN), bölgesel ekonomik işbirliğini geliştirme konusunda yıllar boyunca bazı başarılar kaydetti. 1969'da kurulan Andean Ortak Pazarı, üye devletler olan Venezuela, Kolombiya, Ekvador, Peru ve Bolivya arasında bölgesel bütünleşme konusunda sınırlı başarılar elde etti. Diğer Güney Amerika ülkeleri (Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay), bütünleşme ve ekonomik ticareti artırmak amacıyla 1991'de Mercosur'u kurdu. Son dönemde, Afrika ülkeleri, ekonomik ve dış politikalarını koordine etmek, bir Afrika Parlamentosu seçmek ve kendisinden önceki Afrika Birliği Örgütü'nden (Organization of African Unity –OAU) daha güçlü bir altyapı oluşturmak amacıyla, iddialı bir proje olarak 2002 yılında Afrika Birliği'ni (African Union) kurdu. Bu örgütlerin hiçbiri, isimleri genellikle benzese de, AB'nin elde ettiği başarıyı elde edemedi.⁵

Avrupa ve diğer bölgelerdeki yeni bütünleşme dalgası, bazı sınırlılıklar ve sorunlarla karşılaştı. Bütünleşme, devletlerin dünyadaki pek çok sorun ve çatışma-

Avrupa'da ve başka yerlerdeki bütünleşme süreçleri, ülke sınırlarını insanlar, mallar ve ürünler açısından daha geçirgen hâle getiriyor –karşılıklı bağımlılığı artırıyor. Avrupa Birliği, doğuya doğru genişlerken ekonomik bütünleşmeyi de derinleştiriyor. Burada, 2006'da Tour de France bisiklet turu, Almanya'ya girerken yüz yıllar önce büyük orduların muazzam askerî tahkimatlarla yüzleştiği sınırda yalnızca bir yol işaretini geçiyor.

neo-fonksiyonizm (yeni işlevselcilik): Ekonomik bütünleşmenin (fonksiyonizm), siyasal bütünleşmeyi artırıcı bir “spillover” etkisi yarattığını ileri süren teori.

güvenlik toplumu: Devletler arasındaki şiddet beklentisinin azalmasının, yoğun siyasal işbirliğine olanak tanıdığı –NATO üyeleri arasında olduğu gibi– bir durum.

dan kendilerini ve vatandaşlarını koruma yeteneğini kısıtlar. Örneğin 1990'ların başlarında Venezuela, Kolombiya ile arasındaki açık sınırdan büyük miktarlarda kokainin ABD'ye geçtiğini fark etti. Üstelik devletlerin ulus-ötesi terörizm korkularını arttıkça, açık sınır olasılığı, devlet liderlerini tereddüde itmektedir.

Bütünleşme, birey, yerel gruplar ve halkların kendi kaderleri hakkında daha fazla söz hakkı talep ettiği dönemlerde daha çok merkezleşme anlamına gelebilir. Siyasî otoritenin, bilgi ve kültürün bütünleşme sonucunda merkezleşmesi, hem bireysel hem de grup özgürlüklerini tehdit eder. Etnik gruplar, küresel veya bölgesel bir erime potansiyelinin neden olduğu tatsız bir homojenleşmeye karşı kendi kültür, dil ve kurumlarını savunmak ister. Bunun sonucunda, Avrupa veya başka yerlerdeki çoğu devlet ya da vatandaş, bu yeni bütünleşme dalgasına, son on yılda, yeniden dirilen bir milliyetçilikle karşılık vermektedir.

Bu dinamikler, aslında günümüzün bütünleşme eğilimlerine zıt yönde (fakat eşzamanlı) bir *parçalanma* dalgasını harekete geçirmiştir. Bu parçalanma dalgası, bir bakıma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika, Asya ve Orta Doğu'da eski Avrupa sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştı. Soğuk Savaş sonrasında parçalanma, Rusya ve Doğu Avrupa'ya –özellikle eski Sovyetler Birliği ve eski Yugoslavya– odaklandı. Diğer bölgelerdeki devletler –Somali, Demokratik Kongo ve Irak– resmen olmasa da pratikte parçalanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bütünleşme teorisyenlerinin geleceğe yönelik olarak karşılarında duran zorluk, bütünleşmeye zıt yönde hareket eden bu yeni eğilimleri açıklamak olacaktır.

Bütünleşme yönündeki başarılı ve başarısız çabaların ortak yönü, milliyetçilikle ulus-üstü sadakâtlar (bölgeselcilik ya da küreselcilik) arasındaki gerilimdir. Nispeten başarısız bütünleşme girişimlerinde milliyetçilik bundan pek etkilenmez ve en başarılı örneklerde bile milliyetçilik, ulus-üstüculükle sürekli mücadeleye kenetlenmiş güçlü bir dinamik olarak kalmaya devam eder. Bütünleşmenin en başarılı örneğinde –Avrupa Birliği– bile ana tema bu mücadeledir.

AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa Birliği (AB), BM gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş ve o zamandan itibaren gelişmiştir. Ancak BM Şartı'nın kabulünden bu yana BM yapıları pek değişmezken, AB, son 50 yılda kapsam, üyelik ve amaçlarını genişleten bir dizi süreçten geçmiştir.⁶ Bugün AB'nin yaklaşık 500 milyon vatandaşı ve GS-YİH olarak Amerikan ekonomisini geçen bir ekonomisi vardır.

Birleşik Avrupa Vizyonu

1945'te, yerle bir olmuş bir Avrupa vardı. Sonraki on yılın büyük bir kısmı, Marshall Planı çerçevesinde gelen Amerikan yardımlarıyla yeniden toparlanmaya harcandı. Fakat iki Fransız lider, Jean Monnet ve Robert Schuman, fonksiyonelizm düşüncesini –devletleri en sonunda siyasal olarak birbirine kenetleyecek ekonomik bağlar kurarak gelecek savaşların önlenebileceği–Avrupa'da uygulamaya sokmak için bir plan geliştirmeye başlamıştı bile.

Schuman, Fransız dışişleri bakanı olarak 1950'de ilk küçük adım olarak önerisini yaptı –Fransız ve Alman çelik (demir) ve kömür sanayilerinin, her iki devletin

kömür kaynaklarını ve çelik fabrikalarını en etkin şekilde kullanacak tek bir çatı altında birleştirilmesi. Kömür ve çelik, Avrupa'nın yeniden toparlanması ve büyümesinde kilit unsurdur. Schuman Planı, Almanya ve Fransa'ya İtalya (Kıta Avrupası'ndaki üçüncü büyük sanayi ülkesi) ve üç küçük ülkenin –(hep birlikte *Benelüks ülkeleri* olarak bilinen) Belçika, Hollanda ve Lüksemburg– katılımıyla, 1952'de *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun* (*European Coal and Steel Community –ECSC*) doğmasına yol açtı. Bu altı ülke, kömür ve çelikteki ticaret engellerini azaltmak ve kömür ve çelik politikalarını koordine etmek amacıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) çerçevesinde işbirliği yaptı. AKÇT, aynı zamanda bir bakıma devletleri devre-dışı bırakarak şirketler, sendikalar ve bireylerle doğrudan muhatap olan bir Yüksek Otorite (High Authority) oluşturdu. Fakat Britanya katılmadı.

Kömür ve çelik konusu size sıkıcı geliyor olabilir ama fonksiyonelistlerin düşündüğü de zaten tam olarak buydu. Bunlar, mühendis ve teknik uzmanlarla ilgili konulardı ve siyasetçiler açısından bir tehdit oluşturmuyordu. Teknik uzmanlar, 1952'den itibaren Avrupa'daki yaşamın diğer alanlarında ve Avrupa dışında, bütünleşme sürecinin liderleri olarak hareket etti. (Savaşın temel hammaddeleri oldukları için kömür ve çelik, doğal olarak rastgele seçilmemişti.) 7. Bölüm'de bahsedildiği üzere Evrensel Posta Birliği gibi teknik uluslararası örgütler, BM gibi siyasal olanlardan önce kurulmuştu.

Uluslararası bilimsel topluluklar, bu bağlamda özel bir ilgiyi hak eder. Alman ve Fransız çelik uzmanlarının Alman ve Fransız politikacılardan daha fazla ortak yönleri varsa, bu durum, bilim adamları açısından daha da geçerlidir. Avrupa bilim câmiası, günümüzde, toplumun uluslararası anlamda en fazla bütünleşmiş kısmıdır. Örneğin AB'nin, bir Avrupa Uzay Ajansı (European Space Agency) ve Avrupa Moleküler Biyoloji Laboratuvarı (European Molecular Biology Laboratory) vardır.

Teknik işbirliği 1952'de başarılı olmasına rağmen siyasal ve askerî işbirliğinin bundan çok daha zor olduğu görüldü. Bütünleşmiş bir Avrupa vizyonu çerçevesinde altı AKÇT ülkesi, Avrupa'nın silâhlı kuvvetlerini tek bir bütçe ve komuta altında bütünleştirmeye yönelik olarak 1952'de Avrupa Savunma Topluluğu'nu kuran ikinci bir anlaşma imzaladı. Ancak Fransız parlamentosu anlaşmayı onaylayamadı, Britanya ise böyle bir kuvvete katılmayı reddetti. AKÇT ülkeleri, 1953'te bir Avrupa Siyasal Topluluğu oluşturulmasını da tartıştı ama koşullar üzerinde anlaşamadı. Böylece ulus-üstü kurumlar, devlet egemenliğinin hâkim olduğu siyasî ve askerî alanın dışındaki ekonomik işbirliği konularında başarılı oldu.

Roma Antlaşması

Aynı altı ülke (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg), 1957 **Roma Antlaşması** ile iki yeni örgüt kurdu. Bunlardan biri, kömür ve çelik fikrini yeni bir alana, yani atom enerjisine genişletti. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, **Euratom**, araştırma, yatırım ve yönetim kaynaklarını tek bir havuzda toplayarak nükleer enerji geliştirme çabalarını koordine etmek amacıyla kuruldu. Günümüzde, artan üye sayısıyla birlikte çalışmalarını hâlâ sürdürmektedir. İkinci örgüt, daha sonradan adı Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) idi.

Roma Antlaşması (1957):

Artık Avrupa Birliği'ne dâhil olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ya da Ortak Pazar'ın kurucu belgesi.

Euratom: Araştırma, yatırım ve yönetim kaynaklarını ortak bir havuzda toplayarak nükleer enerji geliştirme çabalarını koordine etmek amacıyla 1957'de Roma Antlaşması'yla oluşturulan bir örgüt.

Yel değirmeni ve nükleer elektrik santrali, Britanya, 1980'lerin ortaları.

KARŞILIKLI BAĞIMLILIK VE ÇEVRE

KARŞILIKLI BAĞIMLILIĞIN GİDEREK BELİRGİNLEŞEN BİR nedeni de, doğal çevreye yönelik küresel tehditlerdir. Kirlenme, koruma ve doğal kaynaklar konularındaki devlet politikaları, sürekli olarak diğer ülkeleri de etkiler. Çevresel etkilerin yayılma ve uzun vâdeli olma eğilimi taşıması ve bu etkilerin bir yerden başka bir yere kolayca sıçraması nedeniyle, uluslararası çevre sorunları çözümü zor ortak fayda sorunları yaratır (bkz. ss. 38-45). Sürdürülebilir bir doğal çevre ortak faydadır ve devletler bu faydanın elde edilme maliyetlerinin nasıl dağıtılacağı konusunda pazarlıklar yapar. Çevre yönetiminin teknik, bilimsel ve ahlâkî yönleri karmaşıktır, ama devlet çıkarlarının temel doğası o kadar karmaşık değildir. Ortak fayda konusu, çevre, kaynaklar ve nüfusla ilgili her sorun alanında karşımıza çıkar.

Örneğin dünyanın uluslararası sulardaki önemli balıkçılık kaynakları hiçbir devletin elinde değildir; bunlar ortak mallardır. Balıkçılıkla uğraşan ülkeler, balık stoklarının tükenmesini önlemek amacıyla (kısmen, çok-uluslu şirketler gibi devlet-dışı aktörlere dâir düzenlemeler yoluyla) işbirliği yapmak zorundadır. Eğer işbirliği yapmayan devletlerin sayısı çok fazla olursa balık nüfusu ve herkesin avı azalır. Gerçekten de 1997-2007 döneminde dünya çapında avlanan balık miktarı yaklaşık yüzde 15 oranında düşmüştü. Önümüzdeki yıllar için daha fazla düşüşler tahmin ediliyor. Balıkçılar, daha önceki türleri tükettikleri için yeni deniz ürünleri avlamaya başladı, ancak şu anda türlerin üçte birini zaten tüketmiş bulunuyorlar ve geri kalan türlerin de bu yüzyılın ortalarında tükenmesi bekleniyor (Şekil 11.1). Dünya balıkçılık kaynaklarına dâir ortak fayda sorununu çözmedikleri için dünya devletleri, kendi ülkelerinde iflâs etmiş balıkçılık sektörlerine yıllık yaklaşık 20 milyar dolar sübvansiyon ödemektedir.¹

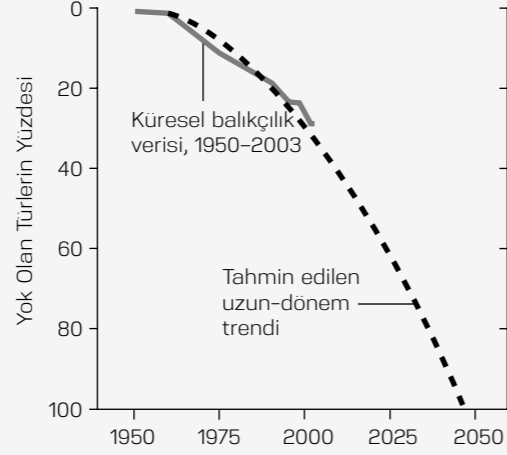
Bu tükenme, her balıkçı teknisinin –ve onun sâhibi olan çok-uluslu şirketin yanında bağlı olduğu ülkenin de– ancak daha fazla balık yakalayarak kazanması nedeniyle ortaya çıktı. Yakalanan balığın faydası doğrudan doğruya onu yakalayana giderken, azalan stokların sonuçtaki maliyeti, orada avlanan herkese yüklenir. Fakat bir ülkenin âdil avlanma kotası nedir? Buna karar verebilecek bir dünya hükümeti yoktur ve bu yüzden devletler çok-taraflı görüşme, anlaşma ve rejim oluşturma çabalarına girmek zorundadır. Bu çabalar, bir taraftan fonksiyonelizm ve uluslararası bütünleşme konusunda yeni yollar açarken aynı zamanda potansiyel çatışma ve “mahkûm ikilemleri” yaratır.

Dünyanın önde gelen tüm balıkçılık ülkeleri arasında 1999'da BM desteğiyle imzalanan anlaşma, fazla av teknelerinin azaltılması yönünde hedefler belirledi. (Dünyada, 40.000 tanesi 100 tonun üzerinde dört milyon balıkçı teknesi çalışır.) Taraf ülkeler balıkçı filolarını tamamen doldurup, daha sonra bir yandan sübvansiyonları azaltırken bu filoları da aşamalı olarak küçültmektedir. İşsizlik ve ekonomik uyum sorunlarının bu yolla ortaklaşa çözülmesi gerekir. Fakat anlaşma gönüllülük esasına dayandığı için gecikmeli olarak uygulanmakta olup anlaşmanın çökmekte olan balıkçılık bölgeleri üzerindeki etkileri çok geç görülmekte ve muhtemelen çok az olmaktadır.

Bu tür ortak fayda ikilemlerine **ortak malların trajedisi** denir.² Yüzyıllar önce halk, Britanya mera-

Bu Bölümde

■ Karşılıklı Bağımlılık ve Çevre	495
Sürdürülebilir Kalkınma	497
■ Çevre Yönetimi	498
Atmosfer	498
Biyolojik Çeşitlilik	505
Ormanlar ve Okyanuslar	507
Kirlenme	510
■ Doğal Kaynaklar	513
Dünya Enerjisi	514
Madenler	517
Su Uzlaşmazlıkları	519
■ Nüfus	521
Demografik Geçiş	522
Nüfus Politikaları	523
Hastalık	526

Kaynak: New York Times, 3 Kasım 2006: A16.

larını ortaklaşa kullanıyordu. Balıkçılık bölgelerinde olduğu gibi, eğer çok fazla sayıda insanın çok fazla koyunu olursa aşırı otlama ortaya çıkar. Ancak sâhip olunan her koyun, sâhibi açısından kâr demektir. Britanya, ortak alanları **paylaştırma** yoluyla –her bir paydaşı, kaynakları sorumlu bir şekilde yönetmeye teşvik edecek şekilde, araziye özel mülkiyet biçiminde pay ederek– bu sorunu çözdü. Kıyı balıkçılığı alanlarına yönelik olarak dünya ülkeleri, daha fazla balıkçılık bölgesini tek bir devletin kontrolü altına sokacak şekilde kara sularını genişleterek benzer bir yaklaşım benimsedi (bkz. s. 519). Yeryüzünün, okyanuslar ve atmosfer gibi ortaklaşa kullanılan kısımları *küresel ortak mallar* olarak anılır.

Çevresel ortak fayda sorunlarının çözümü, uluslararası ekonomi-politiğin diğer alanlarında olduğu gibi, çatışan çıkarların çözümüne dayalı ortak kazanımların oluşturulmasına bağlıdır.³ *Rejimler*, çevrenin korunmasıyla ilgili olarak karşılıklılık ilkesi çerçevesinde kimin kazanç elde edip kimin mâliyetlere katılacağına dâir pazarlıkları yöneten kurallar sunarak çözümün önemli bir parçasını oluşturur (bkz. ss. 139-142). İşlevsel uluslararası örgütler, çevrenin teknik ve idarî yönleri üzerinde uzmanlaşır.⁴

Bu uluslararası örgütlerle, devletlerin çevre sorunlarına yaklaşımlarını şekillendiren farklı ülkelere geniş kapsamlı uzman grupları giderek örtüşmektedir; bunlara *epistemik toplumlar* (bilgi temelli toplumlar) adı verilir. Örneğin Akdeniz’de kirlenmeyle ilgilenen ulus-ötesi bir uzman ve politikacılar topluluğu epistemik bir toplumdur.⁵

Küresel çevre siyasetinde ortak fayda sorununu çözmek, aktörlerin sayısının çok olması nedeniyle zordur. Bireysel eylemlerin genel resim üzerinde daha fazla etki doğurduğu ve kural ihlallerinin daha fazla göze battığı küçük gruplarda

Ortak malların trajedisi:

Ortak çevresel varlıkların (dünyanın balıkçılık alanları gibi), devletlerin etkin bir biçimde işbirliği yapamaması nedeniyle tükendiği veya azaldığı durumlarda ortaya çıkan bir ortak fayda ikilemi. Soruna dâir çözüm, ortak alanları “paylaştırmak”tır (bireysel mülkiyetler olarak dağıtmak); uluslararası rejimler de çözümün (kısmen) bir parçası olabilir.

paylaştırma: Ortak bir alan veya faydanın özel olarak sâhiplenen parçalara ayrılarak buradaki kaynakları sorumlu bir biçimde yönetmeleri için bireysel pay sâhiplerini teşvik etmek.

ortak faydanın elde edilmesi daha kolaydır. Çevre konusunda bunun tam tersi söz konusudur. Yaklaşık 200 kadar devlet (farklı ölçülerde de olsa), dünya üzerinde dolaylı ancak toplamda ciddi sonuçlar doğurur.

Çevre konusundaki kaygılar, çevreci eylemcilerin 1970’te ilk Dünya Günü’nü düzenlemesinden bu yana sürekli arttı.⁶ Uluslararası çevre konusundaki ilk uluslararası BM konferansı 1972’de Stockholm, İsveç’te gerçekleşti. Burada genel ilkeler belirlenerek –örneğin bir ülkenin eylemlerinin başka bir ülkede çevresel hasara neden olması gerektiği gibi– çevreye verilen zararın uluslararası boyutları hakkında bir bilinç oluşturuldu. Kamuoyu tarafından daha az fark edilen ikinci konferans, 1982’de BM Çevre Programı’nın merkezi olan Nairobi, Kenya’da düzenlendi. Daha geniş katılımlı ve daha büyük hedefleri olan Rio de Janeiro Brezilya 1992 Yeryüzü Zirvesi, yüzden fazla ülke liderini bir araya getirdi.

Sürdürülebilir Kalkınma

Bu konferansların ana teması *sürdürülebilir* kalkınmadır. Bu kavram, kaynakları bitirmeyen ve ekosistem üzerinde ekonomik kalkınmanın temelini zarar verecek hızda hasar bırakmayan ekonomik büyümeyi ifade eder. Kavram, hem sanayileşmiş bölgeler hem de Küresel Güney açısından geçerlidir.⁷

1992 Yeryüzü Zirvesi, devletlerin Yeryüzü Zirvesi’nde verdikleri sözlere uyup uymadıklarını denetleyen ve Greenpeace gibi çevresel NGO’lardan gelen şikâyetleri dinleyen bir *Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu* oluşturdu. Ancak bunun hükümetler üzerinde bir yaptırım gücü yoktur –bu da devlet egemenliğinin ulus-üstü otoriteler üzerindeki üstünlüğünü yansıtmaktadır (bkz. s. 457). Komisyon’un 53 üye devleti vardır. Devletlerin eylemlerini denetleme ve kamuoyuna duyurma konusunda Komisyon’a verilen yetkilerin amacı, devletleri kuralları ihlâl etmekten caydırmaktır. Fakat bu konudaki ilerleme çok yavaştır.

Çin ve Asya’daki diğer gelişmekte olan ülkeler, sürdürülebilir kalkınma tartışmasının tam merkezinde yer alır. Bu ülkeler, hızlı ekonomik büyüme amacıyla ciddi kirlenme ve diğer çevre sorunlarına neden olmuştur. 2013 başlarında Pe-

Çevre sorunlarının yönetimi, çok fazla sayıda aktörün katılımı nedeniyle ve ortak fayda sorununun çözümünü zorlaştıracak şekilde (taraflar beşçilik yapmaya daha eğilimlidir) karmaşık bir hâl almıştır. Burada 195 ülke, 2011’de Doha’daki küresel ısınma görüşmelerine katılıyor.

küresel ısınma: Fosil yakıtların –petrol, kömür ve doğal gaz– tüketiminden kaynaklanan sera gazları emisyonunun neden olduğu ve ortalama dünya sıcaklıklarında meydana gelen yavaş ve uzun vâdeli artış. *Bkz. sera gazları*, s. 500

kin'deki hava kirliliği tehlikeli boyutların çok ötesine geçmiş ve evlerinden çıkan şehir sâkinleri akciğerlerinde ve gözlerinde yanma şikâyetleri yaşamıştır. Batılı sanayileşme sürecine paralel bir ekonomik gelişme başarısı (örneğin büyük kitlelerin otomobil sâhibi olması), Çin'in büyüklüğü nedeniyle küresel çevre üzerinde şok etkiler yaratabilir. Son yıllarda Çin, bütün gezegeni hammadde için tararken, aynı zamanda "yeşil" teknoloji geliştirme konusunda da lider konumuna gelmiştir. Örneğin güneş panelleri üretiminde hâkim konumdadır. Fakat Çin'deki büyüme, enerjisini büyük oranda kirli ve kömür yakan elektrik santrallerinden alır.

ÇEVRE YÖNETİMİ

Küresel çevre sorunlarının çoğu, tüm dünya devlet ve halklarının ortak faydasıyla ilgilidir.⁸

Atmosfer

Dünya atmosferinin sağlığının korunması, kendi ülkemizin soruna veya çözüme yaptığı katkıya bakılmaksızın tüm dünyadaki insanları etkileyen bir faydadır. Atmosfere dâir iki sorun, ciddi uluslararası konulardır –küresel ısınma ve ozon tabakasının incelenmesi.

Küresel Isınma Küresel iklim değişikliği ya da küresel ısınma, dünyanın ortalama sıcaklığındaki uzun vâdeli artıştır. Küresel ısınmanın, karbondioksit ve diğer gazların atmosfere bırakılmasından kaynaklanan gerçek bir sorun olduğu ve bu sorunun gelecekte daha da kötüye gideceği yönünde artan ve ikna edici kanıtlar vardır. Kutuplardaki buzulların büyük miktarlarda erimesi, anormal hava koşulları ve 2005'te New Orleans'taki Katrina ve 2012'de New York'taki Sandy kasırgalarının da aralarında bulunduğu yıkıcı fırtınalar nedeniyle, küresel ısınma sorunu son on yılda siyasal gündemin üst sıralarına yükseldi. Ne yazık ki sorunun çözümü konusunda uluslararası toplum önemli bir başarı elde edemedi.

Tahminlere göre, önlem alınmazsa önümüzdeki yıllarda küresel sıcaklıklar 1,5 ile 5 derece arasında yükselecektir. Muhtemelen 20-30

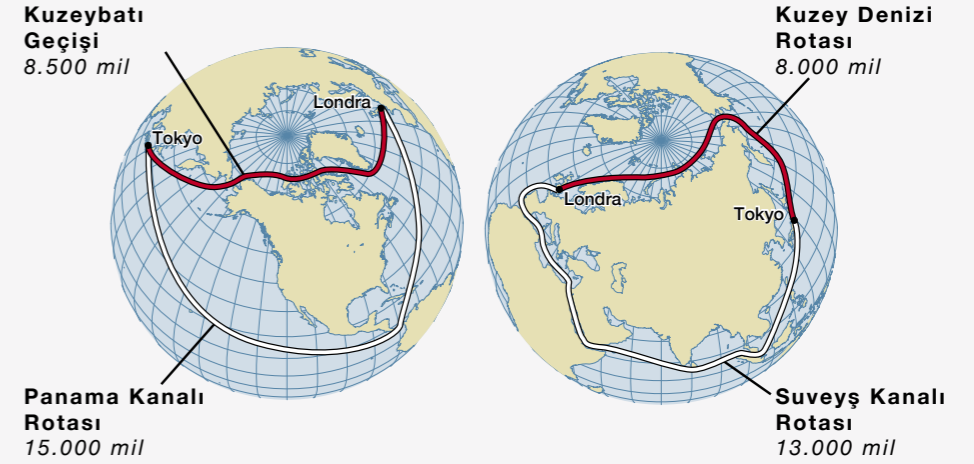
SÜRDÜRÜLEMEZ

Çin gibi gelişmekte olan ülkeler, ihtiyaçları olan enerji ve hammaddeler konusunda büyük oranda kömüre ve kirli teknolojilere bel bağlamıştır. Hızla büyüyen Çin, kelimenin tam anlamıyla kendi kirliliğinde boğulmaktadır. Pekin'deki hava kalitesi, 2013 yılında kirlilik cetvelinin en tehlikeli ucunu fazlasıyla aştı. 2013'te bisikletle Pekin'deki bir çelik fabrikasının yanından geçen bu kadının maskesi cılız bir koruma sağlıyor.

SEKİL
11.2

Kutuplar Üzerinden Potansiyel Denizcilik Rotaları

Kaynak: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

yıl içerisinde kutuplardaki kıtasal buzullar erimeye başlayarak deniz suyu seviyelerinin bir metre kadar yükselmesine neden olacaktır. 2012'deki çalışmalar, ısınma eğilimlerinin en kötü senaryoların öngördüğünden daha hızlı arttığını teyit etmiştir. 21. Yüzyıl'ın ilk 12 yılının tamamı, kayıtlardaki en sıcak 14 yıl arasındadır. Küresel ısınma, kıyılarda yer alan çok sayıda şehri sular altında bırakarak, Bangladeş ve Çin'in nüfus yoğunluğu fazla kıyı bölgeleri gibi deniz seviyesindeki alanları harap edebilir. Bu yüzyıl içerisinde büyük olasılıkla tamamen ortadan kalkacak olan Pasifik'teki ada devletleri, küresel ısınmadan kaçınma konusunda âcil eylem çağrılarını yapmaktadır. Gerçekten de, deniz seviyesindeki Maldivler, uluslararası eylemlerin hayata geçebileceğine olan gerçekçi bir inançsızlıkla, ülkesi ortadan kalktığında 300.000 vatandaşını yerleştirmek amacıyla başka ülkelere toprak satın almak için fon oluşturmuştur.

Küresel iklim değişikliği, pek çok bölgede kuraklık, sel, don ve doğal ekosistemin dengesinin bozulmasına yol açarak iklim örüntülerini değiştirmeye başlamıştır. İklim değişikliklerinin, bazı bölgelere kazanım sağlayarak buralarda tarımı daha verimli hâle getirmesi de muhtemeldir. Kutup buzullarının erimesi, kuzey Avrupa veya Amerika'dan Asya'ya yapılan transit geçişleri muhtemelen haftalarca kısaltacak ve küresel iş dünyası açısından muazzam tasarruflar sağlayacak şekilde Kanada ve Rusya'nın kuzeyinden (Şekil 11.2) yeni denizcilik rotaları açmaktadır. Üstelik Kuzey Buz Denizi'nde, buzlar eridikçe ticarî olarak erişilebilir hâle gelecek büyük petrol ve gaz yatakları (garip bir biçimde küresel ısınmanın daha da artmasına katkı yapacak) bulunmaktadır.

Aşırı yüklü bir trenin yolcuları, Bangladeş, 2013.

GÜNEY'DE DURUM

BU VE SONRAKİ BÖLÜM, İNSANLARIN ÇOĞUNUN YAŞADIĞI dünyanın yoksul bölgeleriyle –Küresel Güney ile– ilgilidir. Bu bölgelerdeki ülkeler, birbirinin yerine kullanılan farklı isimlerle nitelenmektedir: üçüncü dünya ülkeleri, **az gelişmiş ülkeler** (*less-developed countries –LDC*), **geri kalmış ülkeler** (*underdeveloped countries –UDC*) veya **gelişmekte olan ülkeler**. Bu bölüm, sanayileşmiş bölgelerle (Kuzey) dünyanın geri kalan yerleri (Güney) arasındaki zenginlik ayrımını tartışmaktadır. Bu tartışma, Güney'in Kuzey tarafından sömürgeleştirilmesiyle bu ayrımı açıklayan ve 3. Bölüm'de ele alınan (bkz. ss. 153-157) emperyalizm teorileri üzerine inşa edilmektedir. 13. Bölüm, Güney'deki ekonomik kalkınmanın uluslararası boyutlarını ele almaktadır.

Uluslararası ilişkiler akademisyenleri arasında, Küresel Güney'deki yoksulluğun ne nedenleri veya etkileri ne de sorunun (varsa) çözümüne dâir bir uzlaşma vardır. Bu nedenle zengin ve yoksul ülkeler arasındaki ilişkilerin (Kuzey-Güney ilişkileri) doğası hakkında da fikir ayrılıkları vardır.¹ Bununla birlikte Küresel Güney'in çoğunun yoksul ve bazılarının da aşırı derecede yoksul olduğunu herkes kabül eder.²

Kısacası yaklaşık bir milyar insan, temel gıda ve sağlık hizmetlerine erişimleri olmaksızın sefil koşullarda yaşamaktadır. Bunların büyük bir kısmı, gelir düzeylerinin yıllardır artmadığı Afrika'dadır. Yaklaşık 20 yıl önce Güney Asya da aynı durumdaydı ama buradaki ekonomik büyüme, aşırı yoksulluğu büyük oranda ortadan kaldırdı. Ortalama kişi başına yıllık gelir, 2 milyar insana ev sâhipliği yapan Güney Asya'da yine de yalnızca 4.000 dolar ve Afrika'da 2.300 dolardır (zengin bölgelerle karşılaştırıldığında bu bölgelerdeki hayat pahalılığının düşüklüğü hesaba katıldıktan sonra bile). Milyarlarca insanın yoksulluktan kurtulmasına rağmen, nüfus artışı nedeniyle yoksul insanların sayısı yine de aynı kalmaktadır.³

Sonuç olarak, her beş saniyede bir dünyanın bir yerlerinde yetersiz beslenme nedeniyle bir çocuk ölmektedir. Bunun anlamı, her saat 700, her gün 16.000 ve her yıl 6 milyondur. Bu çocukları besleyebilecek yeterince gelir üretilmekte ama bu çocukların aileleri veya ülkeleri yeterince gelir elde edememektedir. En sonunda yoksulluk nedeniyle ölmektedirler. Bu sırada aynı beş saniye içerisinde dünya, silâhlı kuvvetler için 270.000 dolar harcamaktadır ve bunun binde biri bile bir çocuğun hayatını kurtarıp daha fazlasını yapabilir. Benzer şekilde insanlar mâliyetini karşılayamadıkları için su, sığınak ve sağlık hizmetlerinden yoksundur. İhtiyaçlarını karşılayamayan insanların ezici ve yaygın yoksulluğu, savaş ve kuraklık tarafından tetiklenen dramatik açlık örneklerinden daha az göze çarpar ama çok daha fazla insanı etkiler.

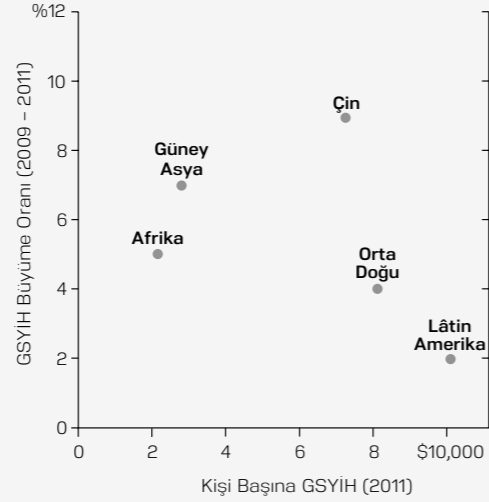
2000 yılında BM, 1990 verilerine göre hesaplanan ve 2015'e kadar sağlanma-

Bu Bölümde

■ Güney'de Durum.....	539
Temel İnsan İhtiyaçları.....	541
Dünyada Açlık.....	546
Taşra ve Şehir Nüfusu.....	548
Kalkınma Sürecinde Kadın.....	548
Göç ve Mülteciler.....	550
■ Birikim Teorileri.....	556
Ekonomik Birikim.....	556
Dünya Sistemi.....	558
■ Emperyalizm.....	559
Dünya Medeniyetleri.....	560
Emperyalizm Tarihi, 1500-2000.....	562
Sömürgeciliğin Etkileri.....	563
Sömürgecilik Sonrası Bağımlılık.....	567
Devrimci Hareketler.....	571

az gelişmiş ülkeler: İnsanların çoğunun yaşadığı ve dünyanın en yoksul bölgeleri –Küresel Güney. Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkeler olarak da anılırlar.

gelişmekte olan ülkeler: Aynı zamanda üçüncü dünya ülkeleri, az gelişmiş ülkeler veya geri kalmış ülkeler olarak da anılan, dünyanın en yoksul bölgeleri olan Küresel Güney ülkeleri.

Not: Küresel Kuzey için kişi başına GSYİH 30.000 dolardır.

Kaynak: Dünya Bankası

sı gereken temel ihtiyaç önlemleri konusunda hedefleri ortaya koyan **Milenyum Kalkınma Hedefleri**'ni kabul etti. Sekiz hedeften birincisi, günde 1,25 dolardan daha az gelirle tanımlanan "aşırı yoksulluk" koşullarında yaşayan dünya nüfusu oranını yarı yarıya azaltmaktır. Yoksulluğun azaltılmasında Afrika, Asya'nın çok gerilerinde kalmasına rağmen bu hedefe belirlenen süreden önce 2010 yılında ulaşılmıştır. 1990'dan beri 2 milyar insanın koşulları iyileştirilmiş içme suyuna erişimi sağlanmıştır ama dünya çapında hâlâ yaklaşık 1 milyar aç insan vardır.⁴

Küresel Güney'deki beş bölge, sadece yoksulluğun azalması bakımından değil gelir düzeyleri ve büyüme açısından da birbirinden farklıdır. Şekil 12.1'de görüldüğü gibi en hızlı büyüme gösteren bölgelerin –Çin ve Güney Asya– gelirleri ne en yüksek ne de en düşüktür. Kişi başına GSYİH açısından Orta Doğu Çin kadar gelişmiştir ama onun yarısı oranında büyümektedir. 13. Bölüm, ekonomik büyümedeki bu farklılıkların nedenlerini araştıracaktır ama burada, dünya bölgeleri arasında hem gelir hem de büyüme açısından her iki boyut arasında bağlantı olmaksızın farklılıklar olduğunu söylemekle yetineceğiz.

Yoksulluk ve eşitsizliklerin ne kadar azaldığı konusunda uzmanlar arasında fikir birliği yoktur ve kimilerine göre yoksulluk, küresel gelir dağılımının zengin ve yoksul uçlardan orta gelir düzeyine âit büyük bir nüfusu –küresel orta sınıfın doğuşu– ortada bırakacak şekilde bir çan eğrisine dönüşmesi ve hızlı ekonomik büyüme sayesinde yarı yarıya azalmıştır. Dünya Bankası ilerlemeyi daha yavaş olarak tanımlar.⁵ 1990 ve 2008 arasında Küresel Güney'in genelinde kişi başına gelir

(günümüzdeki dolar değerinden enflasyona uyarlanarak) yaklaşık 3.000 dolardan 5.500 dolar civarına çıkmıştır. Küresel Kuzey'de bu rakamlar yaklaşık 20.000 dolardan yaklaşık 31.000 dolara çıkmıştır. Güney'deki hızlı büyüme oranlarının bir sonucu olarak oranın 6,6'dan 5,6'ya düşmesi nedeniyle bu durum, aradaki farkın yavaş bir biçimde kapandığını mı gösteriyor? Yoksa mutlak anlamda 17.000'den 25.000'in üzerine çıkması nedeniyle Kuzey ve Güney'deki kişi başına gelir farkının açıldığını mı gösteriyor? Her ikisinde de doğruluk payı bulunmaktadır.

Temel İnsan İhtiyaçları

Küresel Güney'deki bazı ülkeler, gelirlerini artırma konusunda hızlı bir ilerleme kaydetmiş, ama diğerleri yoksulluk döngüsünün içinde kalmıştır. Gelirler artana kadar nüfus demografik geçişe girmez (bkz. ss. 522-523); nüfus artışı yüksek ve gelirler düşük kalmaya devam eder.⁶

Ekonomik büyümenin sağlam temellere oturması için toplumların, nüfusun çoğunluğunun **temel insan ihtiyaçlarını** karşılaması gerekir.⁷ İnsanların kendilerini güvende hissetmeleri için yiyecek, barınak ve diğer günlük gereksinimlerini karşılaması gerekir. Üstelik Küresel Güney'deki insanlar, temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarının nedeni olarak emperyalizmi suçladıkları sürece aşırı yoksulluk, devrim, terörizm ve Batı karşıtı duyguları ateşler.

Nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda çocuklar merkezî bir öneme sahiptir. Özellikle eğitim, yeni nesillerin diğer temel ihtiyaçlarını karşılamasına ve demografik geçişini tamamlamasına yardımcı olur.⁸ UNESCO'nun basit bir cümleyi okumak ve yazabilmek olarak tanımladığı okuryazarlık, eğitimin kilit unsurudur. Okuyup yazabilen bir insan, çiftçilik, sağlık, doğum kontrolü ve benzeri konularda bilgi zenginliğine sahip olabilir. Bazı yoksul ülkeler okuryazarlık oranlarını önemli ölçüde artırırken bazıları da geri kalmıştır.

Okullaşma konusunda da büyük farklılıklar vardır. 2008'de ilkokula katılım, dünyanın bütün bölgelerinde yüzde 90'dan daha fazlaydı ama bu oran Afrika'da sadece yüzde

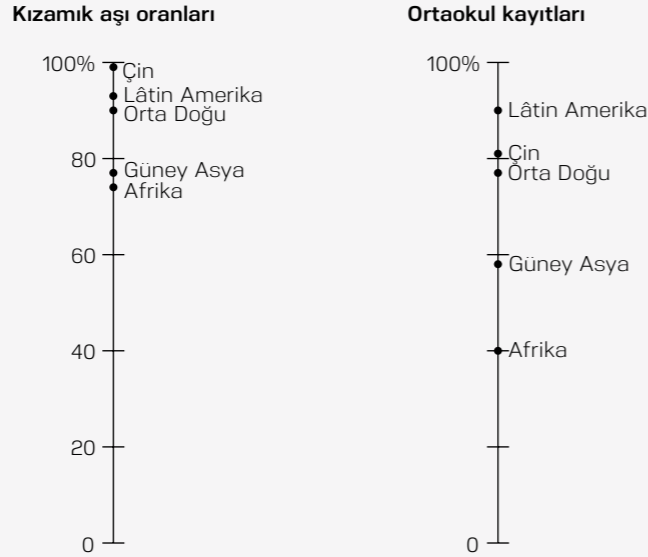
temel insan ihtiyaçları:

İnsanların, yeterli gıda, barınak, sağlık hizmetleri, hijyen ve eğitim konusundaki aslı ihtiyaçları. Bu ihtiyaçların karşılanması, hem ahlâkî bir zorunluluk hem de ekonomik büyümenin temeli olan "beşerî sermaye"ye bir yatırım biçimi olarak düşünülebilir.

BEBEK PATLAMASI

Küresel Güney'deki yaklaşık bir milyar insan –çoğu Afrika ve Güney Asya'da– güvenli su, barınak, gıda ve okuma-yazmadan yoksun bir şekilde ve aşırı yoksulluk içerisinde yaşar. Doğal afetler, kuraklık ve savaşlar, geçimlik çiftçileri yerlerinden ederek durumu daha da kötüleştirmektedir. Ancak 2012'de Fildişi Sahilleri'ndeki bu kadınlara yapılan doğum öncesi kontroller gibi sağlık hizmetlerinde kaydedilen gelişmeler önemli ilerlemeleri de beraberinde getirmektedir.

Veri Kaynağı: Dünya Bankası. Bölgeler, kitabın diğer kısımlarında kullanılan bölgelerle tam olarak örtüşmemektedir.

Kaynak: Dünya Bankası.

76 idi. Orta eğitim –ortaokul ve lise– ayrı bir konudur. Kuzey’de orta öğretim çağındaki çocukların yaklaşık yüzde 90’ı okula kaydolurken, Küresel Güney’in çoğunda bu oran üçte ikinin altındadır. Üniversiteye ise nüfusun yalnızca küçük bir kısmı gidebilir.

UNICEF’e göre 2008 yılında Küresel Güney’de her dört çocuktan biri yetersiz beslenmeden etkilenmiş olup yedi çocuktan biri sağlık hizmetlerinden ve beş çocuktan biri de güvenli içme suyundan yoksundu. Çocuk ölümlerini azaltıp eğitimi artırma konusunda yıllardır kaydedilen ilerleme, AIDS salgını nedeniyle boşa gitmektedir.⁹

Şekil 12.2, çocukların farklı aşamalarda –aşılama ve orta öğretime kaydolma– esenliklerine dâir iki kilit gösterge konusunda bölgeler arasındaki farklılıkları göstermektedir. Her iki örnekte de çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması, bölgenin gelir düzeyleriyle kabaca ilişkilidir.

Yoksul ülkelerde etkin sağlık hizmetleri pahalı değildir –temel hizmetler konusunda yıllık kişi başı 5 dolardan az. Örneğin UNICEF, her yıl milyonlarca çocuğun hayatını kurtardığına inanılan dört ucuz yöntem geliştirdi. Yöntemlerden biri büyüme tâkibidir. Uzmanların tahminlerine göre düzenli tartı ve öneriler, yetersiz beslenme vâkıalarını yarı yarıya azaltabilir. İkinci yöntem, su kaybından

yaşamlarını kaybetmeden önce çocuklardaki ishali durduran oral rehidrasyon terapisi (ORT). Guatemala’da, basit bir şeker-tuz ilâcını her biri 1,5 sent mâliyetle günde 300 paket üreten bir fabrika yalnızca 550 dolara kuruldu. İshalden kaynaklanan çocuk ölümleri bir yıl içerisinde yarı yarıya azaldı. Üçüncü yöntem, beş yaygın ölümcül hastalığa karşı aşılama: kızamık, çocuk felci, verem, tetanos, boğmaca ve difteri. Yoksul ülkelerde aşılama çocuk sayısı son yıllarda yüzde 5’ten yüzde 50’nin üzerine çıktı. 2010 yılına gelindiğinde kızamığa karşı en az bir kez aşılama çocukların sayısı yüzde 85’e çıktı. Dördüncü yöntem, (bazen etik-dışı bir biçimde daha modern olarak pazarlanan) bebek maması yerine emzirmenin yaygınlaştırılmasıdır.

İç karartıcı savaş ve HIV/AIDS salgını sorunlarına rağmen, Küresel Güney’de 1990’dan beri kamu sağlığı konusunda önemli kazanımlar elde edildi.¹⁰ Bebek tetanos ölümleri yarıya düştü ve bir milyar insanın daha güvenilir içme suyunu erişimi sağlandı. Çocuk felci neredeyse tamamen yok oldu ancak Nijerya’nın bazı bölgelerinde aşılama karşı direniş, 2013 itibarıyla üç ülkedeki (Pakistan, Afganistan ve Nijerya –ve 2013’te virüs Pakistan’dan Mısır’daki atık sulara geçti) yerli virüslerle birlikte hastalığın yeniden yayılmaya başlamasına neden oldu.¹¹ 2006’da çeşitli ülkelerdeki başarılı denemelerin ardından sekiz Afrika ülkesinde otoriteler, sıtmaya karşı böcek ilâcı sürülmüş sivrisinek ağları ile kızamık ve çocuk felci aşılı, kurtlanmayı önleyen haplar, A vitamini hapları ve eğitim malzemelerinin dağıtımını birleştirdi –işe yaradığı görülen bir bütünleştirilmiş yaklaşım. Dünya çapında beş yaş altındaki çocuk ölümleri rekor düzeylerde düşüş göstererek 1990’daki yaklaşık 12 milyondan 2010’da 8 milyonun altına indi. Kızamık ölümleri, 2000-2010 arasındaki yalnızca on yıl içerisinde dörtte üç oranında azaldı ki bu çarpıcı bir başarıdır.¹²

Yine de küresel anlamda sağlık hizmetlerine erişim konusundaki eşitsizlikler çarpıcıdır.¹³ Dünya nüfusunun Küresel Güney’de yaşayan yüzde 75’i, dünyadaki doktor ve hemşirelerin yüzde 30’una sâhiptir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre tıbbî araştırmalar konusundaki dünya harcamalarının yüzde 5’inden daha azı gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına yöneliktir. Önde gelen kâtiler, AIDS, akut solunum yolları enfeksiyonları, ishal, verem, sıtma ve hepatittir. 400-500 milyon sâdece sıtma olmak üzere 600 milyondan fazla insan tropik hastalıklara yakalanmaktadır. Fakat bu hastalıklara yakalanan insanların yoksul olması nedeniyle, sanayileşmiş ülkelerde bunların ilâçlarına yatırım yapacak ilâç şirketleri (çok-uluslu şirketler) için genellikle yeterince büyük bir piyasa yoktur. Yoksul ülkelerin zengin piyasalar için geliştirilmiş ilâçlara ihtiyacı olduğunda bu ilâçlar olanaksız derecesinde pahalı olabilir –11. Bölüm’de tartışılan AIDS ilâçlarında olduğu gibi (bkz. ss. 526-532).

Temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasında, güvenli su bir diğer temel unsurdur. Kırsal kesimlerin çoğunda insanlar her gün su bulabilmek için kilometrelerce yürümek zorundadır. Burada suya erişimle kastedilen, her evin musluklarından su akması değil, bir köy için temiz bir kuyu ya da bir musluk. 1990-2010 döneminde suya erişimi olmayanların sayısı, milenyum kalkınma hedeflerine erken ulaşacak şekilde yarı yarıya azalmıştır ama dünyadaki her altı

Çin’de, sâhibinin satmayı kabûl etmediği bir ev, 2012.

DENEYİMLER

KÜRESEL GÜNEY’DEKİ DURUM VE BUNUN NASIL ORTAYA çıktığı 12. Bölüm’de tartışıldı. Bu bölüm, bu konuda neler yapılabileceğini ele almaktadır. **Ekonomik kalkınma**, sermâye birikimi, kişi başına gelirin artırılması (bunun sonucunda düşük doğum oranları), nüfusun becerilerinin artırılması, yeni teknoloji tarzlarının benimsenmesi ve bunlarla ilgili diğer toplumsal ve ekonomik değişiklikleri ifade eder.¹ Sermâye birikimi (sürekli zenginlik yaratma potansiyeliyle), burada en merkezî konumdaki unsurdur. Kalkınma kavramının istatistiksel olarak ölçülemeyen öznel bir yanı vardır –belirli bir zenginlik yaratma örüntüsünün ve bunun dağılımının devlet ve vatandaşlarının yararına olup olmadığına dâir bir yargı. Fakat ekonomik kalkınmaya dâir basit ölçüt, kişi başına düşen GSYİH’dir –kişi başına düşen ekonomik etkinliklerin miktarı. Bu ölçüt, Şekil 12.1’deki (bkz. s. 540) yatay eksendir ve bu ölçütteki değişim ise dikey eksendedir.

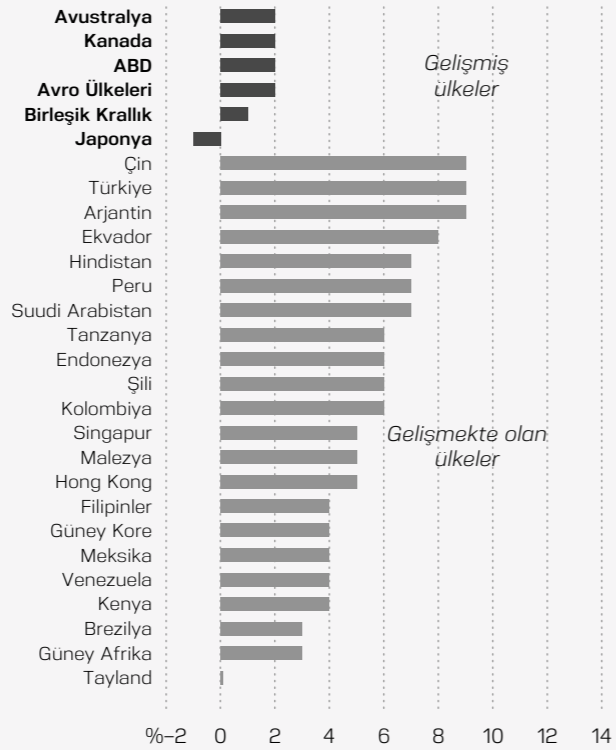
Bu ölçüte göre, bir bütün olarak Güney’in ve daha da önemlisi onun bölgeleri ve ülkelerinin başarı ve yetersizliklerini tâkip edebiliriz. İkinci konu daha önemlidir, çünkü bunlar, Güney’in gelecekteki başarısını tesis edecek olası ders ve stratejilerin özünü içerir. Küresel Güney’in büyük kısmı ekonomik kalkınma yönünde 1970’lerde ilerleme kaydetti ama Lâtin Amerika, Afrika ve Orta Doğu’da 1980’lerde kişi başına GSYİH *azaldı* ve yalnızca Çin güçlü bir büyüme gösterdi. Gerçek ekonomik büyüme, 1990’larda Güney’in büyük bir kısmına geri döndü -bir bütün olarak Güney’deki yıllık büyüme, Küresel Kuzey’deki yüzde 2-3’le karşılaştırıldığında yaklaşık yüzde 5-6 oldu ve bu oran Çin’de daha da yüksekti. Çin, Güney bölgeleri arasında ekonomik kalkınma yönünde hızlı ilerleme kaydeden bir ülke olarak dikkat çekti.

Güney’deki büyüme hızlanarak yeni yüzyılda Kuzey’i geçti (Şekil 13.1). Ancak bu büyüme dengeli dağılmamıştır. Güney Asya, yıllık yüzde 8-9’luk hızlı büyüme oranıyla Çin’e katıldı. Çin ve Güney Asya’nın, Küresel Güney’deki insanların çoğunu içermesi nedeniyle bu gelişme önemlidir. Bu yeni büyüme, yoksulluktan çıkarak görece bir zenginliğe ulaşmanın mümkün olduğunu gösteriyor. Güney Kore bunu başardı, ardından Çin geldi ve Hindistan da bu yönde ilerlemeye başlamış görünüyor (Şekil 13.2). Dünya Bankası’na göre 2005-2007 arasında (petrol ve maden ihraç eden ülkelerin başı çektiği ama bunlarla sınırlı olmayan) Afrika ekonomileri bile yıllık yüzde 5’ten daha hızlı büyüdü. 2008-2009 krizi gelişmekte olan dünyayı tehdit etmiş olsa da, Küresel Güney’deki ülkelerin çoğu, Küresel Kuzey’in zengin ülkelerinden daha çabuk toparlandı.

Bu Bölümde

■ Deneyimler.....	581
Yeni Sanayileşen Ülkeler.....	582
Çin Deneyimi.....	585
Hindistan Yükseliyor.....	589
Diğer Denemeler.....	591
■ Dersler.....	596
İthâl İkâmesi ve İhrâcâta Yönelik Büyüme.....	596
İmâlât Sektöründe Sermâye Birikimi.....	596
Yolsuzluk.....	599
■ Kuzey-Güney Sermâye Hareketleri.....	601
Yabancı Yatırımlar.....	601
Kuzey-Güney Borcu.....	603
IMF Koşulluluğu.....	605
Uluslararası Ekonomik Rejimlerde Güney’in Yeri.....	606
■ Dış Yardım.....	608
Dış Yardım Örüntüleri.....	610
Dış Yardım Türleri.....	612
Dış Yardım Siyaseti.....	616
Dış Yardımın Etkisi.....	620

ekonomik kalkınma: Sermâye birikimi, kişi başına düşen gelirin artması (bunun sonucunda doğum oranlarında düşüş), nüfusun niteliklerinin artması, yeni teknolojik tarzların benimsenmesi ve bunlarla bağlantılı diğer toplumsal ve ekonomik değişikliklerin hepsini birden ifade eden bir süreç.

Kaynak: Dünya Bankası Millî Muhasebeler Verileri ve OECD Millî Muhasebeler verileri dosyaları; Konu: Ekonomik Politika & Borç; Kod NY GDP PCAP KDZG; Veri tabanı: WDI.

Yeni Sanayileşen Ülkeler:

Kendi kendine sürdürülebilir bir sermaye birikimiyle birlikte etkileyici bir ekonomik büyüme sağlayan üçüncü dünya ülkeleri. En başarılıları, Doğu Asya'daki "dört kaplan" veya "dört ejderha"dır: Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur.

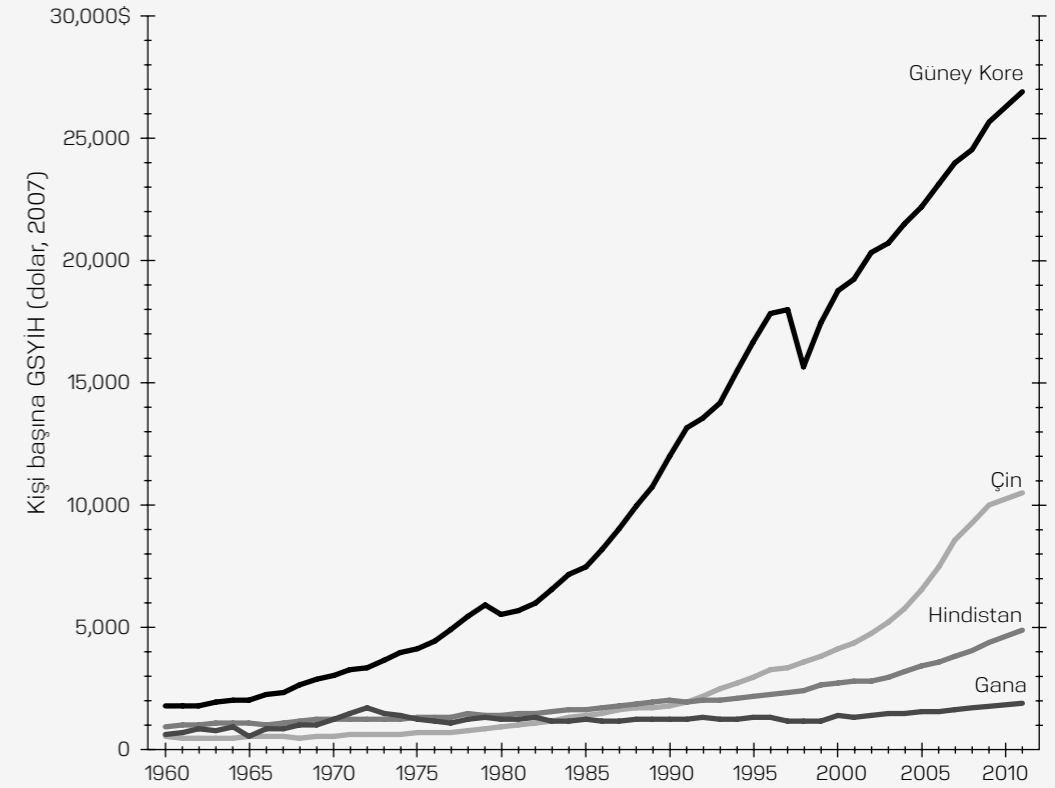
"dört kaplan" /

"dört ejderha": Doğu Asya'daki en başarılı yeni sanayileşmiş ülkeler: Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur.

Yeni Sanayileşen Ülkeler

Çin'in çıkışından önce, **yeni sanayileşen ülkeler** (*newly industrializing countries -NIC*) olarak adlandırılan az sayıdaki bazı yoksul ülkeler, etkileyici bir ekonomik büyüme ve kendi kendine sürdürülebilir bir sermaye birikimi elde etti.² Hafif mamul ürünler ihraç eden bu yarı-çevre ülkeleri, 1980'lerde ve 1990'ların başında güçlü ekonomik büyüme kaydetti (bkz. ss. 558-560). Büyümenin çok hızlı olması, aşırı iyimser krediler, spekülasyon yatırımlar ve yolsuzluk içeren anlaşmalar nedeniyle 1997 Asya mâli krizi sırasında sorun yaşadılar (bkz. ss. 438-440). Ama bu yeni sanayileşen ülkeler, kısa sürede yeniden büyümeye başladı ve Küresel Güney'in çoğundan daha fazla ve daha hızlı kalkındı.

Bunların en başarılı olanları "**dört kaplan**" ya da "**dört ejderha**" olarak bilinen Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'dur. Bu ülkelerin her biri,

Kaynak: Penn World Tables, Dünya Bankası ve IMF verilerine dayanarak.

dünya piyasalarında rekabet edebilen belirli sektör ve sanayiler geliştirmeyi başardı.³ Bu sektör ve sanayiler, ülke içerisinde yalnızca küçük bir elit kesimin değil, tüm halkın gelir düzeylerini yükseltecek yeterli sermaye birikimini yaratabilmektedir. Akademisyenler, yeni sanayileşen ülkelerin, dünya sisteminde (bkz. s. 558) çevreden yarı-çevreye geçen az sayıda şanslı ülkeler mi olduklarını ya da bu başarıların daha sonra tüm dünyada tekrarlanıp tekrarlanmayacağını henüz bilmiyorlar.

Demir ve kömür kaynaklarıyla Güney Kore, küresel ihracat yapabilen ve ticaret fazlası veren rekabetçi çelik ve otomotiv sektörleri geliştirdi (bkz. ss. 374-s. 375). Tayvan da, elektronik ve bilgisayar sanayileriyle diğer hafif imalat sektörlerinde uzmanlaşan sanayileşme konusunda güçlü bir devlet politikası izledi. Dünya çapında rekabetçi elektronik ve diğer hafif sanayilere sâhip olan ve 1997'den beri Çin kontrolünde bulunan Hong Kong'un en güçlü olduğu sektörler ise ban-

Hong Kong, Tayvan ve Güney Kore gibi, Singapur da “dört kaplan”dan biridir. 1997 mâlif krizi engelinden sonra bile büyüme oranları, ülkeyi Küresel Güney standartlarına göre müreffeh hâle getirmiştir. Diğer ülkeler, yeni sanayileşen bu ülkelerin başarısını tekrarlamaya çalışmaktadır. Ancak diğer ülkelerin yeni sanayileşen ülkelerden alabileceği tek ve basit bir ders yoktur.

kacılık ve ticarettir. Singapur, Malezya Yarımadası'nın uç noktasındaki bir ticaret şehridir -Güney Çin Denizi'ne, Hint Okyanusu'na ve Avustralya'ya yakındır.

Bu ülkelerin her biri, farklı nedenlerle uluslararası sistemde sıradışı siyasal statülere sâhiptir. Güney Kore ve Tayvan, Soğuk Savaş yıllarında Amerikan güvenlik şemsiyesinin altına giren sıcak uluslararası anlaşmazlık noktalarıdır. Her ikisi de, daha sonradan demokratik hâle gelen ama öncesinde militer ve farklılıkları hoş görmeyen otoriter devletlerdi. ABD'nin Soğuk Savaş yıllarında Doğu Asya'daki harcamaları Güney Kore ve Tayvan'a yaradı. Her iki örnekte de askerî çatışma, kalkınmayı engellemedi.

Hong Kong ve Singapur'un siyasal profilleri farklıdır. İkisi de eski Britanya sömürgesidir. Ulus-devlet olmaktan ziyâde şehir devlet niteliğindedirler ve bu

şehirler ticaret limanları ve finans merkezleridir. Hong Kong ve Singapur, Soğuk Savaş döneminde Güney Kore ve Tayvan kadar baskıcı ve militer olmamasına rağmen demokrasi de değildi. Hong Kong, Britanyalı bir vâli tarafından (ve 1997'den itibaren Pekin hükûmeti tarafından) ve Singapur da başat bir lider tarafından yönetiliyordu.

Dört kaplanın dışında kalan diğer Güney Asya ülkeleri, 1980'lerden itibaren onların izinden gitmeye çalıştı. Bu ülkeler arasında Tayland, Malezya ve Endonezya sayılabilir. Farklı deneyimleri nedeniyle bu ülkeler daha sonra diğer Asya ekonomileriyle birlikte tartışılacaktır (bkz. ss. 591-595).

Çin Deneyimi

Yeni sanayileşen ülkelerin başarısının başka yerlerde tekrarlanabileceği konusunda bir şüphe vardysa bile Çin bu şüphelerin hepsini ortadan kaldırdı. Çin'in 1,3 milyarlık bir nüfusu vardır ve Çin'in kendi kendine yeterli bir birikim oluşturma çabalarını araştırmak için sırf bu büyüklük bile yeterlidir. Fakat aynı zamanda son yirmi yıldır dünyanın en hızlı büyüyen sektörleri de Çin'dedir.

1949'daki komünist zaferle 1960'ların sonunda Mao Zedong dönemindeki Kültür Devrimi arasında Çin ekonomik politikası, milli bir kendi kendine yeterlilikle komünist ideolojiye vurgu yaptı. Devlet, merkezî planlama ve kamu mülkiyeti yoluyla tüm ekonomik etkinlikleri kontrolü altında tuttu. “Demir pilav kâsesi” politikası, bütün Çin vatandaşlarının temel yiyecek ihtiyaçlarını garanti altına aldı (en azından teorik olarak).

Mao 1976'da öldükten sonra, Deng Şiaoping yönetimindeki Çin, ekonomik reformlar yaparak güney kıyılarındaki eyaletlerini yabancı yatırımlara açık ve kapitalist ilkelere göre işleyen *serbest ekonomik bölgelere* dönüştürdü. Köylüler, kolektif çiftlikler yerine kendi topraklarında çalışarak başarılı oldukları durumlarda zenginleşti (Çin standartlarına göre). Girişimciler şirketler kurdu, işçi çalıştırdı ve kâr elde etti. Yabancı yatırım, Güney Çin'in konumunun, ucuz işgücünün ve görece siyasal istikrarının avantajlarından yararlanarak buraya akmaya başladı. Çin'in diğer bölgeleri de aşamalı olarak kapitalist ilkelere açıldı. Devlet, daha fazla sektörün kâr elde etmesini isteyerek yöneticilere, kendi şirketlerini yönetme konusunda ve uygun gördükleri durumlarda bu karları harcama konusunda daha fazla inisiyatif verdi. Bu politikalar uygulamaya başlandığından beri ekonomik büyüme hızlandı. Yaşam standartları somut bir biçimde yükseldi.

Bununla birlikte Çin, Mao devrimcilerinin ortadan kaldırmış olduğu kapitalist özelliklerin bir kısmını yeniden tesis etti. Zengin girişimciler havalı ithâl otomobillere binerken yoksul işçilerin işsiz kalmasıyla birlikte yeni sınıf farklılıkları ortaya çıktı. Kâr getirmeyen kamu sektörleri, 1990'larda her yıl artarak 10 milyon işçiyi işten çıkardı. Kalkınmanın dokunmadığı kırsal bölgelerde, hâlâ umutsuz bir yoksulluk yaşayan 200 milyon Çinli köylü var. Fahşelik gibi toplumsal sorunlar ve enflasyon gibi ekonomik sorunlar (büyük oranda kontrol altındaydı) geri geldi. Sıradan bir Çinli için en büyük hayâl kırıklığı, kısa yoldan zengin olma ortamı içerisinde yetkililer arasında yaşanan yaygın yolsuzluklardı.

Bu adâletsizlikleri telâfi etmek ve ekonomik büyümelerini hızlandırmak için ticaretten yararlanmaları konusunda yoksul ülkelere yardımcı olmak amacıyla DTÖ'de bir Genel Tercihler Sistemi vardır (bkz. s. 385). Bu ve diğer önlemler –AB ülkelerinin Küresel Güney'den gelen mallar üzerindeki târifeleri gevşettiği Lomé Sözleşmeleri gibi– dünya ticaretine katılımın kalkınmayı engellemeyip ilerletmesini güvence altına almak amacıyla genel ticaret kurallarına getirilen istisnalardır.¹⁵ Eleştirel yaklaşanlar, genel dünya ticaret rejiminin kaybedenlerinin yine de yoksul ülkeler olduğunu iddia eder.

Güney ülkeleri, dünya ekonomik rejimlerinin bu sorunlarına farklı tepkiler vermiştir. 1970'lerde OPEC, petrol ticaretinin koşullarını değiştirdi ve petrol ihraç eden ülkelere muazzam miktarlarda sermaye getirdi. Bazı ülkeler bu başarıların, diğer ürünler için de tekrarlanabileceği ve Küresel Güney'e büyük kazanımlar getireceğini ümit etti ama bu gerçekleşmedi (bkz. ss. 393-395 ve (bkz. ss. 517-522).

Yine 1970'lerde, yoksul ve orta gelir düzeyine sâhip çok sayıda ülke, Kuzey-Güney ekonomik ilişkilerini Güney'in avantajına olacak şekilde değiştirmek ve dünya ekonomisini yeniden yapılanmaya zorlamak amacıyla geniş bir siyasal koalisyon kurmaya çalıştı. Bağlantısızlar hareketinin (bkz. s. 113) 1973'teki zirve toplantısı, ilk olarak *Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (New International Economic Order –NIEO)* çağrısında bulundu.¹⁶ Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen'in merkezinde, ticaret koşullarının mamul ürünler değil birincil mallar lehine değiştirilmesi vardı. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen önerisi, aynı zamanda Küresel Güney'de sanayileşmenin geliştirilmesi ve Kuzey'in daha fazla kalkınma yardımı yapması çağrısında bulundu. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen, Küresel Güney'in kısmen güçlü olmaması ve kısmen de kendi içerisindeki eşitsizliklerin buradaki ülkeler arasında farklılaşan çıkarlar yaratması nedeniyle, Küresel Güney'in sesini duyurma kampanyası olmanın çok ötesine geçemedi.

Güneydeki ülkeler, Güneyin yararına olacak şekilde dünya ticaretinin yeniden yapılandırılması önerileri getirmeye devam ediyor. Bu çabalar, artık temel olarak *BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UN Conference on Trade and Development –UNCTAD)* çerçevesinde gerçekleşmektedir ve düzenli olarak toplanan UNCTAD'ın Kuzey-Güney ekonomik ilişkilerinde önemli değişiklikler getirecek bir otoritesi bulunmamaktadır.¹⁷ Kuzey-Güney ticaretini geliştirmeye yönelik (Kuzey'e olan bağımlılığı azaltma) girişimlerin büyük oranda uygulanamaz olduğu görüldü. Çin, Afrika'da yeni dostlar elde etmeye çalışırken bazen Güney-Güney dayanışması fikrini kullanır. Bağlantısızlar hareketi ve BM gibi çeşitli gruplar aracılığıyla devam eden çabalar, Küresel Güney'de işbirliği ve dayanışmayı geliştirmeye devam etmektedir.¹⁸ Bununla birlikte bu tür çabalar, Güney'in Kuzey'e bağımlılığını değiştirme konusunda pek bir sonuç alamamıştır.

DIŞ YARDIM

Dış yardım (ya da *denizaşırı kalkınma yardımı*), ekonomik kalkınmalarını hızlandırma veya yalnızca temel insanî ihtiyaçları karşılama konusunda ülkelere yardımcı

dış yardım: Ekonomik kalkınmayı hızlandırmak veya insanî ihtiyaçları karşılamak amacıyla üçüncü dünya ülkelerine sunulan para ve diğer yardımlar. Dış yardımların çoğu hükümetler tarafından sağlanır ve resmî kalkınma yardımı (official development assistance –ODA) olarak anılır. Bkz. Kalkınma Yardım Komitesi (Development Assistance Committee –DAC) s. 610

Politika Perspektifleri

TÜRKİYE BAŞBAKANI* RECEP TAYYİP ERDOĞAN

SORUN Ülke içi aktörlerle uluslararası mâli kuruluşların taleplerini nasıl dengelersiniz?

ARKAPLAN Türkiye'nin başbakanı olduğunuzu düşünün. Ekonominiz, son küresel ekonomik daralmadan etkilendi ama krizden güçlü bir biçimde çıktı. GSYİH'deki büyüme, 2010 yılında yüzde 7'den daha fazlaydı. İhrâcât, ekonominizin büyük bir kısmını oluşturuyor ve çeşitlenmiş durumda: en çok ihraç edilen ürünler arasında tarım ürünleri, otomotiv ve elektronik parçaların yanı sıra tekstil sayılabilir.

Son on yılda, kilit sektörleri özel yatırımcılara sattığınız için ülkeniz kapsamlı bir özelleştirme yaşadı. Gerçekten de ülkenizdeki önemli imâlât sanayilerinin çoğu artık özel sektörün elinde ve bu, 20 yıl öncesine göre önemli bir değişiklik. Bu özelleştirmelerin çoğu, 2001'deki önemli ekonomik krizin ardından IMF tarafından teşvik edildi.

Ekonominizin sanayi sektörleri kadar hızlı liberalleşmeyen alanlarından biri de finans ve bankacılık sektörüdür. Finans ve bankacılık sektörleri, yabancı mülkiyetini kısıtlayan kapsamlı düzenlemelerle hâlâ korunmaktadır. Bu düzenlemeler, zengin AB ülkeleri, ABD ve Japonya'dan gelecek doğrudan yabancı yatırımları engellemiştir.

ÜLKE İÇİ FAKTÖRLER İnanılmaz derecede popüler ve son yıllarda eşi görülmemiş bir şekilde üçüncü kez seçilmiş bir başbakansınız. Ancak popülaritenizin büyük kısmı, ekonomi yönetimindeki başarılarınıza dayanıyor. Seçmenler, özelleştirme ve ekonomik liberalizasyon çabalarınızı, büyük ölçüde Türk ekonomisinin güçlü kalması nedeniyle hâlâ destekliyor.

Bununla birlikte iş dünyası elitleri, Türkiye'yi uluslararası ekonomik krizlerden izole etmek amacıyla finans ve bankacılık sektörlerindeki güçlü düzenleme çabalarını desteklemeye devam ediyor. Bu düzenlemeler, onların Türk ekonomisi içerisindeki avantajlı mâli konumlarını da koruyor. Ancak uluslararası yatırımcılar, ekonominizin bu sektörlerine de yatırım yapma konusunda daha fazla serbesti istiyor.

SENARYO Şimdi, ekonominizin önemli bir sermaye kaynağı olan AB'nin, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya'daki borç krizi sorunlarıyla boğuşmaya

* Recep Tayyip Erdoğan Ağustos 2014'te yapılan seçimlerle cumhurbaşkanı olmuştur. –y.n.

devam ettiğini düşünelim. AB'nin bu mücadelelerinin bir sonucu olarak ülkenize yapılan yabancı doğrudan yatırımlar hızla azalıyor. Üstelik Avrupa'daki kilit ticaret ortaklarınızın ekonomik durumlarının kötüleşmesi nedeniyle ihrâcâtınız da azalıyor. Popülaritenizi ve uluslararası duruşunuzu desteklemiş olan ekonomi, hükümetiniz açısından artık büyük bir sorun hâline geliyor.

Finans ve bankacılık sektörlerindeki düzenleyici kontrollerin gevşetilmesi, ekonomik sorunlarınız için potansiyel bir çözüm olabilir. Batılı gözlemciler ve IMF, bu yöndeki bir politika değişikliğinin, ekonominizin çok ihtiyaç duyduğu sermaye girişini sağlayacağını ve bunun da Türk ekonomisini içerisinde bulunduğu düşüş eğiliminden kurtaracağını düşünüyor.

POLİTİKANI SEÇ Daha fazla doğrudan yatırımı teşvik etmek için yatırım düzenlemelerinizi gevşettir misiniz? Böyle bir hareketin iç politikada neden olabileceği tepkileri ve size destek veren kilit ekonomik aktörlerin karşınıza geçmesini göze alırsınız? Türkiye'yi, yeni ekonomik krizlere yol açabilecek bir potansiyele mâruz bırakır mısınız? Yoksa bekleyip, AB'nin bir an önce toparlanarak ekonominizi canlandıracağını mı ümit edersiniz? Ekonomik büyümenizin hızlanmasına yardımcı olacak ek sermaye akışlarından Türkiye'yi soyutlamaya devam mı edersiniz?

Çöplükteki çocuk, Bangladeş, 2013

NİHÂİ AŞAMADA ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YAŞANAN ÇATIŞMA VE DRAMLAR, İNSANLIK TOPLUMUNUN sorunlarıdır –güç ve zenginlik mücadeleleri, farklılıklara rağmen işbirliği çabaları, toplumsal ikilemler ile ortak fayda sorunları, özgürlük ve düzen arasındaki denge, eşitlik ve verimlilik arasındaki çelişki ve uzun vâdeli sonuçlarla kısa vâdeli sonuçlar arasındaki karşıtlık. Bunlar, en küçük gruptan dünya toplumuna kadar hiçbir insanlık toplumunun kaçamayacağı temalardır. Bu anlamda uluslararası ilişkilerin konusu, günlük yaşamın bir uzantısı ve insan tercihlerinin bir yansımasıdır. Uluslararası ilişkiler, bu gezegende birlikte yaşayan hepimizi –Kuzey ve Güney, kadın ve erkek, vatandaş ve lider– ilgilendiriyor.

Bu kitap, ortak fayda sorununun, çok sayıdaki bağımsız (devlet veya devlet-dışı) aktör arasında başarılı bir işbirliğine yönelik olarak aşılması güç zorlukları, diğer toplumsal konulardan daha çok uluslararası ilişkilerde çıkardığını gösterdi. Düzeni sağlayacak merkezi bir yönetimin olmadığı ortamda uluslararası ilişkiler aktörleri ortak fayda sorunu konusunda üç tür çözüm geliştirdi –kitaptaki üç merkezi ilkemiz. Ülkeler, uluslararası güvenlik konularında ve özellikle askerî güç konusunda (6. Bölüm) hâkimiyet ilkesine başvurur. Kimlik ilkesinin en önemli olduğu konu, dikkat çekici bütünleşme sürecidir (10. Bölüm). Ancak bunların en önemlisi, uluslararası anlaşmalar, hukuk ve BM'den DTÖ'ye kadar çeşitli uluslararası örgütlere dikkat çeken karşılıklılık ilkesidir. Karşılıklılık ilkesine özgü çözümler karmaşıktır, üzerinde uzlaşılması çok uzun zaman alır ve sonrasında buna uyulduğuna dâir kapsamlı denetimler gerektirir. Fakat hepsi bir araya getirildiğinde, karşılıklılık temelli bu anlaşmalar, aşırı savaş eğilimlerinden, yüzyıllar içerisinde daha önce hiç olmadığı kadar güçlü bir barış ve refaha doğru evrilen bir uluslararası sistemin temelini oluşturur –dünyadaki çözülmemiş çok sayıdaki ciddi soruna rağmen.

Bu kitabın en önemli temalarından biri de, devlet egemenliği, ülkesellik ve “anarşi” -merkezi bir yönetimin olmaması- temelinde oturmuş bir kurallar bütünü olarak uluslararası sistemin doğasıdır. Fakat uluslararası sistem, giderek daha karmaşıklaşıyor, ayrıntılı hâle geliyor ve gezegensel bir toplumun farklı boyutlarını birbirine daha çok bağlıyor. Self-determinasyon ilkesi, artık devlet egemenliğine meydan okuyor. Hükümetin halkın rızasını almadan zorla yönetim ve insan haklarını ihlâl hakları, uluslararası normlar tarafından sınırlandırılmaya başlıyor. Ulusal sınırlar, bilgi, çevresel değişimler ve füzeleri durduramadığı için ülkesel bütünlük de sorunlu bir konudur. Bilgi, -devlet, devlet-altı veya ulus-üstü- aktörlerin dünyanın başka yerlerinde neler olup bittiğini bilmesini ve eylemlerini küresel ölçekte koordine etmesini sağlar.

Teknolojik gelişme, uluslararası ilişkilerde gerçekleşmekte olan derin ama aşamalı değişimin sıradan bir boyutu değildir. Yeni aktörler güç kazanmakta, uzun zamandır yerleşmiş olan ilkelerin etkisi azalmakta ve hem devletler hem gruplar ve hem de bireyler açısından yeni zorluklar ortaya çıkmaktadır. Teknoloji, askerî gücün kullanılabilirliği ve rolünü derin bir biçimde dönüştürmektedir. Teknoloji, Afganistan'daki gibi kontrgerilla savaşlarının ve dünyada aktif durumdaki diğer 11 savaşın tarafları açısından kilit roller oynar.

Özellikle ekonomik ödüller gibi askerî olmayan etki araçları, çok daha önemli güç yetenekleri hâline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem barışçıl bir dönem ama bu barış çok kırılğan. Geçmişteki savaş sonrası dönemleri gibi bu dönem de, bir sonraki savaşın hemen öncesindeki döneme mi dönüşecek, yoksa Kant'ın hayâl ettiği gibi sağlam ve uzun süreli bir “ebedî barış”a mı yol açacak?

Uluslararası ekonomi-politik gelişmelerine baktığımızda, ülkeler arasında eşzamanlı olarak hem bütünleşme hem de parçalanma eğilimleri görüyoruz. İnsanlar, kendi dillerini konuşmaya, kendi bayraklarını dalgalandırmaya ve üzerindeki resim ve sembollerle kendi para birimlerini kullanmaya devam ediyor. Milliyetçilik önemli bir dinamik olmayı sürdürüyor. Ama kendi devletleriyle özdeşleş-

miş olmalarına rağmen insanlar, aynı zamanda etnik bağlar, toplumsal cinsiyet ve Avrupa örneğinde olduğu gibi bölge temelinde birbiriyle rekabet hâlinde farklı kimlikler de taşıyor. Uluslararası ticarete liberal iktisat hâkimdir çünkü çok iyi işlemektedir. Devletler, ayakta kalabilmek için çok-uluslu şirketler ve diğer aktörlerin zenginlik yaratmasına yardımcı olmaları gerektiğini anladı.

Çevre tahribatı, hem Kuzey hem de Güney'deki sürdürülebilir büyümenin önündeki en büyük engel hâline geldi. Yüksek maliyetler, aktör sayısının çok fazla olması ve ortak fayda sorunu nedeniyle çevre konusundaki uluslararası pazarlıklar zordur.

Eş zamanlı olarak Kuzey-Güney ilişkileri dünya politikasının merkezine yerleşmektedir. Kuzey zenginlik biriktirmeye devam ederken Güney'in büyük bir kısmının geride kalmasıyla, demografik ve ekonomik eğilimler Kuzey-Güney ayrımını keskinleştirmektedir. Nihâi aşamada, Güney'in ekonomik kalkınma sorunlarına eğilmemekten kaynaklanan yüksek maliyetlerini Kuzey üstlenmek zorunda kalacaktır. Belki, bilgisayarlaşmayı ve biyoteknolojik yenilikleri kullanarak yoksul ülkeler de, ekonomilerini Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yaptığından daha etkin ve sürdürülebilir bir biçimde kalkındırabilir.

Geleceği şimdiden bilemeyiz ama olaylar geliştikçe, bunları arzuladığınız ve beklediğiniz dünyalarla -zaman içerisindeki dönüm noktalarıyla- karşılaştırabilirsiniz. Örneğin şu tür soruları sorabilirsiniz (her bir soru için kendinize, arzuladığınız ve beklediğiniz gelecek sorusunu neden bu şekilde cevapladığınızı sorarak):

1. Ulus-üstü otoriteler devlet egemenliğini zayıflatacak mı?
2. İnsan hakları ve demokrasi normları küresel hâle gelecek mi?
3. BM, dünya için hükûmete benzer bir yapıya bürünecek mi?
4. BM yeniden yapılandırılacak mı?
5. Dünya Mahkemesi hükümlerinin yaptırım gücü olacak mı?
6. Devletlerin sayısı artacak mı?
7. Çin demokratikleşecek mi?
8. Bilgi teknolojilerinin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkileri neler olacak?
9. Kitle imha silâhları yayılacak mı?
10. Askerî etki politikalarının zamanı geçti mi?
11. Silâhsızlanma gerçekleşecek mi?
12. Kadınlar uluslararası ilişkilere tam olarak katılabilecek mi? Bu, ne tür bir etki doğuracak?
13. Tek bir dünya para birimi olacak mı?
14. Küresel bir serbest ticaret rejimi olacak mı?
15. Milliyetçilik yavaş yavaş yok mu olacak yoksa gücünü sürdürecektir mi?
16. İnsanların çoğu küresel bir kimlik geliştirebilir mi?
17. Dünya kültürü daha homojen mi yoksa daha çoğulcu mu olacak?

18. AB veya diğer uluslararası örgütler siyasî birliğe ulaşabilecek mi?
19. Küresel çevre tahribatı ciddi mi olacak? Bu, ne kadar yakın zamanda gerçekleşecek?
20. Yeni teknolojiler, çevresel kısıtlamalardan kaçınmamızı sağlayacak mı?
21. Küresel sorunların yaratacağı dünya düzeni, daha güçlü mü yoksa daha zayıf mı olacak?
22. Nüfus artışı bir dengeye ulaşacak mı? Öyleyse ne zaman ve hangi düzeyde?
23. En yoksul ülkeler zenginlik birikimi sağlayabilecek mi? Ne kadar zamanda?
24. Güney'in kalkınmasında Kuzey'in rolü ne olacak?

Yaptığınız tercihler ve davranışlarınız, nihâi aşamada içerisinde yaşadığınız dünyayı etkiler. Uluslararası ilişkilere katılmaktan kaçınmazsınız. Zaten onun içerisindeyiz ve bilgi devrimiyle birlikte karşılıklı bağımlılığın diğer boyutları, yıldan yıla sizi, dünyanın geri kalanıyla daha yakın bir ilişki içine çekiyor. Beklediğiniz dünyayla arzuladığınız dünyayı uyumlu hâle getirebilmek için çeşitli biçimlerde hareket edebilirsiniz. Uluslararası ilişkiler içerisindeki konumunuzu tanımlayan eylem ve tercihleri keşfederek yeteneklerinizi artırabilirsiniz.

Kitapta ele alınan çalışmaları tamamladığınıza göre burada durmayın. Ülkenizin sınırları ötesindeki dünya hakkında daha fazla şey öğrenmeye devam edin. Olabilecek bir dünya hakkında düşünmeyi sürdürün. Önümüzdeki yıllarda bu dünyayı gerçekleştirecek değişimlerin bir parçası olun. Bu dünya sizin: araştırın, önemseyin ve sâhiplenin.

A

Aall, Pamela 179
 Abraham, Itty 306
 Abu-Lughod, Janet 561, 577
 Acharya, Amitav 490
 Ackerman, Peter 179
 Addis, Elisabetta 180
 Adler, Emanuel 306, 490
 Afshar, Haleh 576
 Aggarwal, Vinod K. 412
 Agha, Hussei 179
 Aguilar, Delia D. 576
 Akan, Burcu 411
 Albright, David 306
 Aleinikoff, Alexander 576
 Aliber, Robert Z. 453
 Alker, Hayward R. 178
 Allee, Todd 177
 Allison, Graham T. 210, 306
 Allison, Juliann E. 491
 Altman, Lawrence K. 535
 Ambrosio, Thomas 259
 Amin, Samir 179
 Amsden, Alice 624
 Anderson, John Ward 535
 Anderson, Kym 412
 Anderson, Perry 577
 Anderton, Charles H. 129
 Andreas, Peter 412
 Andreopoulos, George J. 366
 Andrews, David M. 453
 Angell, Norman 177
 An-Na'im, Abdullahi Ahmed 366
 Annan, Kofi A. 535
 Appleby, R. Scott 259
 Aristofanes (Aristophanes) 180

Armstrong, David 80
 Aron, Raymond 127
 Art, Robert J. 80, 127, 129, 178, 305, 577
 Ashley, Brett 128
 Ashley, Richard K. 129, 178, 259
 Assetto, Valerie J. 534
 Aumann, R. 129
 Aust, Anthony 365
 Austin, W. 258
 Avant, Deborah D. 210, 367
 Axelrod, Robert 177

B

Bacevich, Andrew J. 81, 179
 Baker, Andrew 453
 Baldwin, David A. 127, 177
 Bannon, Ian 535
 Barash, David P. 179
 Barber, Benjamin R. 491
 Barboza, David 412
 Barkey, Henri J. 258
 Barkin, David 576
 Barnett, Michael 177, 178, 258, 490
 Barraclough, Geoffrey 561, 577
 Bass, Gary Jonathan 366
 Bates, Robert H. 624
 Batliwala, Srilatha 80
 Batt, Rosemary L. 576
 Baum, Matthew 211
 Bayard, Thomas O. 412
 Bearce, David H. 453
 Beasley, Ryan K. 211
 Beck, Lewis White 176
 Beckman, Peter R. 164, 180
 Bellamy, Alex J. 625
 Benda, Peter 576
 Beneria, Lourdes 576
 Benjamin, Daniel 305
 Bennett, Andrew 210
 Bercovitch, Jacob 179
 Berger, Mark T. 624
 Bernhard, William T. 453
 Bernstein, Barton J. 210
 Bernstein, Steven F. 534
 Best, Geoffrey 365, 366
 Bhagwati, Jagdish 83, 131, 412
 Bhalla, Surjit S. 575
 Biersteker, Thomas J. 412
 Binder, Leonard 259
 Black, Jeremy 577
 Black, Richard 534
 Blainey, Geoffrey 257
 Blinder, Alan S. 453
 Bloom, Mia 305
 Boli, John 365
 Booth, Ken 80, 81
 Borgese, Elisabeth Mann 535
 Boserup, Ester 576
 Boswell, Terry 577
 Bourke, Joanna 307
 Bouton, Marshall M. 211
 Boutwell, Jeffrey 306
 Boyd, Andrew 81, 512, 567
 Boyer, Mark A. 129
 Bozeman, Adda 561, 577
 Brack, Duncan 534
 Braithwaite, John 453
 Braman, Sandra 491
 Braudel, Fernand 577
 Brautigam, Deborah 624
 Brawley, Mark R. 128
 Braybon, Gail 180
 Brecher, Michael 210

Bremer, Stuart A. 258
Brewer, Anthony 178
Breyman, Steve 179
Broad, Robin 81
Brock-Utne, Birgit 180
Brooks, Stephen G. 81, 453
Brown, L. David 80
Brown, Lester R. 534
Brown, Philip 576
Bruck, H. W. 210
Bueno de Mesquita, Bruce 177
Bunn, Matthew 306
Burgess, Guy 179
Burgess, Heidi 179
Burguieres, M. K. 180
Burke, Anthony 178
Burnside, Craig 625
Busch, Marc L. 412
Buzan, Barry 80, 128

C

Cameron, David 83
Campbell, David 178
Cancian, Francesca M. 179
Cantril, Hadley 128
Caporaso, James A. 490
Caprioli, Mary 179
Cardoso, Fernando Henrique 577
Carlsnaes, Walter 80, 127, 210
Carlton, Eric 307
Carpenter, R. Charli 180
Carr, Edward Hallett 127
Carter, April 179
Caul, Miki 180
Cederman, Lars-Erik 258
Cha, Ariana Eunjung 491
Chafetz, Glenn 306
Chaloupka, William 178
Chambers, W. Bradnee 535
Chandrasekaran, Rajiv 491
Chang, Michele 491
Charles, Jones 128
Cha, Victor D. 306
Checkel, Jeffrey 178

Chew, Sing C. 577
Child, Jack 179
Chodorow, Nancy 180
Choi, Seung-Whan 307
Choucrist, Nazli 259
Chowdhury, Najma 164, 180
Christiansen, Eben J. 210
Cipolla, Carlo M. 577
Clarke, Walter S. 81
Cohen, Benjamin J. 80, 306, 366, 452, 453, 455
Cohen, Eliot A. 81
Cohen, Lenard J. 128
Cohn, Carol 181
Colin, Elman 127
Collier, Paul 257, 576
Collins, Nancy 210
Collins, Nancy A. 210
Comenetz, Joshua 81
Comor, Edward A. 491

Conca, Ken 535
Cooper, Richard H. 625
Copeland, Brian R. 535
Copeland, Dale C. 258
Copelovitch, Mark S. 453
Cortright, David 305
Cote, Owen R. 129
Coulomb, Fanny 411
Cowles, Maria Green 490
Cox, Robert W. 128
Cox, Wayne S. 178
Craft, Cassidy 306
Crocker, Chester A. 179
Cronin, Patrick M. 129, 305, 366
Crossette, Barbara 535
Cryer, Robert 366
Cusimano, Maryann K. 81

D

Daalder, Ivo H. 128
Dalby, Simon 535
D'Amico, Francine 164, 180
Dam, Kenneth W. 453
Dauvergne, Peter 535

Davidson, Lawrence 259
Davis, Christina 412
Davis, James W. 210
Degen, Marie Louise 180
DeLaet, Debra L. 365
De Pauw, Linda Grant 180
Der Derian, James 211
Des Forges, Alison 258
Desombre, Elizabeth R. 534
Destler, I. M. 128
Deutsch, Karl W. 490
Diehl, Paul F. 258, 259
Diesing, Paul 129
Dimond, Robert 411
Dinan, Desmond 490
Dockrill, Michael 81
Dominguez, Jorge 577
Donnelly, Jack 365
Doremus, Paul N. 453
Dorner, Peter 576
Dougherty, James E., Jr. 80
Dower, Nigel 80
Doyle, Michael W. 80, 177, 365
Dréze, Jean 576
Drezner, Daniel 80, 412
Dugger, Celia W. 535
Duke, Simon 491
Dunne, Tim 81
Durch, William J. 365
DuVall, Jack 179
Duvall, Raymond 127, 177
Dyer, Gwynne 181

E

Easterly, William R. 624
Eden, Lynn 305
Ehrenreich, Barbara 258
Ehrhart, Hans-Georg 257
Eibl-Eibesfeldt, Irenaus 258
Eichenberg, Richard C. 211
Eichengreen, Barry 453, 490
Eisenhower, Dwight D. 179
Elias, Robert 179
Elshtain, Jean Bethke 180, 181

English, Beth 412
Enloe, Cynthia 180, 181
Ensign, Margee M. 625
Erlanger, Steven 306
Esman, Milton J. 576
Esposito, John L. 259
Evans, Gareth 366
Evans, Peter B. 211
Eyre, Dana 178

F

Falkenrath, Richard A. 306
Falk, Richard 366
Farnham, Barbara 210
Fathi, Nazila 491
Faure, Guy O. 179
Fearon, James D. 129, 259
Feaver, Peter D. 210, 213, 307
Feldman, Shai 179
Ferguson, Niall 81
Feshbach, Murray 535
Feste, Karen A. 307
Findlay, Trevor 365
Finnemore, Martha 178, 365
Finn, Peter 306
Fischerkeller, Michael P. 210
Fischer, Stanley 453, 624
Fisher, Dana R. 534
Fisher, Louis 213
Flint, Adrian 624
Folke, Steen 624
Forsberg, Randall 306
Forsythe, David P. 365
Fortna, Virginia Page 257, 365
Foweraker, Joe 577
Francke, Linda Bird 180
Franck, Thomas M. 365
Franda, Marcus 491
Frank, André Gunder 577
Fraser, Antonia 180
Freedman, Lawrance 81
Freeman, John R. 577
Frieden, Jeffrey A. 411
Friedman, Jeffrey 129

Friedman, Thomas L. 80, 491
Frye, Timothy 412
Fukuyama, Francis 81

G

Gaddis, John Lewis 81
Galtung, Johan 179
Gardiner, Richard 365
Garthoff, Raymond 81
Gat, Azar 258, 305
Gavriliis, George 259
Geller, Daniel S. 258
Gellner, Ernest 258
Gelpi, Christopher 210, 213, 307
Genovese, Michael A. 164, 180
George, A. L. 128
George, Jim 178
Gerner, Deborah J. 26, 177
Gettleman, Jeffrey 257
Gibson, James William 179
Giles, Wenona 180
Gilligan, Carol 180
Gilpin, Robert 80, 411, 453
Glaser, Charles 129, 306
Goldblatt, David 80
Goldstein, Avery 129
Goldstein, Joshua S. 177, 180, 258, 411, 576
Gordon, Michael R. 81
Gourevitch, Peter 211
Gow, James 81
Gramsci, Antonio 128
Griffiths, Martin 179
Groom, A. J. R. 177
Grossman, Dave 179
Gruber, Lloyd 128

H

Haas, Richard N. 490, 534, 535
Hall, Rodney Bruce 177
Hall, Thad E. 127
Hamilton, Lee H. 213
Hart, Paul 210

Hartsock, Nancy C. M. 180
Hasenclever, Andreas 177
Held, David 80
Herbst, Jeffrey I. 81
Hermann, Richard K. 81
Herrmann, Richard K. 210
Herz, John 305
Heston, Alan 80
Hiskes, Richard P. 211
Holsti, Ole R. 128, 211
Hook, Steven W. 211
Hopf, Ted 26, 177
Houghton, David 128, 210
Howard, Michael 257, 258, 366, 577
Howe, Irving 179
Howell, William G. 211, 213
Huth, Paul K. 129, 177
Hyde-Price, Adrian 178
Hyde, Susan D. 127
Hyndman, Jennifer 180

I-J

Ikenberry, G. John 81, 128, 367, 411

Jacobs, Lawrence R. 211
Jacobson, Harold K. 211
Janis, Irving L. 210
Jarvis, Darryl S. L. 178
Jeong, Ho-Won 179
Jervis, Robert 80, 127, 129, 210, 306
Johnston, Alastair Iain 178
Jones, Christopher M. 211

K

Kaarbo, Juliet 211
Kalyvas, Stathis N. 257
Kant, Immanuel 176
Kapstein, Ethan 80, 535
Karsh, Efraim 81
Katzenstein, Mary Fainsod 180
Katzenstein, Peter 127, 128, 177, 178
Keck, Margaret E. 80, 178
Keegan, John 81, 305

Kelly, Rita Mae 180
Keohane, Robert O. 80, 127, 177, 180
Khalidi, Ahmad 179
Khong, Yuen Foong 210
Kidron, Michael 81
Kindleberger, Charles P. 453
Kirk, Gwyn 180
Kissinger, Henry 177
Klotz, Audie 178
Konobeyev, V. 211
Krasner, Stephan 177, 453
Kremenyuk, V. A. 179
Kubálková, Vendulka 178
Kugler, Jacek 128

L

Lake, David 128, 129
Larson, Deborah Welch 81
Lebow, R. Ned 81, 129
Legro, Jeffrey W. 177
Leheny, David 178, 491
Lemke, Douglas 128
Lenin, Vladimir İlyiç 54, 154, 179, 254
Lepgold, Joseph 177
Levitsky, Steven 177
Levy, Jack 210, 257, 258
Lindsay, James M. 128
Lipschutz, Ronnie D. 179, 535
Little, Richard 128
Lloyd, Lorna 80
Long, David 126
Lorentzen, Lois Ann 180
Lynch, Cecelia 179
Lynn-Jones, Sean M. 129

M-N

Maersheimer, John J. 129
Maliniak, Daniel 180
Mandelbaum, Michael 179
Mandel, Ernest 179
Mansfield, Edward D. 177
Maoz, Zeev 258, 306
Mapel, David R. 126

March, James G. 178
Martin, Lisa 177
Mastanduno, Michael 81, 128
May, Ernest R. 81, 210
Mayer, Peter 177
McDermott, Rose 210
McDonald, Patrick 177
McFaul, Michael 81
McGrew, Anthony 80
Meinecke, Friedrich 127
Mendlovitz, Saul H. 178
Menon, Rajan 128
Mercer, Jonathan L. 210
Mertus, Julie A. 81
Meyer, Mary K. 179
Milani, Brian 81
Miller, Steven E. 129, 179
Milner, Helen 211
Moghadam, Valentine 180
Moon, Katherine H. S. 181
Moore, Barrington 178
Morgan, Patrick 129
Morgenthau, Hans 86, 162
Morrow, James D. 129
Munton, Don 81
Neack, Laura 80, 211
Nelson, Barbara J. 180
Neustadt, Richard E. 210
North, Robert C. 80
Nye, Joseph S., Jr. 80, 128, 177

O

Olsen, Johan 178
Olson, Mancur 80
Oneal, John 177
O'Reilly, K. P. 210
Osler, Fen 179
Oye, Kenneth A. 177, 412

P

Page, Benjamin I. 211
Parker, Richard B. 210
Payne, Leigh 257

Perraton, Jonathan 80
Peterson, Susan 180
Peterson, V. Spike 179, 180, 411
Pettman, Jan Jindy 181
Pevehouse, Jon C. 177, 211, 213, 365
Pfatzgraff, Robert L. 80
Pierson, Ruth Roach 180
Pleshakov, Constantine 81
Pojman, Louis P. 179
Pollins, Brian M. 177
Posen, Barry R. 128
Powell, Robert 129
Princen, Thomas 179
Prügl, Elisabeth 179
Putnam, Robert D. 211

R

Rabb, Theodore K. 257
Rapoport, Anatol 179
Redd, Steven B. 210
Redmond, John 80
Reiter, Dan 177
Reppy, Judith 180
Reus-Smit, Christian 177, 178
Rieff, David 81
Risse, Thomas 80, 127, 210, 365, 366, 490
Rittberger, Volker 177
Rocke, David M. 177
Rogowski, Ronald 211
Rohter, Larry 411, 577
Rose, Gregory F. 127
Rosenau, James N. 81, 127
Ross, Marc Howard 179
Rotberg, Robert I. 257, 624
Rotbert, Robert 177
Rourke, John T. 211
Rudra, Nita 80
Rummel, R. J. 177, 534
Runyan, Anne Sisson 179
Russett, Bruce 176

S

Sambanis, Nicholas 257, 365
Sapin, Burton 210
Sarkees, Meredith Reid 164, 180
Schiff, Ze'ev 179, 366
Schimmelfennig, Frank 178, 493
Schnabel, Albert 257
Schultz, Kenneth A. 177
Scott, James C. 178
Seager, Joni 180
Segal, Ronald 81
Seneca, Hercules Furens 257
Sens, Allen G. 128
Shanker, Thom. 127
Shapiro, Michael J. 178
Sharp, Gene 179
Sikkink, Kathryn 80, 178, 365, 366
Simmons, Beth 80, 127, 210, 366
Simon, Herbert 210
Singer, David A. 555, 577
Singer, J. David 80, 258
Siverson, Randolph M. 128, 177
Sjolander, Claire Turenne 178
Smith, Tony 211
Smoke, Richard 129
Snidal, Duncan 178
Snyder, Jack L. 81, 177, 210, 211, 257
Sobel, Richard 211
Solingen, Etel 211
Stam, Allan C. 177
Starkey, Brigid 129
Steans, Jill 179
Stein, Janice Gross 129, 179, 210
Stephanson, Anders 178
Stephenson, Carolyn M. 180

Stern, Eric K. 210
Stiglitz, Joseph E. 80, 83, 131, 415, 577, 624
Stiehm, Judith Hicks 180
Subotic, Jelena 257
Summerfield, Penny 180, 576
Summers, Robert 80
Sundelius, Bengt 210
Swaine, Michael 129
Sweig, Julia E. 127
Swerdlow, Amy 180
Sylvester, Christine 180

T

Tama, Jordan 213
Taylor, Paul 127, 177, 229, 413, 535, 576
Telhami, Shibley 129, 177
Tétreault, Mary Ann 179
Thompson, Kenneth W. 127
Thompson, William R. 257, 577
Tickner, J. Ann 179
Tierney, Michael J. 180
Tobias, Sheila 180
Touval, Saadia 129
Trachtenberg, Marc 81
Trainor, Bernard E. 81
Trexler, Richard C. 181
Tuchman, Barbara W. 210
Turpin, Jennifer 179, 180

V-W-X

Van Evera, Stephan 81, 258
Vasquez, John A. 127, 258
Vertzberger, Yaacov Y. I. 210

Voss, James F. 210

Waever, Ole 80
Walker, R. B. J. 178
Wallensteen, Peter 179
Walter, Barbara 179, 257
Walt, Stephen M. 80, 259
Waltz, Kenneth 80, 258, 305, 306
Ward, Michael D. 177
Webel, Charles P. 179
Weber, Cynthia 178
Wehr, Paul 179
Weinberg, Gerhard L. 81
Weiss, Linda 307, 365, 366
Weiss, Thomas G. 177
Welch, David A. 81, 210
Wendt, Alexander 178
Wight, Martin 127
Wilde, Jaap de 80
Wilkenfeld, Jonathan 129, 210
Wilson, Angela 81
Wilson, Peter 126
Wohlforth, William C. 81
Woodward, Bob 81, 210
Woolf, Virginia 180

Xun Cao 177

Z

Zakaria, Fareed 83, 131, 177
Zartman, I. William 129, 179
Zelikow, Philip 81, 210
Zhang, Shu 81
Zirakzadeh, Cyrus Ernesto 211
Zubok, Vladislav 81

KAVRAM DİZİNİ

A

- ABD-Japonya Güvenlik Antlaşması 110
- ABD Merkez bankası. *Bkz Federal Reserve*
- Abe, Shinzo 203
- Abhazya 51, 246
- âcil oturumlar (BM Genel Kurulu) 332
- Açe eyaleti, Endonezya 593
- açık bütçe harcaması 434
- açık deniz 344, 360
- açlık 546
- adacık ekonomiler 570
- Addams, Jane 168
- âdil ticaret 401
- Âdil Ticaret Sertifikası 395
- âfet yardımları 335, 617
- Afganistan
- ABD'nin müdahalesi* 270, 324
- daki kadınlar* 239
- demokrasi yanlısı güçler ve* 145
- iç savaş* 239
- Keşmir ve* 239
- mülteciler ve* 551
- savaş* 133
- savaşta kadınlara saldırılar* 171
- Sovyetler Birliği'nin işgâli* 72, 143
- Tâliban ve* 239
- terörizme destek* 168
- uyuşturucu ticareti* 255
- yolsuzluk* 600
- Afganistan Savaşı 281
- Afrika Birliği Örgütü (OAU) 52, 113, 133, 142, 231, 241, 266-267, 314, 328, 344, 353, 361, 459
- Afrika İnsan Hakları Komisyonu 353
- Afrika Yerfıstığı Konseyi 519
- ağırlıklı oy 430
- ahlâken haklı savaş 349
- ahlâkî mantık 165
- AIDS. *Bkz HIV/AIDS*
- aile planlaması 525
- Airbus 442
- akıllı silâhlar 484
- akıntı ağları 509
- akraba grupları 227
- akredite olmak 346
- alan adları 486
- Alaska 294, 390, 516
- alıcı 610
- alışkanlık 312
- Almanya
- AB ve* 469-470, 473
- Birinci Dünya Savaşı ve* 66
- BM Güvenlik Konseyi ve* 75, 105, 324-325
- büyük güç olarak* 97
- daki mülteciler* 552
- daki Türkler* 472, 478
- daki yabancı göçmenler* 552
- Fransa-Prusya Savaşı ve* 66
- G8 ve* 48
- Irak Savaşı ve* 110
- İkinci Dünya Savaşı ve* 97
- nın birleşmesi* 72
- nın bölünmesi* 69
- nın çelik üretimi* 460-461, 517
- nın dış yardımları* 610
- nın yayılmacılığı* 66
- nükleer silâhlar ve* 275, 292
- alt-alanlar 46
- altın 418
- altın standardı 418, 429
- alt-metin 153
- ambargolar 72, 137, 380
- Amerikalılar-Arasi İnsan Hakları Mahkemesi 353
- Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) 142, 244, 302
- Amerika'nın Sesi 482
- Amerikan karşıtlığı 236
- Amerikan Ticaret Temsilcisi 195, 398
- Amerikan Yüksek Mahkemesi 343, 345
- Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA) 391-392
- Amerika Ülkeleri Tropik Ton Balığı Komisyonu 506
- analiz düzeyleri 54-56, 220-222
- anarşi 92
- ana ülke 445
- Andean Ortak Pazarı 459
- Angola
- ABD'nin dahli* 72, 242
- adacık ekonomisi* 570
- Birleşmiş Milletler ve* 320, 328
- HIV/AIDS* 527
- iç savaş* 252
- Kung Buş halkı* 221
- petrol ihrâcâtı* 514
- savaş* 77, 133
- anlaşmalar 337
- Annan, Kofi 331
- BM personelinin işlediği suçlar üzerine* 168
- HIV/AIDS planı* 528
- Irak'ın ABD tarafından işgâli üzerine* 320
- Montreal Protokolü* 505
- Nobel Barış Ödülü* 331
- Antarktika 140, 503, 510
- Antarktika Antlaşması (1959) 510
- Anthony, Susan B. 162
- Anti-Balistik Füze Antlaşması (ABM) (1972) 296
- Antigua 60, 400

anti-uydu füzesi 251
Aquino, Corazón 164, 302
arabuluculuk 157, 332
ara değişkenler 140
Aral Gölü 513, 520
Arama-Çıkarma Sektörleri Şeffaflık Girişimi 600
Arap Baharı 37, 75–76, 143, 145, 161, 233, 240–241, 301, 477, 481, 483
göstericiler/protestocular 76, 161, 301, 481, 483, 485
şiddet içermeyen gösteriler 76
teknoloji ve 477, 481
ve Burma 76, 145
ve İran 115
ve Libya 75–76, 145
ve Mısır 75–76, 145, 161, 301
ve Suriye 75–76, 145, 301, 481
ve Suudî Arabistan 115, 241
ve Tunus 75–76, 145, 161
ve Yemen 145, 161, 241
Arap Birliği 109, 142, 338
Arap dünyası. *Bkz spesifik Arap ülkeleri*
dış kalkınma yardımları 610
hâlifelik 236, 562
İsrail karşıtı gruplaşma 115
nükleer yayılma 291
petrol ambargosu 72, 516
televizyon kanalları 475, 477
Arap hâlifeliği 236, 562
Arap-İsrail çatışması
İsrail karşıtı gruplaşma 115
toprak anlaşmazlıkları 248
Arap petrol ambargosu (1973) 72, 516
araya girme 329
Aristofanes 167
Aristoteles 350
Arjantin
borçları 423, 604
enflasyon 422
Falkland Adaları Savaşı (1982) 201
mâlî çöküşü 422
nükleer silâhlanma yarışı 292
orta büyüklükte güç olarak 98
toprak anlaşmazlıkları 247

Arjantin-Uruguay Davası (Dünya Mahkemesi) 342
Arnavutluk 59, 108, 110, 226, 245, 380, 437
artı bâkiye 375
arz 424
arz eğrisi 374
arzulu düşünce (*wishful thinking*) 188
ASEAN. *Bkz Güneydoğu Asya Uluslar Birliği*
asit yağmuru 510–511
askerî darbe (*coup d'état*) 73, 197, 301
askerî ekonomi 297–299
askerî güç 91
askerî harcamalar 70, 91, 97, 110, 199, 202, 263, 297–299, 316
askerî hükümetler 145, 302
askerî istihbarat 273
askerî kuvvetlerin idaresi 299–301
askerî-sanayi 90, 253, 399
askerî-sanayi kompleks 158, 199
askerî yardım 117, 612
Asya
bağımsızlık hareketleri 566
demokrasi 145
ekonomi 438–440
ihrâcât 559
kadınlar 549
para birimi 424
serbest ticaret bölgesi 392
sömürgecilik karşıtı hareketler 566
sürdürülebilir kalkınma 497
tsunami (2004) 615
ve ABD 112, 115
Asya mâlî krizi (1997) 438–439, 582, 586, 592
Asya-Pasifik hükümetler-arası örgütleri 392
aşı kampanyası 530
aşırı değerlilik 425
aşırı nüfus 531. *Ayrıca bkz. nüfus*
ateşkes, BM 326–330
atık boşaltma 511
atmosfer 498–505
atom bombaları 173, 282, 291

avro bölgesi 433, 469–471, 473, 604
avro/euro 468
Avrokratlar 463, 467
Avrupa 1992 466
Avrupa Adâlet Divanı 465
Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu. *Bkz Euratom*
Avrupa Birliği (AB) 460–475
barış-koruma görevleri 109
genişleme 471–473
gıda düzenlemeleri 466
insan hakları ve 353, 473
karbon emisyon kredi ticareti ve 502
Kyoto Protokolü ve 502
liberal kurumsalcılık ve 136
Lizbon Antlaşması (2007) 473–475
Maastricht Antlaşması (1992) 467
-nde konsensus 136
-nin anayasası 202, 473
Ortak Tarım Politikası 383, 462
örtüşen üyelikler ve 474
para birimi sistemi 419, 467
parasal birlik 468–471
Roma Antlaşması (1957) 461–463
sosyalleştirme ve 152
Tek Avrupa Senedi (1985) 466
ticaret ve 390, 608
Türkiye ve 471–472, 474
Ukrayna ve 148
ulus-üstü bir topluluk olarak 56, 457, 473
ve Türkiye 595
yapısı 463–465
Avrupa Birliği Konseyi 464, 473, 492
Avrupa birlikleri (Eurocorps) 109
Avrupa Ekonomik Alanı 474
Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 197, 199, 461,
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT) 474
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) 353
Avrupa Komisyonu 463–466, 469, 471
Avrupa Konseyi 353, 464, 474

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 461, 492
Avrupa kurtarma paketleri 469
Avrupa Merkez Bankası 466, 468, 474
Avrupa Moleküler Biyoloji Laboratuvarı 461
Avrupa Parlamentosu 459, 464, 492
Avrupa Savunma Topluluğu 461
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) 462
Avrupa Siyasal Topluluğu 461
Avrupa Topluluğu (AT) 461. *Ayrıca bkz. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)*
Avrupa Uyum 97, 105
Avrupa Uzay Ajansı 461
Avustralya 53, 59, 98, 109, 112, 143, 164, 323–324, 385, 392, 502, 584
Avusturya
AB içinde 471
BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık Tugayı 330
-daki yabancı göçmeler 552
erken bir ulus-devlet olarak 223
yeniden tesisi 71
Avusturya-Macaristan 104–105, 223
Prusya yenilgisi 105
Aydınlık Yol 276, 280–281
âyetullahlar 237
ayna imaj 189
ayrıcılık koşulları 603
ayrıcılık 188
ayrılık hareketleri 94, 245
ayrılma 245
Azerbaycan 59, 226, 232, 236, 286, 323, 516, 518
az gelişmiş ülkeler 63, 539
azot oksit 500, 511
Aztekler 562

B

Bağdat bombalamaları 270
bağımlılık teorisi 569

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) 59, 61–63, 65, 73, 77, 112, 272, 323, 392, 420, 437, 515
Ukrayna ve 112
bağımsızlık 315
Bağımsızlık Bildirgesi (ABD) 350
bağımsızlık hareketleri 566, 573
bağışçı 610
bağışıklık. *Bkz aşı programları*
bağlantı 158
bağlantısızlar hareketi 113, 608
bağlayıcı 321
Bahamalar 59, 119
Bahreyn 60, 132, 233, 237, 286, 515
petrol ihrâcâtı 595
Bakassi Yarımadası 247
Bali bombalamaları 240
balistik füzeler 284–287
savunma sistemleri 293
yayılma 50
yetenekleri 286
Balistik Füze Savunma (BMD) 293. *Ayrıca bkz. Stratejik Savunma Girişimi (SDI)*
Balkanlar 150. *Ayrıca bkz. spesifik ülkeler*
Baltık bölgesi 112. *Ayrıca bkz. spesifik ülkeler*
Bangladeş 329–330, 593, 597
âdil seçimler 593
çocukların yetersiz beslenmesi 546
Grameen Bank 597
işçi dövizleri 555
nüfus artışı 521
-te kadınlar 182
tekstil ihrâcâtı 396
ve küresel ısınma 499
banka ve bankacılık
çok-uluslu 441
küreselleşme 417
siyasal risk analizleri 602
Ban, Ki-mun 331
Barbuda 60, 400
barış çalışmaları 47, 157–161
Barış Gönüllüleri 613
barış hareketleri 160
Barış için Birlik 326

barış içinde bir arada yaşama 70, 232
barış inşası 329
Barış İnşası Komisyonu (BM) 329
barış-koruma 326, 329
barış operasyonları 329
barış-uygulama 330
barış-yapma 115, 162, 164, 200, 330
baskı 354
baskınlar 217
Basra Körfezi 521. *Ayrıca bkz. Körfez Savaşı*
başarısız devletler 144
Batı-karşıtı duygular 234–235, 626
Batı medeniyeti 560
Batı Şeria 155, 200, 241, 248–249, 552
“bayrak etrafında toplanma” sendromu 204
BDT *Bkz Bağımsız Devletler Topluluğu*
bebek endüstriler 381
bebek ölüm oranları 526, 590
bedavacılık. *Bkz beleşçilik*
Beijing. *Bkz Pekin*
beklentiler 374
beklenti teorisi 190
Belarus 59, 112, 286
Belçika 53, 59, 66, 230, 461
AB yönetim merkezi 463
çelik üretimi 461
çikolata pazarı 466
NATO merkezi 108
ulusal mahkemeler ve insan hakları 343
beleşçilik / bedavacılık 38–39, 142, 149, 320, 389, 470, 473, 485, 497, 501, 503–505, 510, 536, 618
belirsizlik 185
Benelüks ülkeleri 461. *Bkz spesifik ülkeler*
Bensouda, Fatou 361
Berlin Duvarı 69–70, 72
Bermuda 51, 60
beyin göçü 603
bilgi 316, 475–487

hükümetin aracı olarak bilgi 480–482
hükümetlere karşı araç olarak bilgi 482–484
küresel kültür 484–487
telekomünikasyon 484–487
bilgi elekleri 188
bilgi savaşları 273
bilgisayar korsanları 275, 481
bilgisayarlar 479
Bilgi Toplumu Hakkında Dünya Zirvesi 486
bilişsel denge 188
bilişsel önyargılar 188
bilişsel uyumsuzluk 188
Bill ve Melinda Gates Vakfı 613–614
bin Ladin, Usame 75–76, 184, 239–240, 274
biyresel analiz düzeyi 54, 220
biyresel çıkarlar 38
biyresel karar alıcılar 187–190
birikim teorileri 556
Birinci Dünya Savaşı 57, 65–67, 85, 100, 103, 105, 136, 142, 145, 154, 158, 168, 220, 223–224, 253–254, 288, 295, 374, 478
birinci vuruş 293
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) 236, 250, 483, 514, 595
Birleşmiş Milletler (BM) 315–337
BM'nin amacı 315
BM'nin yapısı 318–319
BM programları 334–335
BM sistemi 315–321
BM Şartı 315–318
BM tarihi 319–321
Genel Kurul 332
özerk kuruluşlar 335
Sekretarya 330–332
biyolojik çeşitlilik 505–507
biyolojik silâhlar 287–289
Biyolojik Silâhlar Sözleşmesi 289
Blair, Tony 150
Blitzkrieg 275
BM Âfet Yardım Koordinatörü Bürosu (UNDRO) 617
BM Çevre Programı (UNEP) 334, 500

BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) 334, 336
BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) 250, 509
BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 169, 336, 611
BM Eğitim ve Araştırma Kurumu (UNITAR) 611
BM Genel Kurul toplantısı 160
BM Genel Kurulu 169, 299, 430
BM Güvenlik Konseyi 321–326
BM Güvenlik Konseyi dâimî üyeleri 321–322, 324–325, 340
BM Kalkınma Programı (UNDP) 335, 611
BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 335, 552–554, 576, 619
BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık Tugayı 330
BM Nüfus Fonu (UNFPA) 232, 525–526, 535, 611
BM programları 611
BM Sınai Kalkınma Teşkilâtı (UNIDO) 336, 611
BM Şartı 315–316, 318, 326, 331–332, 338–339, 348, 351, 457, 460
barış-koruma ve 326
insan hakları ve 348
BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) 335, 608
BM Vakfı 141
BM Yardım Çalışmaları Kuruluşu (UNRWA) 335
Boğazlar, Rus tankerleri 516
boğmaca 543
Bolivya
anlaşmazlıkları 243
kokain ticareti 255
Küba'nın müttefiki olarak 156
yabancı malvarlıklarının millileştirilmesi 446
Bombay, terörist saldırısı 117, 239, 272
Bono (şarkıcı) 52–53, 610
borç 612
borç erteleme anlaşmaları 603
borç garantileri 612

borçlu 603
borç veren 603
borç verme 569
borç yönetimi 603
Bosna
savaşta kadınlara saldırılar 171
Bosna-Hersek
AB barış koruma güçleri 110
arabuluculuk 158
bağımsızlığı 74
Dünya Mahkemesi ve 340
etnik temizlik 74, 246
kamuoyu ve 202
NATO kuvvetleri 109
savaşın sona ermesi 133
sistemik tecavüz 171
Bosnalı Sırp liderlerin savaş suçlusu olarak yargılanması 149, 355
Botsvana 61, 527, 553, 568
bölgesel gruplaşmalar 113–116
bölgesel hükümetler-arası örgütler 113, 314
bölgesel komisyonlar 334
bölünebilir materyal 282
BP (British Petroleum) 511
Bretton Woods Sistemi 429
Brezilya
Avrupa imparatorlukları 562
beleşçilik ve 503
ekonomik kalkınma 594
enflasyon 440
ilâç ihrâcâtı sahtekârlığı ve 527
karbon emisyon ticareti 502
Mercosur içinde 392
-nın çelik üretimi 517
-nın kahve üretimi 519
nükleer silâhlanma yarışı 292
orta büyüklükte güç olarak 98
Rousseff liderliği 391
ticaret ve 406
yağmur ormanları ve 509
Britanya
2008-2009 mâlî krizi ve 557
AB 466, 473
AET 463
banka iflâsları 417
büyük güç olarak 97–98, 105
dış yardımları 610
ekonomi 401–402

Ekvador büyükelçiliği 93
Falkland Adaları çatışması 201, 250
G8 ve 48
gizli kimyasal silâh programı 288
hegemon olarak 102
Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi 160
Hong Kong'un Çin'e devri 247
Irak Savaşı 320
ikinci Dünya Savaşı ve 67
kralliyet düğünü 487
merkantilizm ve 375
parlamentar sistem 205
petrol ve 515–516
savaş suçluları yargılamaları 149
silâh ihracatı 299
sömürgeler 516, 562
Thatcher, Margaret ve 164, 201
ticaret ve 375
Brunei 60, 248–249
Brüksel, Belçika 108, 463, 467, 474
buharlı motorlar 402
bulaşıcı hastalıklar 526, 530, 546
Bulgaristan 59, 108, 110, 437, 471
Burma (Myanmar) 52, 60, 65, 76, 133, 145, 343, 350, 353, 600, 619
ve Arap Baharı 76, 145
Burundi 61, 133
Bush, George W. *Bkz terörizme karşı savaş*
ABM Antlaşması ve 296
Afrika'daki HIV/AIDS ve 528
atama 196
bayrak etrafında toplanma sendromu ve 204
çelik târifeleri ve 378, 400
Irak Savaşı ve 56, 191
Kyoto Protokolü ve 503
serbest ticaret politikası 378
uluslararası sorunlar ve 87
Butto, Benazir 164, 239
bürokrasi 331
bürokratik siyaset modeli 186
bütçe açığı 435, 469–470
bütüncül aktör 120
bütünleşme teorisi 457–460
“büyük beşli” 43, 292

Büyük Buhran 102, 297, 402, 404, 436
“Büyük Durgunluk” 436
büyükelçiler 323. *Ayrıca bkz. diplomasi*
büyükelçileri geri çağırma 347
büyükelçilik 93
büyükelçilikler 195, 346
büyük güçler 97
büyük güçler sistemi (1500–2000) 104–105
Büyük Sırbistan 74
C-Ç
Cancun, Meksika; DTÖ toplantısı 62, 387, 396
CARE 617
cârî hesap 431
Carter, Jimmy 196
Castro, Fidel 71, 302, 318
Catholic Relief Services 617
caydırıcılık 119, 124
caydırma 263, 293
Cebelitarık Boğazı 551
Cenevre, İsviçre 331, 335, 385, 389, 607, 617
Cenevre Sözleşmeleri (1949) 338, 343, 359
cep telefonu 475, 477, 479, 481, 483
cezalandırma 348
Cezayir 60, 90, 133, 171, 238, 394, 566
Chamorro, Violetta 164
Chavez, Hugo 392
Chevron 447, 570
Churchill, Winston 69
CIA. *Bkz Merkezî İstihbarat Teşkilâtı (CIA)*
cinsel güç 174
Clausewitz, Carl von; “savaş sisi” 275
Clinton, Bill
-in dış politikası 187, 230
Cohen, William 190
Conoco petrol şirketi 449
Cruise füzesi 287

çan eğrisi, kadınlar/erkekler hakkındaki 172
çatışma 219. *Ayrıca bkz. savaşlar*
çatışma çözümü 157, 326
çatışma ve işbirliği 46
Çeçenistan 73, 236, 238, 241, 245, 270, 278, 483, 516
Çek Cumhuriyeti 108, 110, 246, 286, 295, 437, 471
Çekoslovakya 50, 67, 71, 231, 246, 252
Çernobil 513
çevreleme 70
çevre, 396, 496–497, 505, 510–514
çevre (periferi), dünya sisteminde 558–559, 567–568, 570
çıkar grupları 197–199
çıkarlar şubesi 347
Çiller, Tansu 164
Çin
ABD ile ilişkiler 70, 75, 100, 114, 157, 351
aile planlaması düzenlemeleri 525
anti-uydu füzesi ve 251
Asya mâlî krizi (208–2009) ve 581–582, 586
beleşçilik ve 503
BM ve 97, 105, 119, 318–319
borsanın düşüşü 417
büyük güç olarak 97
casus uçak gerilimi 484
-de enflasyon 420–450
-de HIV/AIDS 529–530
-de kapitalizm 156, 585–589
-deki çocuk yetersiz beslenmesi 546
-deki kız çocuk kürtajı 524
-deki “nâdir yeryüzü” madenleri 519
-deki nüfus artışı 521, 523–524
-de kirlenme 497–498, 510–511
-de milliyetçilik 78
devrim 70, 154, 156
-de yolsuzluk 585–586
DTÖ ve 587
Dünya Bankası, IMF ve 430
ekonomik büyüme 540, 585, 587
gizli kimyasal silâh programı 288

güç dengesi 95–96
hegemonya, terimi kullanım şekli 102
Hindistan ve 50, 589–591
Hong Kong ve 51, 78
Irak Savaşı ve 320
-in altın rezervi 421
-in askerî gücü 97–124, 271–302
-in çay üretimi 519
-in çelik üretimi 517
-in dış politikası 116–118
-in dış yardımları 587
-in ihrâcâtı 559, 586–587, 590
insan hakları ve 343, 349
internet kontrolü ve 477, 483
Japonya ve 67–78, 249–255, 510
kara mayınları ve 267
karbondioksit emisyonları ve 502
Keşmir ve 249–255
komünizm ve 70, 585
Kosova'nın ayrılması ve 245–255
Kuzey Kore ve 70–78, 114–124
Kültür Devrimi 70, 380, 585
küresel ekonomik kriz (2008) ve 586
küresel ısınma ve 499, 502
münhasır ekonomik bölgeler ve 510
nükleer silâhlar ve 291–302
atarşî politikaları 380
Pakistan ve 114
para birimi sistemi 420, 423–424, 426, 440
Rusya'yla antlaşma 75
sera gazı emisyonu ve 501
siber saldırı ve 275
silâh ithâlâtı 299
Soğuk Savaş ve 70, 72
Sovyetler Birliği ve 70, 241–242
Spratly Adaları ve 248–249
sürdürülebilir kalkınma 497
taşra ve şehir eşitsizliği 548
Tayvan ve 66, 78, 319, 333
Tiananmen protestoları 72, 343, 586
yabancı yatırımlar ve 585, 587
çocuk felci 530, 543
Çocuk Hakları Sözleşmesi 352
çok-kutuplu sistem 100
çok-taraflılık 104

çok-uluslu devletler 50, 223, 225, 231, 246
çok-uluslu şirketler 440

D

dâimî gözlemci heyeti 333
dâimî üyeler. Bkz BM Güvenlik Konseyi daimî üyeleri
dalgalı döviz kuru 421
damping 382, 400
Danimarka 108, 164, 202, 235, 330, 419, 463, 468, 610
Darfur, Sudan. Bkz Sudan davranış normları 92
Dayton Antlaşması (1995) 158
D-Day. Bkz Normandiya Çıkarması
De Beers, tekel 379
değerlendirme evresi 190
değerler, bireysel karar alıcıların 187
değerli madenler 418
değerli metaller 375
deklarasyon 322
Demir Kubbe 77, 295
Demir Perde 69–70
“demir pilav kâsesi” politikası 585
Demir Üçgen 617
demiryolları 66, 284, 432, 566, 568
demografik geçiş 522
demokratik barış 144
Demokratik Kongo
savaşta kadınlara saldırılar 171
Demokratik Kongo Cumhuriyeti
barış koruma güçleri 168, 326, 328, 330
ekonomik kalkınma 591
mülteciler ve 551
-ndeki AB barış koruma görevi ve 110
-ndeki savaş 133, 230
UCM ve 356
demokratikleşme 145
denge fiyatı 374
Deng Şiaoping 585
denizaşırı kalkınma yardımı 608
deniz kaplumbağaları 406, 506–507

deniz kuvvetleri 267–269
Deniz Memelilerini Koruma Kanunu 506
deniz ürünleri, türlerin tükenmesi 495
de Pisan, Christine 162
destek 90
devalüasyon 427
devlet 49, 277
devlet aktörler 49–51
devlet-altı aktörler 53
devlet-altı milliyetçilik 50
devlet-destekli terörizm 280
devlet-dışı 277
devlet-dışı aktörler 52
devlet idaresi 116–120
devletin başı 49
devlet işlemleri 431
devletlerarası analiz düzeyi 54
devletler arasındaki ikili ilişkiler, liberal iktisatta 373
devletlerarası savaş 133
devletlerarası sınırlar 247
devletler ve ordular 297–302
askerî ekonomi 297–299
askerî kuvvetlerin idaresi 299–301
sivil-asker ilişkileri 301–302
devlet mülkiyetindeki sanayi 383, 601
dezenformasyon 482
Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi (AB) 474
dışişleri bakanlığı 195
dış politika 206
dış politika elitleri 201, 204
dış politika süreçleri 206
dış politika yapımı 185–194
bireysel karar alıcılar 187–190
grup psikolojisi 190–192
iç etkiler 194–208
askerî-sanayi kompleks 199–200
bürokrasiler 195–197
çıkart grupları 197–199
kamuoyu 201–204
yasama organları 204–206
karar alma modelleri 185–187

kriz yönetimi 193–195
dış yardım 608
difteri 543
dijital uçurum 477
dinî/dinsel çatışma 77, 231–241, 360
diplomasi 91, 93, 99, 118, 345–348, 357
diplomasi hukuku 345–348
diplomatik dokunulmazlık 346
diplomatik ilişkilerin kesilmesi 347
diplomatik paket 347
diplomatik tanıma 346
diplomatik yetkililer 196
doğalgaz 446, 510, 514, 516, 593, 599
doğal haklar 350
doğal hukuk ve insan hakları 350
doğal kaynaklar 513–521
madenler 517–519
“doğaya karşılık borç takası” 509
doğrudan yabancı yatırım 432, 443–446, 554–555, 609
Doğu Asya 65, 100, 268, 314, 392, 439, 449, 477, 560, 584
Doğu Avrupa 67, 69, 72–73, 108, 110, 158, 206, 337, 402, 404, 417, 429, 431, 434, 436–437, 440, 460, 472, 474, 492–493, 502, 510, 529, 550, 558
Doğu-Batı ayrımı, Soğuk Savaş 69, 71, 110, 299
Doğu Çin Denizi 78, 510
doğum kontrolü 521, 523, 525–526
doğum oranları 426, 522–526, 548, 581, 590
Doğu Timor 60, 225, 324, 329
Doha Raundu 383, 387–389, 392, 396, 493
domuz gribi 77, 531
Domuzlar Körfezi Çıkarması (1961) 71, 302
donanmalar 267
dost ateşi 300
Dow Chemical 441
döner kapı 200
döngüsel teoriler 222
dönüşümcüler 57

“dört ejderha” / “dört kaplan” 582
döviz kuru 419
döviz rezervindeki değişimler 432
döviz rezervleri 607
Dresden'e atılan yangın bombaları 67
duruş noktası 163
duyarlılık 135
duygusal önyargı 188
Dünya Bankası 429
dünyada açlık 546–548
dünya düzeni 215
dünya ekonomik rejimleri 608
dünya federasyonu (Kant) 311
Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (WIPO) 336, 397
Dünya Gıda Zirvesi (1996) 546
dünya hükûmeti 160
Dünya Kiliseler Konseyi 617
Dünya Mahkemesi (Uluslararası Adâlet Divanı) 338, 340–342, 345, 358, 465
Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) 336
Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 139, 335–336, 529–531, 535, 576, 611
dünya savaşı, küresel savaş, genel savaş 215
dünya sistemi 558
Dünya Ticaret Merkezi, terörist saldırılar 75
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 384
Ukrayna ve 385
düşük yoğunluklu çatışma 217
düzenlemeler 383

E

Ebola virüsü 530
edebiyat, post-modernizm içinde 152
egemen 315
egemenlik 49, 92
eğitim 541–545, 548–550, 557, 566–568, 572, 578
Einstein, Albert 282
Eisenhower, Dwight 71, 160, 179, 199

eklemlenme 95
ekonomi 404
ekonomik büyüme 556, 602
ekonomik çatışma 223, 252
ekonomik fazla 557
ekonomik kalkınma 581
ekonomik liberalizm 372
ekonomik milliyetçilik 384, 449
ekonomik sınıf 153
ekonomik-sosyal haklar 351–352
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (CESCR) 352
ekonomik uzlaşmazlıklar 252–255
ekonomik ve parasal birlik 462
Ekonomik ve Sosyal Komite (AB) 465
Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECO-SOC) 318, 334
ekosistemler 505–507
eksi ticaret dengesi 376
Ekvador 60, 93, 244, 347, 392–394, 446, 459, 556, 604
el Beşir, Ömer 356
el-Cezire (TV kanalı) 475
elektromanyetik spektrum 273
elektromanyetik titreşim 284
elektronik savaş 273
elitler 56, 62, 151–152, 236, 486, 609
elmas 243, 245, 568
El Salvador 60, 217, 328, 340, 568
el-Şebab 241
emici kapasitesi 601
emisyonu azaltmak 500–501, 503
emperyalizm 559
emzirme 543
en çok gözetilen ulus 385
Endonezya
Açe bölgesi 447, 593
Asya mâlî krizi ve 440, 592
-daki kadınlar 549
-daki nüfus artışı 521
demokratikleşme 145
ekonomik kalkınma 593
El-Kaide ve 240
IMF ve 439
orta büyüklükte güç olarak 98

para birimi ve 425
savaş ve 77
yağmur ormanları 509

enerji 514–517

enerji verimliliği 516

Enola Gay 173

epistemik toplumlar 496

Erdoğan, Recep Tayyip 609

Eritre 77, 133, 171, 217, 330

Ermenistan 226

Estonya 108, 110, 112, 437, 468,
471–472

eşcinseller 228, 528

e-ticaret. *Bkz internet*

Etiyopya 51, 61, 71, 77, 133, 171, 217,
241, 266, 479, 550, 591, 594

etnik 222

etnik çatışma 225–228

etnik grup 225

etnik-merkezcilik 227

etnik temizlik 74, 226, 246

Euratom 461

euro. *Bkz avro*

Eurobarometer 508

evrensel haklar 349

Evrensel Posta Birliği (UPU) 336,
461

evrensel üyelik, BM 318

evrensel yargı yetkisi 356

ev sâhibi ülke 445

ExxonMobil 53, 343, 447, 600

F

Facebook 37, 477, 483

fahişelik 529, 550

fâiz oranları 421, 423, 428, 432, 439,
466, 468, 603

Falkland Adaları 51, 164, 201, 204,
250

Britanya-Arjantin anlaşmazlığı
250

Falkland Adaları Savaşı (1982) 201,
271

farklılık feminizmi 163, 166

Fas 60, 116, 236, 240, 250, 323, 551,
557

faşizm 224

fayda-mâliyet analizi 120, 150

Federal Reserve (Fed) 428

Federal Soruşturma Bürosu (FBI)
281

feminist akademisyenler 47, 165–167

feminist çalışmalar 161

Fırat Nehri 519

fırlatma sistemleri 284

fikirler 101

fikirlerin gücü 88

fikrî mülkiyet hakları 397

Fikrî Mülkiyet Haklarının Ticaretle
İlişkili Yönleri (TRIPS) 397–398

Fildişi Sâhilleri 61, 133, 328, 330,
406, 448, 511, 519, 541

Filipinler 65, 96, 103, 115, 164, 197,
238, 240, 248–249, 302, 439,
483, 507, 592, 603

-den beyin göçü 603

ekonomik kalkınma ve 603

El-Kaide ve 240

işçi dövizleri 555

Filistin 51, 60, 77, 115, 138, 145, 171,
200, 223, 225, 232, 238, 241,
248–249, 278–279, 318, 324,
333, 475, 552

Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 278

Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu
(UNRWA) 335, 551–552

finansal spekülasyon 417, 424, 438,
441

Finlandiya 164, 469, 471

fizyon silâhları 282

Flame virüsü 275

fonksiyonelizm (işlevselcilik) 458

fonlar 326

forum 316

fosil yakıtlar 500, 514, 557

Foxconn 406

Fransa

AB içinde 469–470, 473

Birinci Dünya Savaşı ve 105

BM Güvenlik Konseyi ve 75, 97,
105

büyük güç olarak 97–98

Cezayir ve 566

-daki yabancı göçmenler 552

-da tarım 462

erken bir ulus-devlet olarak 223

Fransız Devrimi ve 105

gizli kimyasal silâh programı 288

Greenpeace ve 143

Irak Savaşı ve 73, 110, 320

İkinci Dünya Savaşı ve 67

Napoleon Savaşları ve 101, 224

-nın askerî gücü 271, 296

-nın çelik üretimi 460–461, 517

-nın dış yardımları 610

-nın sömürgeleri 562

Prusya Savaşı (1870-1871) 66

Fransız Devrimi (1789) 105, 135, 224

Fransız Guyanası 51

Franz Ferdinand 66, 220

fundamentalizm, dinsel 55, 232,
239, 242

Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi 287

füzyon silâhları 282

G

G7 Grubu 423, 604

G8 Grubu 48, 61, 80, 430, 434, 441,
528, 587

G20 Grubu 39, 80, 422–423, 430,
587

Gana 61, 344, 483, 519, 562, 583,
598

Gandi, Indira 164

Gandi, Mahatma 156, 160–161, 566

garanti edilmiş yüksek fiyatlar 383

Gates, Bill 613

Gates, Robert 91

GATT. *Bkz Târifeler ve Ticaret Genel*
Anlaşması (GATT)

gayri sâfi yurtiçi hâsıla (GSYİH) 50

Gazze Şeridi 115, 200, 238, 241,
248–249, 267, 295, 552

Gbowee, Leymah 162

GDO. *Bkz genetiği değiştirilmiş*
organizmalar

geçici üyeler (BM Güvenlik Konseyi)
322

geçimlik tarım 546

geçiş ekonomileri 404

gelenekler 338

gelişmekte olan piyasalar 439

gelişmekte olan ülkeler 539. Ayrıca
bkz. Küresel Güney

genel savaş 215

Genel Tercihler Sistemi 385

genel toplantılar 332

General Motors (GM) 570

genetiği değiştirilmiş organizmalar
383, 407, 507–508

genişletilmiş caydırıcılık 108

gereçlendirme çabası 188

gerilla savaşı 217

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 336,
547

gıda yardımları Demir Üçgeni 617

Gillard, Julia 164

Gine-Bissau 61, 145

gizli operasyonlar 302

glasnost 72

Golan Tepeleri 248, 327, 519

Google 272, 477, 483

Gorbaçov, Mihail 72

Gore, Al 413, 475

göç 56, 213, 345, 472, 527, 547–548,
550–556, 578–579, 603

göç hukuku 345

gönüllü kotalar 383

görecelilik 349

görelî güç 54, 89, 140

görünmezlik teknolojisi 275

görüşme turları 386

gözlemciler 329

Gramsci, Antonio 101, 128

Greenham Common Hava Üssü ve
kadınlar 168

Greenpeace 53, 143, 314, 497, 510

grevler 468

grip 530

Grotius, Hugo 360

grup-dışı 227

grupdüşünüşü 191

grup-îçi önyargılar 227

grup kimliği 227

grup psikolojisi 190–191

Guam 51, 59

güç 87–92

gücün tahmini 89–90

gücün unsurları 90–92
gücü tanımlamak 88–89

güç dağılımı 99

güç dengesi 95

büyük güçler sistemi 104–107
ittifaklar ve 95, 100, 107

güç geçişi teorisi 100–101, 221

güç kazanma 614

güçlü lider varsayımı 120

güç politikası 85

güç projeksiyonu 268

güç siyaseti 85–86, 116, 135

güdü 381

gümrük birliği 390, 462

gümrük vergisi 382

gümüş 418

gündem kontrolü 192

Güney Afrika

apartheid rejimi 45

BM ve 320

-daki hakikât komisyonları 219

-daki savaş 77, 133

Durban toplantısı 503–504

Madela ve 572

nükleer silâhlar ve 45, 291

orta büyüklükte güç olarak 98

Güney Amerika 250, 314, 391–393,
459

Güney Amerika Ortak Pazarı (Mer-
cosur) 314, 391–393, 459

Güney Amerika Ulusları Birliği (UNA-
SUR) 393

Güney Çin Denizi 78, 249, 584

Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
(ASEAN) 314, 392, 424, 459

Güney-Güney dayanışması 608

Güney Kore 286

ABD ile ikili ticaret anlaşması
388

ABD ile ilişkileri 70, 96, 114, 388

Asya mâli krizi ve 439

BM üyesi olarak 70

-de korumacılık 381

demokratikleşme 595

ekonomik büyüme 598

gizli kimyasal silâh programı 288

karasuları ve 250

-nin çelik üretimi 517

orta büyüklükte güç olarak 98
para birimi sistemi 424

Güney Osetya 246

Güney Vietnam 218. Ayrıca *bkz.*
Vietnam Savaşı

Gürcistan 51, 73, 110, 112, 133, 194,
246, 260, 385, 392, 516

güven inşası 158

güvenlik ikilemi 94, 107–108

Güvenlik Konseyi

Türkiye ve 322

Güvenlik Sektörü Reformu 219

güvenlik toplumu 459

H

Habsburg ülkeleri 105

Haçlılar 236, 562

Haiti 60, 75, 139, 327–328, 544, 546,
619

hakemlik 158

hakikât komisyonları 219

hâkimiyet 39

haklı savaş 348

hâlifelik 236. Ayrıca *bkz. Arap*
hâlifeliği

Hamas 77, 115, 145, 200, 238, 241,
267, 278, 295

Hamarskjöld, Dag 326

hanta virüsü 530

hardal gazı 288

Harley-Davidson 384

hastalık 526–532

Hatoyama, Yukio 112

hava kirliliği 498, 506, 510–511, 513

hava koşulları 498, 500

hava kuvvetleri 269–271

hava sahası 251

hayvanlar arasındaki salgınlar 530

Hazar Denizi bölgesi 516, 518

Hazare, Anna 599

hegemon 39, 101

hegemonik istikrar teorisi 101, 427

hegemonik savaş 215

hegemonya 100–102

hepatit 530, 543
Her Çocuğa bir Dizüstü Bilgisayar Projesi 479
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi (CERD) (1969) 352
Hırvatistan 59, 74, 108, 110, 149, 246, 355, 471
HIV/AIDS 331, 398, 527, 543, 594
hibeler 612
hidroelektrik enerji 514
Hillary Clinton, dışişleri bakanı olarak 196, 483
Hindistan
ABD ve 114, 242, 292
bağıltısızlar hareketi ve 113
barış-koruma görevleri ve 329
beleşçilik ve 503
BM ve 325
Çin ve 50, 114
çocukların yetersiz beslenmesi 546
-daki aile planlaması düzenlemeleri 525
-daki çocuk yetersiz beslenmesi 546
-daki kadınlar 614-615
-daki kız çocuk kürtajı 524
-daki nüfus artışı 521, 523
-daki yolsuzluk 589
-dan beyin göçü 603
-da terörizm 239
ekonomik kalkınma ve 590, 591, 603
gizli kimyasal silâh programı 288
Hindu fundamentalizmi ve 232
-ın bağımsızlığını kazanması 156, 160
-ın çay üretimi 519
-ın füzeleri 123, 249
-ın karbondioksit emisyonu 502
-ın nükleer silâhları 292
ilâç ihrâcâtı sahtekârlığı ve 527
Kanada ile ikili ticaret 53
Keşmir ve 117, 239, 249
Marksizm ve 572
orta büyüklükte güç olarak 98
Pakistan ve 122-123, 133, 223, 226, 239, 245, 249, 291
sera gazı emisyonu ve 501

sömürgecilik ve 563
şiddet içermeyen bağımsızlık hareketi ve 160, 566
hiper-enflasyon 420
Hiroşima 69, 173, 282
Hitler, Adolf 107. Ayrıca bkz. Nazi Almanyası
Hizbullah 77, 115, 237-239, 272, 328
hizmet sektörü 398, 589-590
Hobbes, Thomas 86, 130, 162
holdingler 199
Hollanda 51, 98, 105, 108, 114, 156, 202, 224, 330, 340, 343, 355, 360, 362, 461, 467-468, 473, 511, 525, 610, 618
BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık Tugayı 330
orta büyüklükte güç olarak 98
Hollanda Antilleri 51
Holokost 230
Honda 431-432, 444, 602
Honduras 60, 145, 302, 340
Hong Kong
Çin ve 51, 78, 119, 247
DTÖ toplantısı (2005) 62, 387, 396
ekonomik kalkınma ve 583, 598
Horoşçov, Nikita 124, 193, 222
hukuk çalışmaları 338
hukukun genel ilkeleri 338
Hutu halkı 230
hükümet-dışı örgütler (NGOs) 52, 313
hükümetin başı 49
Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (ICCP) 500
hükümetler-arası örgütler (IGOs) 52, 313
hükümetlerin kontrolü 251-252
hükümet pazarlığı (veya bürokratik siyaset) modeli 186

I

IMF koşulluluğu 605, 621
Intelsat 314
IRA. Bkz. İrlanda Cumhuriyet Ordusu Irak

2010 seçimleri 76
ABD ile ilişkileri 116
demokrasi yanlısı güçler ve 145
DTÖ ve 385
El-Kaide ve 240, 278
İran ve 247
kimyasal silâhlar ve 288
Kuveyt ve 73, 143, 217, 311, 338, 349, 394, 521
Kürtler ve 225, 288, 325, 355, 613
mülteciler ve 551
nükleer silâhlar ve 44, 291, 335
ortak güvenlik ve 143
petrol ihrâcâtı ve 514
petrol kaynakları ve 73, 349
su uzlaşmazlıkları ve 519
Sünnî Müslümanlar ve 76, 237, 278
Şii Müslümanlar ve 116, 237

iç savaş 217, 229
idealizm 85
ideolojik çatışmalar 242-243
ideolojiler 372
ihrâcâta yönelik büyüme 596
ihtiyarî hükmü 340
iki-kutuplu sistem 100
İkili Dokunulmazlık Antlaşmaları (BIA) 356
ikili ticaret anlaşmaları 388-390
ikili yardım 610
ikinci vuruş yeteneği 293
iklim. Bkz. küresel ısınma
İklim Değişikliği Hakkında Çerçeve Sözleşmesi 502
ikmâl hattı 264
iktidar 174
ilâç dağıtımı 398
ilâç şirketleri 527, 543
ilgili kamuoyu 202
imâlât 583, 587, 590, 596-597, 609, 611
imparatorluklar 50, 63, 241, 560, 562-563
inançlar, bireysel karar alıcıların 187
İnkalar 562
insan hakları 349-362
BM Şartı ve 348

kuruluşlar 351-355
savaş suçları 355-360
İnsan Hakları Evrensel Beyanname-si (IHEB) 351-352
İnsan Hakları İzleme Örgütü 354, 358, 369
İnsan Hakları Konseyi (BM) 335
insanî müdahale 150, 312, 354-355, 362
insan istihbaratı 273
insanlığa karşı işlenen suçlar 355
insanlık suçu 230
insansız hava aracı 273
insan ticareti 529, 555
İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (Fransa) 350
inşacılık 146
İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) 486
intihar bombaları 53, 241, 263, 278, 283, 320
irade 116
İran
2009 seçimleri 145, 237
ABD ile ilişkileri 94
-a karşı yaptırımlar 76
-a siber saldırı 76, 275
BM Güvenlik Konseyi ve 138, 283
-daki CIA operasyonları 302
-daki dinsel çatışmalar 233
-daki fundamentalist devrim 72
-daki kültürel beklentiler 146
devlet tarafından dayatılan ahlâk 146
DTÖ ve 385
Dünya Mahkemesi ve 340
ekonomik kalkınma ve 591
-ın petrol ihrâcâtı 449, 514
-ın terörizmi desteklemesi 280
Irak ve 116, 232
İslâmcılık ve 232
İsrail ve 237
Kürtler ve 225
nükleer silâhlar ve 76, 138, 237, 291-292, 335
orta büyüklükte güç olarak 98
para birimi 237
rehine krizi 340, 346
Şii nüfusu 116

terörizme destek ve 280
toprak uzlaşmazlıkları 250
ve Arap Baharı 115
İran-İrak Savaşı (1980-1988) 320, 595
İran-Kontra skandalı 191
İrlanda 604. Ayrıca bkz. Kuzey İrlanda, 433, 463, 469-471, 473, 493, 508
İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) 133, 277-278
irredentizm 243
İskender (Büyük) 560
İskoçya, Pan Am uçağı bombalama-sı 280
iskonto oranı 428
İslâm 233
İslâmcı hareketler 232
silâhlı İslâmcı gruplar 237
İslâmcılık
Türkiye ve 233, 236
İslâm Konferansı Örgütü (İKÖ) 233
İspanya 67, 98, 104-105, 108, 240, 246, 250, 268, 344, 418, 433, 463, 466, 468-471, 473, 604, 609
orta büyüklükte güç olarak 98
İsrail
BM ve 329, 519
Güvenlik Konseyi ve 324, 519
Hamas ve 77, 241, 295
Hizbullah ve 77
-in sınırları 243, 248
İran ve 237
Lübnan ve 77, 270
Mısır ve 115, 200, 236, 243, 248
nükleer silâhlar ve 291-292
orta büyüklükte güç olarak 98
sermaye birikimi 594
Suriye ve 217, 248
su uzlaşmazlıkları ve 519
Türkiye ve 115
USAID ve 613
Ürdün ve 115
Yahudi fundamentalistler 232
İsrail-Filistin ilişkileri 77, 115, 138, 200, 223, 248
istihbarat 271-273

İsveç 44, 93, 105, 137, 169, 224, 330, 347, 468, 471, 497, 504, 513, 610, 618
BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık Tugayı 330
İsviçre 149, 202, 318, 321, 331, 347, 421, 462, 471, 473, 599
işbirliği 123
işçi dövizleri 553
işgâl 264
İşkenceye Karşı Sözleşme (CAT) (1987) 352
işlem mâliyetleri 377
işlevsel komisyonlar 334
iştirakler 442
İtalya 61, 67, 85-86, 98, 101, 105, 108, 142, 162, 171, 224, 268, 341, 418, 433, 461, 468-470, 511, 513, 517, 609
-nın çelik üretimi 517
orta büyüklükte güç olarak 98
ithâlât kotaları 382
ithâl ikâmesi 596
ittifaklar 107
amacı 107-108
bölgesel gruplaşmalar 113-116
Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) 108-110
ittifak tutunumu 108
iyi niyet 157
iyot yetersizliği 530
İzlanda 59, 108, 164, 417, 462, 473, 606
izolasyonizm. Bkz. yalnızcılık

J

Japonya
ABD-Japonya Güvenlik Antlaş-ması 110
BM Güvenlik Konseyi ve 97, 324-325
büyük güç olarak 97
Çin ve 66-78, 228, 249-255, 510
enerji verimliliği 514
faşizm ve 224
füze savunma sistemi ve 294
hükümet pazarlığı modeli ve 186

İkinci Dünya Savaşı ve 66, 97, 105, 112, 142
kamuoyu ve 202–203
korumacılık ve 382
Kuzey Kore ve 203
Küresel Kuzey’de 63
medeniyet ve 560
Meşru Savunma Kuvvetleri 112
militarizm ve 112, 202
münhasır ekonomik bölge ve 510
-nın anayasası 112
-nın çelik üretimi 517
-nın dış yardımları 610
-nın nüfusu 522
-nın yayılmacılığı 66
nükleer silâhlar ve 69, 292
okyanus kaynakları ve 510
otomobil ihrâcâtı ve 377, 386, 438
para birimi sistemi ve 447
Pearl Harbor ve 67, 90
sera gazı emisyonları ve 502
tarım ve 396
üretici reaktörler ve 283
yen-dolar ilişkisi 419

Jean d’Arc 170

Jefferson, Thomas 350

jeopolitik 91

Johnson, Lyndon B. 192, 201, 301

Johnson-Sirleaf, Ellen 164, 229

K

kabileler 217, 228

kaçakçılık 254, 399, 518

kaçınma 123

kaçırma 268

Kaddafi, Muammer 89–90, 241

Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW) (1981) 352

kadın barış örgütleri 168

Kadın Barış Partisi 168

Kadın Hareketi (WAND) 168

Kadının Statüsü Hakkında BM Komisyonu 526

Kadınlar Cemiyeti 168

kadınsılık 166

kahve kartelleri 395

kakao yetiştirilmesi 448

Kalkınma ve Uluslararası Ekonomik İşbirliği 331

Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) 610, 613

Kamboçya 60, 72, 267, 286, 320, 328–329, 479

Kamerun 61, 247, 340, 516

kamu borçları 436

kamuoyu 201–204

kamusal alana karşı özel alan 162, 166

kamu sektörleri 404, 432, 585–586, 589–590

Kanada 600. Ayrıca bkz. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA)

barış koruma görevleri 42

BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık

Tugayı ve 330

-da merkantilistler 443

G8 ve 430

ikili ticaret anlaşmaları 388

karasuları ve 250

kimlik ve dış politika 149

orta büyüklükte güç olarak 98

Kanarya Adaları 551

Kant, Immanuel 135–136, 142, 144–145, 311, 350, 629

kapitalist dünya ekonomisi 402, 558

kapitalist ekonomi 402, 404, 432, 436

kapitalizm 221

Kapsamlı Test Yasağı Antlaşması (CTBT) (1996) 296

karaborsa 379, 419, 606

Karadağ 59, 225, 246

Karadeniz

petrol boru hatları 516

kara kuvvetleri 263–267

kara mayınları 267

karar alıcıların düşman imajı 189

karar alma 185

karar alma kuralları 192

karar alma sürecinin yapısı 192

karasuları 250

Karayipler 118, 196, 550, 562

Karayipler ortak pazarı (CARICOM) 393

karbondioksit 500

karbon emisyon kredi ticareti 502

karides endüstrisi 406, 506

kariyer diplomatları 195

karma ekonomi 405, 557

karşılaştırmalı dış politika 206

karşılaştırmalı siyaset 46

karşılaştırmalı üstünlük 377

karşılıklı bağımlı kararları 124

karşılıklı bağımlılık 135, 495–497

karşılıklı kesin mahvolma (*mutually assured destruction* -MAD) 293

karşılıklılık (mütekabiliyet) 40

karşı-terör 280

karteller 393

kahve kartelleri 395

kokain kartelleri 255

Karzai, Hamid 300–301

Katar 60–61, 286, 387, 394, 475, 515

Katolik Kilisesi 314, 529

Katrina Kasırgası 77

kaynak lâneti 544, 559, 594, 600

Kazakistan 59, 112, 286, 394, 513, 518, 520, 599

kazanç matrisi, mahkûmun ikilemi oyununda 123

Keck, Margaret E. 366

kendi başlarının çaresine bakmak (*self-help*) 92

kendi kendine yeterli olma 380, 620

Kennedy, John F. 54, 71, 113, 124, 193, 196, 613

Kennedy Raundu 386

Kenny, Enda 508

Kenya 61, 224, 236, 241, 348, 477, 484, 497, 571, 594, 620

Kerry, John 198

Keşmir 117, 214, 238–239, 249, 279

Keynesçi (Keynesyen) iktisat 402, 434

Keynes, John Maynard 412, 434

KGB 302

Khama, Ian 553

Kıbrıs 59, 327, 468, 471–473, 478

Kırgızistan 226, 336

demokrasi yanlısı güçler ve 145

kırsal bölge 280, 346, 475, 585, 597

kırsal kesim 524, 529–530, 544, 547–549, 558, 572, 597

kısa menzilli balistik füze 203, 284–285, 287, 294–295

kısa 339

kısa vâde 90

kısıtlamalar 383

kıtalararası balistik füzeler 284, 295

Kıta Sahaneliği Anlaşması 510

kimlik 40, 225

kimya endüstrisi 467

kimyasal silâhlar 287–289

Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi (1992) 288

Kiribati 59, 119

kirlenme 513. Ayrıca bkz.

kişi başına GSYİH 532, 553, 581, 589, 592

kişisel çıkar 39–40, 42, 311

kitle imha silâhları 281–296

balistik füzeler 284

kimyasal ve biyolojik silâhlar 287–289

nükleer silâhlar 282

nükleer strateji ve silâhların kontrolü 293

yayıma 289–292

klorofloro karbon gazları (CFC gazları) 500, 503–505

koalisyon, güç dengeleme 107. Ayrıca bkz. *ittifaklar*, 95, 104

koalisyonların oluşum süreci 95

kokain kartelleri 255

kolera 530, 544, 553, 590

Kolombiya 60, 215, 244, 255, 323, 340, 345, 388, 392–393, 459–460, 519, 551, 572

komuta ekonomisi 404

komuta zinciri 299

komünist 221

Kondratieff döngüleri 222

Kongo. Bkz. *Demokratik Kongo Cumhuriyeti*

konsensus 136

konsolosluklar 195

kontrgerilla 266

Kontrol Hattı 249

kontrollü dalgalanma 422

konvertibl para 419

Kopenhag Zirvesi (2009) 503

Kore. Bkz. *Güney Kore*; *Kuzey Kore*

Kore Savaşı 70–71, 110, 112, 203, 251, 319

koruma 509. Ayrıca bkz. *çevre*

korumacılık 381

koruma sorumluluğu (R2P) 355

Kosova 74, 109–110, 119, 226, 245, 275, 322, 324, 327, 329, 340, 355, 474

Kosova Savaşı 109, 133

Kosta Rika 60, 159, 252, 298

koşulluluk anlaşması 605–606

kota 383, 430

kölelik 83, 131, 222, 224, 351

kömür 514. Ayrıca bkz. *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)*, 498, 502

Körfez Savaşı 73–74, 119, 143, 171, 237, 270, 275, 285, 287, 289, 291, 324, 326, 521, 603, 613

köylüler 154

krediler 383, 612

kudret 174

Kumaratunga, Chandrika 164

kumar, internet üzerinden 400

Kung Buş halkı 221

Kuril Adaları 250

kurtarma paketi 417, 439, 470–471, 473, 595, 604, 606

kurumlar 141

kuş gribi 530

kutup ayıları 501

Kutup bölgesi 77, 498–499

kutupluluk 99

Kuveyt 60, 73, 107, 116, 143, 217, 264, 286, 311, 322, 338, 349, 394, 514, 521, 556, 595

Kuveyt Çölü 264

Kuzey Afrika 65, 239–240, 550–551

Kuzey Amerika 59, 62–63, 77, 100, 103, 108, 323, 390, 392–393,

396, 440, 449, 514–515, 527, 558, 560, 562–563, 590, 610, 630

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) 390

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) 108

Afganistan Savaşı ve 104, 109, 114, 301

Bosna-Hersek’te 109

Bosna ve 109

hükümetler-arası örgüt olarak 52

Irak Savaşı ve 110

ittifak olarak 108–110

Kosova müdahalesi ve 74, 109, 245

-nün genişlemesi 110

Rusya ve 110

Sırbistan ve 74, 110

Soğuk Savaş ve 108, 110

Türkiye ve 595

Ukrayna ve 89, 110, 148

üyeligi 110

Kuzey Buz Denizi 250, 499, 501, 516

Kuzey İrlanda 133, 156, 223, 277

Kuzey Kore

ABD ile ilişkileri 292, 294, 308–309

BM üyesi olarak 299

Çin ve 115

-de otarşi 380

füze savunma sistemi ve 294

Japonya ve 203

Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi’ni imzalamaması 288

-nin askerî harcamaları 298

nükleer silâhlar ve 43–44, 76, 93, 291

sahte Amerikan doları ve 425

Kuzey Vietnam 189. Ayrıca bkz.

Vietnam Savaşı, 137

Küba

bağlantısızlar hareketi ve 113

-daki komünist devrim (1959) 71

Domuzlar Körfezi işgâli 71, 302

İsviçre büyükelçiliği 347

müttefikleri 156

-nın para birimi 421

Sovyet desteği 95

sömürgeci bağımsızlaşma 156

terörizme destek ve 280

Küba Füze Krizi (1961) 54, 71
Kültür Devrimi (Çin) 70, 380, 585
kültür emperyalizmi 486
Kürdistan 51, 225
küresel borsalar 417
küresel finans piyasaları 37
Küresel Güney 62, 65, 71–72, 78, 88, 98, 113, 154–156, 168, 215, 236, 252, 287, 298, 316, 319–320, 334–336, 420, 431, 442–443, 447, 454, 475, 477, 479, 486, 497, 502, 504–505, 515–516, 521, 523, 528–532, 581–582, 584, 587–588, 591, 596, 599–602, 604–608, 610–614, 616–618, 620–621, 626
küresel hükümetler-arası örgütler 314
küresel ısınma 38, 75, 77–78, 104, 457, 497–507, 517, 536–537
küresel karbon ticaret sistemi 502
küresel kimlik 228
Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) 271
Küresel Kuzey 62–63, 65, 88, 98, 151, 233, 254, 334, 454, 477, 479, 500, 502, 504, 528–529, 532, 581, 600–601, 604, 620
küresel kültür 484, 486
küreselleşme 56–63
küreselleşme ve bütünleşme 457
küreselleşme ve finans 417–418
küresel ortak mallar 496
küresel piyasalar 421
küresel savaş 215
kürtaj 232, 524
Kürtler 225–226, 288, 613
Türkiye ve 226
Kyoto Protokolü (1997) 500, 502, 536–537

L

Lahey 168, 340, 355–356
laik (devlet) 232
Lamy, Pascal 387
Laos 60, 196
Lâtin Amerika 56, 60, 62–63, 65, 77, 82–83, 130–131, 145, 150,

156, 255, 272, 322–323, 325, 327, 353, 391–392, 406, 420, 514–515, 528, 547, 549, 552, 556, 558–560, 562–563, 569, 581, 587, 593, 604–605
Lenin, Vladimir İlyiç 54, 154, 179, 254, 559
Letonya 59, 108, 110, 112, 437, 468–469, 471
Leviathan (Hobbes) 86
liberal feminizm 163
liberal kurumsalcılık 135
liberal teoriler 134–146
demokratik barış 144–146
Kant ve liberal barış 135–136
liberal kurumsalcılık 136–139
ortak güvenlik 142–144
uluslararası rejimler 139–174
Liberya 61, 133, 162, 164, 229, 327–329, 356
Libya
ABD büyükelçisine saldırı 241
çocuk askerler ve 312
-da devrim (2011) 116
hava harekâtı ve 109
mülteciler ve 551
NATO harekâtı 355
nükleer silâhlar ve 44, 291
Sitre Körfezi ve 250
ve Arap Baharı 76, 145
-ya siber saldırılar 275
Lihtenştayn 462
Litvanya 59, 108, 110, 112, 437, 468, 471
Lizbon Antlaşması (2007) 464, 473–474, 492–493
lobicilik 197
Locke, John 350
lojistik 271–273
Lomé Sözleşmeleri 608
Londra Kulübü. *Bkz Paris Kulübü*
Lula da Silva, Luiz Inacio 593
Lübnan 60, 77, 115, 156, 191, 232–233, 236–238, 270, 272, 278–279, 323, 327–329, 408, 519, 552
Lüksemburg 59, 108, 323, 461, 465, 469, 610
Lysistrata (Aristofanes) 167

M

Maastricht Antlaşması (1992) 467
Macaristan 71, 108, 110, 437, 471
MacArthur, Douglas 112
Machiavelli, Niccolò 86, 162, 562
Madagaskar 61, 145, 509
maddî güç 120
Madrid terör eylemleri (2004) 240
mahkemeler 337–345
Mahkûmun İkilemi (MI) 122, 138
Major, John 150
Makedonya 59, 109–110, 118–119
makro-iktisat 372
Malakka Boğazı 268
Maldivler 60, 499
Malezya 60, 248–249, 353, 406, 439, 509, 556, 584–585, 592–593
Mali 84, 90, 134, 145, 180, 238–239, 241, 300
mâli istikrar 602
mâli kuruluşlar 441
mâliye politikası 434
Malta 59, 468, 471–472
Malthusçuluk 522
Malthus, Thomas 521
Mançurya 67
Mandela, Nelson 572
Manhattan Projesi 282
manipüle etme 201
Manş Denizi 67
Mao 107, 156, 196, 242–243, 258, 306, 585
Marksizm 153–157
Marshall Planı 69, 402, 460
Martinik 51, 60
Martin Luther King, Jr. 161
Marx, Karl 154
Mattel 446
mavi bereliler 326
Mayalar 560
“medeniyetler çatışması” teorisi 232
medeniyetler, dünya çapında 560–562
medya 201

Meiji Restorasyonu (Japonya) 560
Meir, Golda 164, 192
mekanizma 316
Meksika
ABD ile serbest ticaret 390
aile planlaması ve 525
-dan göç 550
Dünya Mahkemesi ve 341
orta büyüklükte güç olarak 98
petrol ihrâcâtı ve 514, 517
uluslararası hukuk ve 345
Meksika Körfezi 77, 511
Mercosur. *Bkz Güney Amerika Ortak Pazarı*
merkantilizm 253, 371
Merkel, Angela 164, 478
merkez bankası 427
Merkezî İstihbarat Teşkilâtı (CIA) 51, 191, 196, 259, 273, 302, 355, 535
merkezî planlama ekonomisi 404, 436
meşruiyet 90, 312
Meşru Savunma Kuvvetleri (Japonya) 112
metan gazı 500, 502
metinler 152
mevcut servetler 432, 434, 447, 557
mevzuat ortamı 602
Mezopotamya 560
Mısır
BM ve 325
-da kadınlar 549
ekmek sübvansiyonu 606
ekonomik kalkınma ve 595
İslâmcılık ve 75
İsrail ve 115, 200, 236, 243, 248
Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi'ni imzalamaması 288
USAID ve 613
ve Arap Baharı 75–76, 145, 161, 301
mikro-borçlanma 597
mikro-iktisat 372
mikro-kredi 597–598, 615
Milenyum Kalkınma Hedefleri 540, 618
militarizm 158

Millennium Challenge Corporation (MCC) 616, 620
Milletler Cemiyeti 66–67, 69, 85, 103, 142–143, 145, 318–319
millî irade 88
Millî İstihbarat Konseyi (ABD) 97
millileştirme 446
millî muhasebeler 431–432
milliyetçilik 223–225, 457
Miloşević, Slobodan 355
minimum kriter 227
Mobil Oil 600
Moldova 59, 245
Monnet, Jean 460
Monsanto 508
Montreal Protokolü (1987) 504
Morgenthau, Hans 86, 127, 129, 162
moveon.org 483
Mozambik 61, 77, 133, 328
M-Pesa mobil ödeme sistemi 477
mutfak kabineleri 192
muz cumhuriyetleri 52
Muz İhraç Eden Ülkeler Birliği (UBEC) 519
mübadil 91
mülkiyet 404
mülteciler 550–556
münhasır ekonomik bölge (MEB) 250–251, 510, 518
Münih Antlaşması (1938) 67, 189
Müslüman 233
müttefik başkomutanı (NATO) 108
müttefikler, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda 67, 105, 108
My Lai Katliamı 360

N

Nagazaki bombalaması 69, 282
Namibya 61, 221, 320, 328, 568–569
Napoleon Savaşları 66, 101, 105, 215, 224
Nazi *Almanyası*, 66–67, 69, 85
negatif haklar 350
neo-fonksiyonelizm (yeni işlevselcilik) 459

neo-klasik realistler 99
neo-liberalizm 136
neo-realizm 99
Nepal 60, 329, 572
neslin tükenmesi 505
net değer 433
New York Times 306, 365, 453, 496, 586
Nice Antlaşması (2000) 471
Nijer 41, 61, 145, 218
Nijerya 96, 98, 145, 218, 229, 233, 239, 247–248, 323, 326, 329, 340, 343, 356, 447, 511, 514, 519, 521, 594
-daki nüfus artışı 521
orta büyüklükte güç olarak 98
Nikaragua 72, 143, 157, 159, 164, 171, 191, 252, 340
niyetler 92, 349
Nobel Barış Ödülü 162, 168, 229, 326, 331, 335, 597
Noriega, Manuel 255
Normandiya Çıkarması (6 Haziran 1944) 67
normatif önyargı 157
norm girişimcisi 151
normlar 92
North, Oliver 191
Norveç
AB ve 471
BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık Tugayı 330
EFTA üyeliği 462
insanî yardımlar 618
Kuzey Buz Denizi'nde petrol üretimi 516
mühasır ekonomik bölgeler ve 250
NATO üyesi olarak 108
Schengen üyeliği 473
yaptığı dış yardım 610, 620
not alma evresi 190
nüfus 521–532
nüfus politikaları 523–526
nükleer atıklar 509–511
nükleer kaza, Çernobil 513
nükleer silâhlar 282–284
nükleer strateji 293–297

Nürnberg Mahkemesi 230, 355, 359

O-Ö

Obama, Barack 114, 138, 146, 196, 205, 237, 274, 301

Ohotsk Denizi 250

Okinotori 251

okyanuslar 507-510

oligopol 379

Olimpiyatlar 485, 587

Olimpiyat oyunları 594

O'Neill, Paul 610

opsiyonel protokoller 352-353

optimalleştirme 190

oral rehidrasyon terapisi (ORT) 543

orantılı 358

ordular 264

ormanlar 507-510

Orta Afrika Cumhuriyeti 358

orta büyüklükte güçler 98

ortak çıkarlar 38

ortak fayda sorunu 39

ortak güvenlik 142, 318

ortak malların trajedisi 495

ortak pazar 462. Ayrıca bkz. *Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)*

Ortak Tarım Politikası (CAP) 462

ortak teşebbüsler 508, 601

orta sınıflar 571, 586, 589, 593, 597

Osmanlı İmparatorluğu 104-105, 150, 562

otarşi 380

otomobiller ve otomotiv sanayii

Çin'de 586

Japonya'da 377, 383, 386

ticaret 381, 383, 406

otoriter yönetimler 144-145, 201, 221, 234

Otunbayeva, Rosa 164

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) 105, 224

Oxfam America 613-614

Oxfam International 610, 625

Oxford Committee for Famine Relief 613

oy hakkı (*suffrage*) hareketi 168

oyun teorisi 121

ozon tabakası 503

ödemeler dengesi 431

önyargı

duygusal 188

grup-içi 227

normatif 157

örgütlü suçlar, Rusya'da 437

örgütsel süreç modeli 186

Özbekistan 59, 286, 513, 520

özcülük 163

özel askerî birlik 359

özel çekme hakları (SDR) 430, 432, 468

özel oturumlar (BM Genel Kurulu) 332

özerk kuruluşlar 335-337

P-Q

pacta sunt servanda 337

Paine, Thomas 298, 306

Pakistan

2008 seçimleri 145

barış-koruma görevleri ve 329

Çin ve 114

çocukların yetersiz beslenmesi 546

-da eğitim 549

-daki kadınlar 549

-daki nüfus artışı 521

-daki sel felâketi (2010) 504, 547, 593

-dan beyin göçü 603

ekonomik kalkınma ve 603

Hindistan ve 122-123, 133, 223, 226, 239, 245, 249, 291

-in arabuluculuğu 157

-in nükleer silâhları 292

-in sınırları 245

-in tekstil ihrâcâtı 396

İslâmcı radikaller 249

Keşmir ve 239, 249

mahkûmun ikilemi ve 122

nükleer silâhlar ve 291, 293, 296

orta büyüklükte güç olarak 98

terörizm ve 279

Palmerston (Lord) 107

Panama 91, 118, 159, 212, 255, 322, 613

Panama Kanalı 118

Pan Am uçağı 280

Pan-Arabizm 562

Paraguay 60, 197, 391-392, 459

para politikası 423, 434, 440

para sistemi 418-431

Dünya Bankası 428-431

merkez bankaları 427-428

uluslararası döviz sistemi 419-424

Uluslararası Para Fonu (IMF) 428-431

para transferleri 431

parçalanma 460

Pareto dengesi çizgisi 373, 377

Paris Kulübü 604

Park Geun-Hye 164

parlamentar sistemler 205-206

pasif direniş 160

Pasifik Kenarı 65

Passchendale Muharebesi 66

patent 336, 397, 506, 527, 602

pazarlık alanı 372

pazarlık ve oyun teorisi 121

Pearl Harbor 67, 90

Pekin (Beijing) 72, 118, 168, 497-498, 549, 585, 587

Peloponez Savaşları (Tukidides) 86, 167

Pelosi, Nancy 170

Pentagon, 11 Eylül Saldırısı 75, 279

perestroika 72

Peru 60, 171, 244, 255, 276, 280, 392-393, 459, 572, 577

petrodolar 516

petrol dökme 521

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) 393

petrol rezervleri 240, 515

petrol sızıntısı 77, 511

petrol şoku 516

Pinochet, Augusto 344

piyade 264

piyasa ekonomisi 404, 598

piyasa fiyatı 373

piyasa kusurları 378-379, 514

piyasa rekabeti 373

Planlı Aile 314

plütokratlar 437-438

plütonyum 45, 282-283, 290-292

plütonyum bombası 283

Polonya 67, 108, 110, 275, 295, 437, 471, 504

BM Nöbetçi Yüksek Hazırlık

Tugayı 330

orta büyüklükte güç olarak 98

Portekiz 59, 108, 418, 433, 463, 469-471, 473, 562, 604, 609

portföy yatırımları 432

Porto Riko 51, 60, 103

post-modern feminizm 163, 173

post-modernizm 152, 163, 173

pozitif barış 159

pozitif haklar 351

pozitif ya da negatif duygu 188

pozitivist 338

pronatalist 525

propaganda 201

Prusya 105

psikolojik stres 194

psikolojik yansıtma 189

Putin, Vladimir 81, 223, 252, 261, 404, 437-438

Québec 61, 223

R

Rabin, İzak 194

radar 270, 273, 275, 294-295

Radjo Moskova 482

rahatlatıcı kadınlar 171

Rainbow Warrior 143

Ramos, Fidel 302

rasyonel 220

rasyonel aktörler 120-122

rasyonel karar alma modeli 185, 186, 190

Reagan, Ronald 72, 81, 191, 293

realizm 85-87

reel fâiz oranları 432

Reel GSYİH 582

reelpolitik 85

refah devleti 557

referandumlar, dış politikada 202

referans noktası 190

rehine krizi (İran) 340, 346

rejim değişikliği 140

resmî modeller. *Bkz. oyun teorisi*

resmî şikâyet 347

rezerv 421

Ricardo, David 377

Rice, Condoleezza 46, 196

risk 602

risk almada isteksizlik 185

riski kabûllenme 185

Roma Antlaşması (1957) 461

Roma İmparatorluğu 560

Romanya 59, 65, 108, 110, 286, 437, 471

Roosevelt, Theodore 103, 210

Rousseau, Jean-Jacques 350

Rousseff, Dilma 391

Rönesans 86, 562

Ruanda 61, 74, 76-77, 133, 170-171, 182, 224, 230-231, 323, 328, 343, 355-357

savaşta kadınlara saldırılar 171

Ruanda Mahkemesi 355-356

Rus Devrimi (1917) 66, 154, 242

Rusya 286

BDT ve 112

büyük güç olarak 97-98

Çeçenistan ve 241, 270

Çin ile anlaşma 75

El-Kaide ve 240

enerji sağlayıcısı olarak 89

G8 ve 430

güç dengesi ve 95

Gürcistan ve 133, 246

Irak Savaşı ve 320

insan hakları ve 349

internet kontrolü ve 477

kimyasal silâhlar ve 288

münhasır ekonomik bölge ve 250

NATO ve 110

-nın nüfusu 522

-nın silâh ihrâcâtı 299

para birimi 427

Sovyetler Birliği'nin dağılışı ve 73

Ukrayna ve 89, 110, 222, 246

S-Ş

sâbit döviz kuru 421

sadakât 90

Saddam Hüseyin 44, 56, 75, 143, 217, 226, 237, 270, 312, 562

sağlam para 420-422, 426, 428-430, 432, 440

sâhip olma 65

Sahra Çölü 620

sahte para basma 425

saldırganlık 348

saldırmazlık paktı, (Nazi Almanya-sı-Sovyetler, 1939) 67

sanal ortam 486

Sanayi Devrimi 154, 215, 401, 557, 562

sanayileşme 387, 401-402, 404

sanayi politikası 396, 399

sanayi şirketleri 441

sapmalar 220

Sappho 162

Saraybosna 66

Sarkozy, Nicolas 478

savaş 215

savaş esiri (POW) 359

savaşın nedenlerine dâir teoriler 219

savaşın sosyal inşası 159

savaş ilânı 360

savaşların azalışı 133-134

Savaş Sanatı (Sun Tzu) 560

savaş suçları 74, 149, 229, 326, 343, 349, 355-357, 359-361

savaş türleri 215-219

Savaş Yetkileri Kanunu 205

savunmasızlık 135

Schengen bölgesi 473

Schuman Planı 461

Schuman, Robert 460

Scud füzeleri 285, 289, 339
Seattle, DTÖ toplantısı 61, 387
seçici algılama 188
seçim gözlemcileri 93
seçimler 93, 133, 145, 157, 182
Sedat, Enver 221
Selefilere 239
self-determinasyon 73, 93, 142, 150, 223-224, 368
seller 504, 547, 593
sembol 316
sembolizm 152
Seneca 219, 257
Senegal 61, 343-344
sera gazları 500
serbest ekonomik bölgeler (Çin) 585
serbest ticaret 374
serbest ticaret bölgesi 57, 371, 390, 392, 462
sermâye birikimi 557, 581-583
sermâye hareketleri 432
Sharp, Gene 161
Shell 343, 441-442, 447
Shinawatra, Yingluck 164
sıfır toplamı olmayan oyunlar 122
sıfır toplamı oyun 122
sığınak 539
sınıf ilişkilerinin küreselleşmesi 155
sınıf mücadelesi 154, 558, 571
sınırlı rasyonelite 190
sınırlı savaş 217
sınır savaşları 217
Sırbistan 74, 110, 148-149, 226, 228, 245-246, 270, 287, 301, 322, 324, 340, 355
sıtma 43, 528, 530, 543, 621
sızdırma, basına 201
siber saldırı 275, 484
siber savaş 273
Sierra Leone 133, 219, 229, 328-329, 355-356
sigara içme 531
silâhlanma yarışı 120
silâhların kontrolü 293-297
silâhlı kuvvetler 263-276

deniz kuvvetleri 267-269
düzensiz kuvvetler 263
hava kuvvetleri 269-271
kara kuvvetleri 263-267
lojistik ve istihbarat 271-273
sadakât 90
teknoloji ve 273-282
uzay kuvvetleri 271
Silâhsızlanma, Tasfiye ve Yeniden Bütünleşme (STB) 219
Silâh Ticaret Antlaşması (BM) 299
silâh ticareti 399
Singapur 60, 115, 441-442, 477, 558, 567, 582, 584-585, 598
Singh, Manmohan 117, 306
Sino-Sovyet ayrılığı 70
siper savaşları 66
sistemik 188
sistemik savaş 215
Sisterly Voices (Kızkardeşçe Sesler) (dergi) 168
Sitre Körfezi 250
sivil-asker ilişkileri 301
Türkiye ve 301
sivil haklar hareketi 161
siviller 277
sivillerin üstünlüğü 301
sivil-siyasal haklar 350
sivil toplum 49
Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (CCPR) 352
sivrisinek ağı 530
siyasal istikrar 602
siyasal kültür ve tarih 206
siyasal realizm 85
siyasal risk analizleri 602
siyasî atamalar 195
Slovakya 108, 110, 246, 286, 437, 468, 471-473
Slovenya 59, 65, 108, 110, 225, 468, 471-472
Smith, Adam 377
Smoot-Hawley Yasası (1930) 402
Soğuk Savaş 69
Soğuk Savaş sonrası 133, 321
Somali
ABD ve 71, 150

Afrika Birliği kuvvetleri ve 241
barış-koruma çabaları 320
başarısız devlet olarak 144
BM ve 324, 328
-deki fundamentalist hareketler 239
-deki kaçırmalar 268
-deki konvansiyonel kuvvetlere karşı düzensiz kuvvetler 266
-deki terörizm 241
-deki yolsuzluk 600
devlet statüsü 51
grup kimliği ve 228
kamuoyu ve 201
Kenya ve 241
korsanlık ve 121, 268-269
mülteciler ve 551
Sovyetler ve 71
sonuçlar mantığı 150
Soros, George 613
sorun alanları 46
sosyal ilişkiler 165
sosyalizasyon süreci 147
sosyal medya 477, 481, 485-486
sosyal teoriler 146-153
kimlikler ve fikirler 146-152
post-modernizm 152-161
Sovyetler Birliği
ABD ile rekabet 95, 105
biyolojik silâhlar ve 289-302
bloğunun NATO üyelikleri 110
BM ve 319
çevreleme politikası ve 70
Çin ve 70, 242
devrimci hareketler ve 572
Hindistan ve 589
İkinci Dünya Savaşı ve 67, 69, 105, 224
insan hakları ve 351
ittifaklar ve 107-116
Küba Füze Krizi ve 71
merkezî planlama ve 402-408
-ndeki etnik gruplar 231, 246
-nın çelik üretimi 517
-nin Afganistan'ı işgâli 72
-nin Çekoslovakya'yı işgâli 252
-nin dağılması/parçalanması 73-78, 222-255
-nin kuruluşu 66

-nin Macaristan'a müdahalesi 71
-nin uzay programları 404
Somali ve 71
zirve toplantısı 71
soykırım 228-231
sömürgecilik karşıtı hareket 566
sömürgecilik sonrası bağımlılık 567-571, 621
sömürgelerin özgürlüklerini kazanması (dekolonizasyon) 563
söylemler 152
spillover 459
spor, ulus-ötesi toplumlarda 485
Spratly Adaları 248-249, 520
Sputnik 71, 199, 404
Sri Lanka 60, 77, 164, 169, 223, 278, 519, 544
Stalingrad 220
Stalin, Josef 67, 71, 81, 107, 156
standart işleyiş prosedürleri 186
Stinger füzeleri 269
strateji 116
devlet idaresi 116-120
mahkûmun ikilemi 121-124
uluslararası ilişkilerde rasyonelite 120-121
stratejik gruplaşma 113-116
Stratejik Savunma Girişimi (SDI) 199, 293
stratejik silâhlar 296
Stratejik Silâhların Sınırlanması Antlaşması (SALT) 296
stratejik üçgen 100
Stuxnet bilgisayar virüsü 76, 275
su-altı bombası 284
suçluların iadesi 344
Sudan
mülteciler ve 551
savaşta kadınlara saldırılar 171
terörizme destek ve 280
Sukarnoputri, Megawati 164
su kirliliği 511
Sun Tzu 85, 299, 560
supranasyonalizmin (ulus-üstüçülük) 457
Suriye
-deki iç savaş 226, 552

İsrail bombalamaları 217, 291
Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi'ni imzalamaması 288
Kürtler ve 225
mülteciler ve 551
nükleer silâhlar ve 291
terörizme destek ve 280
ve Arap Baharı 75-76, 145, 301, 481
Suttner, Bertha von 168
Suudî Arabistan
ABD ve 116
-daki fundamentalist İslâmcılık 239
-daki terörizm 348
El-Kaide ve 240-241
-in altın rezervleri 421
insan ticareti ve 556
petrol ihrâcâtı ve 372, 377, 393-394, 514-515, 517, 595
ve Arap Baharı 115, 241
su uzlaşmazlıkları 519-522
sübvansiyonlar 383
Sünnî 76, 115, 233, 237-239, 241, 278
süpergüçler 44, 70, 113, 120, 199, 261, 284, 290, 294-295
sürdürülebilir kalkınma 497-498, 614-615
Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu 497
Şattül Arap suyu 247
şeffaflık 140, 474, 485
şehirleşme 548
Şevardnadze, Eduard 194
şeytanın avukatı 193
Şili 243-244, 247, 344, 370, 392, 528, 559
toprak anlaşmazlıkları 247
şirket ittifakları 449
şovenizm 224

T

Taba, sınır uzlaşmazlığı 243
taktik 284
taktik silâhlar 265
talep 424

talep eğrisi 374
Tâliban 75-76, 109, 114, 239, 241, 254-255, 274, 276, 281, 530
T'ang Hanedanı 560
tanımlama 321
tanıtım 354
Tanzanya 348
tarım 221, 381, 383, 386-387, 391, 396-397, 463-464, 482, 505, 507, 509, 514, 519-520
tarım-öncesi 221
târife 379, 382
târife-dışı engeller 383
Târifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 137, 384-386, 389
tarihsel benzeşimler 189
tasarruf tedbirleri 471
taşma 459
tavuk oyunu (oyun teorisi) 124, 387-388
Tayland 115, 164, 268, 344, 428, 438-440, 479, 529, 585, 591-593
Taylor, Charles 356
Tayvan 286, 595
tecavüz, savaş suçu olarak 171
Tehlike Altındaki Türlerin Uluslararası Ticareti Konusunda Sözleşme 506
Tek Avrupa Senedi 466
tekel 378
tekelcilik karşıtı politikalar 382
tek-kutupluluk 100
teknik arabuluculuklar 157
teknik işbirliği 612
teknik kalkınma 611, 613
teknik uluslararası örgütler 461
teknoloji transferi 602
tekstil 381, 396, 557, 597, 607
tek-tarafılık 104
telefon 475, 477, 479, 481-483
televizyon 475, 477, 482-483
telif 397
temel insan ihtiyaçları 541-546
temerrüt 603
Temiz Hava Kanunu 406, 506
tercih sıralaması 123

terörizm 276–281
terörizme karşı savaş 339, 344
terörizmin psikolojik etkileri 277
tetanos 543
Thatcher, Margaret 164, 201
tırmanma 119
tırmanma stratejisi 120
Tiananmen Meydanı protestoları (1989) 72, 343
Tibet 223, 483
ticaret açığı 376, 424–425, 433–435, 595–596
ticaret dengesi 375
ticaret fazlası 375–377, 424–426, 583, 596
ticaret politikaları 381, 385, 395–396, 517
ticarî tarım 546–547
Tokugava Şogunluğu 560
Tokyo Raundu 386
ton balığı avlama 506
topluluk hissi 459
toplumsal cinsiyet ayrımı 168
toplumsal cinsiyete dâir geleneksel kavramlar 162
toplumsal cinsiyet teorileri 161–174
farklılık feminizmi ve liberal feminizm 171–173
önemi 161–163
post-modern feminizm 173–174
realizmin erkeksiliği 163–166
savaş ve barışta toplumsal cinsiyet 166–169
uluslararası ilişkilerde kadın 169–171
toprak bütünlüğü 244
toprak hâkimiyeti 263
toprak reformu 548
toprak uzlaşmazlıkları 243–251
topyekûn savaş 215
tropik hastalıklar 543
Trotski, Leon 156
Truman, Harry 187
Tukidides (Thucydides) 86, 162, 560
Tunus
mülteciler ve 551
ve Arap Baharı 75–76, 145, 161

Turkana Gölü 620
Turner, Ted 141
Tutsi 230
tüberküloz 528
tüketime karşı yatırım 557, 587, 598
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dâir Uluslararası Sözleşme (2003) 352
Türkiye 286. Ayrıca bkz. *Osmanlı İmparatorluğu*
2000–2001 ekonomik krizi 595
ABD ve 115
AB ve 471–472, 474, 595
BM Güvenlik Konseyi ve 322
demokratikleşmesi 595
El-Kaide ve 240
göçmenler 550
Irak Savaşı ve 96
insan hakları ve 471
İslâmcılık ve 233, 236
İsrail ve 115
Kürtler ve 225–226
NATO üyesi olarak 108
NATO ve 595
orta büyüklükte güç olarak 98
özelleştirme 609
petrol ve 516
sivil-asker ilişkileri 301
su kaynakları ve 519
USAID ve 613
Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi 531
tütün ticareti 531
Twitter 483, 586

U-Ü

U-2 casus uçağı 71
U-235 (uranyum) 282–283
UCM. Bkz *Uluslararası Ceza Mahkemesi*
uçak gemisi 118, 191, 268
Uganda 113, 133, 230, 241, 267, 552
Ukrayna
bağımsızlığı 225
BDT ve 112
Çernobil nükleer kazası 513
demokrasi yanlısı güçler ve 145

DTÖ ve 385
NATO ve 89, 110, 148
orta büyüklükte güç olarak 98
Rusya ve 89, 110, 222, 246
toprak uzlaşmazlıkları ve 222
ulusal 326
ulusal çıkar 120
Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) 273
Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) 186, 191, 195–196, 659
ulus-devletler 50, 562
Uluslararası Adâlet Divanı. Bkz *Dünya Mahkemesi*
Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) 314, 354–355
Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) 291, 335
Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu 506
uluslararası bir memuriyet 331
uluslararası bütünlük 457
Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 75, 104, 356–358, 361
uluslararasıı 103
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 336, 406
uluslararası çatışma
çıkarcı çatışmaları 243–255
ekonomik uzlaşmazlıklar 252–255
hükümetlerin kontrolü 251–252
toprak uzlaşmazlıkları 243–251
fikir çatışmaları 222–243
dinsel çatışmalar 231–241
etnik çatışma 225–228
ideolojik çatışma 242–243
milliyetçilik 223–225
soykırım 228–231
savaş nedenlerine dâir teoriler 219–223
savaş türleri 215–219
Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) 336
Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi 510
uluslararası düzen. Bkz *dünya düzeni*
uluslararası ekonomi politik (UEP) 47, 371
Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) 395

Uluslararası Göç Örgütü 619
uluslararası güvenlik 46
Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetleri (ISAF) 109, 114
Uluslararası Hava Taşımacılığı Kurumu 314
uluslararası hukuk 337–345
Dünya Mahkemesi / Uluslararası Adâlet Divanı 340–341
kaynakları 337–338
uygulanması 338–340
uluslararası ilişkiler 37
uluslararası ilişkilerdeki aktörler 49–63. Ayrıca bkz. *devlet dışı aktörler*
Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası. Bkz *Dünya Bankası*
Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) 612
Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) 313, 359, 613, 619
uluslararası normlar 311
Uluslararası Olimpiyat Komitesi 314. Ayrıca bkz. *olimpiyat oyunları rolleri* 311–315
Uluslararası Para Fonu (IMF) 56, 429
uluslararası rejim 140
uluslararası sınırların ötesinde 277
uluslararası sistem 50, 92–105
büyük güçler 97–98
büyük güçler sistemi 104–107
güç dağılımı 99–101
güç dengesi 95–96
hegemonya 101–104
orta büyüklükte güçler 97–98
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) 336
Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği 314
Uluslararası Şeffaflık 600
Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) 475, 480–481
uluslararası ticaret
ekonomik küreselleşme 401–408
sektörler ve çıkar grupları 395–399

ticaret rejimleri 384–401
Dünya Ticaret Örgütü 384–388
ikili ve bölgesel anlaşmalar 388–393
karteller 393
ticaret teorileri 371–384
karşılaştırmalı üstünlük 377–378
korumacılık 381–384
liberalizm ve merkantilizm 371–377
piyasalara müdahale 378–380
Uluslararası Ticaret Bölümü 53
Uluslararası Ticaret Komisyonu (ITC) 400
Uluslararası Uzay İstasyonu 36, 137
ulus-ötesi aktörler 457
ulus-ötesi ilişkiler 442
ulus-ötesi konular 457
ulus-üstünlük 457, 460, 467
Umman 60, 515
UNICEF 618
UNITA (Angola) 242–243
Unocal 343, 444
uranyum bombası 283
Uruguay 341–342, 391–392, 459, 479
Uruguay Raundu 386
uydu 119, 199, 251, 271–272, 287, 314, 404, 483
uygunluk mantığı 150
uykusuzluk 194
uyrukluğa kabul 345
uyuşturucu trafiği 144, 254, 263
uzay 251, 271–272, 275
uzay programı 119, 137
uzlaşmazlıklar 425
uzman kuruluşları 334
uzmanlaşmış komite 334
uzun ekonomik dalgalar 222
uzun vâde 90
üç-kutuplu sistemler 100
ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler 551
Ürdün 109, 115, 200, 236–237, 248, 519
Ürdün Nehri 519
üretici kartelleri 519

üretici reaktör 283

V-W

Vahhabilik 239–240
Varşova Paktı 69, 108
vatandaş diplomasisi 158
Vecid, Şeyh Hasina 164
vekâlet savaşları 71
Venezuela
petrol ihrâcâtı ve 514, 517
vergi indirimleri 383
vergilendirme 379, 448
verimlilik 372
Versailles (Versay) Antlaşması (1919) 66
Vesayet Konseyi 318
veto 322
Vietkong gerillaları 217–218
Vietnam 71–72, 87, 112, 133, 171, 190, 192, 248–249, 270, 286, 520, 587, 591, 593
Vietnam Savaşı 71, 87, 188–189, 201, 205, 254, 301, 360, 429, 483, 516
Vietnam Sendromu 190
Viyana Kongresi (1815) 105
Wal-Mart 53, 421
Westphalia Antlaşması (1648) 104–105
Wilson, Woodrow 66, 85, 103, 213
Wollstonecraft, Mary 162

Y

yabancı doğrudan yatırım 432
Yabancı Haksız Muamele İddiaları Yasası (1789) 343
yağmur ormanları 507
Yahudiler 200, 225, 227, 230, 594
yakıtlar 514, 547
yalnızlık (izolasyonizm) 66, 103
Yalta Görüşmeleri (1945) 69, 158
yanlış algılama ve seçici algılama 188
Yanukoviç, Viktor 148
yapılandırma 321

yapısal realizm 99
yapısal şiddet 159
yapısal uyum programı 606
yapısöküm 173
yaptırımlar 44, 73, 89, 102, 119–120, 138, 213, 237, 280, 290, 292, 302, 321, 324, 339, 346, 350, 379–380, 383, 399, 448
yargı yetkisi 343
yarı-çevre 558
yasadışı ticaret 254, 399
yasal bir çerçeve 379
yasama organları 204–206
yaşam ortamının (habitat) kaybedilmesi 505
yatay basınç 253
yatırım 443
yatıştırma 67, 189
yayıma 289
Yayılanın Önlenmesi Antlaşması (NPT) (1968) 43, 93, 203, 291
yazılım korsanlığı 397
Yeltsin, Boris 73, 192, 404
Yemen 75–76, 215, 241, 273, 339
ve *Arap Baharı* 145, 161, 241
yeni-muhafazakâr 87
yeni sanayileşen ülkeler 558, 582–583
yeni-sömürgecilik 569
Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NIEO) 608
Yeni Zelanda 59, 109, 164, 392, 407
Yeryüzü Zirvesi, Rio de Janeiro (1992) 497, 502, 506
Yeşil devrim 507
yetenekler 92
yetenek olarak güç 88
yetersiz beslenme 546
yetinimleme (*satisficing*) 190
yetki 326
“Yıldız Savaşları”. *Bkz Stratejik Savunma Girişimi (SDI)*
yırtıcı uygulamalar 382
yiyecek 546
yolsuzluk 379
YouTube 235, 483, 486
yönlendirici dış politika 204
yönlendirme 185
yuan 424, 426
Yugoslavya 320, 324, 328–329, 355–356
bağlantısızlar hareketi ve 113
yukarıdan aşağıya yaklaşımı 598

Yukos petrol şirketi 437
yumuşak güç 88
Yunanistan 59, 65, 86, 107–108, 198, 286, 418, 433, 463, 469–471, 473, 478, 560, 604, 606, 609
Yunan şehir-devletleri 86
yunuslar 506
yurtiçi analiz düzeyi 54
yük paylaşımı 108
yükümlülük 315
yürütme organları 204

Z

Zaire. *Bkz Demokratik Kongo Cumhuriyeti*
Zambiya 344, 568, 598
zatürre 530
zehirli atıklar 511
Zhou Enlai 196
Zhu Rongji 440
zırh 264
Zimbabve 368, 420, 616
ziraî ilâçlar 507, 513, 547
zirve toplantısı 71
zorlama stratejisi 119, 263

Münci Kapani

“

”

Prof. Münci Kapani bu kitabında çağdaş politika biliminin temel konularını yeni araştırmaların ve gelişmelerin ışığında ele alarak inceliyor. Bunlar arasında politikanın anlamı ve nitelikleri, modern politika biliminin gelişimi, devlet ve egemenlik kavramları, siyasal iktidar kavramı, siyasal iktidarın meşruluk temelleri, siyasal iktidar ve sosyal tabakalaşma, elitler ve kitleler, siyasal katılma ve bununla ilgili olarak değişik demokrasi anlayışları, kamuoyu, siyasal partiler ve baskı grupları gibi konular yer alıyor. Bu ana konuların çerçevesinde günümüzün Türkiye'si'nde ön plana çıkan bazı siyasal ve kurumsal sorunların da bilimsel veriler açısından değerlendirilmesi yapılıyor. Sorunlara genel olarak eleştirel tahlil açısından yaklaşan yazar, bu arada, yerleşmiş ve kalıplaşmış bazı siyasal kavramlar, siyasal formüller ve “efsaneler” üzerinde okuyucuyu yeniden düşünmeye ve tartışmaya çağırılmaktadır. Prof. Kapani'ye göre, “politika sürecini gerçek boyutlarıyla kavrayabilmek için, olaylara ve onların yorumlarına içi boş klişelerle, örtülü önyargılarla ve ideolojik gözlüklerle değil, mutlaka bilimsel şüphecilikle yaklaşmak gerekir.” Politikayla ve politika bilimiyle ilgilenenler, bu kitapta düşünceleri yönlendirmekten çok, onu tazelemeyi ve ufuklarını genişletmeyi amaçlayan bir kaynak bulacaklardır.

Münci Kapani'nin eskimeyen, klasik eserinin bundan sonraki baskıları BB101 Yayınları'nda

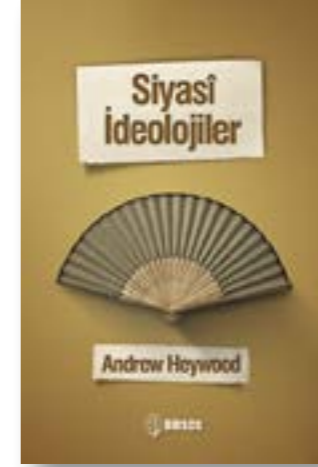
Kitaptan örnek bölümler okumak için <http://goo.gl/VMKD3v>

Andrew Heywood

Çeviren: Prof. Dr. Levent Köker

“

”

YAKINDA

Siyasî ideolojiler üzerine yazılmış bu öncü kitabın 5. edisyonu dünya siyasetini domine etmiş ve ona yön vermiş siyasî amentü ve doktrinlere kolay anlaşılır bir giriş sağlar.

Liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm gibi 19. Yüzyıl geleneksel ideolojilerinden; feminizm, çevrecilik ve siyasal İslâm gibi sözde ‘yeni’ ideolojilere, yazar hem her ideolojinin tarihsel gelişimini, hem de bu ideolojilerin çağdaş siyasî hareketler, partiler ve devletler üzerindeki etkilerini açık bir şekilde anlatmıştır. Rekabet eden ve bazen çatışma halinde de olabilen, bu ideolojilerin var ettiği geleneklere ve bu ideolojilere has fikirlere ve değerlere dikkat çekilmiştir.

Çokkültürlülük ve neo-muhafazakârlık gibi kilit güncel konulara verilen geniş yerle bu yeni edisyon etraflıca gözden geçirilmiş ve başından sonuna kadar güncellenmiştir. Andrew Heywood'un eşsiz öğrenci-dostu yazımının yanında artık her bölümde bir öğrenim özelliği skalası vardır.

- İdeoloji Önizlemesi ideolojilerin doğasını ve onların ana fikirlerini ana hatlarıyla belirtir.
- Sayfalardaki tanımlar temel kavramlarla ilgili kısa açıklamalar vermektedir.
- Resimli ‘Temel Figür’ Profilleri önemli düşünürler ve onların önemli fikirleri hakkında bilgi verir.
- ‘Temel Kavram’ kutucukları önemli fikirleri inceler ve çözümler.
- ‘Bakış Açıkları’ ve ‘Çatışmalar’ kutucukları ideolojik gelenekler içindeki ve arasındaki farklılıklara dikkat çeker.
- Sorular kavrayışı pekiştirmeye yardımcı olur.

2016'da piyasada

Kitaptan örnek bölümler okumak için <http://goo.gl/CRwICB>

Andrew Heywood

Çeviren: Fahri Bakırcı

“

”

YAKINDA

Kavramların siyaset ve uluslararası ilişkiler öğrencileri için özel önemi vardır.

Siyasî argümanlar çoğunlukla kavramların geçerli anlamları üzerine bir mücadeleye indirgenir ve her biri 'özgürlük müdaafisi', 'demokrasi taraftarı' ve 'adalet savunucusu' olduğunu iddia eden düşmanlar tartışabilir, kavga edebilir ve hatta savaşabilirler.

Sorun şudur ki 'özgürlük', 'demokrasi' ve 'adalet' gibi kelimeler farklı insanlara farklı şeyler ifade eder ve bu yüzden kavramların kendisi sorunlu gibi gözükür.

İlk edisyonu *Siyasetin Temel Kavramları* isimle yayınlanan bu kitap siyasî analizlerde karşılaşılan önemli kavramlara nüfuz etmek için kolay anlaşılır ve geniş kapsamlı bir rehberlik yapar. Her kavram enine boyuna ve sarîh şekilde incelenmiştir ve siyasî argümanlar ve çalışmalar için önemleri tartışılmıştır. Kitabın içeriği güncellenmiş ve küreselleşmenin siyaset üzerindeki artan etkileri de göz önünde bulundurularak 70 kavram daha eklenmiştir. Canlı ve rahat okunur anlatım tarzı ve okur dostu yaklaşımıyla meşhur olan kitabın bu ikinci edisyonu siyaset ve uluslararası ilişkiler çalışmalarının vazgeçilmez bir yol arkadaşıdır.

2016'da piyasada

BB101
YAYINLARI

www.bigbangyayinlari.com

Kitaptan örnek bölümler okumak için
<http://goo.gl/lpTgzl>

Hasan Kösebalaban

Çeviren: Prof. Dr. Hüsamettin İnaç

“

”

"Mevcut hiçbir kitaba benzemeyen bir şekilde Kösebalaban'ın Türk Dış Politikası eseri Türkiye gibi yükselen bir gücün global tavrına şekil veren ideoloji, tarih ve kimlik arasındaki etkileşimi mahir biçimde açıklıyor. Türkiye'nin yükselen Kemalizm-sonrası dış politikasının karmaşık yolunda bir rehber olması açısından çok güvenilir bir kaynak."

Peter Mandaville, George Mason Üniversitesi

"Kösebalaban, ideoloji ve kimliği de tartışmaya sokarak Türk dış politikasının geçmişini ve bugünü anlamamızı sağlayan canlı bir perspektif sunuyor ve Türk dış politikasını jeo-politikanın ve reel-politikanın hakimiyetinden kurtarıyor. "İçerisi" ile "dışarı" arasındaki açığı kapatan bu kitap, küreselleşme bağlamında Türkiye'nin dış ilişkilerinin kapsamlı bir resmini görmemizi sağlıyor."

İhsan Dağı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Türkiye'nin dış politikasına yön veren sebepler, çoğunlukla başlıca dört ideolojik grup arasındaki ideolojik kavgada bulunabilir: Seküler milliyetçilik, İslami milliyetçilik, seküler liberalizm ve İslami liberalizm. Kitap, bu ideolojik savaşın Osmanlı'daki köklerini keşfederken Cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerinde rakip kimlik gruplarının dış politikayı şekillendirmek için nasıl mücadele ettiklerini anlatarak ilerliyor. Siyasî partilerin yükselişlerini ve düşüşlerini; bu ideolojik pozisyonları temsil eden hareketleriyle onların dış politikayı kendi değerleri ve ilgi alanlarıyla aynı doğrultuda olacak şekilde değiştirme ve kullanma mücadelelerinin izini sürüyor. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemindeki dış politikanın durumunun tartışılmasına ise özellikle odaklanılıyor.

ISBN:978-605-4665-08-2	13x19 cm	Fiyat: ₺24
1. baskı, Nisan 2014	431 sayfa	

www.bigbangyayinlari.com

BB101
YAYINLARI

Kitaptan örnek bölümler okumak için
<http://goo.gl/Tjveil>

John McCormick

Çevirenler: Yusuf Şahin ve Hasan Hüseyin Şahin

“

”

Yüzlercesinin arasında oldukça yararlı bir ders kitabı... Avrupa entegrasyonu denen fenomen hakkındaki bu kitap Avrupa Birliği'nin ekonomik, siyasi ve kanunî sistemlerinin karmaşıklığını kısa ve öz bir şekilde ele almayı başararak dikkat çekiyor.

Giedrius Surplys, Journal of European Affairs

28 üye ülkesi ve neredeyse yarım milyara yaklaşan nüfusuyla Avrupa Birliği dünya sahnesinde oldukça büyük bir aktör. Avrupalıların yaşam tarzlarıyla beraber dünyanın geri kalan kısmının Avrupa'yla kurduğu ilişkileri de değiştirdi. Yine de şu sorular büyük ölçüde yanlış anlaşılabilir veya birçoğu için gizemini korumaktadır:

- Avrupa Birliği ne işe yaramaktadır ve Avrupalıların hayatında nasıl etkileri olmuştur?
- “Avrupa” denilince akla gelen şeyde nasıl bir değişikliğe sebep olmuştur?
- Avrupa'nın dünyadaki rolünü ne ölçüde değiştirmiştir?

Avrupa Birliği'ni tanımak için kısa ve anlaşılabilir bir kaynak arayan herkes için yazılan, John McCormick'in çok-satan bu ders kitabı Avrupa Birliği'nin ne işe yaradığı konusunda kısa ama derin bir inceleme sunuyor. Avrupa Birliği'nin tarihi ve kurumlarını; Avrupa entegrasyonunun altında yatan esasları; Avrupa Birliği'nin üye ülkeleri ve vatandaşları üzerindeki etkisini ve Avrupa Birliği siyasasının evrimini ve etkilerini inceliyor. Tamamen gözden geçirilen yeni beşinci edisyonunda Avrupa'nın hikâyesini Lizbon Antlaşması'nın değerlendirilmesine, global ekonomik krizin yansımalarına ve 2010-11'in avro bölgesi krizine kadar güncelliyor.

ISBN: 978-605-4665-12-9	13,5x19,5 cm	Fiyat: ₺22
1. baskı, Mart 2014	382 sayfa	

www.bigbangyayinlari.com

Editör: Armağan Emre Çakır

Çeviren: Ekin Ekici

“

YAKINDA

”

Bu kitabın çıkışı Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üyelik başvurusunun elliinci yılına rastlar ve kitap, AB-Türkiye ilişkilerini tarihsel bir çerçevede değerlendirir.

Kitap, Türkiye ve AB'nin birbirlerine karşı olan yaklaşımlarını çözümlenerek, Türkiye'nin AB'ye girişindeki 'gecikme'ye odaklanır; ve siyasi, iktisadi, ahlaki, sosyolojik ve güvenlikle ilgili boyutları açısından bu gecikmenin özelliklerini ve nedenlerini araştırır. Bu ilişkilerdeki ana aktörlere ve değişen parametrelere ışık tutarak kitap Türkiye ve AB'nin ortak ilişkilerindeki başarısızlıklar kadar başarılı kısımları da ortaya çıkarır.

Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı AB-Türkiye ilişkileriyle, Avrupa siyasetiyle, AB'nin genişlemesiyle veya uluslararası ilişkilerle ilgilenen karar vericiler ve akademisyenler için esaslı ve kalıcı bir kaynak olacaktır.

Eylül 2015'te piyasada

www.bigbangyayinlari.com

A. LeRoy Bennett ve James K. Oliver

Çeviren: Prof. Dr. Nasuh Uslu

“

”

Her türlü çağdaş uluslararası örgütün gelişiminin bu geniş kapsamlı tarihî, kurumsal ve işlevsel/programsal analizi, çok uluslu şirketlerin yanı sıra en önemli bölgesel örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini inceler. Birleşmiş Milletler'in ve sisteminin başlıca prensiplerine, örgütsel özelliklerine, fonksiyonlarına ve faaliyetlerine odaklanan bu kitap, bu örgütlerin karşılaştığı sorunların, sorgulamaların ve kararların geniş kapsamlı bir anlatımıyla konunun kısa ve anlaşılır özeti arasında dengeyi bulmaya çalışır. Kitap, uluslararası ilişkiler ve örgütlerle ilgilenen bireyler için Milletler Cemiyeti'ni, Birleşmiş Milletler'in doğuşunu, temel prensiplerini, örgütlenmesini, yapısını ve faaliyetlerini, ihtilafların barışçı çözümlerini, kolektif güvenliği ve barış korumayı, kanunlara dayanarak adalet arayışını, savaş araçlarını, bölgeselliğin çeşitlerini, küreselleşmeyi, uluslararası ilişkileri ve uluslararası örgütleri, ekonomik kalkınmayı destekleyerek, küresel kaynakları yöneterek, sosyal gelişmeyi destekleyerek, insan haklarını, uluslararası yönetimi ve uluslararası örgütleri geçmişe ve geleceğe dönük inceler.

Eylül 2015'te piyasada

www.bigbangyayinlari.com

Michael E. Smith

Çeviren: Prof. Dr. Ramazan Gözen

“

”

Savaşlar, terörizm ve kitle imha silahlarından, çevresel ve ekonomik krizlere; salgın hastalıklardan, siber savaşlar ve korsanlığa, 21. Yüzyıl dünyası ürkütücü genişlikte bir uluslararası güvenlik problemleri ağıyla çevrelenmiş gözükmektedir.

Aynı zamanda güvenlikle ilgili akademik çalışmalar; yeni aktörler, sorunlar ve teoriler geleneksel kavramlara ve yaklaşımlara gitgide daha fazla meydan okuduğu için, daha önce hiç olmadığı kadar parçalanmış ve tartışmalı haldedir.

Bu yenilikçi kitap uluslararası güvenlik siyasetine odaklanır: sorunlar, uluslararası güvenliğe nasıl ve neden bir tehdit olarak algılanır ve bu tür tehditlerle nasıl başa çıkılır. Güvenlik alanına, bu alandaki önemli teoriler ve yaklaşımlara kısa bir girişten sonra ana bölümler sistematik bir şekilde çağdaş uluslararası güvenlik gündemindeki başlıca sorunları analiz eder. Her biri, tehdidin ve karar vericilere açık olan cevapların doğasını ortaya çıkaracak ortak bir çerçevede incelenir.

2016'da piyasada.

www.bigbangyayinlari.com

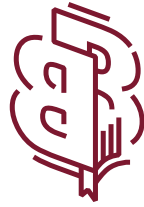

www.bigbangyayinlari.com

İnternette, cepte, tablette
her yerde!

BB101
YAYINLARI

www.bigbangyayinlari.com